

دیوانی صافی

کاک مصطفی کوری کاک عبداللہی ہیرانی

لیکۆلینہ وەو ساغکردنہ وەو

محمدی مەلا مصطفی ہیرانی

کوردستان - ھەولێر

ز ۲۰۰۴

کتابخانه دینار

علاء محمد

پروفیسر شمس الدین عظیمی رector
گورنمنٹ یونیورسٹی
ہیرواڑہ

دیوانی صافی

کاک مصطفیٰ کوہی کاک عبداللہی شیرانی

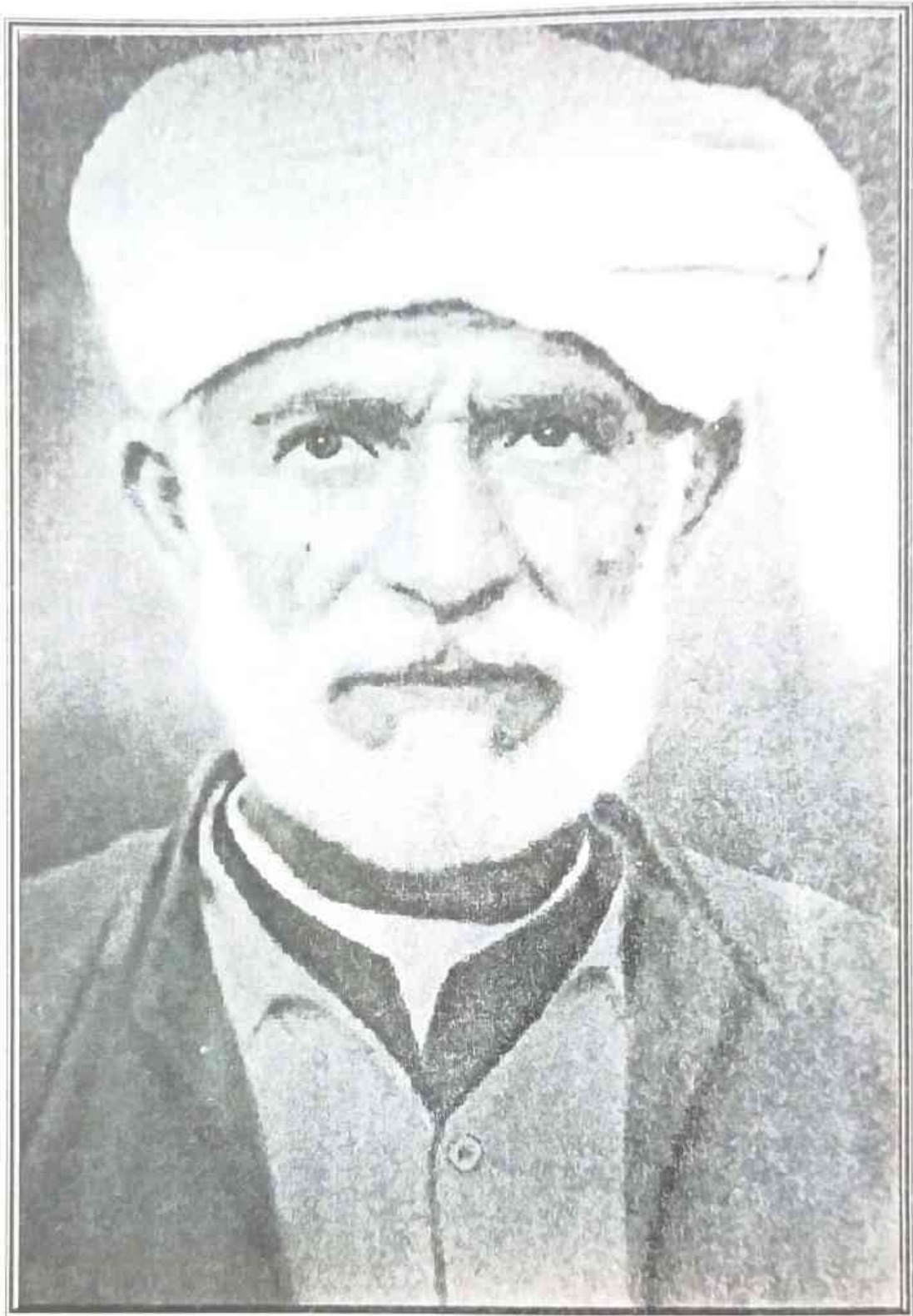
لیکولینہ وہو ساغکردنہ وہی
محمدی بہلا مصطفیٰ شیرانی

لہسہر ندرکی ناخیر شیخ جہمال چاپکراوہ

کورستان - ہولیر

۲۰۰۴ ز.

- ناوی کتیب: دیوانی صافی
  - ساگردنه وه و لیکۆلینه وه و سه ره رشتی چاپ: محه مه دی مه لا مسته فا هیرانی
  - پیتچنین: لوقمان قادر رواندزی و هونه ر شیخ که مال هیرانی
  - هه له چنی و نه خسه سازی و هونه ر کاری: سهید ئارام
  - له کۆمپوتهری لقی هه ولیبری به کیتی نووسه رانی کورد
  - خوۆشنووسی بهرگ: محمد زاده
  - تیراژ: (۲۰۰۰) دانه
  - چاپ: چاپخانه ی وه زاره تی پهروه رده / هه ولیبر
  - ژماره ی سپاردن له کتیبخانه ی بهرپوه به رایه تی گشتی روۆشنبیری و هونه ر (۳۴)
- سالی ۲۰۰۴ / هه ولیبر.

خۆی کوردی یه صافی له هه‌وای عیشقی توو ئیستی
کوردی و عه‌ره‌بی و فارسی و تورکی بووه نه‌شعار

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ناوه روکی دیوانی صافی

لا پهره	بابه ت	ژماره
۱۱	..... ژبان و به سه ر هاتی صافی	۱-
۱۷	..... صافی و ناز ناوی (کاک)	۲-
۱۹	..... جوانی هیران	۳-
۲۱	..... هیران و صافی	۴-
۲۳	..... خوتندن و مه دره سه ی هیران له سه ر ده می صافی دا	۵-
۲۷	..... مه جلیسی صافی و گه شته کانی	۶-
۳۰	..... دۆست و ناسیا وانی صافی	۷-
۳۴	..... صافی و که و	۸-
۳۷	..... دهنگ خوۆش و گوینده کانی صافی	۹-
۴۲	..... کوچی دوایی صافی	۱۰-
۴۹	..... هوۆی هه لبرژاردنی ئەم دیوانه	۱۱-
۵۷	..... جوۆری نوسخه ده ستنووسه کان	۱۲-
۶۹	..... ره مزى ده ستنووسه کان	۱۳-
۷۰	..... جیا وازی نیوان ده ستنووسه کان و چاپه کان	۱۴-
۷۳	..... سه رنجیک	۱۵-
۸۱	..... و ته یه کی پتویست	۱۶-
۸۲	..... بابه ته کانی شیعی صافی	۱۷-
۸۲	..... شیعی ئایینی و سو فی گه ری	۱۸-
۸۷	..... دل داری و جوانی سروشت	۱۹-
۸۹	..... باسی دهنگ و ئاواز	۲۰-
۹۵	..... مه ی و باده	۲۱-

۹۷	.....	۲۲- حکمت و فلسفه
۹۹	.....	۲۳- شیعی شیه کوا (گلهیی)
۱۰۰	.....	۲۴- باسی مه زنان و ناوداران
۱۰۴	.....	۲۵- وشه ی ناوچه یی (محللی) له نیو شیعه کانی صافی دا
۱۱۰	.....	۲۶- وشه ی عه ره بی و فارسی له نیو شیعه کوردییه کانی صافی
۱۱۸	.....	۲۷- ره نگدانه وه ی شیعی شاعیران له نیو به ره مه می صافی دا
۱۳۰	.....	۲۸- ره گه زدوۆزی (الجناس) له شیعی صافی دا
۱۳۲	.....	۲۹- (طباق) (دژیه ک) له شیعی صافی دا
۱۳۹	.....	۳۰- به شی کوردی له شیعه کانی صافی
۳۲۱	.....	۳۱- به شی فارسی
۵۰۹	.....	۳۲- به شی تورکی
۵۲۹	.....	۳۳- پاشبه ند
۵۶۰	.....	۳۴- دوا وته
۵۶۳	.....	۳۵- به لگه نامه و وینه
۵۷۵	.....	۳۶- سه رچاوه کان
۵۸۳	.....	۳۷- پیستی پارچه شیعه کانی دیوانی صافی
۵۹۶	.....	۳۸- پیستی ئایه ته کان
۵۹۷	.....	۳۹- پیستی ناوه کان
۶۰۶	.....	۴۰- پیستی شوینه کان

* * *

ئەو ئەشكەوتە تايبەتە بە لى شاردنەوہى گەورە پىاوانى ئەو بنە مائەيە لە پۆستنىشىنان.

(صافى) لە سالى ۱۸۷۳ز، لە گوندى هيران^(۳)، چاوى بە ديمەنى جوان رازاوهى خوشناوہتى هەليناوہ. ئەو نووسەر و ليوەكۆلانەى لە ماوہى ئەم چارەگە سەدەيە لەسەر ژيان و بەرھەمى (صافى) نووسين و ليكۆليناوہيان كرددووه بە زۆرى، سالى ۱۸۷۳ز بە ميژووى لە داىك بوونى (صافى) دەزانن^(۴).

(صافى) سەرەتاي خويندنى ئايىنى لاي كاك عەولاي باوكى دەست پيكردووه، لە پاشان كە پلەى خويندنى بەرز بۆتەوہ لە زۆر جيگا فەقيياتى

لە شيعرى (ثاني):

دەخيل ساقى و مرە وەعدەى وەفاتم بەدى جامى بە قوربانى وەفاتم
لە بەر جەورى رەقيب و دەردى دوورى هەميشە چاوەرپى مەرگە حەياتم
هەزار دەفە شەو و رۆژ گەر دەرم كەى غولام و بەندەيى تۆم خاكى پاتم
لە عيشقى چاوەكەانى مەستى لەيلا وەكوو مەجنونى شەيدايى و لاتم
گوتم (ثاني) هەلى بۆ خوتە هەراكە گوتى چارەم نەبوو هەرچەندە هەلاتم

۳- هيران: هيران ناحيەى خوشناوہ سەر بە قەزاي شەقلاوہ يە نزىكەى (۲۲) كم لە شارى شەقلاوہ دوورە بەرەو كۆيە، دەكەوتتە بنارى زنجيرە چىاي (سەفين، بايزادىنان، ئاوەگرد). جارەن هيران سەر بە قەزاي كۆيە بوو، بۆيە مامۆستا كەريم شارهزا لە كتيبى (كۆيە شاعيرانى) دا (صافى) ي بە يەك كۆيە لە شاعيرانى كۆيە لە قەلەم داوہ.

۴- بيگومان ئەو ميژوويەيان لە چاپەكەى كوردستان وەرگرتووه چونكە لە چاپى (المعارف) لە داىك بوونى (صافى) بە سالى ۱۸۷۶ز دانراوہ، لە كتيبى كۆيە و شاعيرانى مامۆستا كەريم شارهزا دا هاتووه كە (صافى) لە سالى ۱۸۷۶ى زايىنى لە داىك بوو هەروەها مامۆستا زىبەر بلال اسماعيل لە (علماء و مدارس اربيل) وە لە گوڤارى (الحكم الذاتى تەمووزى سالى ۱۹۸۶ز) دا سالى ۱۸۷۶ى زايىنى كردووه بە ميژووى لە داىك بوونى (صافى). لە لاپەرە ۱۶۸ى كتيبى (بنە مالانى بەناويانگى رواندز) مامۆستا مەلا مەمدوح ۱۸۷۵ى دانراوہ بە سالى لە داىك بوونى (صافى).

کردووه، وهک (کۆیه) و (ههولێر) و (رهواندز) و (سههران). له مامۆستایانی لای مامۆستا مهلاههمه دی رهش و (مهلاههمه دی نۆمه رگومبه تی) ی خۆتندووه. له کوردستانی ئێرانیش له (لاجان) و (سابلاغ) و (پهسووی) فهقی بووه. له سابلاغ ماوهیهکی زۆر ماوه تهوه له مزگهوتی (شاده رویتشی) له لای (قازی عهلی) باوکی (قازی محهمه دی پێشهوا) خۆتندوویه⁽⁵⁾. له ته مهنی (30) سالییدا بووه، که کاک عهولای باوکی کۆچی دوایی کردووه، ههر له و کاتهوه بووه به جێنشین و، به (کاک مستهفای هیرانی) ناوی ده رکردووه. بهم شیوهیه خزاوه ته نێو قۆناغیکی نوی له ژیا نیدا بو ته و او کردنی زنجیره ی ته ریه تی قادری. شیعی ریک و له باری هه بووه له باری عیشق و دل داری. ههر له ته مهنی چوارده سالی پا دهستی به شیعی هۆنینه وه کردووه، به لام له گه ل وه رگرتنی نازناوی (کاک) و دانیشتنی له جیگه ی (ئانی) باوکی، عاله می (مادی) وه لانا وه بو عاله می (مه عنه وی). له پاشان بووه به (مرجع) ی مورید و ده رویتشان و عاشقانی ریکه ی خوا په رستی. له به راوردی (لاهوت) و (ناسوت) دا، په و پایه ی به رزی وه ده ست هینا وه، ههر له ریکای شیعه پر عیشق و ته صوفه کانی یه وه ده نگی (یا گه یلانی) ی⁽⁶⁾،

5- دیوانی صافی چاپخانه ی کوردستان، ل 3. چاپی سێیه م (1973) ز.

6- گه یلانی: شیخ عبدالقادی گه یلانی، ناوی ته وای عه بدولقادر کوری شیخ موسا کوری شیخ عه بدوللای گه یلانی یه له سالی 470 کۆچی که ده کاته 1077 ی زایینی له (نیقی) سه ر به شاری گه یلان له دایک بووه، له سالی 1161 ی زایینی له به غدا کۆچی دوایی کردووه له هه مان قوتابخانه که ی که ده رسی تیدا ده گوته وه نێژرا وه. زاینی ته ریه تی له (ابوالخیر حماد بن مسلم الریاس) وه رگرتوه به پیری گه یلانی ش ناوی هاتوه له ته مه نی (18) سالییه وه هاتوته به غدا نازناوی (الباز الاشهب) ی پێدرا وه له لایه ن (قازی ابوسعید المبارک). ته ریه ته که ی بریتی بو وه له به یه ک زاینی کی پاکی خوا که دووره له هه موو هاوبه شی. شیخ عه بدولقادر زۆر دژی ته مه لی بو وه و داوای کار کردنی کردووه له ده رویتشه کانی ده لی: (اعبدوا الله عز و جل و استعینوا علی عبادته بکسب الحلال). سه رچا وه، نامه ی دکتۆرا له شیعی ئایینی و سۆفیگه ری له شیعه کوردیه کانی (مه حوی). به راوردی د. ابراهیم احمد حسین.

گه یاندۆته کۆری وه فادارانى ئه و ته زمونه که قوتابخانه یه کی ته سه ووفی و شیعری تاییهت بووه.

(صافی) ههست ناسک، یه کیتک بووه له ریزی ئه و شاعیره ناسراوانه ی که ته صوف و ئه ده بیان به یه که وه کۆ کردۆته وه له سه ره مان ریبازی (جه زیری) و (حه ریق) و (مه حوی). عیشق و ته صوف لای (صافی) به جۆرتیک بووه که هه موو جه سته ی پیکاره، ههروه ها گری جه زیه ی عیشقی حه قیقی ئه و مه گه ره هه ر خۆی توانیبیتتی وه صفی بکا له چ ته مه نیکه وه دوو چاری بووه که ده لێ:

حه بیبا خۆت نه زانی بۆ له هاله م بی موبالاتم
له طیفلی سینه ریش و دل به نیش و سه ره به سه و داتم^(۷)

له پیناو باوه ری موتله قی به پهروه ردگاری خۆی، بیوچان به دوای (ادراک الحقائق) داله کۆششدا بووه. که واته عالمی (ناسوتی) له لای ئه و بی نرخ و بیبه ها بووه.

هه ر کهس که له هه ر جی یه	هه ر ییکه به نه وعی یه
هه ر سه ره له هه وایک و	هه ر سینه سه داییکه
ویش قودره تی عوظمایه	بۆ معرفه الله یه
ناسینی له نه و دایه	زانینی سه فاییکه ^(۸)

(صافی) چهنده سووتاوی کووره ی ته ریهت بووه و هیندهش (معنویات) ی مه رام بووه، ته نانهت سوۆزی دهروونی گلپه ی به وشه کانی داوه وه ک پشکۆی ئاگر ها توونه ته گه شانوه و دره وشانه وه، به خو به کهم زانینه وه ده لێ:

۷. له طیفلی: له مندالییه وه.

سینه ریش: سینه بریندار.

۸. ویش: ئه ویش.

معرفه الله: ناسینی خودا.

(صافی) له ههوا نوقظه هه تاکه ی وه کوو په پگار
له م دهوره گه پری روو بکه لای دهرسی مه عانی^(۹)

سۆزی عیشق به نه دازه یه ک جهسته ی نه نگاوتوه که هه ر چه ند بنالی و
بگری هیشتا که میکه بو دهر بر ینی نه وهسته ی نه و ، که ناگریکی وه های
خستوته وه مه گه ر چه ند جوگه و کانی له فرمیسکی چاوه کانی جاری بکا بو
کوژاندنه وه ی .

جۆییاری چاوه کانه رووی زه مینی گرتووه
بویه سه حرای سینه که م سه بزهی غه می شین کردووه

تا ده لی :

ناصیحا وه عظمی سه بووری دامه ده بی فایده یه
من له مه کته بخانه یی غه م دهرسی عیشقم خویندووه

صافی خواناس و مه شره ب دهر ویش ، جیگایه ک له نیودل و موخی دا
نه بووه سۆزی عیشقی صوفیانه دای نه گرتبی . به رزه ده ماغی لای نه و
ئاسه واری نه بووه ، چون ده شی له نیو خانه ی دهر وونی که سانیکدا فیز و له
خوبایی بوون جینی بیته وه که به گلپه ی دهر وونی و به چاوی فرمیسک ریژه وه
هاوار بکا و بلی :

۹. که شکۆلی سه ید محمه ده ، لاپه ره ۲۲ .

گه دایی تـموم گه نی پی خوشتره نه و مه سنده دی شاهی
نه مه ندهم کافی یه قوربان که عه بدی ژیری دهرگاهم

نه سیله ی رحم نه گهر قاصید به توحفیکی سه لامت بی
نه ژیر پنی قاصیدت جانا به سه ر خاکی قه ده مگام

نه گهر جاریکی تر فه رموی سه گی دهرگای منه (صافی)
هه تا مه حشر به سه بومن مه قامی عیززهت و جاهم

* * *

(صافی) و نازناوی کاک

ئەوێ لێرەدا مەرامە ئەوێیە ، بنەمالە (صافی) لەقەبی (کاک) یان چۆن کردوو بە رەمزی مورشیدی و شیخایەتی لە ناوچەی خوشناوەتیدا و کێ یە کەم کەس بوو لەو بنەمالەدا پیتی گوتراوە (کاک) ؟

ئەم خانەوادەییە ، تەریقەتی قادری کە یەکیکە لە رێگاکانی سۆفیگەری لە باپیرە گەورەیان (شیخ سولەیمانی هیرانی) یەوێ بوێان ماوەتەوێ . شیخ سولەیمان پێش ئەوێ بچیتە نێو کۆری تەریقەتەوێ و ببێ بە شیخ لە ناوچەی خوشناوەتیدا بەناو بانگ بووێ و بە (میری سوور)^(١٠) ، یا خود (میرە سوورە) ، لە ناوچە کەدا فەرمانرەوایی کردووێ تا ئەو کاتە دوو چاری بازاری عیشق و (تەصووف) بووێ تەریقەتی لەسەر دەستی (شیخ تەهای بەتلیسی) وەرگرتووێ^(١١) . ئینجا هەموو خوشی دویا و ژبانی ناسکی میرایەتی بەلاوێ ناوێ بوێ ژبانیکی بریتی لە خەرقە پۆشی و خوا پەرسی .

لە تەریقەتە کەشیدا میر سولەیمان رێگای قادری گرتۆتە بەر کە نێسبەت دراوێ بوێ شیخ عەبدولقادری گەیلانی . ئەو رێگایە شیخ سولەیمان هینایە ناو بنەمالە کە ، پشت بە پشت کۆر لە باوکی وەری گرتووێ و لە نێو خەلکدا بلاویان کردۆتەوێ ، وشە (کاک) یش بووێ بە لەقەبی کۆر و ئەو کانی بەتایبەت پۆست نشینان لەو بنەمالەدا^(١٢) .

---

١٠ - سەرچاوەی ئەم بوێ چوونە : ١- شیخ عەبدوڵکەریم (وریان) . ٢- شیخ عەبدولقادر کە هەردووکیان کۆری (صافی هیرانی) ین .

١١ - هەمان سەرچاوە .

١٢ - لەبارە (میری سوور) کە شیخ سولەیمان هیرانی یە ، باس و لیکۆلینەوێ کە بە چاکی راستی یە کانیان نەخستووتە روو ، چونکە هەرچی لەسەر (شیخ سولەیمان) نووسرابێ لە سەرچاوەکان هەمووی بە (میری سووران) یان لەقەڵەم داوێ .

له کتیبی (الملا محمد الکوی) دا وشه کاک بهم شتویه بهاسی لیتوه کراوه: (ان لقب کاک، کان مقصورا علی رؤوس الدین فی ثلاث قرى فيقال: کاکى زیوه، کاکى جلی، کاکى هیران) (۲) .. واته (لهقه بی کاک تهنها له سی گوندی کوردستان ناوی تایبته تی گورهی نایینی یه، سی گونده کفش (زیتوه) و (جهلی) و (هیران) ن، بویه دهگوتری کاکى زیتوه، کاکى جهلی، کاکى هیران) ..

له بارهی نازناوی شیعریشی، کاک مستهفا نازناوی (صافی) بوخوی ههلبژاردوووه که پاکی و بیگهردی دل دهگه یهنی. له ژماره (۲۱۰۱) ی روژنامهی (التاخی) سالی ۱۹۷۶، له نووسینیکی ماموستا (عبدالرزاق بیمار) داها تووه دهلی:

[يعرف (کاک مصطفى) في ميدان الشعر بـ(صافي) حيث ارتضاه لقباً "يوقع به شعره و اللقب مستلهم من صفاء نفسه الصوفية".]

واته: کاک مستهفا له مهیدانی شیعردا به (صافی) ناسراوه و نهو نازناوهشی بوخوی ههلبژاردوووه، که وهرگیراوه له پاکی دهروونی صوفیانهی نهو.

له لاپه ره (۳۴۵) ی کتیبی (عرب واکراد منذر الموصلي) دا ناوی (صافی) به (کاک مستهفا) ها تووه له گهل کومه لیک له شاعیرانی ناوداری کورد، وهک نالی و شیخ ره زاو جهزیری (۴). مهنفی ده بارهی صافی دهلی:

مه نلوفه دلی خهسته به ئیرانی و خاکی چاو طالیه بو خاکی رههی جهزرتی کاکى
ئیرانی = هیرانی

۳ - (الملا محمد الکوی)، مغدید حاجی. (من مطبوعات مطبعة المجمع العلمي العراقي ۱۹۸۵). بۆنهم بۆچوونه سهردانی ماموستا (مسعود محمد) م کرد گوتی (وشه کاک له جینگای دیش به کارها تووه به لام وهک لهقه ب هه ر نهو سی گوندهم گوی لی بسوه (هیران، جهلی، زیتوه).

۴ - عرب واکراد. منذر الموصلي، رؤية عربية للقضية الكردية. الطبعة الاولى ۱۹۸۶، دار الغصون، بیروت

جوانی هیران

هیران به یه کییک له شوینه هه ره خووش و دلگره کانی کوردستان ده ژمیردری و یه کییکه له رازاوه ترین دیمه نه کانی خووشناوه تی، باسی نه شئه و نیمای درهخت و شاخ و ئاوی ئه م دی یه ویردی سه زاری شاعیر و میژوو نووسان بووه، له زۆر گوژگار و روژنامه کانی کۆن و ئیستا به کوردی و عه ره بی و تورکی بگره ئینگلیزیش ناوی هاتوو جیگای خووش و هه وای سازگاری هه یه، له لاپه ره (۱۹۰) ی کتیبی (سنتان فی کوردستان) دا گه ریده ی به ریتانی: (Sir Robert Hay) باسی هیران و نازهنینی کردوو^(۵) ناوی چه ند گه و ره پیاوانی ئه و ئی و کار به ده ستانی ناوچه که شی هینا و ن له گه ل وه صفی زۆر شوینه وار و تا فگه و چیا و ده وه نی خو پسک و ژبانی خه لکی ئه و ئی به تیکرایی، له کاتی تیپه ریوونی به گوندی هیراندا که له شه قلاوه را بو کۆبه چوو له سالی ۱۹۱۹ز^(۶).

له باره ی جوانی و رازاوه یی هیران و نازهنین، سامی عه ودالی^(۷) شاعیر ده لی:

---

۵ - سنتان فی کوردستان، سر روبرت هی، ل ۱۹۰، ترجمه فؤاد جمیل، الجزء الاول، ۱۹۷۳، طبعه ۱.

۶ - سه رچاوه ی پیشوو.

۷ - سامی عه ودال: ناوی ته و اوی مه لا حوسینی با به ره سوله، له سالی ۱۹۱۰ له شاری کۆبه له دایک بووه، به خویندنی ئایینی دهستی پیکردوو، له ته مه نی ۱۷ سالی دا دهستی به شیعر گوتن کردوو، شیعه کانی (کوردی) و (نالی) و (حاجی قادر) و (ئه ده ب) و (قانیع) به ره و مهیدانی ئه ده ب و شیعیان بردوو، له کۆتایی هه شتا کان له کۆبه کۆچی دوایی کردوو.

هیران و صافی

(صافی) پسر و زهردهی هیرانی رازاوه و پری نه شنه ی سروشت بووه، دلی شاعیریه تی به جوانی به هه شته چوار و هرزه کانی نه وی ها توتته جوش و خرۆشه وه، نه و به هه شتانه شی کردوون به سه رچاره ی لیته لیتنجانی هه لبه سته ته پ و پاراوه کانی.

خۆشه و یستی (صافی) و عیشقی نه و بو جیگای واخه ملیو و به هادار و نه شته به خش سه ره رای عیشقی خواپه رستی باریکی تایهت بووه... له نیو شیعه کانی جوانی هیران به دی ده کری وه ک باسی باغ و لاله و نه رگزو وه نه وشه و گول و کانیو و ره ز و شاخ و جوگه و تا فگه کان:

دلی بوئبول له دهوری باغی گول یاری نه کا چبکا؟
له تاوی غونچه هه ردهم شیوهن و زاری نه کا چبکا؟^(۱۱)

(۱۲) نه و هه موو جوانی یه و گزنگی خوری به یانیانی شاخی شه خسیان ودانیشتنی ئیوارانی کاک له بن ساباتی ته کیه به رامبه ر دیه نی شاخی سوور که

خوشک بوون یه کیان (ئیران) و نه وه ی دیکه یان (نازه نین) که واته ناوی ئیران و نازه نین له وه هاتوه بویشه به یه که وه ده گوترین.

۱۱ - چبکا: چی بکا.

۱۲ - چپای شه خسیان: چپاییکه له رۆژه لاتنی گوندی هیران، له قه ده پالی نه و چپایه گۆرستانیکی فراوان و زۆر کۆن هه یه به ناوی پیاویکی ئایینی پیروژ (شیخ محمه دی زارگه لی) که خه لکی پیتی ده لیتن (چاکی زارگه لی) به هاران رۆژانی چوار شه م خه لکی هیران. و نازه نین و

به سهر هيراندا ده پوانی، ههروهها رهوتی کهو و کوتره باریکه و جوانی سهوزو
کانیاوی تا فگه و شنه بای سه حهری تیکه ل به دهنگی قومری و جریوه و جووکهی
پاساری و قاسپه ی کهو و چریکه ی بولبول و که ناری و سه مای درهخت و لاره ی
شهنگه بی، دیمه نیکی پر به ها و نه شئه به خش بووه.

میوانانی ههولیر و کوتی و باله کایه تی و دهشتی ههولیر و رهواندز،
به رده و ام دههاتن بو سهردانی ناشیانه رهو حانییه که ی شیخ سوله یمان و سهردانی
(صافی) خوش گوفتار و ناههنگی سهر سوپرتنه ری قه لبه زه ی (سوولاوک و
ته مته م) (۱۳) و ده یان شوینی دیکه ی جوان و رازاوه له و ناوچه یه دا.

(صافی) به راده یه ک مه جلیس ئارا بووه که له ناخوشتین حالت دابوو ی
نه یه پیشتوو ه میوانانی باره گاکه ی ههست به ناره حه تی ئه و بکه ن. ئه و هه ر
به رده و ام ده بو له پهره پیدانی ئه و مه جلیسه و نیما به خشین به دانیشتن و قسه و
باسی خوش و رازاندنه وه ی کوپه که ی. کاک نه ژاد عه بدوللا عه زیز خاوه نی
پهرتوو کخانه ی (هاوری) له ههولیر ده لی:

((باوکم عه بدوللا عه زیز له سالی ۱۹۳۰ له شه قلاوه ماموستا بووه، له
سالی ۱۹۴۹-۱۹۵۰ هه ر له شه قلاوه (مدیر ناحیه) بووه، ده لی جار تکیان له
سهرده می ماموستاییم سهردانی هیرانم کرد له ته کیه که ی (صافی) میوان
بووین، له کاتی نان خواردن و مه جلیس بهستان بوو یه ک له موریده کان هات
سهری له بن گوئی (صافی) ناو چریه یه کی کرد، (صافی) رهنگی گورا، به لام
هیچ دهنگی نه کردو که شی دانیشتنه که ی تیک نه دا پاشان زانیمان موریده که
خه به ری مردنی کچی (صافی) پیبوو.

گونه نزدیکه کان له وی کوده بوونه وه به تایبته گه نجه کان، بو زیارهت له پاشان ناههنگی نه ورزو و
روژانی به هارانیان له وی ده گپرا به شایی و هه لپه رکی و یه کتر بینین.

۱۳ - سوولاوک و ته م ته م: دوو خوراوگه ن له نزیک هیران به لای شه قلاوه وه.

خویندن و مه دره سهی هیران له سه دره می (صافی) دا

له کوردستان خویندن به گشتی وهک شتیکی پیروژ بایه خی پیدراوه، هیرانیش وهک ناوچه بیکی هه می شه ئاوه دان، یه کییک بووه له جیگا به ناوبانگه کانی کوردستان له بواری به دره و امی مه دره سه و فهقی. به سه دان کهس له مهلا و زانایانی ئهم کوردستانه سه ریان له م شوینه داوه. له سه دره می (صافی) یش مه دره سهی هیران له و پهری به هیزی و پرشت دابووه له باره ی پیگه یاندنی مهلا و زانایانی کورد، چونکه (صافی) زور به دلسوژی هه ولی داوه بو پیگه یاندنی زانایان و به دره و ام بوونی باری خوینده واری و زانست له هیران. له هه ندی نامه و نووسراوه کانی دا ناوی خوئی به (خادم الفقهاء) نووسیوه.

له کتیبی (علماء و مدارس اربیل) دا هاتوه: (كان في منطقة شقلاوة عدد من المدارس مثل مدرسة الجامع الكبير في مدينة شقلاوة ومن مدرسيها المتأخرين الملا طه و كان عالما "مجيزا" و مدرسة كاك مصطفى في قرية هيران مركز ناحية خوشناو)..^(١٤)

١٤ - علماء و مدارس اربیل، زبیر بلال اسماعیل، ١٩٨٤، ص ٢٤ مطبعة الزمراء الحديثة الموصل.

ناوی به شیک نه ماموستایانی نایینی وهه قینیانی

مه دره سهی هیرانی سه رده می (صافی)

- هه ندیک لهه ماموستایانه هه ر خه لکی هیران بوون و هه ندیکیشیان بسز
خویندن، یا دهرس گوته وه بو هیران هاتوون.
- ۱- مهلا سه عیدی هیرانی^(۱۵)
  - ۲- کاک عدلی کوپی گه وره ی صافی ناسراو به (مهلا کاکه).
  - ۳- مهلا عه زیزی کوپی (صافی)^(۱۶)
  - ۴- مهلا مه جیدی گراوی :
  - ۵- مهلا مسته فای حاجی عدلی^(۱۷) :
  - ۶- مهلا نه حمه دی ناکری.

۱۵ - مهلا سه عید کوری به کر کوری محمه دی کوری خدره. له هیران و دیبه گه و کۆسی ته ریس
کردوه، (تالیفات) ده ستووسی زۆری له پاش به جیمه وه له هه موویان به ناوبان گتر کتیبی
(به هه سا) به که بریتیه له (۴۰۰۰) دپیر شیعر، ته رجه مه ی کتیبی (فتوحات الشام) ه به کوردی.

۱۶ - مهلا عزیز له هیران خویندنی فه قینیانی ته و او کردوه و له پاشان هه ر له ویش ماوه یه کی
زۆر مهلا و موده ریس و خه تیب بووه له ۱۹۸۶ ز کۆچی دوایی کردوه له گۆرستانی شیخ سلیمانی
باپی ره گه وره یان به خاک سپیردراوه مه لاییکی زانا و محقق بووه زۆر له فه قینیانی ناوچه که لای
ئه و دهرسیان خویندوه و بوون به مهلا سالی ۱۳۵۶ ی کۆچی نیجازه ی مهلا یه تی پیدراوه له
لایهن مه لای گه وره له کۆیه.

۱۷ - مهلا مسته فای هیرانی یا خود بیتلنگه یی ناسراو به (مهلا مسته فای مه نتیقزان) کوری
حاجی عدلی کوری باوه کر، له گوندی هیران سالی (۱۹۰۶ ز) له دایک بووه، جگه له علومی
عه قلی و نه قلی له زمان و نه ده بیاتی فارسیدا شاره زا بووه ناوی له زۆر له گوشار و رۆژنامه و
نامیلکه داها توه، شیعی به زمانی عه ره بی و کوردی و فارسی نووسیوه. زیاتر له (۱۵۰)
پارچه شیعی جۆراوجۆری نووسیوه، وه ک نایینی ونیش تیمانی و خوشه وستی و شه کوا و =
فله سه فه، له ۱۹۹۲/۹/۲۵ ز له هه ولیر کۆچی دوایی کردوه، له گۆرستانی شیخ نه حمه
نیشراوه.

- ۷- جگہر خوتین: شاعیرو نووسەر^(۱۸).
- ۸- مهلا عهبدووللای فەرهادی^(۱۹).
- ۹- مهلا سه‌عیدی فەرهادی.
- ۱۰- مهلا صادقی فەرهادی^(۲۰).
- ۱۱- مهلا محهمهدی چروستانی^(۲۱).
- ۱۲- مهلا عهبدووللای ناسراو به مهلا عهبدووللای عه‌ببایی^(۲۲).

۱۸- جگہر خوتین: ۱۹۰۳-۱۹۸۴ز ناوی شیخ موس کوری حه‌سه‌نه، سه‌رۆکایه‌تی شاعیرانی کرمانجی ژوو‌رووی کردوو، له (۱۹۵۴ز) دیوانی چاپکراوی هه‌بووه به ناوی (شۆرشیی سه‌ره‌ستی)، زۆر ئازاری به‌ندیخانه‌کانی سووریای چیشستوو. له خوتندنی ئایینی یه‌وه پیگه‌بووه که ماوه‌ییک له‌و ژبانه‌ی خوتندنی ئایینی له هیران به‌سه‌ر بردوو له سه‌رده‌می (صافی).

۱۹- مهلا عه‌بدووللای کوری فەرهاد کوری مه‌ولود کوری عوسمان، له گوندی (له‌یبان) له سالی ۱۹۱۸ز له دایک بووه، ده‌رسی ئایینی له سه‌ره‌تاوه‌لای مه‌لا صادقی برای خوتندوه، پاشان گه‌راوه بو‌خوتندن لای مامۆستا مه‌لا نه‌حمه‌دی خه‌لیفه. له ده‌شتی هه‌ولترو خو‌شناوه‌تی گه‌راوه له (هیران و بیلینگه) لای مامۆستا مه‌لا مه‌جیدی هه‌رته‌لی ده‌رسی خوتندوه، هه‌روه‌ها مامۆستا مه‌لا شیخ عومه‌ری بالیسانی. ئیجازه‌ی عیلمی له مه‌لا یه‌تی پیدراوه له‌لایه‌ن عیزه‌دین مه‌لا فهندی له سالی ۱۹۴۶ز. زۆر نووسراو و دانراوی چاپکراوی هه‌یه له باره‌ی ئایین و میثروو و به‌لاغه‌و که له‌پور دابه‌شکردن.

۲۰- مه‌لا صادق کوری فەرهاد کوری مه‌ولود له تیره‌ی (مه‌مان) له سالی ۱۸۹۸ز له گوندی (له‌یبان) له دایک بووه، ئیجازه‌ی مه‌لا یه‌تی له‌لایه‌ن مه‌لا نه‌بو به‌کر (کچک ملا) ناسراو به (مه‌لا فندی) پیدراوه. له سالی ۱۹۳۹. مه‌لا صادق له ۱۹۷۹ز کۆچی دوایی کردوو.

۲۱- ناوی مه‌لا محهمهدی کوری مه‌لا عه‌بدوولپه‌حمانی چروستانی به‌چهند پشت ده‌چیته‌وه سه‌ر پیرخدری شاهۆ، له دیتی ئابلاخ له دایک بووه، که ئیستا گه‌ره‌کێکه له شاری سلیمانی، بو‌خوتندن هه‌ولترو هه‌له‌بجه و سلیمانی و خو‌شناوه‌تی گه‌راوه، ماوه‌یه‌ک له (هیران و نازهنین) بووه له سه‌رده‌می (صافی). به‌ره‌می شیعی و ئایینی چاپکراوی هه‌یه.

سه‌رچاوه: یاداشته‌کانی منالی و به‌شیککی سه‌رده‌می فه‌قییه‌تی مامۆستا مه‌لا محهمهدی چروستانی، محهمهدی مه‌لا که‌ریم، چاپخانه‌ی الحوادث، به‌غدا، ۱۹۸۵، ل ۸۵.

۲۲- مامۆستا مه‌لا عه‌بدووللای عه‌ببایی: (له عبدالباقی) کوری مامۆستای ناویراوم بیست که له بنه‌ره‌ته‌وه باوکی خه‌لکی گوندی شه‌لماشی سه‌ر به سه‌رده‌شت بووه، له مندالییه‌وه لای مامۆستا (مه‌لا مه‌عصومی کۆیی ده‌ستی به‌خوتندن کردوو. له گوندی بیلینگه مه‌لا یه‌تی کردوو. له سالی ۱۹۶۳ز کۆچی دوایی کردوو.

- ۱۳- مهلا مه جیدی هه رته لی (۲۳).
- ۱۴- مهلا نه بویه کری مهلا محمه ده نه مین هیرانی.
- ۱۵- مهلا نه حمه دی بیتلینگه یی.
- ۱۶- مهلا قادری شیخ وه سانی.
- ۱۷- مهلا عه بدوللای موکریانی ناسراو به مهلا عه بدوللای میرزا.
- ۱۸- مهلا نیسماعیلی ماویلی (۲۴).
- ۱۹- مهلا عه بدوللای سکتانی.
- ۲۰- مهلا ته های سو فی مه حموودی هیرانی.
- ۲۱- مهلا محمه دی خه جیجی: خه لکی ده شتی هه ولیر بووه.
- ۲۲- مهلا عه لی کوری مهلا عه بدوللای کوری ماموستا مهلا محمه ده نه مینی کونه فلووسه یی (بیتواته یی).
- ۲۳- مهلا عومه ری کوری سه عدی ناغای که وه رتیان.
- ۲۴- مهلا محمه دی چا وره ش.
- ۲۵- مهلا حه سه نی سه رکه ندی.
- ۲۶- مهلا عه زیزی شاخه پیسکه.
- ۲۷- مهلا شی محمدی گه ریاهه یی.
- ۲۸- مهلا سه لیمی دیبه گه یی.
- ۲۹- مهلا قادری گرده شینه.
- ۳۰- مهلا شیخ تاهیری شوشی (۲۵).
- ۳۱- مهلا عوسمان توقه یی.
- ۳۲- مهلا محمه دی مه نگیری.

۲۳ - مهلا مه جید کوری مهلا سه عید، له سالی ۱۳۲۰ک له گوندی هه رته ل له دایک بووه، له خزمهت ماموستا مهلا فه تح اللهی هه رته لی و مهلا نیسماعیلی ماویلی و شیخ طه سی بالیسانی و ماموستا مهلا محمه ده مین بیتواته یی ده رسی خوتنده وه. نیجازه ی عیلمی له لایهن ماموستا مهلا حه مه ده مین پیدراوه. پیشنویزی و ده رس گوتنه وه ی کردوه له هیران و بیتلینگه له سالی ۱۹۶۵ز له گوندی هه رته ل کوچی درایی کردوه. سه رچاوه: نوسراوی مهلا مسته فای هیرانی.

۲۴ - ماموستا مهلا عه بدوللای سکتانی: کوری ماموستا مهلا نیسماعیلی ماویلی.

۲۵ - له کتیبخانه ی ماموستا مهلا تاهیری شوشی چه ند یادگاری نه وم دۆزیه وه، له سالانی چله کان به ده سخه تی خوی (تحریر) ی کردون رۆزی ۲۶/۸/۱۹۹۸ز، چوم بو ده وک بۆلای کاک هه مزه ی کوری ماموستای ناوبرا و نه م زانیاریانه م له ده سخه ته که ی باوکی وه رگرت.

مه جلیسی (صافی) و گه شته کانی

(صافی) دۆستی زانا و میژوووزان و ناوداران بووه. سهردانی موصل و به غدا و ههولیر و کهرکوک و رواندز و دهشتی ههولیر و سهران و باله کایه تی کردوووه. له ژبانی فهقییه تیشیدا، لاجان و سابلاغ و زینوی و سهران گه پراوه، ده لێن سهردانی شه مزبان و تهسته نبۆلشی کردوووه. له ههولیر (صافی) هامووشوی زۆری حاجی عهبدووللای که باچی و حسین حوزنی موکریانی^(۲۶) و جبار ئاغای کانی^(۲۷) شاعیر و سهید مهردانی مه قامزانی کردوووه. هه ره له ههولیر (صافی) دۆستی (محسن ئاغا) ی سه روکی شاره وانی بووه له گه ل (قه دری شاعیر) و (گیوی موکریانی) و (مه لاه ندی) و (عه ونی

---

۲۶ - حوزنی موکریانی: حوسین کوری سهید عبداللطیف کوری شیخ ئسماعیلی خه زانه یی. له ۲۲ی ره بیع الاول ۱۳۱۱ی کۆچی له سابلاغ له دایک بووه، له نایین و میژوو و فارسی و عه ره بی و تورکی و رووسی و فه ره نسیشدا شاره زایی هه بووه. له سوریا و ئیران و ههولیر و رواندز و سلیمانی و به غدا ژیاوه. نه فغان و میسر و روسیا و تورکیا و لوبنان و حیجازیش گهراوه، له سالی ۱۹۲۶ز دوا ی رزگار بوونی له به ندیخانه ی حه له ب توانی خوی و چاپخانه که ی ده ریاز بکا و بگاته شاری ره واندز تا سالی ۱۹۴۳ز له وی مایه وه نزیکه ی (۵۰) کتیبی بچووک و گه وه ی ده رکردوووه به شی زۆریان به چاپ گه یوون.

سه رچاوه: کتیبی (داماوی موکریانی). شاکر فه تاح. چاپخانه ی کامه رانی / سلیمانی ۱۹۷۲. ۲۷ - جه بار ئاغای کانی: عه بدولجه بار کوری مه لاه عبدالرحمن ناسراو به (کانی) له ۱۸۹۷ له ههولیر له دایک بووه، له ۱۲/۵/۱۹۵۷ز کۆچی دوا یی کردوووه. بروه: دیوانی کانی، که ریم شاره زا.

یوسف^(۲۸) و (نهمین رواندزی) و (عهلی پیروّت)ی (متصرف)ی ههولیر مه جلیسی هه بووه.

له شه قلاوه (صافی) له گهله میره کانی شه قلاوه، په یوه ندی به هیتز بووه و دوستایه تی هه بووه، وهک (میرانی قادر بهگ و میرانی ره شهید بهگ). خزمایه تیشی هه بووه له گهله بنه مالیه میران. پاشی نه ویش، نه و په یوه ندی و خزمایه تی به زیاتر بووه. هه روه ها (صافی) دوستایه تی به هیتز بووه له گهله پیاهه نایینه کانی شه قلاوه وهک مه لاه و ماموستایانی نه وی له وان (ماموستا مه لاه ته های شه قلاوه یی)، که زانایه کی گه و ره و (مجیز) بووه.

هه ره له شه قلاوه دوستایه تی هه بووه له گهله که سایه تییه نایینه کانی مه سیحی، به کییک له و که سایه تیانه، (قه شه جبرائیل^(۲۹) بووه ناه و برایش زور دلسوزی (صافی) بووه.

له دهشتی ههولیریش (صافی) له مالی سوله یمان ناغای (ترپه سپیان) میوان ده بووه^(۳۰).

---

۲۸ - عهونی یوسف (۱۹۰۸ تا ۱۹۸۸ز) له شاری ههولیر له گه ره کی قه لاه دایک بووه. خوتندی له قوتابخانه کانی ههولیر ته و او کردووه و له زانکوی به غدا به کالورتیوسی و هرگرتووه و له سالی ۱۹۴۱ بوته نه ندام له نه قابه ی پارتیزه ران و پوستی و ه زاره تی نیشغال و نیسکانی و هرگرتووه له (۱۹۵۹-۱۹۶۰ز).

چهند جار گیراوه له بهر چالاکی سیاسی و چهند جار تکیش بوته و ه زیر، له سالی ۱۹۸۸ کوچی دواپی کردووه. سه رچاوه، شخصیات تتذکر، ج الاول، ص ۵۹، طارق ابراهیم شریف، مطبعة الثقافة اربیل، ۱۹۸۸م.

۲۹ - قه شه جبرائیل: ناسراو به (قه شه جبه) ناوی ته واری، جبرائیل کوری په ترۆس کوری به عقوب کوری هه ننا له بنه مالیه (ادای شیر) ه. نه و نه دای شیر، له سالی ۱۸۶۷ تا ۱۹۱۵ ژیاوه. له شاری (سعرت) له سیداره دراوه. قه شه جبرائیل له سالی ۱۹۴۸ کوچی دواپی کردووه. نه م زانیاریانهم له (ماموستا خلیل پو لاص خورانی)ی و هرگرتووه له شه قلاوه روژی ۱۹۹۹/۵/۱۴، له پاشان سهردانی کوره کانی قه شه جبرائیلم کرد له عه نکاوه روژی ۱۹۹۹/۵/۱۵ بو هه مان مه به ست و زانیاری.

۳۰ - نه م زانیاریانهم له ده می شیخ جونیهیدی کوری (صافی) و هرگرتووه له روژی ۱۹۹۸/۹/۹ز.

زۆر جاریش ھەر لە ترپەسپیان (صافی) دەبووھ میوانی (شیخ رەئوف) کە
 کەسایەتیکی ناوداری ناوچە کە و خزمیکی نزیکی خۆی بووھ^(۳۱)، ھەر لە و
 گوندەش دۆستایەتی زۆر خوۆش بووھ لە گەل (شیخ جەلالی ترپەسپیان) کە
 مەلای دی یە کە بووھ یە کێک بووھ لە (محسوبان) ی (صافی).
 (صافی) لە گوندی (دووگرتکان) یش لە مائی (حەمەد ئەمین ناغای
 دزەیی) میوان دەبوو ھەر لە و یش دۆستایەتیکی بە ھیزی ھەبووھ لە گەل
 (کێخوا سمایی کوری کێخوا ئەحمەد و (کێخوا حەمکو رەش) تیکالۆی.
 (صافی) زۆریش سەفەری بەغدا ی کردووھ و لە (الحضرة الكيلانية)
 ماوھ تەوھ بوۆخە لوھ کێشان.

دۆست و ناسیوانی (صافی)

له کۆیسه:

۱- مه‌لای کۆیی (مه‌لای گه‌وره) (۳۲).

مامۆستا (مسعود محمد) له باره‌ی صافی یه‌وه ده‌لێ (صافی زۆر
(ممتع) بوو، مرقۆئیککی دل ته‌ر بوو خه‌لکێکی زۆری به‌ ده‌وره‌وه‌ بوو. له‌ کۆتایی
سییه‌کاندا صافی هاته‌ کۆیی له‌ ئیجازه‌ی مه‌لا عزیزێ کۆپی. من له‌وێ
ئاماده‌بووم باوکم (مه‌لای گه‌وره) زۆر ریزی لێگرت. له‌هه‌مان ساڵدا له‌گه‌ل
مه‌لاقادری کانی ده‌ریه‌ندی و سه‌عیدی مه‌لا نجم الدین و شیخ مجیدی شیخ
نورالدین چووین پۆهیران و سێ شه‌وان ماینه‌وه‌ صافی به‌قسه‌ی خوش
ده‌یدواندین، تا بلیتی مه‌جلیس ئارا بوو، زۆر له‌ززه‌ت له‌ مه‌جلیسی وهر
ده‌گیرا.

۲- حوسه‌ینی (۳۳).

۳- شیخ نوری برای مه‌لای گه‌وره.

۴- مه‌لا راجی شاعیر.

۵- شیخ نه‌جمه‌دینی کوری شیخ عبدالکریم (۳۴).

۶- شیخ بابه‌ عه‌لی شیخ عه‌بدوڵکه‌ریم.

۷- شیخ نه‌جمه‌د ناسراو به‌ سه‌ید نه‌جمه‌دی شیخ عه‌بدوڵکه‌ریم.

۸- مه‌لا نه‌جمه‌د ئاغای کۆیی.

۹- کاک واحدی کۆیی.

۳۲ - ناوی: مه‌لا محمه‌دی کوری مه‌لا عه‌بدوڵلای جه‌لی زاده‌یه. له (۱۲۹۳) ی کۆچی له
کۆیی هاتۆته‌ دنیاوه‌ له (۱۹۱۲ز) فه‌رمانی ئیفتای کۆیی وه‌رگرتوه‌، له‌ ساڵی ۱۹۱۹ بووه‌ به
قازی کۆیی، (۱۹۲۴ز) هه‌لبژار دراوه‌ به‌ (ئه‌ندام) له‌ مه‌جلیسی تاسیسی له‌ عیراق له‌ رۆژی
۱۲/۱۰/۱۹۴۳ز له‌ شاری کۆیی کۆچی دوایی کردوه‌، پروانه: گۆفاری هه‌ولێر، (۵، ۴) و
کتیبه‌ی مه‌لای گه‌وره، ل ۶۳، چاپی شاره‌وانی، ۱۹۷۵ز، مومتاز حه‌یده‌ری

۳۳ - حوسه‌ینی: سه‌ید نه‌جمه‌د کوری شیخ عه‌بدوڵکه‌ریمی کوری شیخ نه‌جمه‌د له
ساڵی (۱۸۸۷ز) له‌ کۆیی له‌ دایک بووه‌، ساڵی ۱۹۳۳ز له‌ ته‌مه‌نی (۴۷) ساڵیدا کۆچی دوایی
کردوه‌. کۆیه‌ و شاعیرانی، به‌رگی یه‌که‌م، ل ۷۷، و گۆفاری (الحکم الذاتی) ۷۲، ساڵی
۱۹۸۶ز.

۳۴ - شیخ نه‌جمه‌دین: کوری شیخ عه‌بدوڵکه‌ریم کوری سه‌ید نه‌جمه‌دی به‌رزنجی.

- ۱۳- مه‌لا نه‌حمه‌دی مام سلیمان.
 ۱۴- مه‌لا مه‌حمودی بیخود^(۳۸).
 ۱۵- حاجی عه‌بد جاسم^(۳۹).
 ۱۶- حاجی مه‌لا عه‌بدوللای خادیم.

هه‌ر له روانگه‌ی هاندانه‌وه صافی شیعیری عه‌ونی ته‌خمیس کردووه و کراوه به مه‌قام.
 کۆیله‌ی یه‌که‌می پیتنج خسته‌کی صافی له‌سه‌ر غه‌زه‌لی عه‌ونی:

ه‌وزاری غه‌نچه زاریکم که روویی نه‌وبه‌هاریتی
 نه‌زاری لایله‌ زاریکم که دل‌وا داغداریتی
 فیدایی لیوو زاریکم نقوودی جان نیثاریتی
 خوماری چاو خوماریکم هه‌زاران وا خوماریتی
 نه‌سیری زونفی یاریکم هه‌موو عالم شکاریتی

دوا کۆیله‌:

عه‌جایب نه‌وبه‌هاریکه که گوئشه‌ن چه‌تری هه‌لداوه
 له لاینی سونبول و نه‌سرین له لاینی نی‌رگسی ساوه
 له ناله‌ی بولبولان (صافی) مه‌گه‌رچ بووه‌و چ قه‌وماوه
 شکوفه‌یی غونچه‌یی لیوی له باغا وا ده‌می داوه
 وه‌یا بۆی عه‌تره (عه‌ونی) خه‌نده‌ییکی لیوو زاریتی

۳۸ - بیخود: مه‌لا مه‌حمودی کوری حاجی مه‌لا نه‌مین کوری موفتی مه‌لا نه‌حمه‌دی
 چاومه‌اره، له ۱۲۹۹ی کۆچی هاتۆته‌هه‌ دنیاوه، دیوانی شیعیری چاپکراوی هه‌یه،
 سه‌رچاوه: که‌شکۆلی گیو، به‌رگی دووه‌م، ل ۹۱. حاجی عه‌بد جاسم ده‌لی له سالانی سیه‌کان
 ملاحمودی بیخود ته‌واجود و هات و چۆی زۆر بوو بۆ کۆبی (صافیش) که هاتبا بۆ کۆبی زۆر دلی
 به مه‌لا محمود خۆش ده‌بوو نه‌هیش زۆر مولازه‌مه‌ی (صافی) ده‌کرد.

۳۹ - حاجی عه‌بد جاسم: له (۱۹۰۲) ز له دایک بووه‌ ناگاداری له به‌شیکێ زۆری رووداوه‌کانی
 شاری کۆیه هه‌بووه له زۆر زمان شاره‌زا بووه. له هونه‌ری مه‌قاماتیش لیزان بووه، له
 سالی (۱۹۹۷ز) کۆچی دوا‌یی کردووه.

دۆستانى صافى له رهواندز :

(صافى) له رواندز و دهوروبهري دۆست و ناشنا و مورىدى زۆرى ههبووه.
ناوى ههنديكيان لهوانه:

- ۱- مستهفا فهندي باوكى سولهيمان رهواندزى ناسراو به شيخ سولهيمان^(۴۰)
- ۲- ديوانه همه دهه مين عه بهر.
- ۳- حاجى مستهفا (صه فار).
- ۴- جهرديسى حاجى يونس.
- ۵- همه د ملاك.
- ۶- ديوانه ههليم ناسراو به ههله شيت و ئيسماعيلى كورى.
- ۷- ديوانه رابى ناسراو به (رابى همه د مراك).
- ۸- فاتيمه حاجى يونس.
- ۹- خهليفه حاجى رهواندزى.
- ۱۰- مهلا عه بدوللاى قونديل.
- ۱۱- خهليفه صه مه دى برادۆستى^(۴۱).
- ۱۲- خهليفه خافزى باپشتيان.
- ۱۳- سهيد عهلى سهيد رهسولى هاودىانى^(۴۲). ۱۴- عهزىز مام سهليم كاواوكانى.

۴۰ - شيخ سولهيمان (كورى مستهفا فهندي): دهلى: كه (صافى) دههات بۆره واندز له تهكيهى خۆيان داده مه زرا به لام ئيسواران خۆشه ويستانى (صافى) پاش نوئىرى مه غريب خوانچهى خواردنيان دههيتنا تهكيه، نان لهوى دهخورا له خزمهت (صافى) (ئهم زانيارىيانهم له شيخ سولهيمان له ده مى خۆى وهرگرتوه له رهواندز) له رۆژى ۱۹۹۸/۹/۴ ز.

۴۱ - خهليفه صه مه د كورى فهتخ الله بهگ كورى وسوبهگ له سالى ۱۹۴۵ ز كۆچى دوايى كردوه. خهليفه صه مه د له گوندى (بيركمه) سهر به ناحيهى برادۆست داده نيشت. خوتنده وارى تاينيشى ههبووه، له فارسىيش زانيارى ههبووه. به چهند پشت دهگه رينه وه بوخانى له پ زيرين كه له داستانى قهلاى دمدمدا ناوى هاتوه، برادۆست چهند تيره يه كن لهوانه: ۱- هاجى بهگ، ۲- وسوبهگ، ۳- شيخ جههانگير. ناويراو له دواى صافيش سهردانى كاك عهلى كردوه، له بنه ره ته وهش مورىدى كاك عه بدوللاى باوكى صافى بووه. له رۆژى ۲۰۰۲/۵/۱۳ ز له گهله (حاجى بهگ) كورى خهليفه صه مه د چاوپيكيه وتنم كردو ئهم زانيارىيانهم له زارى خۆيه وه وهرگرت.

۴۲ - سهيد عهلى كورى سهيد رهسول كورى سهيد حوسين هاودىانى، له گوندى هاودىان سهر به قهزاي سۆران له داىك بووه، تا بليتى دلسۆزى صافى و تهريقه تهكيهى بووه، هه ر لهو گونده به كارى كشتوكاله وه خهريك بووه، له داوو ده زمانى ميللى و كورده وارىش ليزان بووه. تهريقه تى له صافى وهرگرتوه.

(صافی) و کەو

(صافی) زۆر حەزی لە راوە کەو بوو، بەلام بە زۆری لایەنی گەشت و گەران بوو دیمەنە جوانەکانی باوەشی شاخ و چەری دەوێن و دەنگی کەو. مەستی ئەو تابلۆیە بە ھاریبەیی شوێنە دڵگرەکانی خوشناوەتی دەیخستە حالەتییکی تایبەت و گریانییکی بێ تەکەللوف:

بۆ شکاری مورغی وەحشی ئەک ھەلـو و شاھینم
عەشقی چاوی بازی خۆم بۆیە راوی کەو دەکەم

دەلێن (صافی) زۆر جار و ابووە کە کەوی گرتوو بەرەلای کردوو. گەشتەکانی ئەو بۆ راوە کەو بە زۆری بوو (دواوی شووری) ^(٤٣) و (کانی فەقی برایم) ^(٤٤) و (سەری مەلا عەلی) ^(٤٥) و (سەرسۆر) ^(٤٦) و (کەپکی قیبلە) و (پێیی کانیاری) ^(٤٧) و (گەلی واریش) ^(٤٨) بوو، کە چەند شوێنە واریکی خوش و دڵگری دەورویەری ھیران.

- ٤٣ - دواوی شووری: جیگایەکی خوش دیمەن و پەردەوێن و چەرە، لە رۆژھەلاتی گوندی ھیران.
- ٤٤ - کانی فەقی برایم: کانییکە لە نیوان رێگەیی ھیران و نازەنێن، شوێنێکی خوش و دڵگرە بەسەر رووباری ھیران و نازەنێن دا دەروانی.
- ٤٥ - بیری مەلا عەلی: شوێنێکە لەسەر چیای نیوان ھیران و سماقۆلی سەر و چاوە.
- ٤٦ - سەرسۆر و کەپکی قیبلەیی یەک شوێنە: لووتکەییکی بەرزە بەسەر ھیران دا دەروانی خەلکی لە ھیران روو لەوێ دەکەن لە کاتی نوێژ بۆیە پێی گوتراوە کەپکی قیبلە.
- ٤٧ - پێیی کانیاری: ئەویش شوێنێکی رازاویە دەکەوێتە قەد پالی سۆرکی بەرامبەر گوندی دۆری، نزیکەیی پێنج کیلۆمەتر لە ھیران دوورە.
- ٤٨ - ئەو شوێنە دۆلیکە دەکەوێتە نیوان گوندی گەرۆتەو دۆرە، یەکیکە لە جی یە خوشەکانی ئەو و شوێنەواری شیخ تەھای بەتلیسی بوو رازاویە بە چنار و سەر و چاوەی ئاوی سارد و ھەوای سازگار. دەگێرنەو (صافی) زۆر جار و ابووە پێش بانگی سبەینان خۆی نامادە کردوو بە دەرچوون بۆ راوی کەو، بەم جۆرە راوکردنە دەگوتری: (شەودا).

(صافی) دیتوجامه و تفهنگ و تفاقى كه و كوشتنى به كار نه هیئاوه. به لكو
تهنہا راوی به داواناوهه کردووه، وهك له كور و نه وه كانی و دۆستانیم بیستووہ
پتر حەزی له پهیدا کردنی كهوی سپی بووه، دهردی عیشق و سۆزی تایبہ تی
صوفیانهی خوئی، راوی كهوی پی کردووہ له کاتی دلہ فرکیی ئه و عیشقه پر له
جۆشه و ئه و ههسته تایبہ تییه دا وادیاره هه موو جیگایکی به چۆل زانیوه
تهنہا ئه و جیگایه نه بی که خه یالی له ویدا سهیری سروشتی به هادار بکا و بیر
له عالمی خوئی بکاته وه و چی تر نا.

به لئی (صافی) ئه و کۆره به چۆل و وه حشهت نا و دهبا که ویست و مه رامی
ئه وی تیدا نه گوترابی، بۆیه به گله یی زۆره وه به زه یی به دلئی عاشقانهی خوئی
دیته وه که دوو چاری چه ندان دهر د بووه له ئه نجامی نه گه یشتن به و مه رامه ی
خوئی وهك ئه و بالنده یه ی هه رگیز دهسته مۆنابی و ناییته گرتن. جا به
هه ستیکی پر له شۆرش و حه ماسی تیکه ل به گله ییه وه ده لئی:

ئهم وه حشی یه نه صلا که له بو ئیمه نه بوو رام
هه ر چه نده سه عی و کۆشش نه که م نایه ته نیو دام^(٤٩)
نایا له سه ر ئهم شۆرشه یه چی نه بی نه نجام؟
ناثاری که له م وه حشه ته په یدا یه دلی من

له زوبانی یه کییک له موریده نزیکه کانی (صافی) بهر په رچی ئه وه
دراوه ته وه به رام بهر ئه و که سانه ی ره خنه یان له (صافی) گرتووہ، له سه ر راوی
که و، ئه و موریده ناوی دهر ویش مسته فا بووه، زۆر دل سۆزی شیخه که ی بووه و
ده لئی:

ره قیب و مـونکیر فـتوایان دایه
سه به ب به ته یـران (صافی) گۆرا ه

٤٩ - دام: دار، مه رام داوی راوکردنه.

نازانن (صافی) عه شقی غه وئیه
مه قسه دی شه وداو بازی خوداییه (۵۰)

ماموستا (محمدی مهلا کهریم)، له دیوانی بیخوددا له باره ی
(صافی) و که و ده گیتته وه (۵۱) ده لی:

مهلا مه حمودی بیخود ره مزی ناویک که (مدیر مال) ی ئه و سای هه ولیتر
بووه، به (صافی) ده ناسینی، مه رام و نیازی ره مزی به چوارینه ییک بو
(صافی) به بیان ده کا و ده لی:

نهم زاته که (مال مودیر) ی هه ولیتره
ههم سه ییده ههم شاعیره ههم چاوتیره
بوئیوه نهم (رباعیه) ی نووسیوه
مه منونم نه گهر که و شک نه بهن بینیره

-
- ۵۰ - ده رویش مسته فا نه گهر چی دهستی نووسینی نه بووه تنها قورئانی خوتندووه، به لام لهم
دوو دیره شیعره ی سه ره ویدا به چاکی ره نگدانه وه ی مه دره سه ی (صافی) پیئوه دیاره .
- ۵۱ - دیوانی بیخود: لاپه ره ۱۴۹، چاپی یه که هم، محمدی مهلا کهریم، وه زاره تی کاروباری
شیمال.

دهنگخۆش و گۆيبندهكانى (صافى)

(صافى) له زۆر شار و گوند و شاروچكهى كوردستان گۆيبندهى دهنگ خۆشى ههبووه كه شيعرى ئهويان به ئاوازى جۆراوجۆر تيهه لكردوو، ههنديكيان جگه له دهنگخۆشى، شارهزايى زۆريشيان ههبووه له بارهى جۆرى مهقام. (ئهى نيگارا) و (يارى خۆم لى زيزه) و (ئهوپه رچهم و ئهگرىجه) و (يار له بهر نازى جوانى) و (حهبيبا خۆت ئهزانى بۆ له عالم بى مويالاتم) و چهندان غهزه لى ديكهى (صافى) يان گه ياندۆته دل و گوتى هونهر دۆستان به راده يتيك ئه و گۆيبنده به شيك بوون له ژيانى پر له ههست و سۆزى (صافى). ئه ويش به دهنگى پر سۆزى ئه وان دلى دههاته جۆش و خرۆش.

ئهو گۆيبنده ئه ي ليره دا نئاويان ديتين هه موو دهنگخۆشانى سه هرده مى (صافى) نين به لكو ليتهاتوو هكانى ئه و سه هرده مه ن كه به شيكيان له سه هرده مى كاك عه ولآى (ئانى) باوكى (صافى) و كاك عه لى كورى گه وره ي (صافى) شدا، شيعره ته پر و پاراوه كانى شاعيرانى كورديان له رتى مه قاماتى كوردى يه وه به دل و مييشكى خه لكان گه ياندوو، ئه و دهنگخۆشانه جگه له شيعرى (صافى) و (ئانى)، شيعرى (مسته فا به گ) ي كوردى و (مصباح الديوان) و (تاهير به گى جاف) يشيان گوتوو، له م دوايى يه شدا (پينج خسته كيبه كه ي) (صافى) له سه ر غه زه لى نارى (من و دل ئيمرو) ئه م شوخه له خۆشى يه ك به ده ي كردين) زۆر به بهر فره وان يه وه له كۆر و دانيشتنه كانى ته كيه و خانه قاكاندا ده گوترا به چهندان جۆره مه قام.

به ناوبانگه ترين دهنگخۆشانى سه هرده مى (صافى) كه به زۆرى له خزمه تى ئاماده ده بوون، ئه مانه بوون:

- ۱- ده رويش مسته فا.
- ۲- حاجى عه بدوللاى ده فزه ن، ناسراو به حاجى عه بو.
- ۳- خه ليفه حاجى رواندزى.

- ۴- دیوانه خدر هیرانی.
- ۵- مهلا عهبدوللای رواندزی.
- ۶- همه رهشید هیرانی.
- ۷- سهید مهردان^(۵۲).
- ۸- مهلا ئەسعهدی کۆبی.
- ۹- مهلا ئەحمهدی کۆبی.
- ۱۰- حوسهینی.
- ۱۱- سیوهی مهقازان.
- ۱۲- عهلی کۆر له ههولیر.
- ۱۳- شههابه له ههولیر^(۵۳).

۵۲- سهید مهردان: کوری سهید سهیدق کوری سهید عهبدولغهنی یه. له سالی ۱۸۸۶ی زایینی له کهرکوک له دایک بووه هاموشوی تهکیه شیخ عبدالرحمنی تاله بانی کردوو. له تهجویدی قورئانی پیروزی و (اصول المقامات) شارهزا بووه. له سالی ۱۹۵۴ز کۆچی دوایی کردوو زۆر قوتایی ههبووه له فیترکردنی تهجویدی قورئان.

ئهم زانیاریانهم به نامه له سهید عارفی کوری سهید تهها کوری سهید مهردان بو هاتوووه رۆژی ۱۶/۳/۱۹۹۹. بهلام کاک جهلال خدر حوسین له کتیبی (ژیاننامهی شههابه ههولیری) و (گۆشاری رامانی ژماره ۴۷ دا دهلی: سهید مهردان له سالی ۱۸۷۴ز له کهرکوک له گهرهکی پییادی له دایک بووه له ۱۱/۸/۱۹۵۲ز کۆچی دوایی کردوو.

۵۳- شههابه ناوی تهواوی شههاب الدین کوری حوسین موهاجیر، له سهرهتای بههاری سالی ۱۸۹۱ز له گهرهکی سهرای قهلاتی ههولیر له دایک بووه، قورئانی پیروزی خویندوو له گهل چند کتیبی ئایینی بچووک، شههابه ههتیوو بیکهس بووه، ماموستا زوبیر بیلال دهلی (مهلا محمهده نهفندی موفتی له ژووریککی حوجرهکانی مزگهوتی گهره ههولیری ههولیر شههابه ههولاندبووه. شههابه له سهید مهردان (اصول المقامات) فیتر بووه، ماموستا مهسعود محمهده له بارهی شههابه وه دهلی (شهوتک له باداوه مهلا فهندی میوانیکی بهناوی رامیز بهگی عهبدوللا بهگی صافی یه عقوبی هاتبوو که قائمقامی کۆیه بوو لهو سهردهمه، ئهو شهوه شههابه

۱۴ - مهلا نادری سه عاتچی، له هه ولیر.

۱۵ - هیده ره که چهل له هه ولیر.

۱۶ - دیوانه هه لیم ره واندزی، ناسراو به هه له شیت^(۵۴).

۱۷ - ئیسماعیلی هه له شیت^(۵۵).

۱۸ - دیوانه مه لهک و فاقه هه رکی.

(صافی) جگه له دهنگخوشانی تایبه تی خوئی، دهنگخوشان له زور
جیگادا به غه زه له کانی نهو، کووری به سته و مه قاماتی ره سه نی کوردییان
سازداوه له وانه:

(تاهیر توفیق ، عه لی مهردان، حسین عه لی، حه سه ن زیرهک، عه زیزی
شاهروخی، باکوری).

قوریاتی ده گوت، من له ژووره که ی خویم گویم لیبوو، به لام دهنگی ده تگوت ناگره له هه ناوی
دهردیت. له سالی ۱۹۳۱ ز عه لی مهردان و (محمد القبانچی) به میوانداری دینه باداوه که
ههردووکیان شاره زاو لیزان بوون له مه قامات، له وی چاویان به شه هابه ده که وی و ناههنگیک
ده گپن که شه هابه جو ره ها مه قام و قوریاتی بوگوتن محمد القبانچیش به مه قامی مه نسووری و
عه لی مهردانیش به نای نای ناههنگه که یان به سی قوئی رازانده وه، هه مه قامزان ماموستا
عه لی مهردان له چاویکه و تنیکی ته له فزیونیدا نه سالی ۱۹۷۹ ز ده لی (به رای من باشترین
گورانیبیتر و مه قامزان شه هابه بوو که خه لکی هه ولیر بوو له دیوه خانی مه لا فهندی مه قاماتی
ده خوتند. سهرچاوه: (گوفاری کاروان ژ (۳۱) سالی ۱۹۸۵ ز ههروه ها کتیبی (ژیاننامه ی
شه هابه ی هه ولیری ل ۳۲، ۳۵، ۳۸، ۵۵، ۱۱۱، جه لال خدر حوسین، پیشه کی به پینووسی
مه حمود زامدار، چاپخانه ی نازه، هه ولیر ۲۰۰۲.

۵۴ - چاویکه وتن له گه ل (مام نه لیا سه ره واندزی) و کاک جونهیدی کوری (صافی).

۵۵ - گوفاری کاروان ژ (۱۲۲) ل ۱۳، محمه دی مه لا مسته فاهیرانی، سالی ۱۹۹۸ ز.

هونهرمه‌ند باکوری ده‌لی: له سالی ۱۹۵۴ ز شیعرێکی صافی به‌ناوی (شادی یی قه‌لبی چه‌زینم) م‌تۆمار کرد له ئیستگهی به‌غدا به‌شی کوردی، پاشان یه‌ک دوو جار په‌خش کرا و بێده‌نگ بوو. (۵۶)

۵۶ - هونهرمه‌ندان تاهیر توفیق و عه‌لی مه‌ردان له سه‌رووی هه‌موویانه‌وه دین له‌باره‌ی راده‌ی گوتنی غه‌زه‌لانه‌ی (صافی).
 نه‌و غه‌زه‌لانه‌ی (صافی) که به‌ ده‌نگی هونهرمه‌ند تاهیر توفیق گوتراوون:

۱	دل له‌به‌ر ده‌ردی فیراکی یاره مه‌یلی مه‌ی ده‌کا
۲	دولبه‌را دل بی قه‌راره چاوه‌کانم گریه‌باره
۳	هوزاری غونچه زاریکم که رووی نه‌وبه‌هاریتی
۴	وه‌رنه ته‌ماشا دۆست و نه‌حیبیان
۵	موددیکه له هه‌یجرانی تۆشیوایه دلی من
۶	جانا له غه‌مت وا له‌وو چه‌یرانه دلی من
۷	سه‌به‌ب چی نه‌ی دلی دیوانه دووباره په‌شیواوی
۸	نه‌ی موترییی چه‌ریفان ده‌ستکه به نه‌غمه‌خوانی
۹	یاری خۆم ئی زیزه بویه چه‌ز له مه‌رگی نه‌و ده‌که‌م
۱۰	یار له‌به‌ر نازی جوانی مامزناسا ره‌م ده‌کا
۱۱	نه‌و په‌رچه‌م و نه‌گریچه هه‌موو دوشمنی دینه
۱۲	نه‌ی نیگارا به‌سیه با ده‌رگه‌ی وه‌فا بکریته‌وه
۱۳	به نه‌برۆت کوژاووم دلم پر زوخاوه
۱۴	چه‌ببیا دل گه‌لی بیه‌ماره بی تۆ

سه‌رچاوه: گولی سه‌ره‌ستی تاهیر توفیق ۱۹۸۳.

نه‌و غه‌زه‌لانه‌ی به‌ ده‌نگی هونهرمه‌ند عه‌لی مه‌ردان گوتراوون:

- ۱ - نیگارا رووی ره‌حمی گه‌ر له‌سه‌ر نه‌و عه‌هدو په‌یمانی.
- ۲ - نه‌و په‌رچه‌م و نه‌گریچه هه‌موو دوشمنی دینه.
- ۳ - که زولفی عاریزی داگرت و رۆژی روونی کرد ئاوا.
- ۴ - نه‌ی نیگارا به‌سیه با ده‌رگه‌ی وه‌فا بکریته‌وه.

(شکراللهی بابان) ی هونه رهنده ددهب دۆستیش، له بهرنامهی (کاروانی ههلبهست و گۆرانسی) له حهفتاکاندا تهئکیدی لهسه رغهزه لهکانی (صافی) دهکرد لهوانه ی بهزۆری باسی دهنگ وئاواز دهکهن.

شاعیری چوارینه بورهان جاهید (۱۹۱۹-۱۹۹۱ز) له بیره وهرییهکانی دا دهلی:

(له سالی ۱۹۳۸ز چووم بو هیران. لهوی گفتوگومان بوو له گهله جهنابی (صافی) و حاجی عهبدوولای دهفزه. چهند رۆژیک لهوی مامهوه له یهکیک له دانیشتنهکانمان دا من پارچه شیعریکم گوت که سه ره تایه که ی بهم بهیته دهست پی دهکا:

بارک الله بی له زیکر و حالتهی مهستانه مان

دهف له دهست حاجی سه دای دهرواته نهوجی ناسمان

له پاشان حاجی عهبدوولای پارچه شیعره که ی منی به دهف تیهه لکرد به شیوه مهقامی (سیگا).

له کۆیه که دهیانزانی (صافی) میوان دهبی هونه ر دۆست و نه دبیبانی نهوی له دهوری (صافی) کو ده بوونه وه لهوانه: (خادیم) و (عهونی) و (بیخود) و (مهلا رهسولی بیتووشی) و (نیهانی) و (حوسهینی) له شاعیران. له دهنگخۆشانیش: (سیوه) و (مهلا نهحمه د) و (مهلا نهسه د) و (قادری حه مامچی) و چهندانی دیکه ی دهنگخۆش^(۵۷).

۵۷ - حاجی عهبد جاسم له سالی ۱۹۸۴ز له ته مه: (۸۰) سالی دا بوو له و کاته ی له ههولیر دهژیا بۆی گتیرامه وه و گوتی: (که (صافی) دههات بو کۆیه من خۆم ده چووم دهنگخۆشانی ویم کو دهکردنه وه لهوانه (سیوه) و (مهلا نهحمه د) و (مهلا نهسه د)، شهوانه شیعی (وهفایی) و (صافی) و (نهختر) و (مستهفا بهگ) یان دهگوت، له سالی ۱۹۳۷ز (سهید هادی) مهئمر نهوقافی کۆیه بوو. مهلا مهحموودی بیخود لهوی میوان دهبی، تهقدیر (صافی) پهیدا بوو، (اتفاق) بوو که شهو مهجلیس ساز بکهین من واجبم نه وه بوو جو قیکی مونتهزه م پهیدا بکه م. ماوه ی یهک مانگ دانیشتمان هه بوو، شهوان تاوه کو پیش بهیانی.

کۆچی دوایی (صافی)

(صافی) شاعیر و خوا په‌رست، پاش به‌سه‌بردنی ته‌مه‌نیکی پر له کۆشش، دلّه پر له جۆشه‌که‌ی له مانگی شوباتی سالی ۱۹۴۲ ز له لیدان ده‌که‌وی. به پیتی فه‌رمانی خودا (کل نفس ذائقة الموت، ثم الينا ترجعون) ^(۵۸) خوا حافیزی له‌م جیهانه کرد و چه‌ه‌چه‌ه‌ی بولبول و سه‌مای شه‌نگه‌بی و خوره‌ی تاڤگه‌کانی (سوولاوک و ته‌م ته‌م و میر سه‌ید و نه‌شئه‌ی کیله‌ک و که‌پکی قیبله و سه‌فین و کلاو قاسمیشی) ^(۵۹) کرده دیاری و یادگاری له گه‌ل ده‌نگی (سه‌با و راست و خورشیدی و غه‌م نه‌نگیز) ^(۶۰) بو کۆچی مه‌قامات و ده‌نگی ده‌رویش مسته‌فاو حاجی عه‌بوو عه‌لی مه‌ردان و تایه‌ر توفیق ^(۶۱) و هونه‌رو نه‌ده‌ب دۆستان.

۵۸- نایه‌تی ۵۷ له سووره‌تی (العنکبوت).

۵۹- ناوی چه‌ند شوین و جیگه‌ی خۆش و تاڤگه و قه‌لبه‌زه‌ی رازوه‌ن له ناوچه‌ی هیران و ده‌ورو به‌ری تا ده‌گاته شه‌قلاوه .

۶۰- نه‌مانه و چه‌ند ناوی دیکه وه‌ک حیجازو کوردو ئای ئای و شوورو ماهورو هتد، چه‌ند مه‌قامیکی تایبه‌تن له کۆرو دیوه‌خانه‌کاندا ده‌گوتران . بیگومان هونه‌رمه‌ندی گه‌وره‌ی ده‌نگ و مه‌قام مامۆستا (عه‌لی مه‌ردان) هه‌ر له سه‌ره‌تای سییه‌کانه‌وه تا کۆچی دوایی له سالی (۱۹۸۲) ی ز، لی‌زانینیکی و شاره‌زاییه‌کی تا بلیتی قوول و زۆری هه‌بوو له چۆنیه‌تی گوتن و به‌کاره‌ینانی نه‌م جوژه مه‌قامانه .

۶۱- تاهیر توفیق: له سالی ۱۹۲۲ ز له شاری کۆبی له دایک بووه، خوتندنی قوتابخانه و قورئانی کردوه، له سالی ۱۹۳۶ ز ده‌ستی به‌گۆرانی گوتن کردوه، شیعی زۆر شاعیرانی کردوه به‌گۆرانی له‌وانه (صافی) و (کوردی) و (حاجی قادر) و (ناری) و (تاهیر به‌گ) و (دلدار) و (هیمن)، له سالی ۱۹۴۵ ز له نیستگه‌ی کوردی له به‌غدا ده‌ستی کردوه به‌تۆمار کردنی گۆرانیه‌کانی. له سالی ۱۹۸۷ ز کۆچی دوایی کردوه. له شاری کۆبه به‌خاک سپێدراره.

ئەلا ئەي دۆستاتم داستانی دل تەواو نابى

مەگەر رۆژى جەزا بىتن لە خزمەت شاھى مەولايى

صافى، لە تەك باب و باپىرانی نىژراوہ لە و گۆرہى كە لە ژيانيدا بە دەستى خۆى
هەلى كە ندبوو لە ئەشكەوتى شىخ سولەيمانى هيرانى.

لە بارەى كۆچى دوايى (صافى) يەوہ زۆر راو بۆچوون هەن لەوانە:

۱- سالى ۱۹۴۱ز لە ديوانى (صافى) چاپى كوردستان، گيوى موكرىانى،
۱۹۷۳ز، ۱۲-هەولير.

۲- سالى ۱۹۴۱ز لە ديوانى (صافى) چاپى المعارف، بەغدا، ۱۹۵۳ز
محسن دزەيى، ۱۱.

۳- لە رۆژنامەى العراق، ژمارە ۳۶۹۱، لاپەرە (۴)
رۆژى ۱۰/۳/۱۹۸۸ز عبدالغنى على يحيى، كۆچى دوايى (صافى) بە
سالى ۱۹۳۸ز داناوہ.

۴- لە لاپەرە ۱۶۸ تا ۱۷۰ى كتيبى (بنەمالانى بەناوبانگى رواندز) دا
هاتووہ: (صافى) لە ۱۹۴۰ز كۆچى دوايى كردووہ.

۵- لە كتيبى السادات النقشبنديه ۱۹۴۲ز.

۶- لە ۴۷۹ى كتيبى (شاعران كرد پارسى گوى) دا، سيد عبدالحميد
حيرت سجادى، سالى ۱۳۶۱ى كۆچى.

۷- لە بىرەوہ ريبە نووسراوہ كانى شىخ عەبدو القادري كورى (صافى)،
۲۵ى مانگى (محرم)ى سالى ۱۳۶۱ى كۆچى.

پاش ئهم چه‌ند خالهي باس‌مان كرد له باره‌ي وه‌فاتي (صافي) به ته‌واوي ده‌گه‌ينه ئامانج كه له ساالي ١٣٦١ ي كوچي له ٢٥ مانگي محرم (صافي) كوچي دوايي كردوو، ئهم ميژووهدش ده‌كاتسه (٦٢) ١٩٤٢/٢/١٢ ز.

(صافي) (٧) كور و (٤) كچي له دوا به‌جي ماوه كوري گه‌وره‌ي كاك عه‌لي له دواي خو‌ي بوو به شيوخ و كاك له‌سه‌ر هه‌مان ريگه‌ي (صافي) باوكي و له‌سه‌ر ته‌ريقه‌تي قادري ده‌ستي به ئيرشاد كردوو، له ساالي ١٩٧٧ ز له هيران كوچي دوايي كردوو.

ناوي كوره‌كاني صافي به پيي ته‌مه‌ن:

١- كاك عه‌لي (حاجي مه‌لا كاكه). كورپي گه‌وره‌ي (صافي) يه‌و له دواي كوچي دوايي باوكي له ساالي ١٩٤٢ ز بووه به پوستانشين. كاك عه‌لي جگه‌ له به‌ريوه‌بردني مشووري ته‌كيه‌و موريدو ده‌رويشان هه‌روه‌ها لايه‌ني ئيرشاد وه‌ك (شيخ)، له زانسته ئاييينه‌كان و علمي عه‌قلي و نه‌قليش شاره‌زايي زور بووه، له زور شويني كوردستاني عيراق و ئيران گه‌راوه به مه‌به‌ستي خويندن له زوباني عه‌ره‌بي و فارسيشدا سه‌ره‌راي زوباني كوردي شاره‌زا بووه به كوردي و به فارسي شيعري له‌دوا به‌جي ماوه له‌گه‌ل چه‌ند پينج خسته‌كيبه‌ك له‌سه‌ر شيعري شاعيران. شيعري (صافي) باوكيشي كردوو به پينج خسته‌كي (٦٣) له ١٩٧٧/١/١٠ ز له هيران كوچي دوايي كردوو، له هه‌مان ئه‌شكه‌وته

٦٢- پروانه كتيبي (التقويان) بو‌به‌راورد كردني ميژروي زاييني و كوچي.

٦٣- پروانه به‌شي پينج خسته‌كيبه‌كان له‌م ديوانه‌دا.

داتا شراوه که ی گۆرستانی شیخ سوله یمانی هیرانی نیژراوه. کاک عه لی له شیعر داناندا نازناوی (صه فوهت) بووه ^(٦٤). ئەمەش نمونە یه که له شیعره کانی:

حه بییم چوو روحیشم چوو که سه روی جو ییام چوو
نه ما شهوقم له گه ل شادی به تالان چوو نیگارم چوو
به هار بی وهختی گول دابی، نه وای بو ببول له هه ر لا بی
سووتانم هه قنه س ناسا بی که خونچه ی نه و به هارم چوو
نه گه ر هه فت نیقلیمی دونیا پری دور بی وه کو ده ریا
به چیم نایه ته پیش گوینا، که یاری گولعوزارم چوو
نه خوشی هه سلای پاییزم له هاوین یار گوتی زیزم
به جان مه حزون و دلریزم که خونچه ی لاله زارم چوو
هه میشه زارو مه فتوونم له فیرقه ت له یله مه جنوونم
له دلدا غه رقه یی خوونم، که دوری شاهوارم چوو
گوتی (صه فوهت) که وا نیستا سه به ب چی دل برینداره
گوتی هات توپ و ته یاره به یه خسیری که یارم چوو

- ٢- ماموستا مه لاهه زیز له ١/٢/١٩٨٦ ز کۆچی دوایی کردوو له هیران له گۆرستانی شیخ سوله یمانی باپیره گه وره ی نیژراوه.
- ٣- کاک ئەنوهه. له ١٢/٤/١٩٨٠ ز کۆچی دوایی کردوو له هیران له گۆرستانی شیخ سوله یمان نیژراوه.
- ٤- کاک جهه فهر له ٢٧/٥/١٩٨٧ ز کۆچی دوایی کردوو له هیران له گۆرستانی شیخ سوله یمان نیژراوه.

٦٤- صه فوهت نازناوی شاعیرتکی دیکه ی کورده که ناوی ته وای (مه لاهه مسته فای حاجی ره سول) ی دیتلیزه ییه (١٩٠٥-١٩٦٣ ز). که ده کاته باوکی پرۆفیسۆر د. عیزه دین مسته فا ره سول.

۵ - شیخ عبدالقادر ناسراو به (کاکه غهوث) له شیعریشدا نازناوی شیعی (سۆزی) بووه له ۱۹۹۰ / ۵ / ۲۰ ز له ههولیر کۆچی دوایی کردوو له گۆرستانی شیخ سولهیمان له هیران نیژراوه. له کۆتایی پارچه غهزه لیکیدا دهلی:

له (سۆزی) شیفته و شهیدا ده پرسن گه ربه چی فهوتا
زمانه ی بن وه فاو به ختی به دو یاری جه فاکارم

۶ - شیخ جونهید (جنید). له سالی (۲۰۰۳) ز، له ههولیر کۆچی دوایی کردوو. ۷ - شیخ عبدالکهريم ناسراو به (کاکه شیخ) له کۆتایی سییه کان له دایک بووه شیعی ریک و جوان و له باری ههیه ههندیکیان به چاپ گه یشتوون نازناوی له شیعر نووسین دا (وریا) یه. له زمانی فارسی و ههروهها مهقاماتی رهسه نی کوردیدا شارهزایه، ئه مهش نمونه یه که له شیعی (وریا):

ئه ی فه له ک تاکه ی وه کو یوسف له به ندیخانه به
یا له کیوو چۆل و سه حرا ههروه کو دیوانه به
تابه که ی وه ک بو بولوی بیچاره پیشه م ناله بی
تابه که ی دانیه له دهوری لاله وه ک په روانه به
وا له دمردی دووری یارم دل ده سووتی وه ک فه نهر
ره حمه کم پیکهن هه تا که ی هه ر له ئه م سووتانه به
بازی گه یلانی ده خاله ت توره جاکار بی له بوم
رۆژی سه د جارن به هوربانی سه گی ده رگا نه به
شه رته گه ر بیته و ده ریشم که ی نه روم له م ده رگه یه
تا کو مردن خادیمی خاکی ده ری ئاستانه به
چۆن ئه بی ترسم هه بی جان: له رۆژی مه حشه را
خوم به هیرانی بزانه نه سلی ئه م شییرانه به
رۆژو شه و وریامه هیه ج کاتی له به ر گریان و زار
قه ت نه بوو نۆخه ی بکه م تاکه ی له ئه م گریانه به

ناوی کچه کانی (صافی) :

(فاتیمه) ، (خه دیجه) ، (زه کیه) ، (گولیزار) .

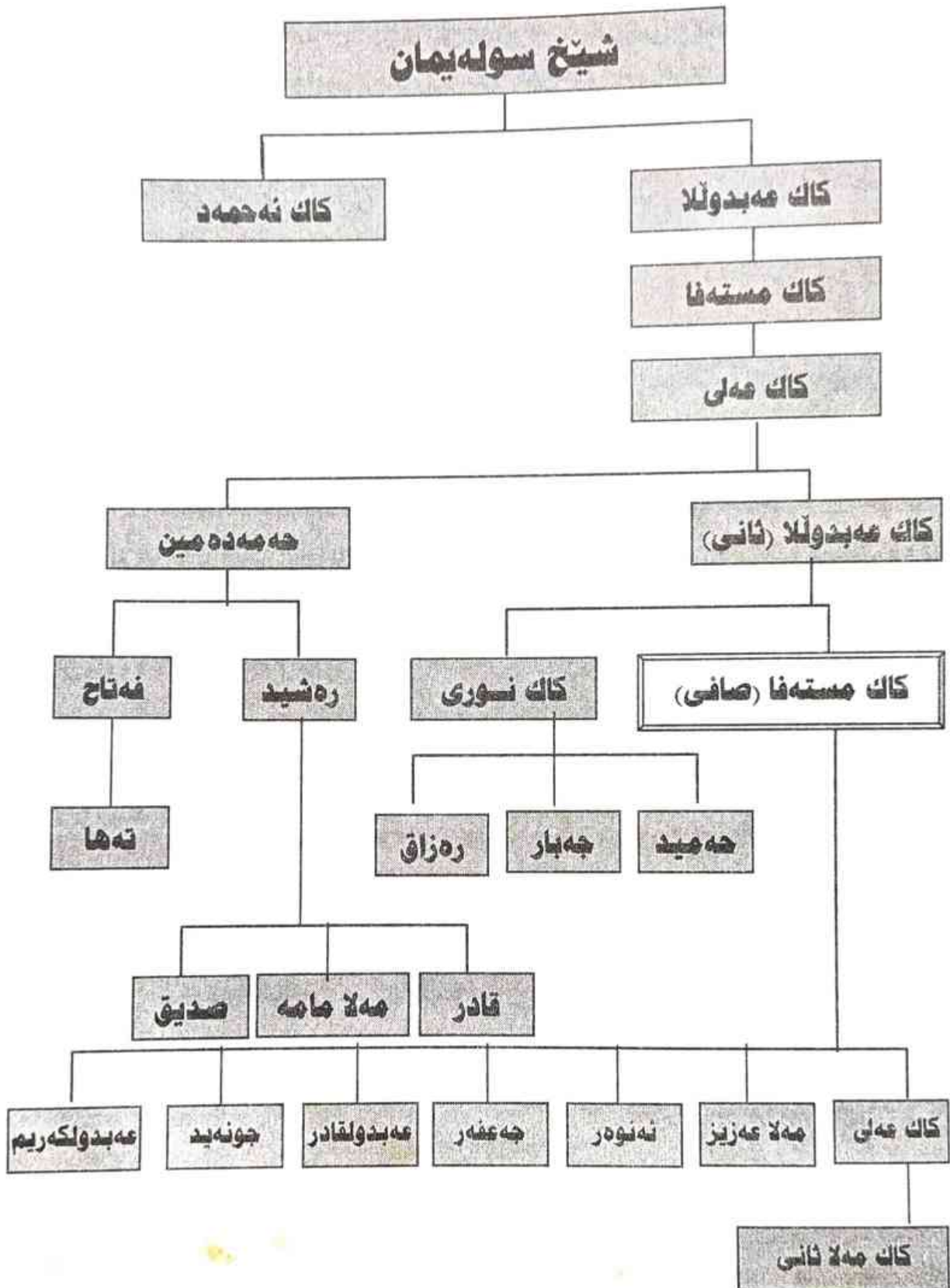
(صافی) پیش کۆچی دوایی خۆی ، دوو کچی مردوون یه کیان به ناوی (له علی) که له ته مه نی (۹) سالی دا مردووه . دووه میان (عائیشه) . صافی سی ژنی هیناوه :

- هه بیته خانی کچی نه مین ئاغای غه فووری .
- مراری خانی کچی عه ولا به گی هیرانی .
- زیبا خانی کچی شیخ عبدالکریمی سهید نه حمه دی به رزنجی .

* * *

ئێستا (کاک مه لا ثاني) که کوری گه وره ی کاک عه لی کوری (صافی) یه ، له هیران خۆی پۆست نشینه و سه رپه رشتی ئه و ته ر یقه ت و ته کیه یه ده کاک که له سه رده می (شیخ سوله یمان) ی با پیره گه وره یانه وه تا کو ئیستا به به رده و امی ئاوه دان بووه به مورید و ده رویش و میوان و ناوداران و که سایه تییه کۆمه لایه تی و ئایینی یه کان . کاک مه لا (ثاني) وه ک باب و با پیرانی خۆی خویندنی ئایینی کردووه ، له گوندو شارۆچکه کانی کوردستان گه پاره ، ماوه یه ک له هه ولێر خویندویه تی و له کۆتایی په نجاکانیشدا له گوندی (سماقولی سه روچاو) خۆی و هه ندی له ئامۆزاکانی (مه لا که مالی کاک ئه نوهره مه لا ئیسماعیلی مامۆستا مه لا عه زیز) له لای مامۆستا (مه لا مسته فای هیرانی) خویندویه تی ، له هیرانیش لای کاک عه لی باوکی و مامۆستا مه لا عه زیزی مامی ده رسی خویندوه ، کاک مه لا ثاني که سایه تییه کی لێهاتووه و جیی ریزو متمانهی مامۆستایانی ئایینی و کهسانی ئه هلی ته ر یقه ته له کوردستان .

شه جهره‌ی خانه‌واده‌ی صافی

هۆی ههلبژاردنی نهم دیوانه

له سه ره تاي ههفتاكاندا له سایه ی بهردهوام بوونی چاپخانه ی کوردوستان و ههولته کانی خوالیخۆش بوو مامۆستا گیوی موکریان، له ههولتێر چه نه کتیبێکی به کوردی چاپکراووم به ئاسانی دهست کهوت، (دیوانی صافی) یه کییک بوو لهو کتیبه بچووکانهم .

ئهو پارچه شیعرا نه ی له نیو دیوانه که دا ده مخوتیند نه وه به لامه وه تازه نه بوون له بهر ئه وه ی هه ندیکیانم گو ی لی بووون له رادیۆ، یان له گرامافۆن و کاسیت به دهنگی ئه و دهنگخۆشانه ی شیعی (صافی) یان به مه قام گو تو وه . به تایبه ت حاجی عه بدوللای ده فزه ن ناسرا و به حاجی عه بو .^(٦٥)

به لام ئه وه ی له ئامیره دهنگی و قه وانه کانه وه ده بیسترا له و به شه شیعیرا نه ی (صافی) هه ندیکیان جیا وازی یان هه بوو له گه ل شیعه چاپ کرا وه کانی نیو دیوانه که . بو ئمو نه ، له لاپه ره (٦٧) ی چاپی کوردستان له به یته ی یه که م دا نووسرا وه :

یاران کـوژراوی نازم سه بـرم له دل نه ماوه

عاشق به چاوی بازم گه ی رووی ده کابهم لاوه

که چی وه ک له گوینده و دهنگخۆشان بیسترا وه ، نیوه ی دو وه م له م به یته دا به هه مان شیوه ی چاپکرا وه که نییه ، به لکو به م شیوه ی خواره وه یه :-

---

٦٥- حاجی عبداللای ده فزه ن له سالی ١٩٠٢- له ههولتێر له دایک بووه به گویره ی (ناسنامه ی شارستانی) ، دهنگ خۆش و مه قام خوین بووه . ماوه ییکی زۆر له هیران له گه ل (صافی) دا بووه ، جگه له گوینده یی ، ده فزه نیکی چاکیش بووه ، بو یه به ده فزه ن یا خود ده فزه ن ناسرا وه له سالی ١٩٦٤ له ههولتێر کوچی دوایی کردوه . که چی کاک جه لال خدر حوسین له گو فاری ههولتێری ژ (٧) و رامانی ژ (٦٠) دا ده لی : حاجی عه بدوللای له ١٩٦٣/٥/٥ از کوچی دوایی کردوه که ده کاته یه که م روژی جه ژنی قوربان .

عاشق به چاوی بازم گه‌ی رووم ده‌کا به لاوه

ئهمه و زۆری دیکه له‌باره‌ی گۆرپین و لا‌بردنی چهند به‌ییتیک، یاخود له‌چاپ نه‌دانی هه‌ندیک پارچه‌ی شیعی (صافی) که له‌جیگای خۆی باسی لێوه ده‌که‌ین.

پێش‌سالی ۱۹۸۳ز جگه‌ له‌ چاپی کوردستان، له‌باره‌ی به‌ره‌می (صافی) یه‌وه‌ شتیکم به‌ ده‌سته‌وه‌ نه‌بوو. دوا‌ی چهند سالی‌ک دیوانی (صافی) چاپی (المعارف) م‌په‌یدا کرد که له‌سه‌ر ئه‌رکی (موحسین دزه‌یی) له‌سالی ۱۹۵۳ز له‌به‌غدا چاپ کراوه، پێشه‌کییه‌که‌ی به‌ پینووسی مامۆستا عه‌لاه‌دین سجادی یه‌.

به‌ ئومیدی لیکۆلینه‌وه‌ و ساغ‌کردنه‌وه‌ی شیعه‌کانی (صافی) گه‌لیک شوین گه‌راوم وه‌ک (هیران و کۆبه و هه‌ولێر و که‌رکوک و موصل و رواندزو کۆپی زانیاری له‌به‌غدا) و زۆریه‌ی ئه‌و شوینانه‌ی که (صافی) هاتووچۆی کردوون وه‌ک به‌شیک له‌هه‌وله‌کانم.

له‌ زستانی سالی ۱۹۸۴ز سه‌ردانی هیرانم کرد به‌یازیکی په‌رپووت له‌ ته‌کیه‌ی هیران هه‌بوو، که بریتی بوو له‌ به‌شی زۆری شیعه‌ کوردییه‌کانی (صافی) به‌ ده‌ستخه‌تی مامۆستا مه‌لاعه‌زیزی کوری (صافی). ئه‌و به‌یازم له‌ به‌ریزکاک (مه‌لا ثانی) نه‌وه‌ی (صافی) وه‌رگرت.

هه‌ر له‌و ساله‌دا به‌یازی دووه‌م وه‌رگرت که بریتی یه‌ له‌ نزیکه‌ی (۱۵۰) پارچه‌ شیعی (صافی) به‌ زمانی فارسی، به‌ ده‌ستخه‌تی مه‌لاعه‌بدووللای (میرزا) ^(۶۶).

۶۶- له‌باره‌ی مه‌لاعه‌بدووللای میرزا، باوكم (مه‌لا مسته‌فای هیرانی ۱۹۰۶-۱۹۹۲ز) له‌ رۆژی (۱۹-۱-۱۹۹۲ز، ئه‌مه‌ی خواره‌وه‌ی بوگێرامه‌وه‌:

مه‌لاعه‌بدووللای میرزا خوشنوس بوو، (صافی) خۆی وای بریار دا بوو مه‌لاعه‌بدووللای شیعه‌ فارسی یه‌کانی بو (رسم الخط) بکا. ئه‌و مه‌لاعه‌بدووللایه‌ ئیترانی بووه‌ خه‌زووری (مامۆستا مه‌لا محمد امین) ی سوێری بووه‌. له‌ مانگی ئایاری ۲۰۰۲ز سه‌ردانی مالی مامۆستا مه‌لا

سه‌ره‌رای په‌یدا کردنی ده‌ست‌نووسه‌کان، هر له سالی (۱۹۸۴ تا ۱۹۹۱ز) له چاوپیتکه‌وتنی به سالاچوان و ئه‌دیب و هونه‌ر دۆستان له باره‌ی ژبان و به‌ره‌می (صافی) یه‌وه، سوودم وهرگرتووه. له‌وانه:

- مامۆستا مه‌لا عه‌زیزی کوری صافی هیرانی.

- شیخ عبدالقادری کوری صافی، ناسراو به (کاکه‌غه‌وژ).

- مامۆستا مه‌لا خه‌لیلی دووسه‌ره‌یی ناسراو به (مخلص) ^(۶۷).

محمه‌د ئه‌مین سویریم کرد که هاوسه‌ری ئه‌و مامۆستایه، کچی مه‌لا عه‌بدوڵلای موکریانییه، هر له و دانیشتنه‌دا بۆم روون بووه‌وه که مه‌لا عه‌بدوڵلای موکریانی ناوی ته‌واوی (عه‌بدوڵلای کوری عه‌بدوڵله‌حمان) له گوندی (دیوکری) له ناوچه‌ی موکریان له‌دایک بووه، ئه‌هاتۆته کوردستانی عێراق یه‌که‌مجار له گوندی (قۆزیتان) نیشته‌جی بووه، هر له‌ویش ژنی هیناوه، خیزانی یه‌که‌می تورک بووه به‌ناوی (به‌لقیسا) کچی ئه‌فسه‌رتکی تورک بووه. مه‌لا عه‌بدوڵلای له دوکه‌له‌و پیرداودو که‌سنه‌زانیش ژیاوه، له فارسی تا بلژی شاره‌زا بووه، ئه‌وانه‌ی ده‌رسیان لای ئه‌و خۆینه‌دوو له زمانی فارسی (۱) مه‌لا محمه‌ده‌مینی سویری (۲) مه‌حمودی خدیری پاشا (۳) ئه‌حمه‌د حه‌مه‌ده‌مین دزه‌یی (۴) مشیرئاغا ناسراو به مشیری عه‌دۆی. هر له و دانیشتنه‌دا خیزانی مامۆستا مه‌لا حه‌مه‌ده‌مین که کچی مه‌لا عه‌بدوڵلایه نیستا له ژباندا یه‌گوتی: باوکم زۆر ئه‌و پارچه‌ چوارینه فارسیه‌ی ده‌گوت:

بگورسـتان گـزر کـردم و بـیش
 بـدیـدم گـور دـولـت مـنـد و درویش
 نه درویش بی کفن در خاک رفته
 نه دولت مند برد از یک کفن بیش

مه‌لا عه‌بدوڵلای موکریانی له سالی ۱۹۶۱ز له گوندی یارمجه‌ی سه‌ر به‌قه‌زای کۆیری (پردی) کۆچی دوا‌یی کردووه.

۶۷- موخلیص: مه‌لا خه‌لیل کوری ره‌سول کوری مسته‌فا، له تیره‌ی سنجاو یه‌ له سالی (۱۹۱۰ز) له دایک بووه، له سالی (۱۹۴۳ز) ئیجازه‌ی مه‌لایه‌تی له مامۆستا مه‌لا سالخی کۆزه‌پانکه‌یی وهرگرتووه. یه‌کیک بووه له رپه‌وانی ته‌ریقه‌تی نه‌قشبه‌ندی، به‌ کوردی و به‌ عه‌ره‌بی شیعی‌ی نویسه‌یه، له ۱۹۸۵/۶/۵ ز کۆچی دوا‌یی کردووه. پێش نازناوی (موخلیص) به (وافی) ناسراوه. ئه‌مه‌ش نمونه‌یه‌که له شیعی‌ی (موخلیص یاخود وافی):

- شیخ عبداللہ نقشبندی (ہرشہمی) .
- ماموستا مہلا (عبدالکریم المدرس) .
- ماموستا سعید ناکام .
- ماموستا (مسعود محمد) .
- ماموستا محمد مددی مہلا کہریم .
- دکتور عزیز گہردی .
- عوسمان (عہونی) ی شاعیر .
- سامی عہودالی شاعیر .

قوبہیی سینہی نیشاندام پییی گوتم نہی راغبین
 ہذہ قصر بنیہ رینا للعاشقین
 چوومہ ژیر تاقی سہرا پہردہی نیشارہی کرد گوتمی
 لا سبیل للداخلول ہا ہنا للسانلین
 پییم گوتم نہبروت دلرفینہ پیکہنی فہرموی نہتو
 لا تلمنی ان ہذا نقش رب العالمین
 بوج بہ نہبری زولفہ کہت خورشیدی روت پوشی؟ گوتمی
 ما فعلنا ذاک الا عہرۃ للناظرین
 موددہ بیگہ وا دەسووتیم خووعہ زابیش چاوہ کہم
 لا یزاد بل عالی مقدار ذنب العاصین
 وعدہ دادی با من و رفتی چو آہوبا چمن
 لیتنی کنت ترابا ما رایبت الواعدین
 وافی تا ماوہ نومیادی شہدی وہصلی ہرہ یہ
 قاتل اللہ الرقیب انہ من مانعین

سہرچاوہ: دیوانی عاجز، (مہلا سعید عبداللہ حوسینی)، پینج خشتہ کی عاجز لہ سہر غہزہ لی
 (وافی) پیشہ کی محمد مددی عبداللہ بہر زنجی ل ۶۰ چایی ید کہم چاپخانہی (علاء)
 ۱۹۸۶ ز و دیوانی (مورخلیص) کہ نامادہ یہ بۆ چاپ .

- حاجی محمەد شیخ ره شید لۆلانی

- شیخ جههانگیر لۆلانی

- برهان جاهیدی شاعیر.

- مامۆستا کهریم شارهزا.

- شیخ جهلال کوری شیخ جه میلی نه قشبهندی (نووری).

- مهلا (مه سعود بیبهش).

دوای بهراوورد کردنی دهستنووس و چاپه کان بۆم ده رکهوت کهوا دهستکاریه کی زۆری شیعی (صافی) کراوه. بۆیه ههر له و کاته دا لیکۆلینه وه کهم کرد، به دوو کاری سه ره به خو:.

یه کهم: نووسینه وه ی شیعه کانی (صافی) له سه ره شیوه نووسینه که ی مامۆستا مهلا عه زیز و دهستنیشان کردنی نه و شو بنانه ی که بۆی زیاد کراوه یان لێی کهم کراوه ته وه. نه و کاره یان زۆری خایاند، ساغ کردنه وه ی به یازه که ئاسان نه بوو چونکه به رینووسی عه ره بی نووسرا بووه، سه ره پای وشه گۆرینیش هه ندیک به یتی به مه ره که ب به نه نقه ست ره ش کرابوو، هه ندیک پارچه شی هه ره له چاپ نه درابوون.

کاری دووه م: نه وه بوو که هه ول بده م سه ره رده ی (صافی) م له زۆر که س گوی لیبی و بینووسمه وه. هه ره به سالا چو تک و نه دیب و زانایه ک له گه ل (صافی) ژبابی و له ژباندا مابی، هه ول م داوه له نزیکه وه بیان بینم و زانیاریان له باره ی (صافی) یه وه لیه ره رگرم. سه ره پای چه ند که سایه تییه کی خو شنا وه تی و ده شتی هه ولیر و ره وان دز، به شیک له مه لا و نه دیبانی کوردستانی (ئیران) یشم بینوون، هه ندیکیشیان نامه م بۆ نووسیون له وان ه ی به فه قییه تی یا به سه ردان هاتوون بۆ هیران.

له ۱۹۸۸/۲/۱۸ ز توایم کۆر تک ده ره ی ژبان و به ره می (صافی) ساز بکه م به ناوی (له یادی صافی هیرانی) دا، پیشه کی کۆره که له لایهن (مه حمود زامدار) ئاماده کرابوو، (جیهان به خش محمەد کۆبی) یش ناوه

ناوه به دهنگی (تایه‌ر توفیق) له کاسیته ده‌گمه‌نه‌کانی یه‌وه هه‌ندی‌ک له غه‌زلیاتی (صافی) ده‌گه‌یانده‌ دل و هه‌ستی ئاماده‌ بووان. که سی‌کاتژمیری خایاند، ماموستا (ره‌شاد موفتی) به‌چهند وته‌یه‌ک کۆره‌که‌ی کرده‌وه‌و تیایدا گوتی:

(ئیستا رۆحی ئه‌و پیاوه (صافی) لی‌ره له‌گه‌ل ئی‌مه‌ دایه) (٦٨).

له‌گه‌ل به‌رده‌وام بوونیشم له‌سه‌ر کۆکردنه‌وه و لی‌کۆلینه‌وه‌ی به‌ره‌م و به‌سه‌رهاتی (صافی)، شته‌ تازه‌ دۆزراوه‌کانم ده‌گه‌یانده‌ لاپه‌ره‌کانی گۆڤاری کاروان و رۆژنامه‌ی هاوکاری و (العراق).

له‌ سالی ١٩٩٢ ز چوار لاپه‌ره‌ی ده‌ست‌نووسی شی‌عری (صافی) یم پی‌گه‌یشت له‌ به‌ریز (د.عه‌زیز گه‌ردی) یه‌وه.

له‌ هاوینی ١٩٩٨ ز به‌ریز (ئاخیر شی‌خ جه‌مال هیریانی)، پاش ئه‌وه‌ی هه‌موو پی‌داو‌یستیه‌کانی پرۆژه‌ی له‌ چاپدانه‌وه‌ی (دیوانی صافی) خسته‌ ئه‌ستۆی خۆیه‌وه له‌ لایه‌نی خه‌رجی و ری‌خۆش کردن بۆ به‌ چاپ گه‌یاندن و دابین کردنی پی‌ویستیه‌کانی کاره‌که، ئه‌م جاره‌یان ده‌ستم کرد به‌ راگۆزتنی هه‌موو نوسراو و په‌راوه‌کان بۆ سه‌ر چهند ده‌فته‌ریکی تایبه‌ت به‌و پرۆژه‌یه‌، دوا‌ی تاوتوی کردنی بابه‌ته‌کان که هه‌ندیکیان له‌ کاری هونه‌ری ئیشه‌که ده‌دوان و هه‌ندیکیشیان له‌ باره‌ی ژبان و سه‌رده‌می (صافی) و شی‌عه‌ره‌کانی. به‌شی‌کش له‌و بابه‌تانه‌ له‌ چۆنیه‌تی گه‌ران به‌ دوا‌ی سه‌رچاوه‌ی شی‌عه‌ر و ئه‌ده‌بیاتی (صافی) ده‌دوان. هه‌ر له‌ سالی ١٩٩٨ ز دا، له‌ لایه‌ن بریایان (فائزی مه‌لا به‌کر) و (عه‌بدو‌للا زه‌نگه‌نه) له‌ هه‌ولیه‌رشتی به‌ نرخ و پر سوودم ده‌ست‌که‌وت له‌ باره‌ی ژبان و به‌ره‌می (صافی) یه‌وه له‌وانه‌ که‌شکۆله‌که‌ی سه‌ید محه‌مه‌د و

٦٨- له‌باره‌ی (صافی) یه‌وه، به‌ر له‌ کۆره‌که‌ی من ١٨-٢-١٩٨٨ ز، کۆریکی دیکه‌ ساز درابوو له‌ لایه‌ن (مدحت بی‌خه‌و). به‌ بۆنه‌ی بی‌ره‌وه‌ری (٣١) ساله‌ی کۆچی دوا‌ی صافی هیریانی، له‌ هه‌مان کۆره‌که‌ی (بی‌خه‌و) دا حه‌مه‌ که‌ریم هه‌ورامی به‌ (مداخله‌) یه‌کی پینج تا شه‌ش لاپه‌ره به‌شداری کردبوو، ئه‌مه‌ش له‌ ١/٢١/١٩٧٢ ز، کاک مه‌دحه‌ت بی‌خه‌و ده‌لی: موداخله‌که‌ی ماموستا حه‌مه‌ که‌ریم نووسینیکی سایکۆلۆژی و پراکتیکی (تطبیق) ی بوو.

چەند ژمارەيەکی (گوڤاری گەلاوێژ و رۆژنامەي ژيان و ژین). پێش ئەوانیش بە ماوەيەک برای شاعیر رەمەزان قەندیلی (بێدەر) لە ۱۳/۲/۱۹۹۸ ز لە ئێرانەوێ دانەيەک لە پێنج خشتەکیەکانی جەریحی^(۶۹) لەسەر شیعری (صافی) بۆهێنام، بۆسالی دواییش (دیوانی ئەمین شنۆبی) ی پێشکەش کردم کە لە سی پارچە شیعریدا ناوی (صافی) هێناوێ و شیعری بۆگوتووێ. لە ۹/۱۲/۱۹۹۸ ز دا (دەستنووسی سەید مەردان) م پەیدا کرد لای (سەید

۶۹- جەریحی: مەلا ئەحمەدی کوری مەلا عومەری نەقشەندی لە سالی ۱۲۸۵ ی کۆچی هەتاوی لە دێی (واشەمزین) ی سەر بە شاری سەردەشت لە دایک بوو. لە سالی ۱۳۲۳ ی کۆچی هەتاوی کۆچی دوایی کردووێ. شیعری پێنج خشتەکی زۆر، سی پێنج خشتەکی لەسەر غەزەلی صافی هەيە. کۆیەيەک لە یەکیک لە پێنج خشتیەکانی جەریحی لەسەر غەزەلی صافی:

ئەم کۆلەم و زەنە خدانە مەھی ئەوجی مویینە
 ئەم سینەوو بوستانە وەکو خۆلیدی بەرینە
 پەییوەستە لەسەر عاریض و میناوو جەبیینە
 ئەو پەرچەم و ئەگریجە هەموو دوشمنی دینە
 ئەو زولفو رووێ نافتی سەر روویی زەمینە

دوا کۆیەيە پێنج خشتەکیەکە:

نیمرۆکە (جەریحی) کە ئەبەر ئاگری هیجران
 بيماره هەموو جیسمی سەراسەر بووێ بریان
 دانیم لە فیراقت بە غەم و شیوەن و گریان
 (صافی) کە لە خاکی دەری تۆ دوورە بە قوربان
 سەگ مەرگی نەبێ هیندە چلۆن قابیلی ژینە

عارف)ی نه وهی سهید مهردان . له پاشان دهستنوو سی یه که می ماموستا نه جمه دین مهلا له په رتوکخانه ی زانکو، پاشان دهستنوو سی دووه می نه جمه دین مهلا به ناوی سوژی نیشتمان که له په رتوکخانه ی د. مارف خه زنده دار پاریزراوه که چند پارچه شیعی صافی به خوبه وه ده گری، ئینجا دهستنوو سی شیخ عه بدولقادی کوری صافی ناسراو به (سوژی) به شی (فارسی له شیعی صافی)، به گشتی په ره و کاسیت و هه ر شتیکی په یوه ندی به صافییه وه هه بوو چ له ئه ده بیات و چ له به سه ره ات به ره به ره، قه باره و بارستی گه وره تر ده بوو، نامه گورینه وه ش لایه نیکی تری پرورژه که بوو له کوتایی ئه م دیوانه دا نامه پیداه. له تشرینی یه که می (۲۰۰۰ز) دا به ریز ماموستا محمده دی مهلا که ریم دهستنوو سی دووه می مهلا عه بدوللای موکریانی بو ره وانه کردم، که بریتیه له زوریه ی شیعه فارسییه کانی صافی، له گه ل دوو پارچه شیعی کوردی، له سالی ۱۹۴۳ ز نوو سراوه ته وه له تریه سپیان له سه ره تای هاوین له کاتی خه رمان کو کردنه وه دا.

محمدی مهلا مسته فا هیرانی

جوړی نوسخه دهستنوو سه کان

یه کهم : دهستنوو سی ماموستا مه لا عه زیزی کوری صافی هیرانی (ع.م):

به پله ی یه کهم نووسخه ی دهستنوو سی خوا لی خوشبوو ماموستا مه لا (عه زیزی هیرانی) م کردوو به سه رچاوه. نهو نوسخه یه بریتی یه له ۹۷ لاپه ره ی (۱۰,۵ x ۱۵,۵) سم. نزیکه ی (۷۰) پارچه شیعی کوردی له ناوه له گه ل (۷) پارچه شیعی تورکی، له یه کیک له و پارچه شیعرانه (صافی) چوار زمانی به کاره ی ناوه که بهیتی یه کهم و دووه می کوردی یه و بهیتی سی یه م و چواره می ش تورکی یه و بهیتی پینجه م و شه شه می عه ره بی یه و بهیتی حه و تم و هه شتم فارسی یه. له پاشان له بهیتی نویه م دا که دوا بهیته ده لی:

خوی کوردییه (صافی) له هه وای عیشقی توئیستی

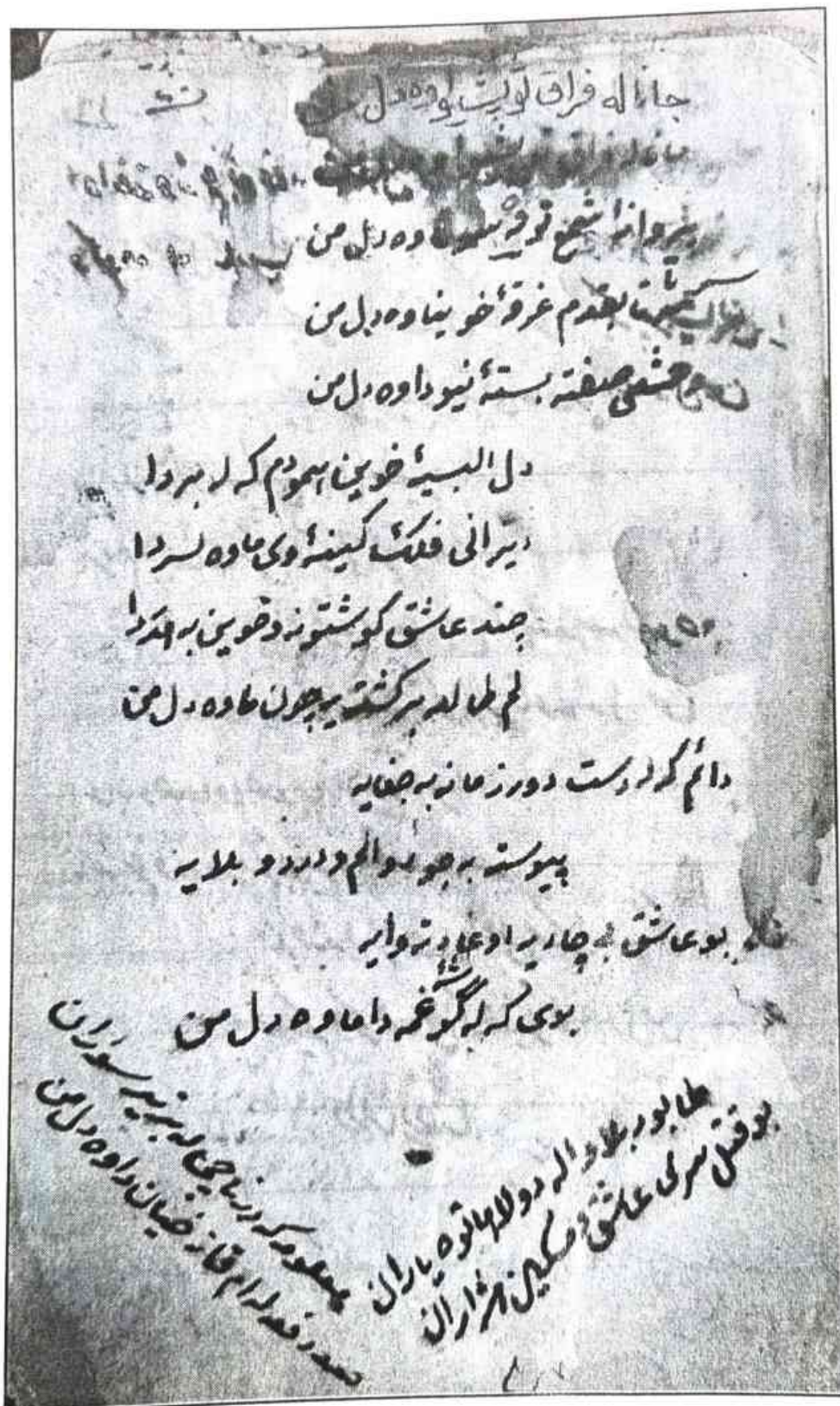
کوردی و عه ره بی و فارسی و تورکی بووه نه شعار

نهو نوسخه یه له لاپه ره (۶) ده ست پی ده کا که (۵) لاپه ره ی پیشه وه ی تا ئیستاش بی سه روشوینه، ده ستخه ته که ش شیوه ی رینوسی عه ره بییه و له کو تایی هه ره له به ستیکدا نووسراوه (وله ایضا) پاش نه م (عیباره ته) پارچه یه کی دیکه دی. یه کهم پارچه شیعر له و ده ستنوو سه دا به غه زه لی (ورده خالی) ده ست پی ده کا.

دوا پارچه شیعی نه و ده ستنوو سه، پارچه پینج خسته کی یه کی (صافی) یه له سه ر شیعی (ناری).

به شی زوری شیعه کانی نه و ده ستنوو سه، پوون و دیارن به خه تیکی فارسی شکسته نووسراوه ته وه. نه وه ی به نه نقه ست خه تی به سه ردا کی شراوه و بهیتی ده ستکردی له نزیکه وه ی نووسراوه، توانیم له ده فته ریکی تایبه ت به شیعه

کوردییه‌کان هه‌موویان بنووسمه‌وه. پارچه (تورکییه‌کان) یش نه‌وه‌ی خۆم توانای
خویندنه‌وه‌یانم نه‌بوو، هانام برده پیش مامۆستا (شوکر مسته‌فا).

وینه‌ی لاپه‌ره (٢٠) ی ده‌سه‌توووسی مامۆستا مه‌لا عه‌زیزی کوپی صافی

لینکۆلینه‌وه‌و ساغکردنه‌وه‌ی محمه‌دی مه‌لا مسته‌فا هیرانی

دووم: دهستنوسی یه که می مه لا عه بدوللای موکریانی (میرزا):

ټم دهستنوسه یان لاپه ره کانی بهم شیوه یه ((١٢,٥×٢٠)) سم، هه موو لاپه ره کانی تا ده گاته (٩٣) شیعی فارسی ین، لهوی وه تا کوتایی لاپه ره (٩٥) که دو لاپه ره ی دهستنوسه که یه پینج پارچه شیعی کوردی (صافی) له ناوه، له لاپه ره ی یه که می نووسراوه:

(محضا" از اثر الطاف خفیه سبجانی و نشانه جلوه عنایات حضرت سید عدنانی و نظرات لدنی اثر حضرت غوث الصمدانی والهامات آتیه ربانی که مسمی باوراد العشق است از فقیر مصطفی (صافی) هیرانی تقریر و به پیش انظار سالکان حقیقت و طریقت عرض و تحریر نمودیم

ازکنه ذات حـقق شـمیم

ذکر بسم الله الرحمن الرحیم

١- له لاپه ره ی دووم می دهستنوسه که به یتیک رهش کراوه ته وه به مه ره که بی رهش بهم شیوه ی خواره وه خویندمه وه :

چشم امید بگوشاده ام	بر درگهت استاده ام
رحمی نمای ای خدا	بر سبیل اشک دیده ام

٢- لاپه ره (١٠ و ١١) دوو پارچه شیعی لی نووسراوه، خه ته کهش باش نییه، دیاره له کاتی خوی ټم دوو لاپه ره به بو شایی ماونه ته وه.

٣- له لاپه ره (٣٣) ی دهستنوسه که پارچه شیعی ټیک له به یتیکی کوتاییدا، دهستکاری و سرپنه وه ی پیوه دیاره.

٤- له لاپه ره (٣٧ و ٣٨ و ٤١) سی پارچه شیعی (صافی) به خه ټیکی نارټیک نووسراونه وه خه ته کهش هی مه لا عه بدوللای میرزا نییه.

۵- له کوتایی غه زله فارسیه کاند اپینج خشته کی یه کی (صافی) هه یه له سه ر شیعی شیخ ره زای تاله بانی له ستایشی شیخ عه بدولقادی گه یلانی.

ع	
بزرگشکان جام می آرید ز بر چشم جندان خون بیارید روایت کریسند ام در زخم شمارید کار اینچه با خرم نگارید	حیدر تازه خوانم از ترس خزان رویم از دیده بهارست زرد و آه دل تشنه غم بهای خرم از تو کس نخواهد
نخواهد ترس از می صافه بر کز اگر هر کله جان از تن بر آید	دله
سرشته تیر از ستم بر افاق از عشق تو م آتش سوزان بر افاق در جلوه کیم عشق در پاره تری تو زین سنان می عشق تو م سیل در افاق جز تری تو آرام نگیرد دل ما را چون رخ دل ام غمت با دل بر افاق خون جگر از دیده کچون سیل در افاق تا آتش عشق تو مرا در کس در افاق بهین مقنون ز بارم جز می آر چون عیش من از دوری در کس در افاق از جگر در نگاه تو م باز ابرو صالح زین کوزش آیم هم کس از ابرو صالح	ز آن روز جمال تو م اندر نظر افاق جان و دل و هوشم بیکدیگر خرافت در حسن و جمال رخ جانانه تری تو در سیکه دست و پیمان تری تو در هر دو جهان جایکم نیست کار رحمی بمن نوشته کن بهر خدایا دردی که بپریشده از کفنم جانم در بزمه سینه سپندال از اغم ای باد صبا موسس هزار مظلوم زار ایا بسرگرم بود پارو در افاق بپوسته چو چاه تو م باز ابرو صالح تن رخساره آه تو م باز ابرو صالح

ناتوانین بلیتین
نووسه ری نهم دهستنووسه
به چاککی به سه ر
فارسیه که دا زال نه بووه،
به لام به توندی (متاثر)
بووه به نووسین و شیوهی
کوردی چونکه هه نندی
وشه ی به ره سمه خه تی
کوردی نووسسیون وه ک
(ی) دوا ی (گرچی) (۷۰)
یا (راهی) (۷۱) ، یا خود
(اثری) (۷۲) هه روه ها
جلوه گاهی (۷۳) دیسان
به کار هیتانی (سومعه) له
جیاتی (صومعه) (۷۴)

وینه ی لاپه ره (۴۲) له دهستنوسی یه که می
مه لا عه بدوللای موکریانی (میرزا)

۷۰- ل ۲، له دهستنوسی مه لا عه بدوللای میرزا.

۷۱- هه مان سه ر چاوه، ل ۲.

۷۲- هه مان سه ر چاوه، ل ۳.

۷۳- هه مان سه ر چاوه، ل ۶.

۷۴- هه مان سه ر چاوه، ل ۳۷.

سینیم: که شکۆلی سەید موحەممەد (س.م):

سالی (١٣٥٠) ی کۆچی نووسراوه تهوه نزیکه ی (٣٠٠) لاپه ره ی ١٥ سم
٢٢x سم ده بیټ^(٧٥). نمونه ی شیعی (نالی) و (وه فایی) و (حەریق) و
(شیخ رهزا) و (کوردی) و (ئه ده ب) و (صافی هیرانی) و زۆر له شاعیرانی
دیکه ی کوردی له ناوه. له گه ل چەند پارچه شیعی شاعیرانی فارس و عه ره ب.
ئه وه ی تایبه ت بی به شیعی (صافی) له و که شکۆله دا هه شت پارچه شیعرن،
(٥) یان کوردیین و سیانیان (فارسی) ین، له سه ره تا وه به خه تیکی گه وره
نووسراوه (هزا کتاب کشکول سید محمد) یه کیکی له و پینج پارچه شیعرانه
غه زه لیکی به ناوی (ئه و جانه چ جانیکی که جانه به جوانی)^(٧٦).

٧٥- ئەم که شکۆله لای کاک فائیزی مه لا به کر بوو، له رۆژی ١٩٩٨-٩٧ به ئەمانه ت لیم
وه رگرت بو چەند رۆژیک.

٧٦- ئەم غه زه له له هیچ ده ستنوسیکی دیکه به رچاوم نه کهوت و له چاپه کانیشدا نه بوو.

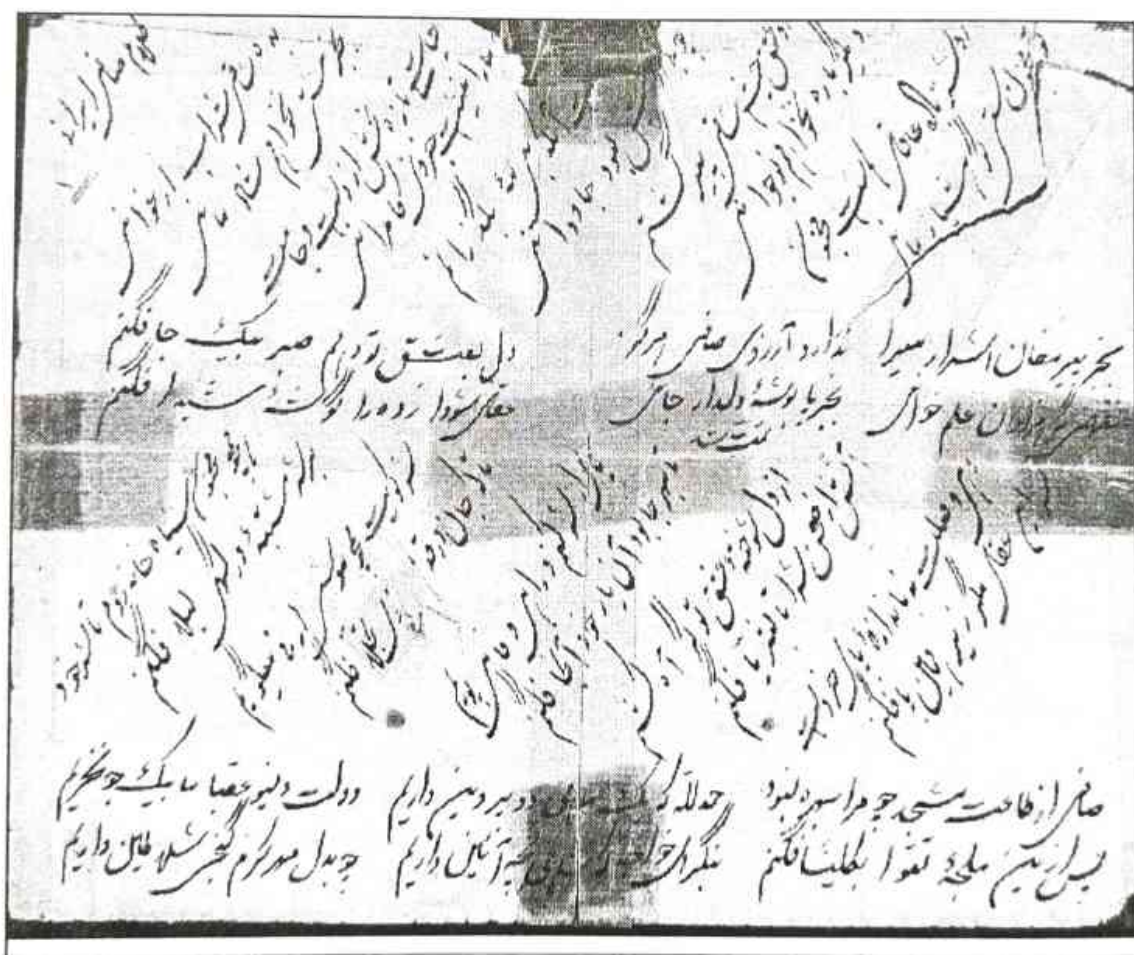

پینجهم : چہند لاپہرہیہ کی دستنوسی کی کون :

لہ لاپہرہی یہ کہ می نووسراوہ (کلام صافی ہیرانی) لہ سالی ۱۳۴۲ ی
کوچی نووسراونہ تہوہ چوار پارچہ شیعری فارسی (صافی) یہ و یہ کہم پارچہ
شیعری ٹہم دستنوسہ بہم بہیتہی خوارہوہ دست پیدہ کات:

بہدہ ساقی شراب ارغوانی
بجز مستی نخواہم شادمانی

ٹہم چہند پہرہیہ لای بہریتز (دکتور عہزیز گہردی) پہیدا بوو، ناوی نووسہری
دہستنوسہ کہ (کاکہ) ہیہ، لہ کوتاییدا نووسراو (تحریر شد از دست احقر العباد
کاکہ). کہ لہ مہودوارہ مزی (کاکہ) ی بو دادہ نیین.

وینہی لاپہرہیہ کی دستنوسی کاکہ

شه شه م : دهستنوسی سهد مهردان.

هه موو پارچه شيعره کانی نهو دهستنوسه له سه ر ته رتیبی دهستنوسه کوردیبه که ی ماموستا مه لا عه زیزی هیرانی و دهستنوسه فارسیبه که ی مه لا عه بدوللای موکریانی هاتوون، له کوردی یه کانی شدا چهند غه زلیکی که مه و جیاوازی له چهند شتیکیش دا هه یه له گه ل دهستنوسه کانی دیکه . له فارسی یه کهش دا هه موو شيعره فارسی یه کانی (صافی) به خووه گرتووه، که له دهستنوسه که ی (میرزا) دا هه ن. له لاپه ره ۸۷ دا پارچه شيعریکی فارسی (صافی) هه یه له دهستنوسه کانی دیکه دا نییه، سه ره تایه که ی به (زدست نفس بد فریاد) دهست پی ده کا .

له لاپه ره (۸۸) پارچه ی (به نه برۆت کوژاووم، (۳) به یتي له پیشه وه نوو سراوه ته وه له دهستنوسه کانی دیکه دا نین و له لاپه ره (۸۹) دا دوو پارچه ی فارسی هه ن له دهستنوسی موکریانیدا نین، یه کیان (چوار خسته کیه کی پینج کۆیله ییه به ناوی (رفیقان همتی فریاد زاری) نه وه ی تریان (ای صبا ای قاصد عشاق زار) (۱۳) به یته و پارچه ی پیش کوتاییش غه زه لیکی (ثانی) یه .

کوته نه حال بیلانگ و اندر دی دور تو مکشه بو دره صه جا به ستاد اعظم وره
 آوری عشقت و صا سونا زده نوری درو تو غریقا موج خود تو سپه بره جانم وره
 صافی ناز و رقیامت هر دانا کتوه ی
 نا نفس ماده لم فایم بار پنهانم وره
 زدهست نفس به نر باد بره شان گشلام بو باد
 ز عشقت پر دل از غوغای شوکت بره شوکت
 سکا نه ز اصف کوه گدا را اهدم پر در
 سپهر رویم بس نام بره گاه تو م همام
 هم در کوی تو باران ز دره جایت سرفراز
 چو هارا جز تو دینو کس نم و اینده درم کسی
 بزبانم رسی مدد یا ساکن البتندار
 که صافی کلید بیلانگ ترا ولاد بیکم
 ز عشقت سپهر بره جانم
 پریشانم چه در چه دره ان جا را و جا ره در در دوری او شوخم در نام به آن دره
 اوه خابور غم آماره بو بره در خون امید پیش و شاد و می فریاد یار تو ما نزاره
 آن خانات بهر عامه بس تو م زیکه هشتا له نورش بخت بر ختمم که به خدایم عا دره
 هلیج در دره در حان هنی ز کوه بهر عمل همان کلر تو خ و فادارم دو کته او بر نه دره
 دعا بر نه دره هم نه دره در زنده جانان بی چیدیم بخت نایلی کیانم سخت و بهتار
 وره صافی بیکم تره چو دنیا ی به چو دوره
 به اخلاص به لبغه کامی بختم تکون ساره

وینه ی لاپه ره (۸۷)
له دهستنوسی
سهد مهردان

جه و تهم : دهستنوووسی (سۆزی).

دهستنوووسی سۆزی، له لایهن (شیخ عبدالقادر)ی کورپی (صافی) نووسراوه تهوه. له باره‌ی ته‌رتیب، جیاوازی له‌گه‌ڵ دهستنوووسه‌ی فارسییه‌که‌ی (میرزا) و (سید مردان) نییه، هه‌موو پارچه‌ی فارسییه‌کانی ئه‌و دوو دهستنوووسانه‌شی له ناوه. له یه‌که‌م لاپه‌ره‌ی دهستنوووسه‌که‌شدا له سه‌ره‌وه نووسراوه (اوراد العشق).

له پیتی (م) پارچه‌ی شیعریکی فارسی هه‌یه له دهستنوووسه‌کانی دیکه‌دا نه‌بوو. سه‌ره‌تای به (توکجای ای نگارا) ده‌ست پێده‌کا.

توکجای ای نگارا به‌کجا صادا تو جویم؟

تو که در میان جانی، زکسان چرا تو جویم؟

به‌هه‌مان شیوه‌ی نووسینه‌که‌ی ناو دهستنوووسه‌که، هه‌مان پارچه‌ی له شیخ کهریمی کورپی (صافی) گوی لیبوه که ناز ناوی له شیعردا (وربا) یه.

هه‌شته‌م : دهستنوووسی دووه‌می نجم‌الدین مه‌لا به‌ناوی سۆزی نیشتمان ۱.

له نامه‌خانه‌ی دکتۆر مارف خه‌زنه‌داردا، پارێزراوه، ۵۷۴ لاپه‌ره‌یه، ناوی ته‌واوی ده‌ست نووسه‌که:

سۆزی نیشتمان / شیعری چه‌ند شاعیریکی کوردستان به‌قه‌له‌م و کۆششی مامۆستا نجم‌الدین مه‌لا کۆکراوه‌ته‌وه. سالی ۱۳۶۴ ی کۆچی / ۱۹۴۵ ی زایینی سلیمانی. ته‌نها دوو پارچه‌ی شیعری (صافی) له‌ناوه.

نویسم: دهستنوسی دووهمی مهلا عهبدوئلای میرزا:

ئهم دهستنوسه بیان له مامۆستا محهمهدی مهلا که ریمه وه به دهستم گه‌یشت، بریتیه له زۆریه‌ی شیعره فارسییه‌کانی صافی هیرانی، له کوتاییدا دوو پارچه غه‌زه‌لی صافی له‌ناوه به کوردی.

۱- له قافیه‌ی (ئ) پارچه‌ی چوارده تا، بیست، له دهستنوسه‌دانیه.

۲- پارچه‌ی (درج وفای عشق است) له قافیه‌ی (ت) دانیه.

۳- پارچه‌ی (۱۷-۱۳) له قافیه‌ی (م) دانیه.

۴- پارچه‌ی (۴) له قافیه‌ی (ن) دانیه.

۵- پارچه‌ی (۲) له قافیه‌ی (ی) (۷) دیره، به‌لام له دهستنوسی یه‌که‌می میرزا ته‌نهما (۶) دیره.

۶- پارچه‌ی (۲ و ۳) له قافیه‌ی (ث) دانیه.

۷- پارچه‌ی (۲) له قافیه‌ی (خ) دانیه.

۸- پارچه‌ی (۸-۱۵) له قافیه‌ی (د) دانیه.

۹- پارچه‌ی (۳ و ۴) له قافیه‌ی (ی) دانیه.

له کوتایی دهستنوسه‌که‌شدا نووسراوه:

((تمت الكتابة بعون خالق الارض والسموات از دست ضعیف نحیف اعجز

خلق الله موکریانی الاصل عبدالله در یوم جمعة در قرية (ترپه سپیان) في سنة

۱۳۴۳هـ در گوشه‌ی احزان در وقت برداشتن خرمان في اول شهر تابستان تحریر

کردیم، تمنای قبولش دارم و دانم که نا اهلیم مدد یا روح شاه نقشبندو غوث

گیلانی)).

سه‌ره‌تاکه‌شی به‌هه‌مان سه‌ره‌تای ده‌ستخه‌تی یه‌که‌می میرزا ده‌ست پیده‌کات

له‌لای سه‌ره‌وه‌ی لاپه‌ره‌ی یه‌که‌م نووسراوه: (هو الله).

	حال صانع کرد برسی در المدیست پیران با و بهیوت نکر نشه یکی دانیشو	
بزرگ ز لیمی جس نیوجاه ز خدای بان حضرت ای قریب لبون عظمی شمی دانای اجلا صاحب مرسی صیای اهل علم خدای رخ مع بستای در بار خدای کان و فی سلطان کبیر از بر بهی جهلوه سر دادی و کس تیج صفتای		عزیز بزم بید اسم و حکمت در صفای لصد ز سنگوه بدجا و نابینا صیاحت لنیوجاه کس عجم تا کز بر سر صدر و موگر چراغ نسیب نشین نه جمال در بر ما هم مظافر سلطان برهنه و کعبه عشق لبو فرمان یارم هر که گردن کج نبوی یاران
	اگر سلطان دنیا بگسادی در کانه تو یه بنام خوست روا که پل نیاز صانع اینها	
کتاب بعدن خالق ارض و سموت از دست ضعیف کحیف اعجز خلق کوی اصل عیبت در یوم جمع در قریم تریه پیمان نه سنه هزار و سیصد و چهل و شصتی در کورته احزان در وقت برداشتن حریف نه اول شهر باستان تحریر و کتبه کتبه بیخه تخیلی قهرش دایم و دانم که نا اهام در یار و صحت هفتشند غوث کبیر		

ویندی ده دستخه تی دووه می مهلا عه بدولای موکریانی (میرزا)

برای تازیب کالج عمده هیرانی زاده

پورتان باشی

پاشی سلاوو ده سته گرشیه و ناوانی کامرانستان
نام که می ۲ / ۱۰ تا منم ده رگرت . لیم بیورن لرو
که دره ننگ گفته که می خوم لکینیا دی واکه
دره ننگی ده لومی نام کم رابروه . لهر و ام
یو رینگیوت .

برای تازیب ! وا خوتوی سیر کام
یو تازی . یو سا فکر رنه و رینکدانه و بیان
نه که تلخ له خاری لای راسته قین
ده رینگی و له برادر لای مورو . نه و لای
بزانه له ریشی دوو لای پری دی وای به و که
به کور ریه ، لهم له خاری سیم کیشی و لهم
له کور ریه کیشی ، لای که می ، دوو پیره می
خوتان و له واته نه زور زور تریشی .

یستر خوتان و سلاوو موردم یو توتنه
برادران
برهان : مه
۱۰/۵۹

وینهای نامه که می به ریز محامه دی مه لا که ریم له باره می ده دستخه تی
دوره می مه لا عابدوللای موکریانی (میرزا) له ۲۹/۱۰/۲۰۰۰

رەھزى دەست نوسەكان^(۷۸)

رەمزەكان	دەستنوسەكان	ژ
ع . م	دەستنوسى مامۇستا مەلا غەزىزى كوپى صافى ..	۱
مىرزا	دەستنوسى يەكەمى مەلا عبداللەھى موكرىانى ..	۲
ن . م	دەستنوسى نەجمەدىن مەلا	۳
كاكە	دەستنوسەكەھى لاي (د. غەزىز گەردى)	۴
س . م	كەشكۆلى سەيد مەھمەد .	۵
س . ن	دەستنوسى سەيد مەردان .	۶
سۆزى	دەستنوسى شەيخ عبدالقادى كوپى صافى (سۆزى) .	۷
نىشتمان	دەستنوسى سۆزى نىشتمان ..	۸
غەبدوللا	دەستنوسى دووھەمى مەلا غەبدوللاى مىرزا	۹

۷۸- لە ئەوھل جارىياز واپوو ھەر ھەموو جىياوازى يەكان و دەستكارى يەكانى نىودەستنوسە جۆراو جۆرەكان و چاپەكان بە لىست بخرىنە نىوئەم دىوانە ، بەلام دواى ئەوھى كە ھەر بۆزىاد كوردنىك و لى كەم كوردنىكى نوسخەكان تاماژەم بۆكرد لە (پەراوئىز) ، بە پىئوسىستان نەزانى لىستەكە چاپ بەكەين لەبەر دووبارە بوونەوھ .

جیاوازی له نیتوان دهستنوووسی (ع.م) و چاپی (کوردستان) و چاپی (المعارف)

یه که م: چاپی (المعارف):

- ۱- نزیکه‌ی (۹۰) وشه‌ی نیتوان و چاپه جیاوازی هه‌یه له گه‌ل ده‌سنوو سه‌که‌ی (م.ع) که لیتره‌دا ده‌رفه‌تی ته‌وه نییه باسی هه‌موویان بکری، لیستی دوور و دریترو ناماژه بۆ لاپه‌ره‌ی هه‌ر وشه‌یه‌ک کاره‌که ده‌کا به دووباره بوونه‌وه چونکه له په‌راوتزی شیعه‌کاندا ناماژه بۆ هه‌موو جیاوازییه‌کان کراوه.
- ۲- له رووی ریتنوو سه‌وه، چاپی (المعارف) بۆ ته‌مپۆ گه‌روگرتی خوتندنه‌وه بۆ خوتنه‌ر دروست ده‌کا، چونکه (ر)ی قه‌له‌وه و (ل)ی قه‌له‌وه هیسایی بۆ نه‌کراوه بۆ نمونه:

چونکی بۆی نه‌ینا سه‌با گه‌ردی له ژیری نه‌عه‌که‌ت
دل له تاوا خاکی گشت عالم به‌سه‌ر رووی خوده‌کا

له (المعارف) به‌م شتیه‌یه چاپ کراوه:

چونکی بوی نه‌ینا سه‌با گه‌ردی له ژیری نه‌عه‌که‌ت
دل له تاوا خاکی گشت عالم به‌سه‌ر رووی خوده‌کا

یاخود وشه‌ی (سوتاو له جیاتی سووتاو)،
(هه‌لدینم، له جیاتی هه‌لدینم).

۳. له پارچهی (غونچهیی نهو به هاری گول دهرچوو له دهستی باغه وان) لاپه ره (۲۹) له (هامش) ی شیعره که نو سراوه: (صافی) ئەم غەزە لەی به یادی کۆریه جوانه مهرگه که یه وه (له علی) وتوه. که چی هه مان په راویزو تیبینی له چاپی کوردستان بو پارچه شیعی (جانا له فیراقی تو په شیواوه دلی من) نو سراوه.

به هه حال دیوانی صافی، چاپی (المعارف) له گه له وهش که چه ند که م و کورییه کی هونه ری رینوسی تیادا به دی ده کری، ده سپیشخه رییکی پیروژه بو ناساندنی به شی زوری شیعه کوردییه کانی (صافی) و هه ندیک له شیعه فارسیه کانی نهو به خو بنه ران و تامه زرۆیانی شیعه و نه ده ب.

دووهم: چاپی کوردستان:

۱. له باره ی پیشه کی و ژیان و به سه ره اتی (صافی) له هه ندی شوین ده قاو ده ق رسته کانی نیو چاپی (المعارف) له چاپی کوردستان دوو باره بونه ته وه.
۲. هه ندی وشه دوو باره کردنه وه ی هه له ی چاپی (المعارف) ن، هه ندیکیش هه له ی نوین. له په راویزی شیعه کان ئا ما ژه یان بو کراوه.
۳. گۆرینی ته واوی رسته یه ک وه ک:

لاپه ره	له (م.ع)	لاپه ره	له چاپی کوردستان	به یتى	نیو به یتی یه که می شیعه که
۷۲	دهنگی کوردو قوریایی بی	۷۳	دهنگی کوردانییش له درایی بی	۵	دلیم په ژمووده یه ئیستی ده خیل مو طریب صدایی بی
۸۳	ئه مان مردم عیلاجم کهن	۷۱	ئه مان لۆمه م مه کهن یاران	۱	ئه مان مردم عیلاجم کهن منی کوشت هیجری له یلایی
۸۳	وه ره نه مرۆ له هانایی	۷۱	خۆت نه ی له هانای	۶	ئه مان مردم عیلاجم کهن

۷۲	زینده گانیم	۶۶	پادشاهیم	۱	من که واه حرومی یارم زینده گانیم بو چیه
۵۶	(دریاز خدا) فارسییه	۷۷	دهری بازی خودا	۶	عه زیزیکم هه یه نیسم و به جیسمایوسفی ثانی
۷۳	(والا) نهو	۸۴	دهنا نهو ههر	۶	وه کو کوشته ی قه سباب نه ی دل چیه وا غه رقی خویناوی
۱۴	له بهینی ههردوو لادا	۶۹	له ناو ئهم ههردوو لاهه	۴	خودا ره حمی به حالم یار نه وای بردی به دلما یی

۴- ره شکردنه وهی ته و او ی به ی تیک و به ی تیک دروست کرا و دانانی دروست کرا وه نوییه که له جیی ره شکرا وه که ، بو نمونه له پارچه ی : (ورده خالی ئیسته کیش نازی له سه ر په روین ده کا) (ل ۱۴) ی چاپی کوردستان ئهم به یته ره شکرا وه ته وه :

بو پیاکه ی جانی من گهر بی روخی شای دهر که وی
بو فیاری فه رزه گهر نه و فیل ونه سپی زین ده کا

له جیی به یته ره شکرا وه که ئهمه ی خواره وه دانرا وه :

زامی هیجران زور به نیشه گهر که سی نه ی دیتوو ه
بییت بنواری که دل له م دهرده چون نالین ده کا

سەرئەنجیک

بوونی ژیان و بەرھەمی (صافی) بە تەوھری باس و لیکۆلینەو لە خۆتەندنی
بالادا ھەولتێکی پیروۆزبوو لە لایەن کاک (سەردار ئەحمەد) لە ساڵی ۱۹۹۲ز،
کە لە چوارچێوەی نامە یەکی ماجستێردا ئەنجامیدا. دەستپێکردنی بەو
کارە، مایە دڵخۆشیم بوو.

بۆی ھەر لە یە کەم رۆژی کە کاک سەردار لە پرۆژە کە ئاگاداری کردمەو،
بریارم دا، چی لە توانام دا ھەبێ لەبارە ی دەستنووس و بە یازەکانی (ادبیات) ی
(صافی ھیرانی) بۆی ھەراھەم بکەم.

ھەلبە تە بە شتێکی زۆری سەرجاوەکانی ژیان و بە سەرھاتی ئەو شاعیرو
زانایە شەم تائەو کات دابین کردبوو، لە ساڵی ۱۹۸۳ز بە سەرھو، بە
بەردەوامی خەریکی بووژاندنەو ھە ی پرۆژە ی لە چاپدانەو ھە ی دیوانی (صافی) م
لە بەرگێکی نوێ و قەبارە ییکی فراوان و ناوەرۆکیکی چڕ و پڕتر لە چاپەکانی
(کوردستان) و (المعارف).

لە بەر ئەو ھە ی کارە کە ی من و کاک سەردار ھەر لەبارە ی صافییەو بوو چ
لایەنی بەرھەمی، چ ژیان و بە سەرھات، مەنھە جیەتی لیکۆلینەو ھە ی وا دەخوازی
کە ئاوڕتیک لە کارە کە ی کاک سەردار بە دەمەو ھە ی چەند سەرنجێکم ھەبێ،
تکاشم وایە بە سینگیکی فراوان و ھریان بگریت، چونکە مەسەلە کە
ئامانجێکی زانستی یەو چیترنا.

یە کەم: لە لاپەرە (۶۰-۶۱) ی نامە کە دا لە ژێر ناو نیشانی (صافی و وشە ی
خۆشناو ھە تی) چەند وشە یە کە بە نمونە ھێناو ھە تەو ھە کە لە نیشو شیعەرەکانی
(صافی) دا ھاتوون و ھە ک: (حە قیتم، ماژۆ، بەرمار، چار، مامز، دوونیکە،
پۆشییە) کە بابە تێکی بە نرخی باسە کە بوو، بە لام نمونە ی پتری پتویست بوو بۆ
چڕو پڕ کردنی باسە کە، نە ک تەنھا دەست نیشان کردنی چەند وشە یە ک،
لە لایتکی دیکەو ھە دەبوایە لە جیاتی وشە ی خۆشناو ھە تی، وشە ی (مەحە للی)
یاناو چەبی بە کار ھێنا با، چونکە ئە گەر چی ھە ندیکیان وشە ی شێو ھە ی

خۆشناوه تین، به لّام هه موویان نا، بو نمونه: وشه ی (بهرمار) یا خود (بهر مال)
له خۆشناوه تی به کار نایی به لکوله وی (دوو گرد) به کاردی و (بهر مال) یا
(بهرمار)، له هه ولیر و دهشتی هه ولیر به کاردین^(۷۹).

دووهم: له باره ی پهیدا کردنی به یازو دهستنووس.

ئه و دهستنووسانه ی تایبته به (ادبیات) ی صافی که له کتیبخانه ی
ته کیه ی هیران هه بوون، هه موویان له سالی ۱۹۸۳ ز، تا کو ئیستاش لای
منن به مه بهستی ساغ کردنه وه یان، له هیج جینگایه کی که وه گیر ناکه ون، له
هه مووشیان گه وره تر له رووی قه باره وه دهستنووسه که ی (میرزا) یه، که نزیکه ی
۱۵۰ پارچه شیعی فارسی و (۷) پارچه ی تورکی به خۆوه ده گری. بو یه ئه گه ر
هه ریه ک له و دهستنووسانه دوا ی ئه و میژووه سوودی لی وه رگیرا بی تا
ئه مرۆمان، ده بی ئا ماژه بو ئه و راستیه بگری.

سی یه م: له له نامه که دا هاتوه که (صافی) شیعی داشۆرینی بو مه لای
گه وره نووسیوه! که چی ما مۆستا مه سعودی مه لای گه وره ده لی: (باو کم
ریتیک و حورمه تیکی خاصی هه بوو بو جه نایی صافی، یه کیکیش بووه له
دۆسته خۆشه ویسته کانی ئه و، مه لا عه زیزی کوری صافی به ویستی باوکی،
دوا قوناخه کانی خوتندنی ئایینی لای مه لای گه وره ته و او کردووه وه هه ر له لایهن
ئه ویشه وه ئیجازه مه لایه تی پی دراوه).

ئه و راستیه هه ش له ئیجازه نامه که ی ما مۆستا مه لا عه زیزه ده رده که وی که له

۷۹- دوو گرد: له بنه رته دا (دوو گرد) بووه که له دوو وشه پیک هاتوه یه کیکیان وشه ی (دوو)
ئه وه ی دیکه یان (گورد) واته ئه و نه ندازه یه ی جو لا به کاری دینی له پاشان دوو پارچه که لیک
ده درین که هه ریه کیک ی پی ده گوتری (گورد) نه ک گرد) .

سالی ۱۳۵۶ی کوچی به خه تی (مه لای گه وره) نووسراوه ته وه و موری نه وی
لیدراوه، له کوتاییه که ی دا ده لیّ: (ابو مسعود کاک الدین بن جمال الدین
ابی محمد عبدالله بن ضیاء الدین ابی عبدالله محمد اسعد بن الواثق بالله
عبدالله بن مجدالدین عبدالرحمن الجلی).

نیمزا

محمد

(مه لا محمه هدی کوچی)

۱۳۵۶هجری

له پیشه کی نیجازه نامه که شدا (مه لای گه وره) به له قه بی (المرشد الاكمل)
ناوی (صافی) دینی و ده لیّ (ابو الفضل صفی الدین الملا کاک عبدالعزیز بن
المرشد الاكمل الشیخ الاجل الافضل. معدن الاشارات و المعانی و منبع
الفیض القدسی رافع علم القطب کیلانی مولانا الشیخ کاک مصطفی بن
العارف بالله المحب الاواه الشیخ کاک عبدالله الهیرانی).

ويعجبني منه فرط الزكاء ومن الادب قرة عين الربية
 والتميز ابو الفضل مهدي الدين الملا كاك عبد العزيز ابن
 الميرزا الاكمل الشيخ الاجل الافضل بعد الاشارات
 والمعاني منبع الفيض القدسي الرباني رافع الملقب الكبيراني
 مولانا الشيخ كاك مصطفى ابن العارفي بالله
 المحب الاواه الشيخ كاك عبدالله الهيراني مدته
 الله نواصي الاماني فانه بلغ منتهى السؤال و
 الاصل في قوى العلم والعمل فاجزت له بعد حلول
 الصحبة وكثرة الممارسة والمدرسة بتدريس
 العلم وبسط فوائد ونشر فوائد وعوائدها

كوتايي لاپدره (١٥) ي ثيجازه نامه كه، بهم شيوهي خواره وهيه:

ابو سعود كاك الدين
 ابن جمال الدين الي محمد عبد
 ابن ظبياء الدين ابي عبدالم
 محمد اسعد ابن الواثق
 بالله عبدالله ابي عبد الدين
 عبد الرحمن ابي

١٢٥٦
 ٣٧

چوارهم: جهوت له شكري به يانات، (سهوا) به كار هاتوه له نامه كه دا، چونكه
ئهو دهستنووسه په يوه ندى به شهرى (ئه فراسياب) هه يه. له په رتوو كخانه ي
ناوه ندى زانكووى سه لاهه دين له هه وليتر له باره ي ئه م دهستنووسه نووسراوه:
(حفت له شكري به يانات ٤٤٨، وهو كتاب في احوال افراسياب و
حروبه، وهو باللغة الكردية اللهجة الهورامية تتضمن هذه النسخة القسم
الاول و الثاني من الكتاب، كتبها اسماعيل صالح درويش امين سنة ١٣٥٣ هـ
١٩٣٤ ميلادية). الرقم ٣١٦ القياس ٢٦٥، ٢٤ x ٢ سم، ١٩، ١٦ (س)
(المكتبة المركزية).

پیتنجهم: له لاپه‌ره (۱۰۷) ی نامه‌که‌دا به‌یتیکی (عه‌ونی) ، شی کراوه‌ته‌وه به شیعری (صافی) له قه‌لم دراو‌وه به‌راوردیشی پی کراوه له‌گه‌ل شیعری مسته‌فا به‌گی کوردی ، نه‌مه‌ش به‌یته‌که‌یه:

له نیقلیمی مه‌لاحه‌ت چونکی بی هه‌متایه نه‌م شوخه
ده‌بینم چند شه‌ه‌نشا و موطیعی ره‌ه‌گوزاریتی

راسته نه‌م به‌یته له دیوانی (صافی) دا هه‌یه ، به‌لام شیعری (عه‌ونی) یه و (صافی) کردوویه به پیتنج خسته‌کی . ده‌قی کۆیله‌که:

صافی	{	له‌هه‌ره‌مزیکي صه‌د ناز و نه‌زا که‌ت دایه نه‌م شوخه
		له‌هه‌ره‌غه‌مزیکي صه‌د فیتنه و هیلا که‌ت دایه نه‌م شوخه
		هه‌زاران تاجی شاهی و له ژیری پایه نه‌م شوخه
عه‌ونی	{	له نیقلیمی مه‌لاحه‌ت چونکی بی هه‌متایه نه‌م شوخه
		ده‌بینم چند شه‌ه‌نشا و موطیعی ره‌ه‌گوزاریتی

کۆیله‌ی کۆتایی له پیتنج خسته‌کیه‌که:

صافی	{	عه‌جانیب نه‌و به‌هاریکه که گوئشه‌ن چه‌تری هه‌ئاوه
		له‌لایی سومبول و نه‌سرین ، له‌لایی نیرگسی ساوه
		له‌نا‌له‌ی بوئبولان (صافی) ، مه‌گه‌رچ بووه‌و چ قه‌وماوه
عه‌ونی	{	شکۆفه‌ی غونچه‌یی لیوی له‌باغا ، و ده‌می داوه
		وه‌یا بو‌ی عه‌تره (عه‌ونی) خه‌نده‌یه‌کی لیوو زاریتی

دوو مه‌صره‌عی کۆتایی له شیعری (عه‌ونی) یه (٨٠) .

٨٠- پروانه: (دیوانی صافی) ، لاپه‌ره (٨٠) ، چاپخانه‌ی کوردستان چاپی سییه‌م . و (دیوانی عه‌ونی) لاپه‌ره ٥٣ سالی ١٩٩٧ ز. که‌ریم شاره‌زا و فه‌ره‌اد عه‌ونی .

کۆیلە یەکه می پینج خشته کیه که ی (صافی)
له سه ر غه زه لی عه ونی:

هـوزاری غونچه زاریکم که روویی نه و به هاریتی
نه زاری لاله زاریکم که دل و داغداریتی
هیدایتی لیوو زاریکم، نقووودی جان نثاریتی
خوماری چاوخوماریکم هه زاران وا خوماریتی
نه سیری زولفی یاریکم هه موو عالم شکاریتی

بۆ زیاتر روون بوونه وه پروانه بهشی پینج خشته کیه کان له دیوانه دا، له
پینج خشته کی صافی له سه ر شیعری عه ونی .

شه شه م: خوی گه وه له ئایه تی ۱۲ له سوره تی (لقمان)، به مرۆقیکی پیروزی و لیزان
ناوی لوقمانی هیناوه، فه رموو یه تی (ولقد آتینا لقمان الحکمه ..)
که وا بوو، وشه ی ئه فسانه یی - وه ک له نامه که دا ها تبوو - بۆ ناساندنی (لقمان)،
وشه یه کی گونجا و نییه .

حه وته م: ئه م خاله یان په یوه ندی به خودی لی کۆلینه وه وساغ کردنه وه نییه به لکو
له باره ی ئه مانه تی ده ستنوسه وه یه .

لهم دواییه‌دا، ئەو دەستنووس و بەیازانە‌ی که له نامە‌که‌دا لیکۆلینە‌وه‌یان
له‌سه‌ر کرا بوو، به‌ فۆتۆکراوه‌یی له‌چه‌ند شوێنیک‌دا به‌رچاوه‌که‌وتن، ئەو نوسخه
له‌سه‌ر گیراوه‌ش چ فارسی و چ کوردی هه‌موویان له‌ زۆریه‌ی لاپه‌ره‌کان، ناو و
ئیمزای منیان له‌سه‌ره‌، به‌ ناوی ته‌واو (محمدی مه‌لا مسته‌فای هیرانی)، یا
به‌ هیما و ره‌مز (م.م.م).

ده‌بوایه‌ کاک سه‌ردار ده‌رفه‌تی ئەوه‌ی نه‌دایا لای که‌سانی غه‌یری خۆی هه‌مان
ده‌ستنووس و به‌یازه‌کان هه‌بن به‌تایبه‌ت که‌ ده‌ستنووس ئەمانه‌ت بی و هیشتا ساغ
نه‌کرا بێته‌وه‌و به‌چاپ نه‌گه‌یشتی.

* * *

وتەپەكى پېۋېست

شېۋە لىكۆلېنەۋە و ساغ كۆرۈنەۋە (ديۋانى نالى) و (ديۋانى مەھوى) تاكە رېچكەي سەرگە و توون بۆ ھەر توپۇنەۋە ھېك كە لە ئەدەبى كلاسېكىماندا ئەنجام بدرى، بۆيە دەبى رۆلى بنەمالەي (المدرس)، بە شانازى نامە تۆمار بىكرىت.. خوتنەر لەو لىكۆلېنەۋە و ساغ كۆرۈنەۋە دا ھەست بە بايە خېكى بى وئىنە دەكا بە رامبەر كەلتوورى نەتەۋا يەتى و گەنجىنەي ئەدەب و زانست .

كاتىكىش دەستم دا يە يەكەم خىشتى ديۋارى پروژەي (ديۋانى صافى) دەمەۋىست رېگايەك بۆ لىكۆلېنەۋە كەم ھەلبىزىم، لە ھاۋىنى سالى ۱۹۸۴ ز سەردانى مامۇستا (مەھمەدى مەلا كەرىم) م كۆرد لە كۆپى زانىارى لە بەغدا، كە ئەو كاتە خەرىكى ژيان و بەرھەمى (زىوهر)ى شاعىر بوو، ئەۋىش چەند خالىكى گىرنگى لە بارەي نووسىن و لىكۆلېنەۋە دا رېنمايى كىردم، بۆيە ھەر لەۋساۋە لەسەر شىرازەي كارە ئەدەبىيە مەزنىكەي (ديۋانى مەھوى) دەستم بە كار كۆرد تا ئەم ديۋانەي — پشت بە خوا — لى ھاتە بەرھەم.

بابه ته کانی شیعری (صافی)

(صافی) له شیعر هۆنینه وه دا یه کیکه له قوتایانی بالا دهستی قوتابخانهی نالی و سالم و مستهفا بهگی کوردی، ئه وهی روون و نه شاراو هیه له شیعره کانی (صافی) دا ئه وهیه که لایه نی سۆفیکه ریان به سه ردا زاله و به تیرو ته سه لی زاراو هی (تصوفی) و حال و مقاماته کانی صوفیانه ی ئاخنیوه ته نیو شیعره کانی یه وه، نه شه و نیما یه کی و اش ی پیبه خشیوون که دوورین له وشکی و کالی.

(صافی) له گه ل سۆفیکه ریبه که ی، جوگه یه کی ره وانی حکمه ت و فه لسه فه شی راکیشا وه بو گو لزاری شیعره کانی، به گشتی شیعره کانی زور بابهن، ئه گه رچی ههن دی سه رچا وه بو ئه وه چون که ته نه ا لایه نی ئایینی و دل داری له شیعره کانی ئه و دا به دی ده کرین. ^(۸۱)

شیعری شه کو او باسی مه ی و با ده و، سه ر برده ی مه زنان ههروه ها ئاوازو ده نگیش چه ند روویکی دیکه ی بهر فراوانن له نیو هه لبه سه ته کانی (صافی) دا، بو یه باسی لایه نه کانی شیعری ئه و له وه دا گه شتر و بی گرفت تر ده بی که هه ریبه که و له ژیر سه ر دیری خو ی باسی لیوه بکری.

۱- شیعری ئایینی و سۆفیکه ری (الهیات، مناجات، نعت)

(صافی) له گه ل خزانه نیو بازاری سۆفیکه ری و په یوه ند بوونی به ته ریه ته تی قادری، به سۆز و سووتانیکی ده روونی، خو ی کردو وه به شاگردیکی رهن دی ئه و ته ریه ته.

نه پچرانی زنجیره ی په یوه ندی نیوان ئوستاد و شاگردانی ئه و ته ریه ته شه ش، شه ونخوونی و خو ئا ماده کردنی بی و چانی ته و او ی ده وی، هه میشه مرو ئقی

۸۱- پروانه دیوانی (صافی)، چاپخانه ی کوردستان، هه ولیر، چاپی سییه م، ۱۹۷۳، ل ۵، گیری موکریانی.

تەرىقە تدار دەبىي جۈۋالانەۋە و بىر كىرگەنەۋە بەخۇا پەرسىتى و كىرگەنەۋە چاك
 مەشۇمار بكا، خۇبە كەم زانين و خۇدوور خىستىنەۋە لە كارى نەنگ پىناسەى
 پىاۋانى كارۋانى تەرىقە تە، بۇيە (صافى) ھانا دەباتە بەر توربە تى ئەو قوۋبە
 رۇحىيە كە (شېخ عبدالقادىر گەيلانى) يە لە دەرگانەى ئەو بەۋىقار و رىزەۋە
 دەۋەستى چۈنكە بەيارى راستە قىنەى دەژمىرى بۇرى پىشاندان تا دەگاتە
 پلەى شادبوون بە جەمالى پاكى پىغەمبەر (دخ) و رەزامەندى خۋاى گەۋرە كە
 دەلىل و خولقېنەرە.

نومىدى زۇر ھەيە (صافى) نە جاتى بى ئە غەم چۈنكە
 دەلىل مەۋلا و نە ھەمەد ياور و يار بازى گەيلانى

لە نىۋ شىعەرە ئاينىيە كانى (صافى) دا زاراۋە و كەرەستەى سۇفیانە زۇر
 بەدى دەكرىت ۋەك:
 (جىلوۋ، تجلا، خفاء، جلاء، رند، خرقة، عہد، الست، شاہ، عىشق، قطب ،
 ابدال، باز، يار، ياور، معرفۃ اللہ، وجود، اثبات و نفى، مدهوش، جذبہ،
 بەصيرت، ئاۋىنە، اختيار). كە ھەر ھەموويان زاراۋەى فەرھەنگى شىعەرى
 شاعىرانى (تصەوف) ن.

لە جىلوۋەى (نەفى) و (اثباتى) تۈۋەك (صافى) بە رۇژو شەۋ
 دەمى بى ھۇش و سەر مەستەم دەمى بىدار و ھوشيارم

دىسان دەلى:

خالى نى يە ئە ھىلا ئە تە جە ئلاى جە مالت
 ھەرچى ئە (ئىرى) تا بە (سما) جىلوۋە نومابى

که باسی گه ورهیی پیغه مبهرده کا هه موو هزر و توانای دیتته گر و گلپه:

ای گوهر درج صـ لـ فـ و بـ جـ رـ نـ بـ و تـ
وی کوکب بـ جـ شـ رـ فـ و کـ لـ ان فـ تـ و تـ

بـ رـ فـ و قـ سـ مـ اـ نـ یـ سـ تـ چـ و تـ و مـ اـ هـ دـ رـ خـ شـ اـ ن
بـ رـ تـ خـ سـ تـ زـ مـ یـ نـ نـ یـ سـ تـ چـ و تـ و شـ اـ هـ بـ هـ زـ تـ

واته: (ئهی پیغه مبهردی خواله ئاسمانی بهرز و بهربن هیچ مانگیک وهک
رووی توگه شه دار و جوان نییه، له سه زه مینیش کهس توانای ئه وهی نییه وهک
تو خاودن جاه و شهره ف و پایه دار بی.

صافی بهرزی مه قامی هه موو پیغه مبهردان، به به شیک داده نی له و روتبه و
جاه و مه قامهی خوا به محمد (د.خ)ی به خشویه که پیغه مبهردی ئیسلام و
گه ورهیی هه موو پیغه مبهردانه:

**سیرری (سبحان الذي أسرى) نیشانهی شاهیهت
توررهیی خه تمی ریسالهت، موری فهردانی تووه**

نیشانهی شاهیهت: نیشانهی ئه وهیه که تو، شای.

**پازی (لی وقت مع الله) خاصی توویه ئهی حه بیب
عاصیبیان بوویه ئومیدی حه شرو میزانی تووه**

واته: ئه و رازه، ته نها به تو دراهه ئهی (محمد) که خوا کاتیکت بو ته رخان
دهکات له روژی جهزا بو به خشین و عه فو کردنی گونا هکارانی ئومهتت، بویه
تاوانباران، زور ئومیدی ئه و روژه بیان ههیه که تو به هانایان بییت له روژی
جهزاو (حه شرو میزان) دا.

خاکی ژیری نه عله کانت، کوحلی (ما زاغ ابصر)

خاکی ژیری نه‌عه‌کانت، کوحلی (ما زاغ البصر)
تووتیای (چشم) ی به‌صیره‌تا، گهردی دامانی تووه

واته: چاوټک، که گهر دو توژی ژیری پیی توی بوټی به کل، ههرگیز نه و
چاوه نابینا نابی.

دیسان ده‌لی:

خه‌لقی نه‌رواحی هه‌موو عالم نه‌تیجه‌ی حویبی توون
نه‌ی هه‌موو نه‌رواحی عالم بی به‌قوربانی تووه

نه‌وه‌ی گومانیشی لی ناکری نه‌وه‌یه که ریگه‌ی (ت‌ه‌صوف) ی به‌لایه‌نه
روحیه‌که‌وه وهرگر تووه نه‌ک ههر خوټی‌ه‌لپه ساردن و ئینتیماییکی شه‌کلی،
نه‌وه‌تا ده‌لی:

وادی یی عیشتت نه‌وه‌ند دووره به‌روژ طه‌ی ناکری
په‌یکی دل بوټی سکون نابی به‌تاو شه‌ورؤ ده‌کا

هه‌ندی جار له ره‌وحانی یه‌تدا ده‌چیته‌وه بنج و بناوانی رووداوه‌کان، خوټی
ده‌به‌ستیتته‌وه به‌زه‌نگه نه‌زه‌لی یه‌که‌ی په‌یمانی (أرواح) له‌گه‌ل زاتی خوا و
زه‌من هیند به‌گورجی ده‌بری خوټی له‌عالمی (أجناس) دا ده‌په‌لوټسی
ده‌گریتته‌وه بوټه‌وه ده‌مه که روح بووه وه‌لامی خوا ی گهره‌ی به‌(بلی) داوه‌ته‌وه
کاتی که خوا فهرموویه‌تی (ألست بریکم)، به‌لام به‌شیوه‌ی راز و نه‌پینییکی
نه‌وتوکه لای خامه دلان به‌لاری و لادهر، له‌قه‌لم بدری:

روح مهسته له راحی تۆ له نیو عالمی نه پراح
(باطن) له (بلی) داییه و (ظاهر) له (نعم) دا

پلهی (فناء) مه قامیکی به رزی سو فیگه ریبه، که توانه وه و نه مانی زات
ده گه یه نی تیایدا صوفی ته نها به شی ئه وهنده هوشی لای خویتی که بیر له
ته نافی په یوه ندی بکاته وه له گه ل زاتی خوا و نه هیلتی بیسی، دونیای له لا
ده بیته کا پووشیک و به هه بای تیده گاله و روانگه یه وه (صافی) ده لی:

گه دایی تۆم گه لی بو خوشتره له و مه سنه دی شاهی
نه وهندهم کافییه قوربان که عه بدی ژیری دهر گاهم

(صافی) شیخ عه بدولقادی گه یلانی به مورژده به خش زانیوه، و باوه که
ئه و قوتبه له سه ر شیوه ی چاوی که ووبازه وه خوی به (صافی) پیشان داوه ئه گه ر
شیعریکی صوفیانه شی خالی بی له ناوی ته واوی گه یلانی، ده بی به هیماو
درکه باسی ئه وی هه ر له ناو دابی:

بـؤـ شـکـاریـ مورغیـ وهـ حـشیـ نهـکـ هـهـ ئـوـ وـ شـاهـینـم
عه شقی چاوی بازی خۆمم بۆیه راوی که و ده کهم

دهر گای گه یلانی زۆر به پیرو ز زانیوه، به رای ئه و ده بی قوتب و رهندان هه موو
له خوانی که ره می گه یلانی بنۆشن بۆ وه ده ست هینانی جاه و مه قامی به رزو
شکۆمه ندی:

محتاج دهر غوثند اقطاب دهر (صافی)
خوان سخای عشق است درگاه باز الاشهب^(۸۳)

نه فسی خو شکاندن پله یه کی دیکه ی به رزی سو فیکه ریه، له و بواره وه
صافی پیشبرکی له گهل گوره پیاوانی عاریف و رهندی ریگه ی (تصوف) دا
دهکات تا خوی به که مترین زینده وه ریا خود له ویش که متر له قه له م ده دا:

که صافی کلب گیلانست ز اولاد سلیمانست
زعشق سینه بریانست مددیا ساکن البغداد

۲- دلداری و جوانی و سروشت

نابیته (ادعا) نه گهر بلتین شاعیری (صوفی) له خه لکی دیکه پترئا ویزه ی
جوانییه و ئالوده ی دهرک و نه پینییه کانی سروشته، هه موو جوانییه که ش
به شیکه له جوانی رها و ته واوی (الجمال المطلق). صافیش یه کی که له ریزی
پیشه وه ی صوفیانی جوان په رست. که چی (عبدالرزاق بیمار)^(۸۴) ده لی:
صافی له بهر پایه ی کومه لایه تی و له بهر سروشتی جووری ته ریه ت، خوی له
یه ک جغز دا گیر کرده). مه بهستی (بیمار) شیعی صوفیانه ی (صافی) یه.
نه و تیروانینه ی ماموستا بیمار راستییه کی نه شار او هیه، به لام به زوری بو
نه و سه رده مه ده گه پرته وه که صافی ته مه نی له (۳۰) سی سال به سه ره وه بووه.
اته دوا ی کۆچی دوا یی (ثانی) باوکی که له و کاته وه بووه به جیگرو پۆست
نیشین و ریگه ی ئیرشادی گرتوته بهر، به لام پیش نه و قوناغه، شیعی دلداری

۸۳- باز الاشهب: له قه بی شیخ عهبدو القادری گه یلانی یه.

۸۴- گۆفاری (روشنیری نوی) ی ژماره (۱۲۹)، سالی ۱۹۹۲ز.

زۆرى هه‌بووه وهه‌ر له ته‌مه‌نى (١٤) سالىدا شيعرى واى ريكخستون به
ته‌رازووى هه‌ست و سۆزى عاشقان و جوان دۆستان بكيشرين . جوانى سروشت
وپيدا هه‌لگوتنى شه‌پالان و چاو مه‌ستانى شوخوشه‌نگ له هه‌ندى
شيعره‌كانيدا به‌روونى به‌دى ده‌كرين .^(٨٥)

ئه‌و په‌رچه‌مى شينواوى داوى دلى داناوه
به‌و غه‌مه‌زى دووچاوى كون كون جگه‌ريكم بوو

يان

ديده‌بازه‌چه‌ند به‌نازه
به‌كوژه‌گه‌ردنت نازه^(٨٦)

يان :

دل بوته‌كه‌باب بو مه‌زى ديدى مه‌ستت
قوربان ئه‌وه مه‌علومه‌كه‌ ئوت نه‌كىنه

به‌لى قوناغى يه‌كه‌مى (صافى) له هونينه‌وه‌دا شيعرى دلدارى و
جوانى و جموجولى گه‌نجايه‌تى بووه ، نه‌گه‌ر چى له هه‌ندى به‌يت له‌ناو
غه‌زه‌له‌كانيدا وابه‌ده‌رده‌كه‌وى كه‌ به‌هه‌ردوو لايه‌نى ئايىنى و دلدارى مانا
بكرين ، به‌لام به‌يتى و اشى هه‌يه‌كه‌ قه‌بوولى ئه‌وه ناكات جگه‌له‌جوش
و خروشى دلدارانه‌شتىكى ديكه‌ى بو‌دو‌زرتيه‌وه ، وه‌ك ئه‌م به‌يته‌ى كه‌باسى
په‌يمان شكاندى ياره‌كه‌ى ده‌كا :

٨٥- پروانه : ديوانى صافى ، چاپخانه‌ى المعارف ، ٨٧ ، به‌غدا ، ١٩٥٣ ، از ، محسین دزه‌یى .

٨٦- گه‌ردنت نازه : گه‌ردنت نازاد .

له بهینی نیمه شهرت و ابوو جودایی یهك نه كهین هه رگیز
وهفای عه هدت نه بوو قوربان به جیت هیشتم به ته نهایی^(۸۷)

۲- باسی دهنگ و ناواز :

به بی ناوازی تو نه صلا نییه چاره ی دلی شهیدا
ده خیل دهنگی سه با و راست و هیجاز و چارگایی بی

شاره زایی (صافی) له ناواز و ناساندنیان شتیکی نه شاراو هیه و به
ئاسانی له شیعره کانیدا دهست نیشان ده کرت، ههروه ها له زۆریه ی مه قامه
ره سه نه کاندایه که رهسته یه کی زۆری هه بووه له (اصول المقامات). نه و جوړه
مه قامه ی ناوی هینا وون، هه میسه له شیعره وه صفی و شه کواییه کانیدا
دووباره ده بنه وه، له هه مان کات لیزانینیکی زۆریان پیوه دیاره له
به کارهیناندا. بو نمونه پارچه شیعی (دلّم په ژمورده یه نیستی ده خیل مو تریب
سه دایی بی..، چاکترین به لگه یه بو سه لماندنی توانا و ده سه لاتی (صافی) له
ئاواز و مه قام ناسیدا، به راعه تیکیش پیشان ده دا که تیایدا ناوی نزیکه ی
(۲۰) جوړه مه قامی هینا وه ک (حهیران و شوور و ماهوور و راست و چارگاو
به یات و قه زازو هیجران و ده ستگاو سه با و هیجاز و دیوان و ئورفاو
قوریات.. هتد.

دلّم په ژمورده یه نیستی ده خیل مو طریب سه دایی بی
له تاو هیجرانی یارم نیو نه فهس ماوه وه فایی بی^(۸۸)

له باتی شادی و خوشی گه لن بیمار و غه مناکم

۸۷- نهم بهیته، به ده ستکارینیکی زۆره وه کراوه به گۆرانی.

۸۸- هیجران به مانای کوچ و دووربوونه دی ههروه ها ناوی یه کی که له مه قامه کان.

مه‌گه‌ر به‌و لاوک و چه‌یران و نیوه شه‌و بوم شیفایی بی^{۸۹}

غه‌می هیجرانی تاکه‌ی بی صدای نه‌ی موطریبا سا ده‌ی
به‌یات و شوور ماهوور و قه‌زاز و ده‌ستگایی بی^{۹۰}

به‌بی ناوازی توئه‌صلا نییه چاره‌ی دلی شه‌یدا
ده‌خیل ده‌نگی صه‌با و راست و حیجاز و چارگایی بی^{۹۱}

له‌پاش مردن (وه‌صییه‌ت) بی له‌جیی یاسین و ته‌لقینم
صه‌دای دیوان و عورفا و ده‌نگی کورد و قوریایی بی^{۹۲}

به‌ده‌ستی نه‌و چه‌بیبه‌ گه‌ر نه‌من مردم شه‌هیدیکم
گه‌واهییم خوینه (فردا) ناحه‌قه‌ که‌س نی‌دیدیایی بی^{۹۳}

ره‌جاگه‌ن توو خودا یه‌گده‌م که‌ یار بیته‌ سه‌رینی من
بلی کوشته‌ی منه (صافی) نه‌گه‌ر چی بی خه‌ طایی بی

۸۹- نیوه‌شه‌و: ناوی مه‌قامتکی ره‌سه‌نی کوردییبه و ماناکه‌ی تریشی ناشکرایه (نیوه‌ی شه‌و).

۹۰- موطریبا = نه‌ی موطریب. به‌یات و شوورو ماهوور. هتد، ناوی مه‌قامه‌ به‌ناویانگه‌کانن، پروانه مه‌قامه‌ تاییه‌تیبه‌کانی کورد، رزگار خوشناو، گوکاری روشنبیری نوی، ۸۱ژ، سالی ۱۹۸۰ و کتییی سیوه‌ی هونه‌رمه‌ند، که‌ریم شاره‌زا، ۱۹۸۲ز.

۹۱- نه‌صلا: هه‌رگیز.

۹۲- قوریات: جوژه مه‌قامتکی تاییه‌ت به‌هه‌ولیر و که‌رکوکه، دواییبه‌که‌ی ده‌بی به‌به‌سته، لیره‌دا (صافی) له‌جیاتی (قوریاتی بی) ده‌لی قوریایی بی له‌به‌ر سه‌روای شیعه‌ره‌که.

۹۳- گه‌واهی (گواهی): وشه‌یه‌کی فارسی یه‌به‌مانای (شایه‌دی) یانیشه‌نه. (فردا): فارسییه‌ واته‌ سه‌ه‌ینی، دوارژ.

هه بوونی گروپییکی دهنگ خوشان له دهوری صافی نهوه دهگه یه نی که زۆر ریتنومایی پهروه ده کردنی بو دهنگ خوشانی کردبئی و خوشی تامه زرۆی دهنگ و سه دای نهوان بووبی چونکه بی نهوان سهردانی هیچ شوینییکی نه ده کرد. نهوه هه موو گرو و سۆز و عه شقه تیکه له به سه دا و (ترخم) ی سه با و حیجاز و غه م نهنگیز و حهیران و دهشت و چوارگا، دۆخیکی تایبه تی شهوق و زهوقی (صافی) بووه و گرو گلپه ی تا ئیستاش له نیو بنه ماله یاندا هه ر ماوه نه گه رچی به هه مان تین و ته ووژمیش نه بی.

(صافی) ئاواز و موسیقای کوردی به لایه نه (ته صوفی) و خوا په رستی یه که ی خۆی به راده یه کی وه ها ئاشنا کردووه که قه بوولی نهوه نه کات بگوتری وشکه صوفی بووه. نه مه یان له لاییک و له لاییک دیکه شه وه، نه ک ته نها به گۆته و ناوه ی تانی ئاواز و مه قام و ئامیره موسیقی یه کان خۆی به نه دیب و کۆپی هونه روه ران ناساندووه، به لکو (فعلا) ئاوازی بو ده نگ خوشانی غه زه لخوانی سه رده می خۆی داناوه و سه ره رشتی گوتنه کانی کردوون^(۹۴).

(حاجی عه بد جاسم) ده لی: له ناوه راستی سییه کاندا سالییک (صافی) ویتخود ریک که وتن ئاههنگییک ساز بدهن بو غه زه ل خوتندنه وه، منیان هه لبرارد بو دوو (واجب): یه که میان بو به رتوه بردنی ئاههنگه که، دوه میان بو هیتان و بردنه وه ماله وه ی (سیوه ی مه قامزان) که نه وه هقتی له گه ره کی هه و او ان بوو نزیک که نیسه ی کۆبی، ئاههنگه که له باغچه ی مه لا حه ویز ناغا ساز کرا نزیکه ی (۲۰) شه و به رده و ام بوو به شیعر خوتندنه وه و مه قامات،

۹۴- له باره ی شاره زایی صافی له مه قامات، طاهر احمد حه ویزی، له کتیبی میژوووی کۆیه دا ده لی: (جاریکیان کاک مسته فای هیرانی- صافی- له دیوه خانی مه لا حه ویز ناغای کۆبی دانیشتبوو مه لا نه سعه د ده شتییه کی گوت، صافی گۆچانه که ی دابوو به سه ر ی له شوینییکا مه لا نه سعه د هه لیه کی کرد، صافی گوتی: نه سعه د بگه رتوه نه ویش ده گه رتته وه و راستیه که ی ده لی.

سه رچاوه: میژوووی کۆیه، طاهر احمد حه ویزی به رگی دووه م، چاپخانه ی (نه میر) به غدا، ۱۹۸۴ ز. مه به ست له ده شتی، مه قامی ده شته.

زۆریه‌ی شاعیرو مه‌قام بیژانی کۆیه به‌شداریان تیدا کرد. له‌وی مه‌لا محمودی
بیخود به‌بۆنه‌ی قدومی صافی بو کۆیه ئهم شیعره‌ی خۆتنده‌وه :

مه‌نی نه‌ی نازهنین بو شاری کۆیی کاکي هيران هات
بفه‌رموو عه‌سکه‌ری له‌شکر شکینی شاهی گه‌یلان هات

بو ته‌واوی پارچه شیعره‌که‌ی (بیخود) بروانه به‌شی پاشبه‌ند له‌م دیوانه‌دا.
جیگا ئایینی و کۆمه‌لایه‌تییه‌کانیش مه‌رج نه‌بووه ته‌نها شتی ئایینی صیرفیان
تیدا بگوتی به‌لکوله زۆریه‌ی خانه‌قا و شوینه پیرۆزه‌کان سه‌ره‌پای
(تواشیح) (٩٥) و (قه‌صیده‌ی بۆرده) (٩٦) و مه‌ولوود نامه و (میعراج
نامه) (٩٧) چهند شتی نزیک له‌و بابه‌تانه‌یش تیکه‌ل کراوه به‌بابه‌تی ئایینی.

خه‌لک و ئاماده‌بوونی ئهم جیانه‌ش دژی نه‌وه‌ستاوون به‌لکو زۆر تا که‌م
گرینگیان پیداهه‌وه‌ک (موروث) یکی ئه‌ده‌بی و میللی که‌ له‌ داب و نه‌ریتی
موسلمانانی کورد جیانا بیته‌وه (٩٨).

له‌ سلیمانی و هه‌ولێر و کۆیه و ره‌واندز و هه‌موو شوینه
(شارستانییه‌کان) ی کوردستان، کۆپو مه‌جلیسی ئه‌ده‌بی هه‌بوینه‌وه‌ و اباو
بووه، له‌ هه‌مان کاتدا مه‌جلیسی مه‌قامات و ئاوازی کوردیش له‌گه‌ل ئه‌و شیوه
مه‌جلیسانه‌ دوو جوگه‌ی فیکر و هه‌ستی له‌بار و شیاویان لی پیک هینراوه.

٩٥- تواشیح: شیعی لاواندنه‌وه‌ی ئایینی، ستایش.

٩٦- برده‌ المدیح: ناوی کتیبیکی گچکه‌لانه‌یه‌ له‌ وه‌صفی پیغه‌مبه‌ر (د.خ) ناوه‌رۆکی هه‌مووی
شیعی (موزون) و (مقفی) یه‌.

٩٧- میعراج نامه: کتیبیکی کوردییه‌ له‌ باسی (اسرا و میعراج) ی پیغه‌مبه‌ر (د.خ) به‌ شیعی.

٩٨- گۆفاری کاروان، ژماره (١٢٢) ل ١٠، سالی ١٩٩٨، محمه‌دی مه‌لا مسته‌فا هیرانی.

کاک عه ولای باوکی (صافی) یش بایه خی زۆری به پهروه رده کردن و پیگه یاندنی دهنگ خوشان داوه، به لام (صافی) لهه باره یه وه زۆر لیزان و به توانا تر بووه.

هه ره له نه پسانه وه ی قسه وباس له سه ره هونه ره دۆستی و ریگا نه گرتنی ئایین له هونه ره، (وه فایی) ^(۹۹) شاعیر و مه لا و خواناس زۆر به قه ناعه ته وه په ره ی به هونه ره داوه و رۆژتیکیش خۆی له ئایین دوور نه خستوته وه، شیعی ته صوفی زۆره و مه لاییکی (متمکن) بووه. دوو جار جه جی کردووه له جاری سی یه مین کوچی دوایی کردووه له مه دینه له نزیک چیا ی ئوحود (أحد) به خاک سپێردراوه.. ^(۱۰۰) . تیکه ل کردنی ئاواز و مه قامات به هه لبه ستی ئایینی یه وه یا به پیچه وانه وه، کاریکی نوئی سه رده می (صافی) نه بووه، مه لا (عثمان الموصلی ۱۸۵۴-۱۹۲۳ز) ئاوازی شیعی دلداری بوگوتنی ده قه ئایینییه کان (توظیف) کردووه و به کاری هیناوه.. ^(۱۰۱) .

مه لای جزیریش که شاعیریکی گه و ره و پایه داری کورده یه کتیکیش بووه له ئه هلی (تصوف و غیرفان)، عه شقی نه ی و چه نگ بووه له شیعی شدا به کاری

۹۹- وه فایی: شاعیر و زانا و خواناس (میرزا عبدالرحیمی سابلایخی کوری مه لا غه فوری کوری) مه لا نه سروالله یه. دیوانی شیعی زۆر جار له چاپ دراوه یه کهم جار له (۱۹۵۱) له لایه ن گیوی موکریانی.

۱۰۰- دیوانی وه فایی / ل (سی و دوو) پیشه کی: محمد عه لی قه ره داغی، چاپی کوری زانیاری ۱۹۷۸ ز به غدا

۱۰۱- (مه لا عثمان الموصلی): له سالی ۱۸۵۴ ز له دایک بووه قورئان خوین و دهنگ خوش بووه، پتر له نیوسه ده به (ته فسیری قورئان) و شیعی ولات په ره وه ی و فیترکردنی (تجوید) خه ریک بووه، له موسیقاش زۆر لیزان بووه، زۆر ولات گه راوه وه ک تورکیا و میسر و شام و ولاتانی عه ره ب، مه قامزان و موسیقازانی میسری (سید درویش) یه کتیک بووه له قوتابییانی مه لا عوسمان الموصلی. له سالی ۱۹۲۳ ز له به غدا کوچی دوایی کردووه، سه رچاوه: کتیبی (ملا عثمان الموصلی) عادل البکری: ص ۲۲: مطبعة العالی، بغداد، ۱۹۶۶ م.

هیناوون، وهک ریگه بوئاشکرا کردنی خوشه ویستی (الهی) که خوشه ویستی
هه وینه له هه موو وجود تیکدا (۱۰۲).

(ناری) شاعیریش (مهلا کاکه حه مهی بیلوو) به هه مان شیوهی (جزیری)
و (نالی) و (وه فایی) و (صافی) باسی ئامیره موسیقی یه کان و جووری
مه قامات و دهنگی خوشی کردوو، له گهل ناوهینانی ئاواز و ئامیره
موسیقییه کانیش کesh و هه وای صوفیانه شی تیکهل به جووشی دلی
کردوو (۱۰۳).

صافی که ناوی ئامیره موسیقییه کانی هیناوون له نیوشیعره کانیدا و
(توظیف) ی کردوو هه ربه که وه صفتیکیشی داونه تی له پلهی (کارتیکردن)
وهه ژاندن که چون نه و ئامیرانه تیکرا به دهنگی خوش خه یالی عاشق به ره و
عالمی بالا ده بن:

گویم له دهنگی عود و نهی چاوم له ساقی و باده یه
خادیمی پیری موغانم بویه وا په ییره و ده کم

یان

بۆم ئیده چهنگ و عووده ره مزه لسه (یا و دود) ه
بۆ کویرییی چه سووده نه م سیرپه بانه زانی

یان

به زمت شیفایه سادهی بۆم ئیده بوربوو و نهی
نه و دهردی دل هه تاکه ی چی ماوه عومری فانی؟

۱۰۲ - کاروان ژماره: ۷ نیسانی سالی ۱۹۸۳ز، لاپه ره ۱۱۷، بدرخان سنندی.

۱۰۳ - دیوانی ناری (کاکه حه مهی بیلوو) (۱۸۷۴-۱۹۴۴ز) لاپه ره ۸۸، چاپخانه ی کاکه ی
فلاح، سلیمانی ۱۹۸۴ز.

مامۆستا محمود زامدار له پێشهکی کۆرهکی محهمهدی مهلا مستهفا هیرانی له ۱۹۸۸/۲/۱۸ ز له یادی صافی داگوتی:

(جاریکیان حاجی عهبدووللای دهفزه و چهند دۆستیکی خۆی له گهڵ صافی له (موصل) دهبن، به یه کییک له چیشتهخانهکان دا رتهت دهبن، که چیشتهخانهی (باقی گاوری) بووه، لهو کاتهی ئهوان بهویدا رتهت دهبن چهند دهنگ خۆشیکی ههولێر لهوی گۆرانی دهلێن، یه کسهر (صافی) مگیزی چوونه ژوورهوه دهکا له گهڵ دهنگی یهک له گۆبینهکان جهزبه دهگری و، بۆرۆژی دوایی به حاجی عبدالله دهلی: عهولا لهناو ئهوه دهنگه دا رازهک ههبوو له پهردهی دلی دام و خستمی).

۴- مهی و باده

صافی وهک زۆریه ی شاعیرانی کلاسیک، له نیتو شیعرهکانیدا باسی ساقی و مهی (و) بادهی کردووه:

من و دل نیمرۆ ئهم شوخه له خوشی یهک به دهی کردین
له جامی له علی سهرخۆش و موقیمی مهیکه دهی کردین

ئهو دیاردهیه له دهقه شیعریهکاندا ئهوه ناگهییتی که و شاعیر بی مهی و مودام و باده نه بووی. ئهوانه ی به چاکی نه گه یشتوونه ته بناوانی ئه ده بیاتی (خواجه حافیزی شیرازی) و (عومه ر خه یام)، حوکمی باده په رستیان له سه ر ده دن له بهر ناوه روکی شیعرهکانی ئه و دوو شاعیره به رزه که پره له زاراه ی وهک: شه راب و (قرقف) و (صهبا) و تانه له زاهیدان. به لام نابی له هه لسه نگاندنی هه ر ده قیکی ئه ده بی (مجاز) و (توانج پۆشی) و جوانی باییس (حسن التعلیل) و (تشبیه) پشت گوی بخزین چونکه (موضوعیه) ی ته و او

تهنھا له شیوازی (عیلمی) دا به کاردی، که له ویدا دهر فته نییه بو (مجاز) و (استعاره).

که و ابو دلی شاعیر، (به تایبته شاعیری صوفی) بالنده ییکی سه ربه سته له ئاسمانی خه یال و بیر کردنه وه دا، تیکه لی جو ش و خرۆش و گلپه ی عیشق ده بی، ئه و مه یه ش تیری عیشقه ئه زه لیه که ی ئه و انه، تا رۆحی خو یان له جیسم ده ترا زینن و ده گه نه وه ئه و باره گایه ی که له ویدا په یمانی به ندایه تی بیان به خوا دا وه بو شاد بوون به نووری (تجلا) ی ئه و:

چون نور تجلای خدا بر لب جام است
رهن است بیک جرعه می خرقه و دستار

په یوه ندی رووح به لای شاعیرانی (متصوف) به جیلوه گاهی خودا، زور کونتره له و جیسمه پیک هاتووه ی عالیه می (أجناس)، ئه و هه سته تاییه ته شیان دارشتوته نیو قالبی کیش و قافیه، بو ئه وه ی له گه ل موسیقای شیعی، پتر نه شه دار بی که نزیکترین زهنگه بو دلی شاعیر. ئه وه تا (ابن الفارض) که یه کیکه له و شاعیره هه ره مه ستانه، به باده ی هه می شه یی رووح دیته گو فتار و ده لی:

شربنا علی ذکر الحبيب مدامه
سكرنا بها من قبل ان یخلق الکرّم

واته: ئیمه به و باده یه که باده ی (الست) ه مه ست بووین پیش ئه وه ی داری میو دروست بی.

صافیش به سۆزیکه عاشقانه ی پر له ته ووژمه وه، هانا ده باته بهر ساقی بو گه یان دنه وه ی ئه و به رۆژی په یمانی (الست) و ده لی:

هەر له باره‌ی حیکمهت و ناسینی ته‌واوی خودا که پیتی ده‌گوتری معرفة الله
یاخود (عیرفان) ده‌لی:

رووی شه‌مسی شو هووده و خال نوقطیکی سوهدایه
له‌م دوو نه شه ره (صافی) نووری به‌سه‌ریکم بوو

دیشان ده‌لی:

له‌سه‌ر سه‌فجه‌ی جه‌مالی یار به‌خه‌طی زوئفی نووسرابوو
له‌ریی عیشقا موسلمان کافره کافر موسلمانه

به‌لای صافی، شه‌وی به‌راستی له (علم الیقین) بکوئیتته‌وه، ده‌توانی له
نه‌نجامدا گوی له‌ده‌نگی دل بگری که دل رازی خوی به‌ه‌موو که‌س نالی، هەر
ته‌نها مرؤفی رهند و هوشیار لیتی حالی ده‌بی:

جـزء در کل است دل زین کائنات
کائنات از کل جزء ش سائنات

از کتاب حکم‌های دل گوش دار
تا شوی زین کنه عالم هوش یار

واته: له‌کیتابی پر په‌ندو پر عیبره‌تی دل گوی بگروه و بخوئنه‌وه تا کوله
حه‌قیقه‌تی عالم ناگادارو هه‌ستیار بیی .
یان:

بی یار و دلیل پامه‌نی ریی عه‌شقی جه‌وانان
چه‌ند سه‌ر له‌سه‌ر نه‌م ریگه له‌سینداره‌درایه

هدر له میانی به کارهیتانی زار او هه ننتیقی و فهلسه فیه کاندای دهلی:

زاهید نه گهر نینکاری دهکهای دیدهنی خووبان
جه هلیکی موره ککه بته نزانسی که نزانسی

یا خود:

نوقطه ی ده می مه وهوو مه نه و حیکه ته مه کتوو مه
نه غیار له وه مه حروو مه بهس من خه به ریکم بوو

۶- شه کوا (گله یی)

دلی بولبول نه دهوری باغی گول یاری نه کا چیکا؟
نه تـــــــاوی عونچه هه ردهم شیوهن و زاری نه کا چیکا؟

که دلی ده بیته ده ریای پر گیزه نی غم، هانا ده باته بهر بای صه با به لکوبه
گورجی نه وه موو رهنجووری و نا ئارامیه ی نه و بیاته لای یار، نه و یاره ی که
له تاوی فیرا قی نه وه وه تووشی دهردی دل بووه و نومیدی چاک بوونه وه ی نییه
به وه صل نه بی:

نه ی بادی صه با ههسته نه حالم به وه هوشیار
شهرحی دلی ماته مزه دهکهای من به ره بو یار
نه و فیرقه تی نه و وا ره مه قی ماوه نه عومرم
نومیدی حه یاتم نی یه روو حم نه بی غه مخوار

یان دهلی:

له عه شقی له یله که ی بی مه یله که و دونیایی دوون (هه بهات)
سه ریکی راحه تیم ساتی نه بوو دانیمه بالینم

یان:

به کینه ی من دوو باره چه رخی که چ واکه چ مه داری کرد
منی بی طالبعیش به و نه وعه گه ردهوران نه که م چکه م؟

۷- باسی مه زنان و ناوداران

صافی له نیو شیعه ره کانیدا به گشتی ناوی گه وره پیاوان و ناودارانی هیناوه
وهک پیغه مبه ران و سه رکرده و پیاوانی ناو داری میژوو یا خود رهند و عاریفانی
ریگه ی راستی و دلدارانی حه قیقی:

صهبری (ایوب) م له کوی بوو؟ عومری نوحم چون نه بی؟
پینج و دوو روژیکم ماوه رووح که چوو ناییته وه

یان:

عه زیزیکم هه یه نیسم و به جیسم (یوسفی) ثانی
هه زاری وهک زوله یخا حه پسی نیو چاهی زنه خدانی

یان:

جانا وهره واکه رقه یی طوفانی سروشکم
بی (نوح) ی وهفات نابی نه جاتم به سه فینه

جاری و ابووه (صافی) ناماژه‌ی بۆناودارانی میژو کردوو، نهک به‌ناو
هیئان، وهک لهم به‌یت‌ه‌ی خواره‌وه که حالی خو‌ی ده‌شوپه‌یتی به‌ حالی
رۆسته‌م^(۱۰۴) کاتی که له‌جه‌نگدا چه‌په‌س ماوه‌و شکاوه .
رۆسته‌م ده‌لی:

نه در غربت دلم شاد و نه رویی در وطن دارم
الهی بخت من برگرد ازین طالع که من دارم

صافیش ده‌لی:

نه‌له‌و جیگای غه‌ریبیم دی ته‌سه‌للا نه وه‌طه‌ن نارام
چ چاره‌ی دیکه شک نابهم به‌غه‌یری شییت و شه‌یدایی

هه‌ر له‌ باره‌ی ناماژه‌کردن بۆته‌داره‌ک وره‌سمیاتی شاهانه ، دیته‌مه‌یدانی
فه‌صاحت و به‌لاغه‌ت، عیشقی خو‌ی بۆیاره‌که‌ی ده‌شوپه‌یتی به‌و مۆره‌ی سه‌ر
نه‌نگوستیله‌ی شایه‌کان که ناوی خو‌یان لیته‌لده‌کهند وه‌ه‌ر به‌و
نه‌نگوستیله‌یه‌ش نامه‌و نووسراوی خو‌یان مۆرده‌کرد.

عه‌شقت له‌ دلم ثابیته‌ نه‌ک عاریضه‌ قوربان
وه‌ک طره‌ی شاهان که له‌ سه‌ر رووی نگینه^(۱۰۵)

دیشان ده‌لی:

یاریه‌دی به‌یضای هه‌یه‌ هات وته‌لیسمی دلمی به‌ست
به‌و هه‌موو ئیعه‌جازه‌ و امه‌یلی له‌ جادوو کارییه‌^(۱۰۶)

۱۰۴- مه‌رام نه‌و رۆسته‌مه‌یه‌ که له‌ شه‌ری دژی موسولمانان شکا ، نه‌ک رۆسته‌می مازنده‌ران که
فیرده‌وسی له‌ شاهنامه‌دا باسی کردوو.
۱۰۵- طره: مۆر و خه‌تم.

ناوی سه‌رکرده و ناودارانی می‌ژووش زۆرن له‌نیو‌ش‌یعره‌کانی (صافی) دا
وهک: جمشید و دارا و ئەسفەندیار، که‌یخه‌سره‌و)

باساقتی روو له‌مه‌ی کـا   بی‌ ده‌فعی نه‌و غه‌مه‌ی کـا
جمشیدی جام وکه‌ی کـا   کی‌ دای نه‌مانی مانسی؟

هه‌روه‌ها ناوی دل‌داران و عاشق و سه‌وداسه‌ران، وهک :
قه‌یس و فه‌ره‌اد و شیخی سه‌نعانی:

سه‌ر قافیله‌چی ده‌ستی منتا دامنه‌ قوربـان
ماژۆ به‌ عه‌جەل مه‌حمەلی له‌یلا به‌ هه‌موو ئان

مه‌جنوون صیغه‌تان ماوون له‌م ریگه‌ په‌ریشان
بیچاره‌ له‌ یارانی به‌ جیماوه‌ دلـی مـن

یان:

له‌ بو‌ فه‌رمانی یارم هه‌رچی گه‌ردن که‌ چ نه‌بی‌ یـان
له‌ ژێر پیی جه‌هله‌وه‌ سه‌ر داده‌نی وه‌ک شیخی سه‌نعانی

ناوی رابه‌رانی ته‌ریقه‌ت، له‌وانه‌:

به‌ زۆری گه‌یلانی و شیخ بایه‌زیدی بوستامی و (منصور)ی حه‌للاج
و (شمس)ی ته‌بریزی و نیزامی و مه‌ولانا و روفاعی و شیخ مسته‌فای قوتبی
شام .

۱۰۶- یه‌دی بیضا: (الید البیضاء) ده‌ستی سه‌پی، نیشاره‌ته‌ بو‌حه‌زرتی مووسا و
موعجیزاته‌کانی که‌ خوا ده‌فه‌رموی (وادخل یدک فی جیبک تخرج بیضاء من غیر سوء..)
نایه‌تی ۱۲، سووره‌تی (النمل).

مه‌طافی سالیکان و ره‌نوما و که‌عبه‌یی عوش‌شاق
(درباز خدا) کانی وه‌فا سولطانی گه‌یلانی

صافی منصور صفت باز (انا العاشق) را
گر بگوید عیب زپای داریست

یان:

گروه پختگان یکسر بدل آماده‌ عشقش
(نظامی) و (قیس) و (مولانا) غلام زاده‌ عشقش

گهی چون شمس میخوارم گهی منصور سردارم
ببازار (انا الحق) گو متاع پر بها دارم

دیسان ده‌لی:

نه‌گهر (صافی) مرامت هاتنه‌وه‌ی یاره‌ بلی‌ دانیم
مهدد یا (مصطفای شامی) ده‌خیل یا شاهی به‌غدایی

یان:

سالکان کعبه‌ه فیضش هزاران بایزید
دیده‌ اقطاب هر دم بر در احسان غوث

وشه‌ی ناوچه‌یی (مه‌ه‌للی) له نیۆ شیعری (صافی) دا

صافی وشه‌ی مه‌ه‌للی یاخود ناوچه‌یی له نیۆ شیعره‌کانیدا هه‌ندی جار (قصدا) به‌کاری هیناوه‌بو‌لواندن و گونجانندی ژماره‌ی (تفعیلات) ی عه‌روزی، هه‌ندی جاریش بو‌ئوه‌به‌کاری هیناوه‌که‌مۆرکی ناوچه‌که‌ی خۆی به‌شیعری ئه‌وه‌وه‌دیاری، یان له‌به‌ر (سه‌روا) به‌هه‌ر حال ئه‌و دیارده‌یه‌له‌هه‌ندی‌ک له‌شیعره‌کانیدا وه‌ک شتیکی ئاشکرا زه‌ق و دیاره‌له‌وانه:

کانی: به‌مانای کوانی:

له‌مندالیوه‌طه‌وقی به‌نده‌گی تو‌م هه‌ر له‌ئه‌ستویه
وه‌کو قومی ده‌نالیئم، عه‌زیزان دو‌لبه‌رم کانی

نازانی: نازانی.

فیدات بی‌ئه‌و روحی شیرین هه‌تا که‌ی دل‌په‌ریشانی؟
به‌لایی وات به‌سه‌ر هینام چکه‌س ده‌رمانی نازانی

شیوايه: شیواوه.

موددیکه‌له‌هیجرانی تو‌شیوايه‌دلی من
سه‌رگه‌شته‌وو بیچاره‌و وریسوايه‌دلی من

زولمی واکهس نه کردی یه: زولمی واکهس نه یکردوه

نه ی فه نه کا خه تام نییه کینه یی توله من چیه؟
زولمی واکهس نه کردییه دهرهق به من له ئینس و جان

نزانی: نازانی

زاهید نه گهر ئینکاری ده که ی دیده نی خوویان
جه هلیکی موره ککه بته نزانسی که نزانسی

تووه: تووه .

قه ددی شهنگ و شوخ نه گهر بی سه روی بوستانی تووه
باغی سیوو خوخ نه گهر بی نه و کولستانی تووه

کوشتییه: کوشتووه

نه گهر فهرمووی له قه تلی عاشقان بیباکه نه شوخه
هه زاری کوشتییه وهک تۆقه دی لاو لوی و لوی

هیواره: ئیواره

رۆژ به یادی رووی هه تا هیواره هه رهاوارمه
شه و له فیکری زولفی تا صوبحه یینی صوبه ت له و ده که م

به شقی خودا: به عشقی خودا

نیگارا روویسی ره حمی گهر نه سهر نه و عه هدیو په یمانی
دلی بی چاره کهم مه علوولی توپه چی له لوقمانی؟
ومره به شقی خودا یا بیکوژه یا بیکه دهرمانی
فیدات بی نه و روحی شیرین هه تا کهی دل پهریشانی
به لایی وات به سهر هینام چ کهس دهرمانی نازانی

له کیوه: له کیوه

نه و دلی بی قه راره کهم کهوته هه وایی یاره هم
صه بری له کیوه چاره کهم؟ زه همه ته دهردی واگران

دامن: داوین

سهر قافلله چی دهستی منت دامنه قوربــــــــــــــــان
ماژو به عه جهل مه همه لی له یلا به هه موو نان
مه جنون صیفه تان ماون و له م ریگه پهریشان
بی چاره له یارانی به چی ماوه دلی مــــــــــــــــن

بو چمه: بو چیمه

سهر نه سهر سهودا یی توو دل له پای پییه کهت
بو چمه جانا سهرو دل؟ هه ردوویان ریسوا ده کهم

کیم: کهم

صافی له بهر نهم خاڼه یه خالی له خه یالسه
یا کیمی به زور دایه وهیا زوری به که مدا

(نالی) وشه ی ناوچه یه کی دیکه ی به کاره یناوه بو ده وله مهند کردنی
زمانی شیعر و زور کردنی که رهسته ی شیعی و هک نهم به یته ی که (بوته) ی تیدا
به کاره یناوه به سی جار بو دروست کردنی ره گه زدوژی (جناس) له نیوان
(بوته) ی یه که م که به مانای (بوته) یه به شیوه ی کرمانجی ژوورو ههروه ها
(بوته) ی دووهم به مانای (بوووته) و (بوته) ی سییه میس مانای (بوته)
ده گه ینی و ده لی: (دل بوته بوته بوته .).

عه ونی شاعیریش وشه ی مه حله لی به کاره یناوه وهک:

هات فه صلی گولان بولبولی دیوانه له کییه
شه و رویی نه دی عاشقی په روانه له کییه^(۱۰۷)

له کییه: له کوئییه.

هه ر له باسی وشه ی مه حله لی نه زه ته تی شاعیر ده لی:

نه زه ته تی شاعیر نه زم بوته دل بریندار و غه ریب
کهس نی یه دمردم دهوا کا تو ی دهوا کارم وهره^(۱۰۸)

مه لا محمه دی (خاکی) ده لی:

۱۰۷- دیوانی عه ونی. هه ولیتر چاپی یه که م ۱۹۹۷ ز. ل ۴۹. فه رهاد عه ونی و که ریم شاره زا.
۱۰۸- نه زم: منم، هه فته نامه ی برایه تی / نه ده ب و هونه ر- محمه دی مه لا مسته فا هیرانی
۱۹۹۸/۹/۴ ز.

له ته شریحی بورووجی وه صفی نه و دا هه ر نه مه چاکه
بکا نیقراری نـادانی هه چی دانا و نادانه

هه چی: هه رچی

(به کارهینانی صافی) بو وشه ی مه حه للی ته نها ئه و وشانه نییه که
تاییه ت به ناوچه ی خوشناوه تین، به لکوزور جار هانای بردوته بهر شیوه ی
موکریانی وه ک:

ئیسته کیش، له جیاتی	ئیستاکه ش،
ئیستیش له جیاتی	ئیستاش.
به روزم داد و رورویه:	به روز داد و رورومه .

ورده خالی ئیسته کیش نازی له سه ر په روین دهکا
چاوی بازی دائیما بازی به ئاهووی چین دهکا

وه سه رکهم: به سه ر خوّم داکهم

تا حه شری خاك وه سه رکهم ته سکینی قه لبم نایی
بای سه با مه گه ربینی خاکی ده ری به غـدا وه

که ی رووم دهکا به لاوه: که ی رووی خو ی دهکا به لای منه وه
یاران کوژاوی نازم سه برم له دل نه ماوه
عاشق به چاوی بازم که ی رووم دهکا به لاوه

ده گهَل : له گهَل

شه پ ده گهَل به ختی به د و چه رخی که چ و دنیا یایی دوون
مه یکه صافی نه فعی وان نابی هه ر به سه عیو کوشی به (۱۰۹)

به رۆژم داد و رۆرۆیه : به رۆژ داد و رۆرۆمه .

له دهردی دل له جه رگی کول له داغی سینه که ی سووتاو
به رۆژم داد و رۆرۆیه ، له شه ودا شیوهن و شینم

★ ★ ★

---

۱۰۹ - ل ۲۳، له ده ستنوو سی (ع.م).

دیوانی صافی

(۱۰۹)

وشه‌ی عه‌ره‌بی و فارسی له نیو شیعره کوردییه‌کانی (صافی) دا

(صافی) پی‌گه‌ییوی زانسته جو‌راو جو‌ه‌کانی حو‌جره‌ی مز‌گه‌وت بو‌وه، ئەو زانستانه‌ش له خو‌یندنی مه‌لایه‌تی به‌هه‌موو جو‌ره‌کانی یه‌وه به‌دوو جو‌گه‌ زمانی به‌رفراوان دا ده‌گه‌یندرا دل و می‌شکی فه‌قی و هه‌واداران‌ی ئەزموونی خو‌یندنی حو‌جره، که زمانی عه‌ره‌بی بو‌و به‌پله‌ی یه‌که‌م ئال و گو‌رو مامه‌له‌ی پی‌ده‌کرا، له خو‌یندن ب‌گه‌ره له (نحو، صرف، بلا‌غه، منطق، آداب، کلام). دو‌وه‌م زمان، فارسی بو، به‌لام به‌را‌ده‌ییکی که‌متر له عه‌ره‌بی له‌گه‌ل ئەوه‌شدا شیعر دۆست و شاعیرانی کورد هه‌ندیکیان هیند مه‌راقی ئەده‌بیاتی فارسی له مو‌خ و که‌له‌ی داوون تائه‌و راده‌یه، که هه‌ندیک له شاعیرانی کورد پ‌یش‌برکیتی سه‌ر لی‌ده‌رچوون و گه‌روی (الغاز) ه‌کانی زمانی فارسی یان له خودی فارسه‌کان بردۆته‌وه.

له‌به‌ر ئەو حه‌قیقه‌ته، شاعیرانی کوردی فارسی زان، شیعره‌کانیان ج‌گه‌ له وشه‌ی عه‌ره‌بی، زۆر وشه‌ی فارسیش به‌خۆوه ده‌گرن.

خۆ‌هۆکاری دیکه‌ش هه‌یه بو‌ئه‌وه‌ی شاعیری کورد به‌نه‌نگی نه‌زانی هانا بیاته به‌رچه‌ند وشه‌یه‌کی فارسی له شیعره‌دا ئه‌ویش لی‌ک نزیک‌کی زمانی کوردی و فارسییه.

(صافی) وه‌ک زۆریه‌ی شاعیرانی کلاسیک، وشه‌ی عه‌ره‌بی به‌کاره‌یناوه. ئەو وشه‌ عه‌ره‌بیان‌ه‌ی به‌زۆری له شیعره‌کانی صافی دا دو‌وباره بو‌ونه‌ته‌وه، ئەمانه‌ن:

(باطن، ظاهر، بلی، نعم، طا‌بور، قتل، مح‌بوبة، اظهار، خفاء، جلاء، ارواح، حق‌القدم، قدم، اثبات وجود، تصدیق، عجز، وصل، هجران، نار،

دليل، شرق، غرب، شمس، قيد، يد، عين، علم اليقين، كحل، زاغ، بصيرة،
طرة، الست، خاتم، ثرى، قدم، موهوم، معلوم).
كحل:

خاكي ژيڙي نه علاوه كانت (كحل) ي (مازاغ البصر)
تووتياي (چشم) ي به صيرت گهردي داماني تووه

عجز و وصل:

نه وهندهم (عجز) و شادي (وصل) و (هجران) ديوه نه ياران
نه روزي چه شردا نه حاجت جه ننت و نـارم

طره:

(سـر) ي (سبحان الذي اسرى) نيشانه ي شاهييهت
طوره يي خه تمى ريسالتهت مؤري فه رماني تووه

شرق و غرب و وصل:

نه شهرقي شهوقى وهصلت شه مسى عومرم وا غروويى كرد
نه مهولا چون نه بي ژينم؟ كه وا مه حشهر هه لستاوه

عميق:

نه به حرى عيشق نىظهارى غه و اصيم كرد و نه مزاني
هه زار غه و وصى وهك من له و عه ميقي گيژه داماو

ثری و سماء:

خالی نییه نه صلا له ته جه لایي جه مالت
هه رچی له (ثری) تا به (سما) جیلوه نومایی

موهوم و مکتوم:

نوقطه ی ده می (مه و هوومه) نه و حیکمه ته مه کتوومه
نه غیار نه وه مه حر وومه بهس من خه به ریکم بور

خفاء و جلاء و اول و آخر:

جوزنیکی صیفات ه دوو جیهان اول و ناخیر
سیرپریکه له زات چ خه فابی چ جه لابی

تجنب:

له لاییکی جه فای یار و له جاییکی به لای نه غیار
(تجنب) لازمه صافی چ لاهم لاهه چ له و لاهه

هندی جار (صافی) له به یتیکدا دوو وشه، یا رسته ی ته و او ی له قورئانی
پیرۆز یا خود له هدیسی پیغه مبه ر (د.خ) اقتباس کردووه، وهک:

سرپری (سبحان الذي أسرى) نیشانهی شاهیهت
طرهیی خه تمی رسالتهت موری فهرمانی تووه

زینتهتی غیلمان و جووری حوسنی توویه دولبهرم
(جنة الماوی) نهگه ربی طاقی نهیوانی تووه

رازی (لی وقت مع الله) خاصی توویه نهی حه بیب
عاصیان بوویه نومییدی حه شر و میزانی تووه

یان:

خاکی ژیری نهعله کانت کوحلی (مازاغ البصر)
تووتیای (چشم) ی بهصیرهت گهردی دامانی تووه

اثبات و تصدیق:

(اثبات) ی وجودی تووه نهرواحی فهریقین
(تصدیق) ی (الست) چ (نعم) بی چ (بلی) بی

هندی جاریش (صافی) نیوبهیتی تهواوی عه ره بی له گهل نیوبهیتی زمانیکی
دی بهکار هیئاوه وهک:

نه لا پیری موغان وهی نه سلی عه دنان (مفخر الاکوان)
(وفي الدارين تفتح كل باب حيث من تهوى)

وشه‌ی فارسی له نیو
شیعره کوردییه‌کانیدا

فارسی	کوردی	فارسی	کوردی
دود	دووکه‌ل	مهر	مۆر
نگین	ئه‌نگوستیله	خشک	ووشک
تار	تاریک	میکده	مه‌یخانه
گواهی	شایه‌دی	دیده	چاو
نه‌غمه‌خوانی	ئاواز خویتندن	تلخ	تال
مرغ	بالنده	فردا	به‌یانی (سبه‌ینی)
ماه	مانگ	چشم	چاو
هستی	هوشیاری	در	ده‌رگا
رخ	روو	گاهی	هه‌ندیجار
پاره	پارچه	خار	درک، چقل
باد	با	فرزان	لیزان

خشک:

له ناهی گهرمه‌وه وا لیو به‌بارو (خشکه) نیس تیکه
له (عین) ی چاوه‌گانی خوین و ئاو جاری نه‌کا چبکا؟

دیده:

دیده بازه چه‌ند به‌نـازه
به‌کوژه گهردنـت نـازه

تلخ:

به بی یارم حیاتا تلخ (و نه جهل شیرینه نیستیکه
نه (عیدا) گهر روحی شیرینی من قوربان نه کهم چبکه م

گواهی:

به دهستی نه و چه بیبه گهر نه من مردم شه هیدیکم
(گواهی) م خوننه (فردا) ناحه قه کهس (ادعا یی بی

نه غمه خوانی:

نه ی موتریبی چه ریفان دهسکه به نه غمه خوانی
ناوازی تویه بو دل وا ده فح نه کا غه مانی

رخ:

بو پیاکه ی جانی من گهر بی روخی شای دهر که وی
بو فیراری فهرزه گهر نه و فیل و نه سپی زین ده کا

هستی:

طه عنی مه ده له و ههستی یه به و مهستی یه زاهید
بو رهنندیی من کافییبه نه و چاوه خوماره

گاهی:

دل وا له بهر نازاری وه ک و و نوقطه یی زارت
(گاهی) له و جوودا هه یه (گاهی) له عه ده مدا

جانا:

په رده یی روو هه نگره جانا وه فای تو و صهبری من
وهك حه یایی عاشقان قه طریکه با نه تکیته وه

خار:

عاریضی یارم گرؤی حوسنی له گوئشه ن برده وه
بؤیی گول خاری غه می سه رتا به پا دهر کرده وه

پا: پی

بی یار و ده نیل پا مهنی ریئی عه شقی جه وانان
چهند سه ر له سه ر نهم ریگه له سیداره درایه

فه رزان:

گه ه عاقل و فه رزانه گه ه وا له وو جهیرانه
نایا دلی دیوانه جیگه ی له چ لاییکه ه؟

شمشاد: شمشال

له ته صویری برؤی با جه دوه لی نه قاشی چین دهرچی
به ته رزی قامه تی به رزی قه دی شمشاد و عه رعه رچی
له وه صفی نه ر خه ط و خالی ته واو بوو عومره که م گهرچی
له ته عریفی بلیم چی با قه له م دهرچی بلیم ههرچی
ته واو نابی به چی نه و صافی پیچی په رچه می خاوی

شه و به بی شه معی روخت پر زوله ته خانه ی دلم
روژ به بی روژی جه مالی تو ســـــــــــــــــیاه و تارییه

ماه:

خوی ماهه وه یا شاهه له سه رته ختی جوانــــــــــــــــی
یا (به دری سه ما) قه دره هه مووشه و ده ووچاره^(۱۱۰)

باد صبا: بای سه با

ئهی بادی سه با هه سته له حاله به وه هوشیار
شهرحی دلی ما ته مزه ده که ی من به ره بو یار

میکده:

من و دل نیمرؤ نهم شوخه له خوشی یه که به ده ی کردین
له جامی له علی سه رخوش و موقیمی مه یکه ده ی کردین

دود:

(دود) ی نا هم به دانیم ده چیته چه رخ ی گه ردوون
به ناری عه شقی جانان جه رگم وه ها ســـــــــــــــــؤتاوه

۱۱۰- ده ووچاره: ده ووچاره، واته مانگی چوارده شه وییه.

ره‌نگدانه‌وهی شیعرى شاعیران له نئو

به‌ره‌ه‌ه‌ی (صافی) دا

زانبارى شیعره‌کانى شاعیرانى کلاسیکیمان به زۆرى پێک هاتوووه له وه‌ه‌ویره شیلدراره‌ی خۆتندنى ئایینى و (نحو) و (صرف) و (منطق) و (ئاداب) و ره‌وانبێژى، که بێگومان هه‌وینى بنیاتنانیان لای به‌شى زۆر له شاعیرانى (صافی) ئاسا وه‌کوویه‌که. ئه‌گه‌ر چى هه‌ندیک له شاعیرانه زیاتر له زانستى که‌لامى و مه‌نتقى نزیک بونه‌ته‌وه و زاراوه‌کانیان پتر به‌کارهیناوه.

(صافی) هه‌مان وشه و وینه و بۆچوونى شیعرى (نالى و سالم و کوردی) له‌لا دووباره‌بوته‌وه، به‌لام قالبى دارشتن و شیوه‌ی به‌کارهینانى خۆى، تایبه‌تمه‌ندى پتوه‌دیاره.. لێره‌دا چه‌ند تاکیکى ئه‌و شاعیرانه ده‌خه‌ینه روو به نیازی وه‌ده‌رخستنى راده‌ی ویکچوون، له‌ وشه و فیکره و دارشتن:

نالى:

نه‌مردم من نه‌گه‌رنه‌مجاره‌بى تو
نه‌چم شه‌رته‌هه‌تا ئه‌م خواره‌بى تو

له‌کن من با وجوودی ناس و نه‌جناس
که‌سى تێدا نییه‌ ئه‌م شاره‌بى تو^(١١١)

١١١- دیوانى نالى: لاپه‌ره ٣٨٠، مه‌لا عه‌بدولکه‌رى موده‌ررىس.

صافی:

حسه بیبا دل گه لی بیهواره بی تو
له بهر دووریت له روح بیزاره بی تو
فهراموشی نییه بهم خه لکه نیستی
له لای نه قشیکه روی دیواره بی تو

بۆ زیاتر روون کردنه وهی و یچوونه کان له نیوان ئهم دوو بهیتهدی (نالی) و
(صافی)، ده بینین ههردوو پارچه غهزه له که سهروایان یه که و له سهریهک جوړه
به حری عهروزیشن، جگه له ناوه روکه شیعریه که:
ديسان نالی:

خادیمی مه خدوومییه ماقولی ناماقولییه
لهم دهره ناصهف سوته یمانه، سوته یمان ناصهفه^(۱۱۲)

صافی:

عه جایی خاته میکه له علی لیوی یاره کهم بوی
له دهرگانهی سوته یمان ناصهفه، ناصهف سوته یمانه

نالی:

سورشکم نه قشیکه چاوی تو ده کیشی
جیگه سه رداره کهی مه نصوره نه مشهو^(۱۱۳)

۱۱۲- دیوانی نالی: لاپه ره: ۴۵۳. لهم دهره، دهر (در) فارسییه، واته لهم دهر که یه.

۱۱۳- دیوانی نالی: لاپه ره: ۳۸۹.

صافی:

خوینم برژی صورتی ناوی تو دمکیشی
تانه یکوزی نازانی که (صافی) به وفایه

نالی:

موسلمانان ده پرسن حالتی نالی
نه کونجی بی کسی مه هجووره نه مشه و^(۱۱۴)

صافی:

حالی صافی گهرده پرسن و نه دست هیجرانی یار
مات و مه بهووته نه گوشه ی بی کسی دانیش تووه

نالی:

نه حسرت قه ددی سه روت چاوی نالی
دوو جوگه به لکو دوو رووباره بی تو^(۱۱۵)

صافی:

جوینی چاره کانم روی زه مینی گرتوووه
بویه سه حرای سینه که م سه بزهی غه می شین کردوووه

۱۱۴- هدمان سدرچاره: لاپدره: ۳۹۰.

۱۱۵- دیوانی نالی، لاپدره ۳۸۰، مهلا عبدالکریمی مدرس.

صافی:

چون باومره کافر له جه هه ننه نه بهدی بی؟
وهک جه ننه تی روخساری به نه زولفه درایه

تاهیر بهگ:

نه ی پرته وی رهنگت وه کوو رهنگی هه مه رهنگه
خالت به مه ثهل زولفی سیاهت شه وه زهنگه

صافی

نه ی پرته وی رهنگت به مه ثهل عهینی چرایه
وهی جه لقهیی زولفت شه بههی دامی به لایه

له فارسیشدا شیعی حافزی شیرازی زور کاری کردوته سهر شیعه ره کانی صافی و
رهنگدانه وهی پیوه دیاره، وهک:
حافزی شیرازی دهلی:

نیست بر لوح دلم جز الف قامت یار
چ کنم حرف دگر یاد نداد استادم

صافی:

بر صفحهء لوح دلم جز حرف نامش نقش نیست
جز حالت میخوارگی دیگر نخواهم من صواب

حافزی شیرازی:

زاهد ظاهر پرسست از حال ما آگاه نیست
در حق ما هرچ گوید هیچ اکراه نیست

صافی

زاهید نه گهر نینکاری ده که ی دیده نی خوویان
جه هلیکی مورده که بتسه نزانسی که نزانسی

حافزی شیرازی:

حافظ از دست مده صحبت آن کشتیء نوح
ورنه طوفان حوادث ببرت بنیادات

صافی

جانا و مره وا غهرقه ی توفانی سروش کم
بی نوحی و وفات نابی نه جاتم به سه فینه

حافزی شیرازی

بنویس دلا بیار کاغذ   بفرست به آن نگار کاغذ
ای باد صبا ببر به آن شوخ   از عاشق بیقرار کاغذ

صافی

ای پیک ببر به یار کاغذ   زین عاشق بیقرار کاغذ

حافزی:

ای شهنشاه بنده اختر خدارا همتی
تا ببوسیم همچو گردون خاک ایوان شما

صافی

جلوه گاه تست چون مردم سرای لامکان
باد جان من فیدای خاک ایوان شما

دەردەگە ی پەنەمان عەرزى یارم کەرد
چونکە و ن نابى دەرد ئە تەهەبىيان

***

خوایە شادی بى بەس بى غەمگینى
بۆدلى موشتاق هەر تۆ موعینى
یارب ئە و جارەش بىبکەهەى بىبىننى
چاوى موحىبان روویى حەهەبىيان

***

قوربان با بەس بى ئە وقاتى فەسەلت
ئە رىگەهەى خەودا بۆگەانى ئەسەلت
ئەهەى شاهى خوبان ئە خوانى وەصلەت
تاکەهەى هەر مەن بەم ئە بى ئەهەبىيان

***

ئەهەى دل ئەم شۆرە قەت نابووی شەیدا
گەر مەهەلت کردبەا وەلایى بەهەغدا
(صافی) یش وەك حافز کەهەى دەبوو ریسوا؟
ئەگەر گوینى دابەا پەندى ئەهەدیيان

صافی بە هەمان رێچکەهەى شاعیرانى کلاسیکی پێش خۆی لەیەک بەیتدا
نیووە کوردی و نیووە زمانیکى دیکەهەى هەندى جار بەکارهێناوە، وەك ئەم
بەیتەهەى کە لە پارچەهەى (زامى دوورى) دا هاتووە و دەلى:

دەردى دوورى بەهە و طەهەبىيانە عیلاجى ناکرى
(زام تقدیر ازل بەادارونى لقمان چەکارە) (١١٨)

١١٨- لە چاپى کوردستان، ئەم نیو بەیتە فارسییە بە رەسمە خەتى کوردی نووسراوە.

ئەم بەیتە نیوہی یەکہمی کوردییە و نیوہکہی تری فارسییە .
 مانای نیو بەیتە فارسییە کہ ، (برینیک لە کۆنەوہ ہەر ہەبووی و ہەمیشەیی بی ، ئەو
 برینە چ پەییوہندی نییە بە دەرمانی لوقمان و بە ئەو چاک نابیتەوہ) ،
 یاخود لە نیوہ بەیتیکە عەرەبیدا دەلی :

الا پیروی موغان وہی نہ سلی عدنان (مفخر الاکوان)
 (وفي الدارين تفتح کل باب حیث من تہوی)

یان :

صافی بروز آخرت گوید نبیند روی دوست
 در زمرة اغیار عشق (یا لیتنی کنت تراب)

یاخود :

دی محتسبی منع میم کرد بگفتم
 المنع من البر ما اذا؟ فتأدب

دیشان دەلی :

صافی تو بەما یاروالم نشرح صدرك
 برگرد زاغیار الی ربك فارغب

شیوہی ئەمە (نیو بہیت بە زمانیک و نیوہکہی تر بە زمانیکە دیکە) لە
 شیعری شاعیرانی کلاسیکدا :
 مستەفا بەگی کوردی دەلی :

ناخرەکہی کوشنت بە ناحەق ناسکەکہی بەر مالی خوت
 کم ندیت بالندا لا تقتلي الصيد الحرم

قانع دهلی:

قانع له شهوقی چاوی عاشق له پیاله‌ی مه‌ی بوون
والله ما رأینا جبا بلاملامة

وهفایی دهلی:

نهی دل و مره هوشیار به هذا طریق العاشقین
مه‌حوی جهمالی یارب به هذا طریق العاشقین

نالیس دهلی:

(حلقه درگوش) ی که‌فی رهنگینی تویه نهم ده‌فه
بانه‌نالی نیی مه‌ده (عن لطمه کف الکفه)

(صافی) هندی جار له پارچه شیعرتیکی (تورکی) دا به‌یتیکی ته‌واوی
کوردی گوتوو و هک نهم به‌یته‌ی خواره‌وه که له کوتایی پارچه شیعی (اولور
ساقی) دا هاتوو^(۱۱۹).

له ژیر پیی یاره‌وه (صافی) سه‌ری خوت دابنی به‌لکو
بکاره‌حمی که جاری تر له بووت والا بکا دمرگا

(صافی) له ناستی شاعیرتی پله‌ی (تصوف) دا گه‌یشتوته نه‌و پله‌یه که
دل، بدوینی، به‌همو و راز و نه‌ینییه‌کانییه‌وه، نه‌مه‌ش هه‌لبه‌ته شاعیر به‌قال
بونه‌وه‌ی له دنیای ته‌ده‌ب و دنیای عیرفان ده‌یگاتی، چونکه به‌لای
عیرفانیانه‌وه دل هه‌میشه‌ جیلوه‌گاهی ره‌حمه‌ته و چراغی شو‌عه‌داری ریگه‌ی

۱۱۹- لاپه‌ره (۶۸) ی ده‌ستنوسی (م.ع).

خواناسینه و دهبی عاریفی راسته قینه گوی له دل بگری، له په رتووی کی پر له
 حیکمهت و راستی دل په ند و شیرهت و هر بگری، بویه به چه نده ها به لگه
 به رپه رچی (جه لاله دینی رومی) ده داته وه که گوتوویه (گوی له نهی
 بگره)، (صافی) دی دل به رزده کاته وه و (تسامی) پیده به خشی له میانی
 به راوردی نیوان (گوی له نهی گرتن و گوی له دل گرتن). تا بریاری نه وه ده دا
 مهی له ناستی دل مافی گوی لیگرتنی نییه، به لگه شی نه وه یه که (نهی) بو
 هه موو کهس ده دوی، به لام دل ته نها بو (خه و اصان و رهندان):
 سه ره تاکه ی جه لاله دینی رومی (۱۲۰):

**بشنوا زنی چون حیکایت می کند
 از جداییها شکایت می کند**

واته: گوی له ئاوازی نهی بگره، باسی چی ده کا، ناله ی نه و ناله ی جوداییه و له
 ده ست دووری و دابران، هاوارو شکایهت ده کا.
 صافی:

**مشنوا زنی این حکایتی ای خام
 راز خود گوید به پیش خاص و عام**

۱۲۰- جه لاله دینی رومی، گه وره ترین شاعیری ته صه ووفه له ئیسلامدا، کوری (بسها الدین
 محمد) له به نره تدا خه لکی به لئه له (قونیه) له ئاسیای بچووک له گه ل کهس و کاری جیگیر
 بووه، له سالی ۱۲۷۳ز کوچی دوایی کردووه خاوه نی کتیبی (المعارف) له لای (سید برهان الدین
 محقق) ترمزی خویندوویه و ماوه یه کیش له شام بووه، (مثنوی) گه وره ترین به ره می (جه لال
 الدین) ی رومییه که نزیکه ی (۲۶۰۰۰) بیست و شهش هزار به یته. هه ر له قونیه خه ریکی
 دهرس گوتنه وه بووه و په یوه ندی به خواناسی گه وره و پیگه یشتوو (شمس الدین محمد بن علی
 تبریزی) بووه. سه رچاوه: (که مالی و نه ده بیاتی فارسی)، ل ۳۴، نووسینی دکتور محمد نوری
 عارف، کتیبی گۆناری کاروان، ۱۹۹۹ز.

واته: گوی له نهی مه‌گره له هاوار کردنه‌که‌ی چونکه نهی رازی خوئی بو‌هه‌موو که‌س ده‌لی، نه‌ک بو‌خه‌واص و لی‌زانان.
تا له به‌یتی پینجه‌مدا که (۱۶) به‌یته ده‌لی:

بش نواز دل مجرم عشاق اوست
هم فرح افزای هر مشتاق اوست

***

دل همیشه جلوه‌گاهی رحمت است
مظهر نور ضیای وحدت است
دل مکان (کمان او آذنی) بود
دل مقام (کنز لا یفنی) بود
دل چراغ (لیله الاسرا) بود
مخزن سرشده لولا بود

له کوتاییدا ده‌لی:

(صافی) از حالات دل داد این پیام
گوش کن گر هوش داری و السلام

★ ★ ★

رهگه زدۆزی (الجناس) له شیعری صافیدا

چەند نمونە یەک:

بۆچی نەگری دل لەسەر ئەم شایۆه پەشیۆه؟
واحه پسه له نیو چینی چەمی پەرچەمی چەمدا

چەمی یەكەم: چغوردی و چروپری، چەمی دووهم: واتە چاوبە شیتۆهی هەورامی، هەر
و هەکو دەگوتری سیاچەمانە کە جۆرە ئاوازو گۆرانییەکی تایبەتە مەبەست پێدا
هەلگوتنی چاورەشانه.

ورده خالی نیستە کیش نازی لەسەر پەرۆین دەکا
چاوی بازی دانیمما بازی بە ئاهوی چین دەکا

بازی یەكەم: هەلۆ، بازی دووهم: بە مانای وازی و گالتە پێکردن دیت.
ئەو پەرچەمە پەرچینە هەموو عەسکەری چینە
بۆ غارەتی ماچینە کە ئەم چینە سواره

***

ئەو جانە چ جانیکە کە جانە بە جوانی
ئەو عاریزه پەنھانە چ گەنجیکە نیھانی

***

دیسان دەلی:

بۆمانیعی غەم کافیه ئەو نووری جەبینی
بۆدەفعی ئەم شافیە ئەو شەهدی ئەبانی

له نیتوان (کافیو شافیو) ره گه زدوژی ناتو او هدیو (الجناس غیر التام).

له و دلارامه بپرسن وا دل نارامی نه ما
جاریکی چاریکی دهر دم کا ده خالهت به و ده کم

***

له زاری من مه کن بیزاری صافی زور به نازارم
له داخی سینه کدی سووتاومه نه و ناخه هه لنینم

***

ته عنی مه ده نه و هه ستیه به و مه ستیه زاهید
بوره نیدی من کافیو نه و چاوه خوماره

دیسان له نیتوان ههستی و مه ستیدا ره گه زدوژی ناتو او هدیو، ههروه ها له نیتوان
شهرق و شهوق له:

له شهرقی شهوقی وه صلت شه مسی عومرم وا غروبی کرد
نه مه و لا چون نه بی ژینم که وا مه حشره هه نستاوه

***

وا حه یاتم بی سه به ب قهیدی حه یاتی کردووم
شیوهنی رووحه عه زیزان قهیدی من یه کجارییه

***

خالی له حیمایهت نییه بو عاشقی مه هجور
خوی دیته وه هه رچه ند به خه تا بی به خیتابی

دژیهك (طباق) له شیعری صافی دا

ده توانین بلیین دژیهك زه قترین دیاردهی شیعره کانی صافی هیرانییه، چ له کوردی چ له عه ره بی و فارسی و تورکیدا .
چهند نمونه یهک له دژیهک:
سه ما و ثری:

خائی نییه نه صلا له ته جه تلای جهمالت
هرچی له ثری تا به سه ما جیلوه نومابی^(۱۲۱)

لا هوت و ناسوت:

شه ننی تووه بو جیلوه یی مه عنی هه موو عالم
لا هووتی و ناسووتی یه گهرچی له جیسابی

ناسمان و نهرض:

ناسمان جه سرهت له بو نهرضی ده کیشی دائیما
چونکه بورجی روژ و مه ه چاکی گریبانی تووه

جهننهت و جهنم:

چون باوهره کافر له جهنم نه بهدی بی
وهك جهننهتی روخساری به نه زولفه درایه

۱۲۱- سه ما (سما): ناسمان

ثری: خاک.

يارو نه غيار:

له لاييكي جه فاي يار و له جاييكي به لاي نه غيار
تجنب لازمه صافي چ لهم لاوه چ له و لاوه

ثابت و عارض:

عشقت له دلم ثابتته نهك عارضه قوربان
وهك تورپه يي شاهان كه له سه روويي نكي نه

خوشي و نه خوشي:

دهردی دووريم چه شتووه زه هري فیراقم نوشی یه
بویه كه خوشيم نه خوشی و نه خوشيم خوشی یه

روژ و شهو:

روژ له فيكري عارضی خوراکي من خوينی دله
شه و به يادی زولفه کانی نووستنم بيداری یه

غولامي و پادشاهی:

گهر غولاميم پی کهرهه کا پادشاهيم که ی دموي؟
جينم له بهر دهرگا نه بی روتبه و نيشانم بوجييه

خفا و جهلا: بزرو ديار

جوزنيکی صيفاتته دوو جيهان اول و ناخير
سيرپيکه له زات چ خه فابي چ جهلابی

شادی و شین:

گهه شادی و گهه شینه گهه خه ندهو و نالینه
جمله‌ی رهگ و پویسی دل هه ره حظه هه واییکه

(وجود) و (عدم): بوون و نه‌بوون

دل واه به‌به ر نازاری وه کوو نوقطه‌یی زارت
گاهی نه وجودا هه‌یه گاهی نه عه‌ده‌مدا

حیات و مدمات:

نه دووریت نه ززه‌تی من پایه مائی زیلله‌ته هه‌ردهم
حیایتم بی جه‌مائی تو مدماتی ژینه نه‌ی یارم

تالی و شیرینی:

به‌بی یارم حیات ته‌خ و نه‌جه‌ل شیرینه نیستیکه
نه عیدا گه‌رو حی شیرینی خووم قوربان نه‌گه‌م چبکه‌م

ظاهر و باطن:

شان لاهوتی به‌ناسوتی نه‌گفت
رازی باطن را به‌ظاهره‌ان نه‌هفت

خاص و عام:

مشنوازی این حکایت هه‌ای خام
راز خد گوید به‌پیشش خاص و عام

جزء و كل:

جزء در كل است دل زين كائنات
كائنات از كل جزئش سناجات

نعم و بلى

روح مهسته له راحى تولى نيو عالمى نه رواح
باطن له (بلى) دايه و زاهير له (نعم) دا

جه فاو وه فا

كه شاديم دوژمن و غم دوسته قوربان
جه فا يارو وه فا نه غياره بى تو

وهصل و هيجران:

نه وهندهم عيجزو شادى وهصل و هيجران ديوه نهى ياران
له روژى حه شردا نه حاجهت جهننهت و نارم

نقى و اثبات

له جيلوهى نهفى و اثباتى تو وهك صافى به روژ شهو
دهمى بى هوش و سه رمه ستم دهمنى بيدارو هوشيارم

علم و جهل

به عزه جاران عالمى و عاميل و عابيد خويهتى
وهقتى جهل و فيسقى زوره عالمى نومهى دهكا

گریبان و پیکه‌نین

رۆژی وایه هه‌ر به‌که یفا و پیکه‌نین و خه‌نده‌یه
به‌عزه جارمه‌جنوونه گریه بو له یله‌ی ده‌کا

زۆر و کهم :

سه‌وداسه‌رو دیوانه‌و و چه‌یرانه‌هه‌موو ده‌م
بو یارو بو نه‌غیاری شه‌ریکه‌ له هه‌موو غه‌م
فاریغ نه‌بوو یه‌ک له‌حظه‌ نه‌گه‌ر زۆر نه‌گه‌ر که‌م
ناشفته‌و پڕ شو‌پش و غه‌وغای دلی من

له‌زه‌ت و زیلله‌ت:

زه‌مانی له‌زه‌تی رۆیی و ده‌وری زیلله‌تی وا هات
نیتر یاران له‌مه‌ولا روو له‌ دلداری نه‌کا چ بکا

ئاته‌ش و ئاب : (ئاگرو ئاو)

روزم از سه‌یل سرشک شیبم از سه‌وزش آه
ما که در آتیش و آبییم ازین حیرانم

ده‌رویش و سولتان:

گهی درویش بی‌نگم گهی سرب‌سرس‌نگم
گهی سولتان اورنگم بعالم رازهادارم

عاصی و سالیکی:

گهی چون عاصیان مردود گهی از سالکان معدود
گهی در آتش نمرود خلیل آسا صفا دارم

القرب والبعد:

لا امنع عن قریک من نومة لانم
ان اصبر فی بعدک قد احرق بالنار

شاه و گه‌دا:

غم دورانی بـ وراق فائده سـ ز در هر کس
بوگـدا یاره طوظلمة شهی دوران اولسن

★ ★ ★

شيعره كوردديه كان

پیتی (أ)

(۱)

گولناری روخت رهشکی به گولناری نیرهدا
دوو طاقی برۆت طه عنی له میحرابی حهرهدا^(۱)

روح مهسته له راحی تو له نیو عالهمی نهرواح
باطین له (بلی) دایه وو ظاهر له (نعم) دا^(۲)

(۱)

۱- گولنار: گولی هه نار، به گولی هه ناری کیتویش ده لێن که گول نه کاو بهری نییه.
روخت: رووی تو.

رهشک: هه سه رهت و تاسه، له ده ستنووسی (س.ن) (رهسکی). له جیاتی (رهشکی).
گولناری نیرهدا: باغی نیرهدا نهو باغه به ناو بانگه یه که (شداد) دروستی کرد و ناوی ناوه به ههشت. زۆر
وه صفی جوانی و خووشی کراوه، له قورئان باسی هاتوه (ارم ذات العماد. التي لم یخلق مثلها فی البلاد).
نایه تی (۷ و ۸) له سوره تی (الفجر).

طه عن: تانه. راح: مهی. باطن: بزرو نادیار، له ژووره وه.

۲- ظاهر: ناشکرا و له سه ره وه.

(بلی) و (نعم): دوو هه رفی جه و این له وه لامی پرسیار به کاردین.

مانای بهیته که: نه گه به (بلی و نعم) بخویندریته وه، روچی من نهی خوای پهروه ردگارم بهو
باده بهی جیلوه و ته جه لای تو وه مهسته که له روژی (عهدا) (الست) پیی شادبووم و نهو
مهستییه وای لیکردووم که له خووشیان ده مم پی نه جوولی بلیم (بلی) بۆیه لای هه ندیک کهس
وایه من له جومله ی نه وانهم که باوه ریان نه هیناوه، به لام نهی خوایه له نیو دلهدا، به غهیری تو
کهس نیه.

نه گه ریش به (به لا و نیعم) بخویندریته وه، مانا که ی بهم شیوه یه ده بی:

(له بهر نهو مهستییه ی روژی (الست) که خوا فه رمووی (الست بریکم) دلهم هینده له حالاتی
مهستی و خرۆشی دایه، به ناشکرا خه لکی به که یف خووش و جهسته ساغم تی ده گهن که چی من له
ژووره وه دهرد و به لا دل و ده روونی داگرتووم، نیعم بهم مانایه کو ی (نعمهت) ه.

گەر بیټو به سهرخۆشی بپرسی له نهخۆشیم
(حق القدم) ه روح له قهدهمگاهی قیدهم دا^(٦)

(صافی) له بهر ئهم خالهی خالی له خهیا له
یا کیمی به زۆردایه وهیا زۆری به کهمد^(٧)

(٢)

ورده خالی، ئیسته کیش نازی له سهر پهروین ده کا
چاوی بازی دائیما بازی به ئاهووی چین ده کا^(١)

٦- له (ن.م) (کهی بیټو) له جیاتی (گهر بیټو).

قیدهم: (لقدم) واته له کۆنه وه، له چاپی (المعارف): ل ١٩ (قهدهمد) له جیاتی (قیدهمد).
واته: نه گهر بیټو له حالتهی مهستی دا بیټه لام و له حالتهی منی نهخۆش بپرسی، من گیانم له
تۆلهی نهو هاتنهی تۆده بهخشم بهو جینگه پیروزهی که قهدهمگاهی کۆنی پهیمان دانه به زاتی
خوای گهوره له رۆژی (الست) که خوای گهوره به کۆمهلی (ارواح)ی فهرموو: نایا من
خولقینهری ئیوه نیم؟ نهوانیش له وهلامدا وتیان: (بلی) واته ههر تۆگه وهو پهروه ردگاری نهی
خودایه.

٧- کیم: کهم واته صافی له بهر نهو خالهی یاره کهیهتی ههردهم خالی له خهیا له و بیری
شتیکی که ناکا و بهم مانایه زۆری دونیای به کهم داوه که نهویش خالی یاره.
له (ن.م) (باکی چیه زۆردایه و یا زۆری به کهمد).

(٢)

١- له (المعارف) ل ١٢، ئیسته کهش له جیاتی ئیسته کیش،

ئیسته کیش: ئیستاکهش.

پهروین: پیرو، کۆمهله نهستیره کهی ورد دیارن له گهله تهرزاو و ناویان دی. له شیوه گوتنی ههیرانی کوردی دا
دهگوتری (پیرو ههلاتن تهرزاو ناگهنی).

بازی دووهم: واته گالتهو وازی.

ماناکهی: ورده خالی یارم ئیستاکهش له کۆمهله نهستیره ی پیرو به نازترن، چاوه کانیشی له چاوی ناسکی
چین جوانترن. سهبارته به وشه ی بازی که به مانای وازی و گالته بی، ههریق دهلی:

روژی عیده عاده ته دهستی حهنایی کا مه گهر
سا که وایی دی به خوینم په نجه که ی رهنگین ده گا^(۲)

طهیری دل لهم ناوه دهرناچیت و ئه و حهددی چیه
چونکه یارم بازه که نه خچیری سهد شاهین ده گا^(۳)

حقی کوشته ی خوئی ئه دا ئه غیارو ئه ما یاری من
قاتیلکه دهیکوژی خوینیشی لی (تضمین) ده گا^(۴)

بیره مهیدانی فصاحت ئه سپی خۆت لینگده حریق
تا بزانی کی به شيعرت گالته وو بـازـی ده گا

۲- عید: جهژن

حهنای: خه ناوی

مه گهر: ههر ده بی.

۳- تهیری دل: ئه و دلی که وهک بالنده یه.

حد: سنوور.

نه خچیر: راوو شکار

واته: دلّم ناتوانی خوئی دهر باز بکا له دهست راوی یار چونکه ئه و یاره باز تکی وه هایه شکاری

سهد بالنده ی وا ده گا که له دلی من به هیترن، ئیتر من چۆن توانای خۆراگرتنم هه یه، بهرام بهر

دهست و پدیکانی ئه و؟

له (المعارف) ل ۱۲، (عیدان) له جیاتی (عید) ه.

۴- ئه غیار: بیانی،

نه ما: به لام، که چی

قاتیل: بکوژ، کوژهر

تضمین: دابین کردن.

واته: ئه و که سه ی یه کییک ده کوژی، ده بی خوینی کوژراو بدا، که چی یاری من قاتیلکی ئه وه نده بی منه ته که

ده شمکوژی ئه وه ش دابین ده گا که وا که س ده عوای نه بی.

گهر مه‌رامی کوشتنه یارم چ باکم سهر نیه
(وا اسف) ئەما که دامینی بهمن خوینین ده‌کا^(۵)

بۆ پیاکه‌ی جانی من گهر بی روخی شای دهر که‌وی
بۆ فیراری فهرزه گهر ئەو فیلو ئەسپی زین ده‌کا^(۶)

۵ وا اسف: داخی گرام.

بهمن خوینین ده‌کا: به خوینی من رهنگین ده‌کا.

واته: من باکم به‌وه نییه که یارم ده‌مکوژی و به‌لام ئەو دوای کوشتنیشم دی دامینی جل و به‌رگی یاخود پای
خۆی به خوینی رزاوی من ئال و وال ده‌کا.

۶- پیاکه: پیاده

روخ: روو، روخ به مانای قه‌لای نامیری وازی شه‌تره‌نجیش دی، که ئیستا (قه‌لعه) ی پیده‌گوتری.

جانی من: گیانی من

شا: شای شه‌تره‌نج

فهرزه: ههر ده‌بی، یاخود وه‌زیری وازی شه‌تره‌نج

فیل و ئەسپ: فیل و ئەسپی شه‌تره‌نج

زین: زینی ئەسپ

واته: گیانی منی پیاده، ئەگهر بی‌ت و رووی شای بۆ وه‌ده‌ر که‌وی ناچار ده‌بی رابکا و له‌و ناوه نه‌مینی، به

تایبه‌ت ئەگهر ئەو شایه فیل و ئەسپی خۆی تاماده بکا بۆ هیرش هینان بۆ سهر گیانی من.

ئەم به‌یته له‌ چاپه‌کانی پیشوودا نییه. صافی لی‌رده‌دا له‌ نیوان حالێ دلی خۆی و جوولانه‌وه‌ی نامیره‌کانی

وازی شه‌تره‌نجدا و تیکچوواندنیکی دروست کردووه، که خۆی به‌بیچاره‌و په‌شیتو زانیووه و گرفتاره به‌ ده‌ست

نازاردانی ده‌ستی یاره‌وه.

دیاردە‌ی به‌کاره‌ینانی (شا و پیاده و فیل و ئەسپی شه‌تره‌نج) له‌ شیعری زۆر له‌ شاعیرانی کلاسیکی کورددا

ه‌یه.

بیتسارانی ده‌لی:

ده‌ست و پا به‌سته‌ جه‌ی وه‌لاته‌ نان

چون شاه‌ی شه‌تره‌نج ک‌ش وه‌مات‌ه‌نان

(صافی) توی شادی به ناوی چاوی دهیچینی و که چی
چی بکا لهم طالیهه؟ خاشاکی غهم وا شین ده کا^(۷)

بیخود ده لی:

له ساداتی ته کی عه بدول که ریم نازانی شایی بوو
که چی فیلی نه جهل هات کشیکی کردو ماتی کرد

پروانه دیوانی بیخود ل ۲۸، محهمه دی مهلا که ریم.
شیخ رها ده لی:

له به گ و ا بوو که من ماتم کشی کرد
که من هه لسام نهو داماره فشی کرد

شوگری فه زلی ده لی:

شا وه کو شاییکی شه تره نجه له عالهم نه مپرو
گه وره قانونه قسه ی کورت نه وه یسه در تیری نه که ی

پروانه: گولی سه ریبه سستی، تاهیر توفیق، ۱۹۸۳ به عداد.
حه ریقیش ده لی:

هه موو که س با بزانی من که سه ودای زولفی دوو تاتم
له خانهی کوکدا گولم به فه رزی شای روخت هاتم

فه رز: وه زیر، شا: شای شه تره نجه، روخت: قه لعه ی تو، یا خود رووی تر.

۷- طالیه: به دخت

خاشاک: درک و دال. له ده ستنووسی (س.ن) ل ۱ حاشا غهم و .

(۳)

دلی بولبول له دهوری باغی گول یاری نه کا چبکا؟
له تاوی غونچه هه ردهم شیوه نوزاری نه کا چبکا؟^(۱)

زه مانی له زه تهی رووی و دهوری زیلله تهی و اهات
ئیز یاران له مه ولا روو له دل داری نه کا چبکا؟^(۲)

له ئاهی گهرمه وه و لئو به بارو خشکه ئیستیکه
له عهینی چاوه کانی خوین و ئاو جاری نه کا چبکا؟^(۳)

(۳)

۱- نهم پارچه غه زله، له ل ۶۳۶ ی کتیبی میژووی و تیره ی کوردی بلا و کراوه ته وه، چاپی اول
چهر تبریز ۱۳۷۰ ی هه تاوی، سه دیق بۆره که ی. ماموستا (عبدالرزاق بیمار) یش هه مان پارچه ی
کردوو به عه ره بی له لاپه ره (۳) ی رۆژنامه ی (التاخی) ژ ۲۱۰۱ ی سالی ۱۹۷۶ ز
بلا و کراوه ته وه.

چبکا: چی بکا؟.

له (المعارف) ل ۱۶: (له تار) له جیاتی (له تاوی).

۲- لذة: خویشی.

زیلله ت: تالی و ناخویشی.

له ده ستووسی (س.ن) ل ۳، (رویی بوو) له جیاتی (رویی و).

۳- خشک: وشک، فارسییه، هیشکه.

ئیستیکه: ئیستاکه.

جاری نه کا: نه رۆژینی.

له عهینی چاوه کانی: له کانی و جوگهی چاوه کانی.

له چاپی کوردستان (هیشکه) له جیاتی (خشک)

له چاپی (المعارف)، (گهرمه دا) له جیاتی (گهرمه وه).

شەوی هیجران خەيالی یار دە کا ئەصلا خەوی نایى
بە یادی رۆژى وەصلى حەز لە بیدارى نە کا چبکا^(۴)

بە کوفرى زولفى رىی ئىسلامى بەستوه بۆیه دل ئیستی
وہ کوو صەنعانى دائیم مەیلی زیننارى نە کا چبکا^(۵)

دلّم عەیی نیه گەر رووی زەمین تەر کا بە خوینی ئەشک
بە ناھى (دودناک) یش ئاسمان تارى نە کا چبکا^(۶)

۴- هیجران: لىک جیابوونەوہ و دابران.

ئەصلا: بە هیچ جۆرتک،

رۆژى وەصل: رۆژى بە یەکگەیشتن.

بیدار: هۆشیار و بە ناگا.

واتە: بە شەو، لە بەر دەردى فیرقەت و جیابوونەوہ خەوی نایەو بە رۆژیش هەر بە ئومیدی بە
یەکگەیشتن نە گەر حەز لە نەخەوتن نە کا چ بکا؟

۵- صەنعانى: شیخی صەنعانى، کە لە عەشقی کچە گاورىک لە ئایینی ئىسلام دەرچوو و
رووی لە کلیسا کرد. واتە (یارم بە زولفى پىر کوفرى کە کینایەتە لە زۆرەشى، نوورى ئىسلامى
گرتووہ کە رووی یارە، هەر وہ کوو زوننار کە رووناکى هەیه رووی یارە کە شم رووناک بەخشە،
کەوا بو دلّم وەک شیخی صەنعانى مەیلی ئایین گۆرى و زیننار بەستن نە کا چبکا؟ لە چاپى
المعارف ل ۱۶، (بەستوه) لە جیاتی (بەستوه).

زیننار: جۆرە هەودایەکی تاییەت بە مەسیحییەکانە.

۶- دود: وشە یەکی فارسى، واتە دوکەل.

ناھى دوودناک: ناھى پىر لە دووکەل.

تارى: تاریک.

له لایئ فیرقهتی یارو له سوویئ میحنهتی نهغیار
له ههردوو لا دلی مسکین رهجا کاری نه کا چبکا^(۷)

ههوا یاری له سهر دهرناچی نهصلا لهو جهفای دووری
دلی بیچاره کم ههردهم وهفاداری نه کا چبکا^(۸)

ئه گهر چی بی وهفا یارم جهفای دا ئهو دلی (مسکین)
وه کوو (صافی) له بهد بهختی فیداکاری نه کا چبکا^(۹)

(۴)

یار له بهر نازی جوانی مامزئاسا رهم ده کا
یا له ناله ی عاشقانه روو له عالم کم ده کا^(۱)

۷- فیرقهت: جیابوونهوه و دووری.

له سوویئ: له روئکی دیکه وهش .

میحنهت (محنه): دهرده سهری.

نهغیار: کۆی غهیره واته، نه یاران و بیانیان .

دلی مسکین: دلی ههژار.

۸- جهفای دووری: نازاری دهردی دووری

۹- له (سن-ل ۳)، (له بهد بهختی) له جیاتی (له بهد بهختی)

(۴)

۱- مامزئاسا: به وینه ی مامز.

رهم ده کا: هه لدی و رهوگ ده کا.

واته: ئایا یار که له دیدهی عاشقان خۆی بزر ده کا و هه لدی، له بهر نه وه یه که به جوانی خۆی ده نازی؟ یان له

نالهی نه وان خۆی دووره په رتیز ده گری؟

له چاپی کوردستان و چاپی (المعارف) دا، مامزه سا رهم ده کا.

له‌علی لیوی شاهیده مولکی دلّم خاصی نه‌وه
حقیقه گهر بهو خاتمه ده‌عوایی جامی جهم ده‌کا^(۲)

ناهی سینه‌ی عاشقانه وا جیهانی گرتووه
لهو مه‌زانه گهر ده‌ماوه‌ند به‌عزه جاری ته‌م ده‌کا^(۳)

رووو خالی ره‌ونه‌قی لاله و‌ونه‌وشه‌ی ساندووه
لاله داغ و‌ و‌ونه‌وشه‌ش بویی هر ماتهم ده‌کا^(۴)

صافی له‌م به‌یتهدا (تجاهل العارف) ی به‌کاره‌یتناوه. واته پرسیار کردن له‌شتیکدا که خو‌ی وه‌لامه‌که‌ی ده‌زانی. و‌ینه‌ی نه‌م شیوازه له‌ شیعری فارسیی صافیدا زوره، بۆنمونه:

از نگهت نگارم گویا سحر دمیده
یا از فغان بلبل گل جامه را دریده

۲- حقیقه‌گهر: حقیقه‌تی نه‌گهر.

جامی جهم: جامی جمشید.

خاتمه (خاتم) نه‌نگوستیله، مه‌به‌ست نه‌نگوستیله‌ی حه‌زره‌تی سوله‌یمان
واته لیوه‌کانی نه‌و که وه‌ک له‌علن له‌ رهنگ سووریدا، شاهیدن که‌وا دلّم مولکی نه‌وه که‌وا برو
یارم حقیقه‌تی گهر به‌ خاتمه‌ی لیوی داوای جامی جه‌مشید بکا. واته: نه‌لقه‌ی لیوی که‌ وه‌ک
خاتمه وایه.

له‌ چاپی کوردستان (حقیقه‌تی).

۳- له‌و مه‌زانه: له‌ چاپی کوردستان (له‌و بزانه).

ده‌ماوه‌ند: چپای ده‌ماوه‌ند که به‌رزترین کیتیو ئیترانه له‌ نزیک شاری تاران،
سەرچاوه: هه‌مبانه بۆرینه، ل ۳۲۶ هه‌ژاری موکریانی.

واته که ده‌بینی چپای ده‌ماوه‌ند ته‌م و‌مژێ له‌ سهر نیشتووه، به‌ ته‌می مه‌زانه به‌لکونه‌مه
دووکه‌لی ناهی سینه‌ی عاشقانه.

۴- لاله: میلاق. گیاییکی بچوکی کیتیویه، گولیکی سووری هه‌یه له‌ سه‌ره‌تای به‌هاران پیده‌گا.

من (اجاره) ی خه رمه نی غه م بو دلی مسکین ده که م
(سوء) ی طالع دیت و هیجرانی له سه ر من زه م ده کا^(۵)

دل نه مه کداره و که چی مه حبووبه نازاری ده دا
خه لقی بو بیگانه وایه نه و له گه ل مه حره م ده کا^(۶)

(صافیا) دل مائیلی ته نهایی بی عهیبی نییه
عیله تی سه و دایه تی هر حز له جیی بی غه م ده کا^(۷)

واته جوانی خال و روی یارم ره ونه تی له گوته و نه وشه و گوئی لاله ساندووه بوی لاله
داغدار و سووتاوه و نه وشه ش جلی ماته می پوشیوه که و ده بینری گوته که ی رهنگی مورتیکی
به لای شینه و هیه.

له چاپی کوردستان (لاله داغداره و نه وشه ش).

۵- اجاره: کری. به کری دان.

سوئی طالع: واته: به دبه ختی.

دلی مسکین: دلی هه ژارم.

هیجران: کوچ و به جیه پیشتن

زه م: به دگویی، خه وش.

۶- مه حبووبه: خوشه ویست.

مه حره م: خویی و ناشنا و که س و کار.

واته له گه ل نه و هیش که دل م زور به و ه فایه، که چی خوشه ویسته که م نازاری ده دا، نه مه شتیکی

ره و نییه چونکه، نازار دانی خویش و یاران شتیکی نه نگه.

له ده ستنوسی (س.ن) ل ۲ (نازاری ده ده) له جیاتی (نازاری ده دا).

۷- مائیلی ته نهایی: حز به ته نهایی کردن.

عیله تی سه و دایه تی: هوی سه ر لیشتیوان به هوی عیشقه وه.

(۵)

چاوه کهم چاروم به دائیم ئینتظارى تۆده کا
شهو به یادی عاریضت یادی گولتى شهوبۆ ده کا^(۱)

راحتى هه لگردد له عالم وا له مههدى سینه کهم
طیفلى دل بۆ دایه یی وهصلت وهها رۆرۆ ده کا^(۲)

چونكى بۆى نهینا سهبا گهردى له ژیرى نهعله كهت
دل لهتاوا خاكى گشت عالم بهسه روى خو ده کا^(۳)

قهطره یی لیوى غمه كبارت بنیره ئه ی طیب
وا كهزامى سینه بى مه رههم چ سفت وسۆ ده کا^(۴)

---

۱ - ئینتظار: چاوه روانی.

۲ - راحه: خوشی و ناسووده یی.

هه لگردد: هه لگرت.

مههدى سینه کهم: بيشکه ی سینه م، نهو سینه یه ی که وهک بيشکه وایه.

وهصل: به یهک گه یشتن.

طیفلى دل: دلێک که وهک منداله.

دایه: دایک.

رۆرۆ: شیوه ن و زاری.

واته چاوى من وای له خه لکان کرد کهوا نارامیان نه بی و خوشی له خو یان نه کهن له بهر گریان و زاری،
دلێشم وا له بيشکه ی سینه مدا هاوار و زاری نه کا، بۆ گه یشتن به یار.

۳ - بهسه روى خو: بهسه روى خو ی.

سهبا: بای سهبا.

نهینا: نه یهینا.

وادی عیشت ئەوەند دووره به روژ طه‌ی ناکری
په‌یکی دل بۆی سکون نابی به تاو شه‌ورۆ ده‌کا^(۵)

ئاووری عیشت ده‌رونی وا سه‌راسه‌ر گرتووم
دوودی ئاهم وا له‌سه‌ر چه‌رخ‌ی به‌رین بۆن سو ده‌کا^(۶)

جه‌یشی هیجرانت به‌ جارێ مولکی جیسمی گرتووم
بۆیه‌(صافی) له‌و زه‌مانه‌ له‌شکری غه‌م کو ده‌کا^(۷)

۴- نمکبار (فارسییه): واته، سوێر و به‌ تام. نمک، فارسییه، واته: خوی

سفت و سو: ژان و ژوار.

۵- وادی: دهشت، بیابان، دۆل.

طه‌ی کردن: رینگا برین به‌ گورجی و ره‌هوانی.

سکون نابی: ئارام و ئوقره‌ ناگری.

شه‌ورۆ: رویشتنی به‌ شه‌و.

واته له‌ به‌ر ئەوه‌ی رینگای عیشتی تو هینده‌ دوور و درێژه به‌ روژی ناکری، بۆیه‌ دل‌م به‌ شه‌وانیش هه‌ر له‌ رویشتن دایه‌ بۆ گه‌یشتن به‌ مه‌رام. وادی عیشت: لیته‌ مه‌رامی ئەو رینگا سه‌خت و دژواره‌یه‌ که‌ صۆفی ده‌یگریتته‌ به‌ر بۆ چه‌ز به‌دان و ماندووکردنی دل به‌ مه‌به‌ستی گه‌یشتن به‌ پله‌و مه‌راتیبی عیشت.

۶- دوودی ئاهم: دوو که‌لی ئاخ هه‌لکیشانم.

واته‌ عه‌شقی تو وه‌ها ده‌روونی منی داگرتووه‌ به‌ سووتاندن، که‌وا ئیستا بۆنسۆی ده‌روونم سه‌راسه‌ری دونه‌ی گرتۆته‌وه‌.

۷- جه‌یشی هیجرانت: سوپای غه‌م له‌ نه‌نجامی دووربونه‌وه‌ی تو. کینه‌یه‌ ته‌ له‌ زۆری غه‌م.

(٦)

دل له بو مه جوبه ئیستا گریه وو زاری ده کا
واله ههردوو چاره کانی خوین و ئاو جاری ده کا^(١)

وا سهراسه رووی زه مینی گرتوو خویناوی نه شک
دوودی ئاهیش روژی پۆشی و ئاسمان تاری ده کا^(٢)

زۆر به ئازاره دلی زارم له بهر هيجرانی یار
ناحقه ئه و عالمه له وزاره بیزارى ده کا^(٣)

مه رحه بایکم بکا، بو دلفریبی منیه تی
(ورنه) ئه و بی رحمه، که ی بو عاشقان یاری ده کا^(٤)

(٦)

١- جاری ده کا: ده رتیی، هه لده قولیتی.

له چاپی کوردستان: دیسان، له جیاتی (ئیستا).

٢- دوود: دوو کهل. (دود)، فارسییه.

تاری: تاریک.

٣- زار: زه بوون و لاواز.

هیجران: دوور بوونه وه و به جیه پیشتان.

واته: خه لکی ناحه قن که له گریان و زاری من بیزارى ده کهن، چونکه دووری یارم هینه ده

په شیوی کردووم، که جگه له گریه و زاری، چاره یه کی دیکه شک نابهم.

٤- دلفریبی: ته فره دانی دل.

(ورنه) (وشه یه کی فارسییه)، واته: وه گه رنا.

واته به دواندن و قسه ی خویشی ئه و بی رحمه باوه ر مه کهن. چونکه بو نه وه یه تی دلم هه ل خه له تینی، نه گه ر

نا له بی رحمی وه ک ئه و که ی ئه وه روو ده دا که به هانای عاشقان بی و بیان لاوینیتته وه؟

رئی موسلمانى له دل نیشته په رچه مو نه گریجه کهى
بویى ئیستی وا به یادی زولفی زیناری ده کا^(۵)

چاوه نۆرى یاره بویى ریگه دهرشینى به خوین
عهیبى لى مه گره که نهو بیچاره خوین بارى ده کا^(۶)

قهط مه لئین یار بى وه فایه وا به ناحق ده یکوژى
بیکوژى یا نه یکوژى (صافى) فیداکارى ده کا^(۷)

(۷)

دل له بهر دهردى فیراقى یاره مه یلى مهى ده کا
گوئى له دهنگى سازو عوودو بهزمى نای نهى ده کا^(۱)

۵- بویه ئیستی: بویه ئیستیش.

نیشته: نه هیشته.

زینار: جوړه هه وادییک و په تیکی تایه تییه، مه سیحییان له پشتیان ده به ستن.

له چاپی کوردستان بویه ئیستیش.

له (المعارف) (نه گریجه کهش) له جیى (نه گریجه کهى).

۶- خوین بارى ده کا: هه همیشه خوین ده بارینى له چاوانى.

۷- قهط: هه رگیز

(۷)

۱- نای، یان (نهى): بلویر.

واته له تاو دورى یار دلّم مه یلى مهى ده کات و گوئى له ئاوازی سازو عوود ده گری.

سەردەھمی مەست و خومارە خادیمی مەیکانەییە
وەقتی تەسییحی لە دەستە صۆفیە حەمی دەکا^(۲)

رۆژی وایە ھەر بە کەیف و پیکەنین و خەندەییە
بەعضە جار مەجنوونە دائیم گریە بۆ لەیلە دەکا^(۳)

بەعضە جار ان (عالم و عامل و عابد) خۆیەتی
وەقتی جەھلو فیسقی زۆرە عالەمی لۆمە دەکا^(۴)

۲- وەقتی، یا وەختی: کاتی.

خومار: مەست و خەوالو.

خادیم: خزمەتچی،

حەمی حەمی: زیكری ناوی خوا، كە جۆرە دابوونە ریتیککی مریدو دەرویشانە.

لە چاپی کوردستان (وەختی)

۳- ھەر بە کەیف: زۆر بە کەیف.

بەعضە جار: ھەندی جار.

مەجنوون: شیت، یا خود قەیس کە لە عەشقی لەیلا ناوی بە مەجنوون رۆییو.

گریە بۆ لەیلە دەکا، لە چاپی کوردستان و (المعارف) دا، گریە بۆ لەیلە دەکا.

لە چاپی کوردستان (زۆر بە کەیف).

۴- عالیم: زانا.

عامل: زانای کردار و رەوشت پاک.

عابد: نایین پەرور.

جەھل: نەزانین و گومراھی.

فیسقی زۆرە: کردەوێ خراپی زۆرە.

عالەمی لۆمە دەکا: خەلکان بە خراپە ناوی دەبن.

پیی دهلیم نهی دل وهره ئیرانی یا توورانی به
نهو له بهینی ههردوو جیگا روو له دهشتی ره‌ی ده‌کا^(۵)

دل نزانم شیته یا سه‌رخۆشه یا دیوانه‌یه
یا ئیلاهی ئیشی و اع‌ه‌کسی به‌من تاکه‌ی ده‌کا^(۶)

دوور له یاره دل له‌بۆیی بی‌ئباته (صافیا)
تا‌کو له‌م سه‌گ مه‌رگه‌ دابی ئیختیاری وه‌ی ده‌کا^(۷)

۵- طورانی: وولاتی تورک.

دهشتی ره‌ی: ئیستا ره‌ی سه‌ربه وولاتی فارسه (ئیران). جاران دهشتی ره‌ی تایبه‌تمه‌ندیه‌کی خۆی
هه‌بووه له‌سه‌رده‌می (ئه‌سه‌ه‌ندیار) و (گیو) و (رۆسته‌م) هه‌روه‌کو زه‌بیحی ده‌لی:
که ته‌ختی وه‌صلی تـوـجـانا خودا کردی نه‌صیبی من
ده‌لیتی که‌یخه‌سه‌روه (گیو) چوو له‌ نیو‌طورانی هیناوه
له‌وی باسی (ره‌ی) ده‌کا که وولاتی فارس نیه. له‌ دانیشتنیک له‌گه‌ل مامۆستا (مسعود
محمد) دا بۆی روون کردمه‌وه و گوتی: له‌ سه‌رده‌می زه‌رده‌شتیه‌کان دا (دهشتی ره‌ی) (ره‌گه‌ی)
پی‌گوتراوه.

۶- نزانم: وشه‌ی ناوچه‌یه‌یه: به‌مانای (نازانم).

واته: سه‌رم سوورماوه له‌ ئیش و کاری دل، نازانم چۆنی تی‌بگه‌م ئایا شیته یا سه‌رخۆشه یا
دیوانه‌یه که به‌م شیوه‌یه سه‌رم لیده‌شیوتینی و هه‌ر رۆژه‌ی له‌ حاله‌تیکه‌ی تایبه‌ت دایه‌و
حالته‌کانیشی هه‌ریه‌که‌ی دژی نه‌وه‌ی دیکه‌یه‌و کاری ناله‌بارم پیده‌کا و سه‌رم له‌ ره‌فتاری نه‌ودا
سوورماوه.

۷- بی‌ئبات: نۆقره‌ نه‌گر، بی‌ئارام.

ئیختیاری وه‌ی ده‌کا: له‌ غه‌م و په‌ژاره‌یی دا ده‌مینێ، ده‌ردو ئازار کیشان هه‌لده‌بژیری.
سه‌گ مه‌رگی: مه‌به‌ست ده‌رده‌سه‌ری و ئازار کیشانه.

پیتیسی (ت)

(۱)

نه گهر چی دل به روژی عاریضت سووت

وهلی واده ته به عاشقی رووت^(۱)

نییه ئیحتیاجی پا به ندیم به قوربان

که گیراوم به داوی تاری گیسووت^(۲)

به ناری عیشقه وه مه منیژه جانا

ده سووتینی به (بالله) کفن و تابووت^(۳)

(۱)

۱- عاریض: روو.

سووت: سووتا

وهلی (ولی) فارسییه، به مانای به لام.

عاشقی رووت: عاشقی رووی تو. یا خود عاشقی راستی و مدعنه وی و دور له (مادیات).

۲- ئیحتیاجی: پیوستی. پابه ندی: به ندو کۆت کردن.

تاری گیسووت: داوی زولفی تو.

واته پیوست به وه ناکا که پیتم به ند کری به قوربان، چونکه من به داوی زولفی تو به ندو

گیراوم، گیراویکی واکه ده رازبووم بۆ نییه.

۳- ناری عیشق: ناگری عیشق.

جانا: گیانه

واته نهی شوخه کم، واکه به وه صلی تو بگم نه گهر نا هم ناگری عیشقه م هینده به تین و گلپه یه که واکفن

و تابووت ده سووتینی.

بە غەمزەى تۆ برىنى من هەزارە
موژەت بەسىيە لە گەل ئەبرۆت مە که جووت^(٤)

بە کوفرى زولفە کەت دل وەر مە گێرە
کەوا سالیکیە بۆ میحرابی ئەبرووت^(٥)

بە خەنجەر چارهیی دل ناكری وا
گرفتاره بە سیحری چاوی جادووت

٤ - غەمزە: چاوداگرتن بە ناز.

موژە: برژانگ.

واتە بەنازی چاوە کانتەوێ من پێکاوم و برینم هەزارە، ئیتر بەسییە چیتەر موژەو ئەبرۆت وەکو تیرو کەوان بە کارمەهیتنە بۆراوی دلێ من، جووت کردنی موژە لە گەل ئەبرۆ، کینایەتە لە شەر کردن و تیرهاویشتن کە موژەى (برژانگ) ی شوپهان دوو بە تیرو (ئەبرۆ) ش بە کەوان. (صافی) لە هەندى شوین ئەو وینە شیعرییەى بە (ئنائى) واتە دووانە بە کارهیناوە و دەلى:

پەیکانى موژەى ناوەتە سەر قەوسى دوو ئەبرۆى

بۆیى لە تەن و جانەوێ خوین دى بە رهوانسى

واتە: یارم دوو ئەبرۆى لە من کردوون بە دوو کەوان و موژەى چاوە کانیشى کردوون بە تیر، تیرو کەوانیکیان بۆ جسم و ئەوێ تریان بۆ روحم.

٥ - کوفرى زولفە کەت: رهشى زولفە کەت.

سالیکیە بۆ میحرابی ئەبرۆت: رووی لە میحرابی ئەبرۆى تۆیە.

واتە دلەم هەر مائیلی تاقى ئەبرۆى تۆیە و هەولى ئەو مەدە رووی وەر بگێرێ بۆ زولفت.

لەبەر پێویستی سەروا (ئەبرۆ) ی کردووە بە (ئەبرو).

هەر لەبەر پێویستی سەروا و رهچاو کردنى، شیخ رهزاه شیعریکیدا وشەى (داندوک) ی کردووە بە (داندوک) چونکە سەروای دێرى یەکەم لە شیعەرە که وشەى (کەرکوک) ه و دەلى:

شاهی که نه بى راده بویرین به فه قیری بۆ ئەهلی قەناعەت لە پلاو خوشتره داندوک

به سهر سهودا دهکا (صافی) به رووی تو
میانی پیچی پهرچهم، خالی هیندوت^(۶)

۶- سهودا: ماملت و نال و گوری.

میان: له نیوان.

خالی هیندوو: خالی رهش که وهک دانهی بیبهری رهشه. شاعیرانی کلاسیک خال (تشبیه) دهکن به دانهی
فلفل (بیبهه)، یاخود بهراوردی له نیوانیاندا دهکن له رهشی و ههروهها له سووتاندنی دلی عاشق، وهک
نهم بهیتهی حافزی شیرازی:

خال محبوبان سیاه و جبه فلفل سیاه
هرد و جان سوزند اما این کجا و آن کجا

واته: خالی مهجوبان رهشه و دانهی بیبهریش رهشه، ههردوکیان گیان دهسووتینن، بهلام
سووتاندنی نهولهکوی و هی نهم له کوی؟

پیتی (ر)

(۱)

بازی دوورنی وا به تیری غم دلی کردم نزار
قہت مو عینیکم نیہ عہرضم بہریتہ کوی یار^(۱)

دہردی دووری بہو تہیبانہ عیلاجی ناگری
(زام تقدیر ازل باداروی لقمان چ کار)؟^(۲)

ناووری ہیجران لہ سینہم دابی کفتم بو چیہ
خوی لہ بہر ئہو نالہ ناگری سہنگی تابووت و مہزار^(۳)

پیتی (ر)

(۱)

۱- نزار: کزولا و ازو زہبوون.

مو عین: یارمہ تی دہر.

عہرضم: شکایہ تم، گلہ ییم.

۲- لوقمان: (لقمان) ی حکیم، لہ دوو نایہ تی قورئان لہ سورہ تی (لقمان) دانای ہاتوہ.

بہ لام لیترہ دا مہ بہست ئہو کہ سہیہ کہ چارہ سہری برین دہکا.

زام تقدیر ازل: برینیک کہ لہ کونہوہ ہر ہہ بووی.

دارو: وشہیہ کی فارسییہ واتہ دہرمان.

نیو بہیتی دووہم بہ تہوای فارسییہ، واتہ ئہو برینہی کہ لہ کونہوہ ہر ہہ بووی، چون چارہی

دہگری بہ دہرمانی (لقمان)؟ بہ لئی چونکہ ئہو نہ خوشی و سہو داسہرییہی من کہ سیکی

حالزانی دہوی، کہ لہ ویست و ہستی دل تی بگا.

۳- ناووری ہیجران: ناگری ہیجران، ئہو گرو گلپہیہی کہ لہ نہ نجامی دووری دوو چاری سووم.

ئەى رەفېقان عىللەتى دووريمە دەستم لى مەدەن
قەت شىفای نایى برىنم تا نه گاته دەستى یار^(۴)

طەوقى عىشقى وىم لە گەردندا نه جاتىم بۆ نىيە
کۆشى بى فایده يە يادى خەلاصى رستگار^(۵)

من گەدایى کۆیى یارم پادشاهىم کەى دەوى
دەولەتى دونیاو قیامت بۆچمە بى چاوى یار^(۶)

عالمەت بېزارە لى (صافى) لە بەر زارى بەسە
مەقصەدت (تفویض) بکە بۆ خالىقى پەروردگار^(۷)

واتە : ئەو ئاگرەى عىشق کە لە نىوسىنەى منە ، چۆن دىلى کفن بىتىنى کە هېندە بە گرو گلپە يە
نەک هەر کفن بە لکو تابووت و مەزارىش دەسووتىنى .

۴ - عىللەتى دووريمە : هۆى ئەو يە کە دوورم لە یار .

۵ - تەوقى عىشقى وى : تەوقى عىشقى ئەو .

نەجاتم : دەرياز بوونم .

رستگار : رزگار بوون ، وشە يە کى فارسى يە .

لە (المعارف) ل ۲۱ (تەوقى عىشقى دىم) لە جياتى (تەوقى عىشقى وىم) .

۶ - بۆچمە : بۆچىمە ؟

۷ - عالمەت بېزارە لى : عالم لىت بېزارە . شىوہى ناوچە يى بە کار هېتاوہ .

تفویض : بە تەماکردن و پى سپاردن .

ئەى بادى صەبا ھەستە لە ھالەم بەو ھوشيار^(۱)

شەرحى دلى مائەمزەدە كەى من بەرە بو يار^(۲)

لەو فېرقەتى ئەو وا رەمەقى ماو لە عومرم

ئومىدى ھەياتم نىيە رووحم نەبى غەمخوار^(۳)

واتە ئەى (صافى) خەلكى لىت بىزارە لەبەر ھاوار و فيغان، ئىتر بەسە گريان و زارى، لەبەر خوا بپارتو ھە چارەسەر كردنى دەردە كەت و بە ئەوى بسپېرە.

(۲)

۱- ئەم غەزەلەى صافى (أى بادى صەبا) لە لاپەرە ۴۷۹ى كىتیبى (شاعران كرد پارسی گوى) دا بلاوتە ھە كىتیبە كە فارسیە و دانەرە كەى (سید عبدالحمید حیرت سجادی) یە. لەوى ناوى صافى ھىناو ھە بە چەند دىر تىكىش ژيانى ئەوى نووسىو ھە. لەو ئىدا چەند جىاوازىكى ھەىە لە گەل ئەمەى ئىرە و ھەموو دەستنووسە كانى كە لە پىشە كى ئەم دیوانە باس كراوون، بو نمونە لەوى (روح نىە) لە جىاتى (روح نەبى) ھەر ھە (لوجسم بعید) لە جىاتى (لوجسمى بعید). ئەمە و لە بەیتە ھەرە بىھە كانىشدا مەصرەى بەیتىكى داو ھە بە بەیتىكى دىكە كە ماناى تەواوى غەزەلە كەى پى نالە بار بوو، لە بەیتە تور كىھە كانىشدا گرفت زۆرە بو ھە دانەرى كىتیبە كە لە خوا رەوى پارچە شىعەرە كە دا دەلى:

(اگر عیبى در لغات تركى وجود داشته باشد، معذورم فرمائید چون اشعار از روی یک ورقه پاره و خورده و آب رفته نوشته شده و بچند ترك زبان هم نشان داده شده است).

واتە: بىوورن ئەگەر چەند گرفتىك لە بەیتە تور كى بە كاندا ھەىە، چونكە من ئەم پارچە غەزەلەم لەسەر پەرە بىكى چووكە و ئاى خوار دە دۆزىو تەو ھە، بو ھە خەتە كە بە چاكى دىار نە بو ھە چەند تور كى زانىكىش پىشاندا، بەلام لەبەر زۆر كوئى و نا رىكى پەرە كە چاك ساغ نە بو ھە.

۲- بادى صەبا: باى سەبا، شەنە باى بە يان ياننى لای رۆژ ھە لات. ھوشيار: ناگادار و زىنگ.

دلى مائەمزەدە: ئەو دلەى كە ھەمىشە تازى دارە، مەبەست زۆر پەر ھە بىپە.

واتە: ئەى نەسىمى سەجەرى، ھەستە وەرە دەردى دلى منى ھەمىشە كلۆل و تازىدار بگەىەنە لای يار، بو ھە بە يان بگە كە لە چە كالىك دام و چەند پەر ھەى دوورى ئەوم.

لە (ن.م.) (لە ھالەم بىھە ھوشيار) لە جىاتى (لە ھالەم بەو ھوشيار).

۳- فېرقەت (فرقە): جىا بوونە ھە.

رەمەق: (رمق)، ماو ھە كى كەم.

واتە: بە ھۆى دوورى يار ھە و ام لىھا توو ھەست دە كەم كە تەمە نىكى كورتم ماو ھە گىان دە سپىرم ئەگەر بىت و بە بىننى ئەو شاد نەبم و بە ھاوار و فرىام نەىەت.

آجیلغه دشدی شوغریب گو گلمه هیهات
وصلنله نجات بولسه بیچاره کیمی وار^(۴)

کیمسه صوره مزعلت عشاقنه هرگز
تیماره سنگ بشقهسی یوق زمرهیی بیمار^(۵)

لا امنع عن قربك من لومة لائم
ان اصبر في بعدك قد اُحرق بالنار^(۶)

لو جسمي بعید لك فالروح قریب
ان ترحم بالروح وان تقتل فاختار^(۷)

من مستم ازان بادهیی صههباى تو، لیکن
این سرّ تو در جلوه گهی عشق تو هشیار^(۸)

۴- بهیته که به تهواوی تورکیه.

۵- بهیته که به تهواوی تورکیه.

۶- بهیته که به تهواوی عهده بییه: لا امنع عن قربك من لومة لائم: باکم نیه له لومه و توانجی ناحهز که له تۆوه نزیکم چونکه. (ان اصبر فی بعدک قد احرق بالنار)، نه گهر له تۆ دوور بیمه وه، به ناگری سۆزو لیکد ایران و دووری تۆوه ده سوتیم. له (ن.م.)، (من قریک) له جیاتی (عن قریک).

۷- بهیته که به تهواوی عهده بییه.

لو جسمی بعید لک فالروح قریب. واته نه گهر چی به جسم له تۆ دوورم به لام نه وه ندهم کافییه که به گیان له تۆوه نزیکم. ان ترحم بالروح و ان تقتل فاختار: چ ره حمم پیده که ی چ ده مکوژی تۆ خۆت هه لبریره یه کیتک له ههردوولا.

۸- جیلوه گه، یا جیلوه گاه: جیی خۆناشکرا کردن و خۆپیشان دان. صههبا: جوژیکه له جوژه کانی شه راب.

پیتی (م)

(۱)

حەبیبیا خۆت ئەزانی بۆ لە عالەم بی موبالاتم
لە طیفلی سینە ریش و دل بە ئیش و سەر بە سەوداتم^(۱)
ژیانی من لە عیشقی تۆ مەزانە غیرەتی خۆمە
سەبەب و ابوو بە مندالی لە دەردی عیشقی راهاتم
لە حالی نەوجەوانیدا جوانی تۆم موسەللەم بوو
لە مەولا چۆن بەلایێ رووبکەم شەیدایی بالاتم^(۲)

(۱)

۱- حەبیبیا: ئەی خۆشەویستی من.

بی موبالاتم: بیباکم.

لە طیفلی: لە مندالی یەو،

ریش: وشەیکە فارسییە واتە: بریندار.

سەر بە سەوداتم: گیرۆدەیی داوی عەشقی تۆم.

ئەی خۆشەویستی من تۆ خۆت دەزانی کە من باکم بە خەلک نییە و ناشنایی ئەوانم لا مەبەست نییە، ھەروەھا پاکیشم بەو نییە کە لێم زویر و لالوت بن، چونکە من لە مندالییەو بە عەشقی تۆو سینە بریندار و دل بە ئیش و سەوداسەرم. جگە لە تۆ، کەسی دیکەم مەبەست نییە.

۲- نەوجەوان: تازە گەنج.

چۆن بەلایێ رووبکەم. لە چاپی المعارف، بەغدا (چۆن بەلایە رووبکەم).

دهمیکه بهندی چینی په رچهم و پیچاوی کاکولم
به دایم زارو خهسته و دهست بهسته ی زولفی تاتام^(۳)

سهری خالی له سهودا کهت چلوون سهودا نه کهم جانا
سهری بازاری نه غیارم نییه، موحتاجی کالاتم^(۴)

سهراپا گهر هه مووم عهیه له جاهی توچ کهم نابیی
نه گهر ره همی بکهی چونکی غه ریپی ژیری دهر گاتم

گه دزاده ی تووه (صافی) حهقی نازادیه قوربان
خه لاتم گهر سیاست بی، به مهنوونی نهوا هاتم^(۵)

۳ - خهسته: ماندوو. (خهسته) له فارسی دا به مانای ماندوو له تورکی دا واته: نهخوش.
زار: لاوازو کزو بی هیژ.

زولفی تاتا: زولفی داوداو.

کاکول: نهو دهسته مووهی که به سهر نیوچاواندا شوورده بیتهوه، په رچهم.

۴ - سهودای یه کهم: واته سهرگردانی عیشق. سهودای دووهم: نال و گورکردن، ماملت.

نه غیار: کوی (غیره)، واته بیانی.

مانای بهیته که: من نامهوی سهریکم هه بی وه کو سهری نه یاران، که خالییه له عیشق و سوزو
سووتان، به لکو من هه ردهم پیوستیم به خوشه ویستی تو به، نهو سهرم نیه که نه غیار هه یه تی
نهویش سهریکی بازاری یه هه موو دهم قابیلی فکر گوران و گورینه وه یه. من موحتاجی عیشقی
توم، نهو عیشقه ی زور به نرخو گران به هایه به لای منهوه، وه من له پیناویدا خوم و هه رچی
هه مه، بهخت ده کهم و عیشقی تو به هیچ کالایه ک ناگورمه وه.

۵ - سیاست: سزادان، نهک به مانای رامیاری.

(۲)

له بهر مهیلی مهیی عیشقی تووه یاری وه فادارم
له ته کیه و خانه قا دهر چووم خه ریکی دهیرو زینارم^(۱)

له خوبی تو له لای ئه و عالهمه کافر بووم گهرچی
که نازانن له عهینی کوفره وه ئیسلامیه کارم^(۲)

ئه گهر سه د جار دهرم کهی قهت بهی تو صهبره کم نایی
به زووی دیمه وه دهر گانه کهت ئه ی دوست، ناچارم

له بهد کرداری من روو وهر مه گیره ئه ی شههی خوبان
که تو روو وهر بگیری کهس نیه گهر بیته غم خوارم^(۳)

(۲)

۱- تده کیه: به زوری به شوینی صوفیانی ریگه ی قادری ده گوتری.

خانه قا: به شوینی حهلقه به ستن و زیگری صوفیانی ته ریه تی نه قشبه ندی ده گوتری.
دهیر: یان دیر، په رستگای مه سیحیه کانه.

۲- بهیتی دووهم و سییه م له ده ستنوسه که ی یه که می میرزا دا هه بوو، له هیچ ده ستنوسیتی
دیکه بهر چاوم نه کهوت، له هیچ جیه کیش به چاپ نه گه یان دراوه.

۳- بهد کرداری: خراپه کاری.

شههی خوبان (شاهی خوبان): شای جوانان یا خود شای چاکان.

گهر بیته غم خوارم: که بیی به غم خوارم.

له دووریت لهززه تی من پایه مالی زبلله ته ههردهم
حهیاتم بی جه مالی تو مه ماتی ژینه ئه ی یارم^(۴)

ئه گهر شه معی و یصالی تو م نه بی روژم شه وی تاره
بینایی نووری چاوانم ئه تو ی ماهی ضیادارم^(۵)

ئه وهندهم (عجز) و شادی وهصل و هیجران دیوه ئه ی یاران
له روژی هه شردا ئه صلا نه حاجت جه نه تو نارم^(۶)

۴- پایه مالی زبللهت: له ژیر پیتی زبللهت.

مه مات (مات): مردن

۵- شه مع: مۆم، چرا.

ویصال: بدهک گه یشتن.

شه وی تار: شه وی تاریک.

ماهی ضیادار: مانگی رووناکی بهخش.

۶- عیجز: پهک که وته یی و بیده سه لاتتی و بی توانایی.

وصل: بدهک گه یشتن.

هیجران: دووری و لیک داپران.

نه حاجت جه نهت و نارم: پتیوستم به بههشت و دۆزه خ نیه

(عجز) و (شادی) دوو وشه ی دژیه کن.

له نیوان عجز و شادی دا، (طباق الایجاب) هه یه، لیژه دا شاعیر کردوونی به ئه نجامی دوو
حاله تی (وصل) و (هجران)، که شادی له ئه نجامی وهصله و (عجز) له ئه نجامی هیجرانه له
پاشان ویکچواندنیکی دروست کردووه له نیوان وهصل و بههشت له خوشیدا و ههروه ها له نیوان
هیجران و دۆزه خ له ناخوشیدا، که وابوو به رای ئه و، که له سه ر دنیا بههشت و دۆزه خ دیوه و

له صفحەى عىشقەوہ گەر (سرى رحمت بىتە نىو عالم
هەتا مەحشەر چ کەس سەجدىكى نابا شامى غەفارم^(۷))

له جىلوەى نەفۋ ئىشباتى تۆ وەك (صافى) بە رۆژو شەو
دەمى بى ھۆش و سەر مەستم دەمى (بىدار) و ھوشيارم^(۸)

(۳)

كە رۆژى وەصلى ئاوابو بەچاۋ گريان نە كەم چبگەم
شەوى ھىجرانى واداهات كەدل برىان نە كەم چبگەم^(۱)

تامى خۆشى و ناخۆشى ھەردوو كيانى چىشتوو، لە رۆژى حەشردا بەھەشت و دۆزەخ بەلايەوہ
دوو جىگاي نوى نىن.

۷- صفحەى عىشق: لاپەرەى عىشق، مەبەستى بازارى عىشقە.
سىر: راز و نەپتى.

شامى غەفار: شامى زۆر بەخشندە كە خودايە.

واتە نەگەر تۆزقائىك لە نەپتى و رازەكانى لاپەرەى عىشق بىتە نىو ھەموو عالم كە پرە لە بەزەبى زۆرى تۆ
ئەى خودايە، ئەو كاتە خەلكان دلنيا دەبن لەوہ كە تۆ دەيان بەخشى، ئىتر كەس كرنۆشت بۆ نابا لەبەر فرەبى
و بەرلاوى رەحم و بەزەبىت.

۸- نفى: نەرى. اثبات: نەرى.

جىلوہ: ئاشكرا بوونىكى تەواو و گومان لىنەكراو كە موكاشەفەبىكى حەقىقى دەگەبىتى.
بە زۆرى مەبەست يا زاتى خواى گەورە و بەخشندە و خاوەن دەسلاتە، يا ئاشكرا بوون و
دەر كەوتنى صىفاتى ئەو، كە رووناكيبە يا نىشانەبە، ھەر وەك ئەو نوورەى بۆ حەزەرەتى مووسا
دەر كەوتو تەجەللە بوو لە كىسوى (طور).

سەرچاوە، دیدارى شیعری کلاسیکی. حەمەسە عىد حەمە كەرىم، ل ۲۳۶.

(۳)

۱- رۆژى وەصلى: رۆژى گەيشان و شاد بوون بە ئەو، ئاوابو، واتە بزر بوو.

وه کوو دهوری فهلهك دائيم له دهوری یار نه بم یاران
فهرامۆشیم به کی دی دل که سهر گهردان نه کهم چبکه م^(۲)

به کینهی من دووباره چهرخی که چ واکه چ مهرداری کرد
منی بی طالعیش بهو نهوعه گهر دهوران نه کهم چبکه م^(۳)

به بی یارم حیات تهخ و نه جمل شیرینه ئیستیکه
له عیدا گهر رووخی شیرینی خو م قوربان نه کهم چبکه م^(۴)

-
- له دهستنووسی (س.ن) ل ۲ که رووی، ههروهه لهوئی (چی بکه م) له جیتی (چبکه م).
- ۲- فهرامۆشی: له کوردی و له فارسیدا به کاردی، به لام له کوردی به مانای دلخۆشی و دلدانهوه و نارام بوونهوه دی، له فارسی (فراموش) به مانای له بیرچوونهوه دیت. واته نه گهر هه میسه به دهوری یارهوه نه خولیمهوه، نۆقره ناگرم، چونکه له یار به ولاره به کهس فهرامۆشیم نایی. فهرامۆشیم به کی دی؟ (استفهام انکاری) یه، مه بهست پرسیار نییه، به لکو مانای نه فی (نه ری) ده گه یه نی، واته: فهرامۆشیم به کهس نایه.
- نهم به یته له چاپی کوردستان کراوه، به چواره م.
- ۳- کینه: رقه به ری.
- که چ مهرداری چهرخ: چهوت خولانهوه ی چهرخ.
- بی طالعی: بی به دخت.
- دهوران: خولانهوه و سووران.
- ۴- ته لخ (تلخ): فارسییه واته تال.
- عید: جهژن.
- نهم به یته له چاپی کوردستان کراوه به سییه م. له جیتی (له عیدا) ش نووسراوه (له جهژنا).

نه گهر دهرمان نه کا بیماری یی دل بی وه فا یارم
له دهردی بی دهوا گهر چاوهر پی لوقمان نه کم چبکم^۵

وه کوو (یوسف) له زیندانی غهما حبسی عهزیزیکم
له بو (تسکین) ی جاری روو له لای کنعان نه کم چبکم^۶

طیب نیتو دهوای دهردم نه دا چارم نیه (صافی)
به مردن گهر عیلاجی دهردی بی دهرمان نه کم چبکم^۷

۵- بیمار: نه خوش

دهردی بی دهوا: دهردی بی دهرمان.

لوقمان: لوقمانی حکیم.

۶- یوسف: حهزرتی یوسف کوری حهزرتی یه عقووب.

عهزیز: خوشه ویست، یاخود عهزیزی میسر، که میپردی زوله یخا بووه.

تسکینی: دلدانه وه و هیور کردنه وه.

کنعان: نه رزی کنعان شوینی ژیان و گوزه رانی باب و باپیرانی حهزرتی یوسف بووه، که به

(ارض کنعان) ناو نراوه.

له دهستنوسی (س.ن) (له زیندانی غمه) له جیاتی (غما)، ههروه ها (عهزیزم من) له

جیاتی (عهزیزیکم).

۷- طیب نیت و له چاپی کوردستان و (المعارف) (طیب نهیتو). دهوای دهردم نه دا، له

کوردستان (دهوای دهردت نه دا).

(۴)

تۆ دھزانی بۆچی یادی دولبهری رهعنا ده کم
مهیلی بهد نامیمه بۆیی کاری بی پهر وا ده کم^(۱)

سه ره له سه ره سه ودایی تۆو دل له پای پیته کت
بۆ چمه جانا سه ره دل ههردوو یان ریسوا ده کم^(۲)

مولکی میسر م بۆچییه؟ گهر ماهی کهنعانم هه بی
چیم له بازاری زوله یخا یوسفی سه ودا ده کم^(۳)

چاوه کم چاوم له بۆ چاوی تۆ خوین باری ده کا
وا منیش هه ره له حظه بۆتۆ شینو واوه یلا ده کم^(۴)

(۴)

۱- رهعنا: جوان، به له نهجه ولار یاخود بالا وهک بالایی گۆلی رهعنا.
به دنای: به دناوی.

کاری بی پهر وا: به بی وهستان کارکردن، یاخود بی سوود.

۲- واته: سه ره له پیناو عه شقی تۆ چوو وه دلشیم له ژیر پیی تۆ چونکه من له پیناوی گه یشتن
به تۆ سه ره و دلیم ده به خشم، سه ره به قوریانی تۆ ده کم و دلشیم ده خه مه ژیر پیته وه.

۳- ماهی کهنعان: مانگی کهنعان، کینایه ته له پیغه مبه ره یوسف کوری یه عقوب.

زوله یخا: ژنی عه زیزی میسر که دوو چاری عه شقی یوسف بو سوو.

یوسف: حه زه ته یوسف کوری حه زه ته یه عقوب.

۴- هه ره له حظه: هه موو کات.

واوه یلا: هاوار و پۆپۆ.

مهیلی من هر مهستی و رهندی و شاهید بازیه
وا لهبر میحرابی نهبرۆت طاعت و تهقوا ده کهم^۵

من لهدهست دهورانی (دون) و عالمی و ا بهد عمل
رووی شه کووو (تواضع) بو شههی بهغدا ده کهم^۶

(صافیا) هیران وه کوو نیرانه جیرانی جهحیم
سا که وایتن (توکل) دائیما بهخودا ده کهم^۷

۵- شاهد بازی: دو اندنی دولبهران و شوخوشهنگان.

طاعت و تهقوا: خوا پرستی و نایین پهروهی.

رهند: میرخاس و لیها توو.

۶- دهورانی دوون: خول خواردنهوه و سوورانهوهی دونیای بی بهقا.

به دعهمل: خراپه کار، بهدکار.

تواضع: مل کهچی و بی فیزی.

شاهی بهغدا: مهرانمی شیخ عبدالقادی گهیلانی.

۷- نیران: به زمانی عهدهی کۆی (ناره)، واته چهند ناگریک.

جهحیم: دۆزهخ.

توکل: پشت بهستن و هانا بردن بو کهسیک. ساکهوا بیتن. له چایی کوردستان (سا کهوا بیست و).

هیران: مه بهست گوندی هیرانه، که جیگای گوزهرانی صافی و باب و باپیرانی نهوه.

یاری خوّم لی زیزه بویه چهز له مهرگی نهو ده کهم
 شهو که بی هوشم له تاوی وا مهزانه خهو ده کهم^(۱)
 روژ بهیادی رووی ههتا هیواره ههرواوارمه
 شهو له فیکری زولفی تا صوبحهینی صوحبت لهو ده کهم^(۲)
 بوّشکاری مورغی وهحشی نهک ههلوو شاهینم
 عهشقی چاوی بازی خوّم بویه راوی کهو ده کهم^(۳)

۱- ئەم غەزەلە بە دەنگی تاهیر توفیق کراوە بە گۆرانی بە شیوە مهقامی (صهبا) گوتراوه. واته له بهر زیز بوون و زویری یاره کهم له من، هینده پهژاره و نا هه مووارم که چهز له مردنی خوّم ده کهم. که شهویش به بی دهنگی سه ده نیمه وه تهوه خهوتن نیه به لکوناگا له خو پیرانه له تاوی یاری زیز بوو، ئەم غەزەلە له گۆڤاری گهلاوێژیش ژماره ۳ی سالی ۹ ل ۴۰ له ۱۹۴۸ز، بلاو کراوه تهوه له لایهن (سوله یمان رواندزی).

۲- هیواره: ئیواره،

تا صوبحهینی: تاکوبه یانی.

صوحبت: قسه وگۆفتار.

۳. شکار: راوکردن، یاخود کاتی راوکردن.

مورغ (مرغ): بالنده. فارسییه.

واته که ده مبینن خه ریکی راوو شکارم مه به ستم گرتنی بالندهی کیتیوی نیه بیگرم به لکو

خواستی من نیگای چاوی یاره بویه راوی کهو ده کهم.

له (المعارف) ل ۲۴ (بازی خامه) له جیاتی (بازی خوّم)

لهو دلآرامه بپرسن وا دل ئارامی نهما
جاریکی چاریکی دهر دم کا دهخالت بهو ده کهم^(۴)

گویم له سازو عوودو نهی چاوم له ساقی و بادیه
خادیمی پیری موغانم بوّیه وا پهیرهو ده کهم^(۵)

صهرف و سوودی نهقدی دل لهو عالمه بی مایه
تابه کهی بی فایده صهرفی گهنجی که یخوسرهو ده کهم^(۶)

(صافیا) کافیمه بوّونیواو قیامت یاری خوّم
چیم له باسی عالمه؟ ههر زیگری ناوی نهو ده کهم

۴- دلآرام: مایه هیوری و ئارامی دل.

دهخالت: هانا بردن و داوای چاره سه رکردن.

۵- پیری موغان: مدهستی رابدری تدریقه ته.

۶- بی مایه: بی سوود.

له گوّاری گه لاویژ. ل ۴۰، صهرفی سوودی، له جیاتی (صهرف و سوودی)

نهقدی دل: سهرمایه ی دل که هیژ و توانای دله.

گهنجی که یخه سره: که یخوسره و له پاشاکانی کیان بووه کوری سیاوه شه، تابلیتی دهوله مند
بووه، گهنجی نهو له گهل گهنجی قاروون ناوی دی. وشه ی (کهی) پلهو پایه و ناوی گه وره یی
شایه کان بووه، وهک (کهی خوسره و) و (کهی قوباد).

(٦)

دولبهري ناز پهروهري روو ئه نوهري مهپاره كه م
نهونيهال نهبرو هيلال شيرين جهمال نازداره كه م^(١)

مههرويي موشكين مويي چاو ئاهويي سه حراي خوته ن
سوورگوله مووسونبوله ماهي پهري روخساره كه م^(٢)

جاني جانان، شاهي خوبان رهزه ني پيرو جهوان
گول رووه شيرين خووه شوخي شه كه ر گوفتاره كه م^(٣)

(٦)

١- روو ئه نوهري: روو گهش و ورشه دار

مهپار: مهپارچه و اته رووي وهك پارچه يهك له مانگ وايه.

نهو: نوي.

نهونيهال: نه مامي رتيك و جوان و تازه هه لچوو.

نهبرو هيلال: برزو چه شني مانگي يهك شه وه.

له دهستنووسي (س. ن) ل ١٤، (روو نيهال) له جياتي (نهونيهال).

٢- مههروو: روو وهكو و مانگ.

موشكين موو: موو رهش.

سونبول: لاسكي گوله گه نم و جو، يا نهو گوله ي له سهره تاي به هاردا ده بي به تاييهت له جهزني نهو روژدا.

خوته ن: ناوي كوئي به شيك له توركستاني روژه هلا ته، يا توركستاني چينه، به ناسكي جوان به ناويانگ

به وه.

پهري روخسار: پهري روو.

٣- شاهي خوبان: شاهي چاكان: مه به ست سهر دهسته ي شوخ و جوانانه.

رهزه ن: رتيگر.

جهوان: گهنج.

چاوی کاله لیوی ئاله روو بهخاله دولبهرم
زولفی خاوه لیم بهداوه یاره کهی نهغیاره کهم^(۴)

چهندی بی مه لیم ده کهی، سهد هینده مه فتونم له بوت
جاری ره حیکت نه بوو دهرهق دلای غه مباره کهم^(۵)

بهسیه بی ره حی به قوربان پایه مالی غه م بووم
رئی نه جاتیم بو نیه گهر تو نه بی غه خواره کهم^(۶)

ئهشکی چاووم ئهرزی داگرت دوودی ئاهم ئاسمان
بویه وا رهش داگهرا لهو ئاهی ئاته شباره کهم^(۷)

۴- یاره کهی نهغیاره کهم: نهو یاره ی که خوی لی کردووم به بیانی و به دژواری ره فتارم له گهل دهکا.

۵- مه فتون: کارتیکراو و سهرسام به جوانی یار، واته: ههرچه نده تازاریشم بدهی من هه همیشه خویشم دهوتی.

۶- پایه مالی غه م: دوو چاری غه م و پهژاره ی زور که بی نومیدو گرفتاری غه م بووی.

۷- ئهشک: فرمیسک.

(دود): فارسییه، واته دووکهل.

ئاتهش بار: ئاگر بار.

واته فرمیسکی چاووم روی زه مینی داگرتووه و دووکهلی ئاهی سینه شم بهری ئاسمانی گرتووه بوئی ده بینری دنیا رهش داگهراوه.

واله جی نیشی غهدهنگت تا به روژی حهشروه
خوینی لی دهرژی بهدائیم لهو دلای زامداره کهم^(۸)

(صافیا) ساحال پهریشانیم له غایهت دهرچووه
رووحه کهم رهحمی بکه بهو شینو گریه و زاره کهم^(۹)
(۷)

حهقیتیم گهر فهلهک یاران به ئاهی دل بسووتینم
جهوازه گهر زهمین یه کسه ره به خوینی دیده برشینم^(۱)

۸- نیش: تازار.

غدهنگ: تیر.

نیشی غهدهنگت: جزووی نووکی تیری تو.

لهدهستنووسی (س.ن) ل ۱۴ (حهشره) له جیاتی (حهشرهوه).

۹- له دهستنووسی (س.ن) ل ۱۴ (پهریشانم) له جیاتی (پهریشانیم).

له غایهت دهرچووه: کینایهته له زور پهریشانی، واته پهریشانیم له راده بهدهره. ئهم پارچه
غهزه له لاپه ره ۶۳۶ ی کتیبی میژووی ویزه ی کوردی چاپ کراوه له گهل چهند پارچه ی دیکه ی
صافی و هندیک له ژبانی ئهو.

(۷)

۱- له بهر پیوستی شیعر وشه کانی مهصره عی یه کهم جیگوری پیکراوه که جووره قورسی
ونالوزیک ده به خشی له رووی ماناوه.

واته: حهقیتیم یاران گهر فهلهک بسووتینم به ئاهی دل.

جهوازه: دروسته و ره وایه.

خوون: خوین.

برشینم: تهر بکه م.

له دهستنووسی (س.ن) ل ۱۸ (به خوونی خویم) له جیاتی (به خوینی دیده).

ههروه ها (جهوازه بو) له جیاتی (جهوازه گهر).

له دهستی غهه جه وانیم رۆی پیری رووبه رووم واهات
له مهولا چۆن مودارا بیست و ئایا چۆن ئەبێ ژینم^(۲)

له عهشقی لهیله کهه بی مهیله کهه دونیایی دوون (هیهاهت)
سهه ریکی راحهتیم ساتی نهه بوو دانیمه بالینم^(۳)

له ههردی دل له جهه رگی کول له داغی سینه کهه سووتاو
به رۆژم دادو رۆژۆیه له شهه دا شیوهنو شینم^(۴)

بلینه شوخه کهه بی رهحمی تاچههه؟ بی وهه تا کهه
بهسانی غونچه دلتنگ به وه کوو گول جامه بهه پینم^(۵)

۲- مودارا (مداراة): گوزهه ران و بهه دهه وامی ژیان.

۳- دونیایی دوون: دونیای هیچ و بی مایه و بی بهه قا.

هیهاهت: بۆنه شیاوی و ناله باری بهه کاردی.

راحهت: خوشی و ناسوودهیی.

واته زۆر دووره گونجان و ژیانیکی ناسووده بهه هۆی بی مهیلی یار و کاری دونیای بی مایه و
هیچ و بی بهه قا.

۴- به رۆژم داد و رۆژۆیه: به رۆژ داد و رۆژمه.

۵- بهسانی: بهه وینهی.

دل تهنگی غونچه: مه بهست له چهه توندی غونچهی گوله کهه پێش بوونی بهه گول، لسه و توند و
سفته، له پاشان دهه کرتههه و دهه گه شهیتههه.

جامه: بهه رگ و پۆشاک، بهه دهه.

به ریشی سپهوه یاری نه کردم بهختی رهش جاری
منیش بوییکه عادهت عاجزی و رسمه نالینم^(۱)

لهزاری من مه کهن بیژاری (صافی) زور به نازارم
لئه داغی سینه کهی سووتاوومه ئه و ئاخه ههلدینم^(۲)

(۸)

له تاوی دهردی دووری تابه کهی بی شیوهنو ئاهم
مودارا چون بکم لهم حاله دا بهم عومری کوتاهم^(۳)

۶- ریشی سپی کینایه ته له پیری و ته مه ن زوری. له نیوان سپیاتی ریش و رهشی بهخت دژ
یهکی ههیه، که مه رامی ئه وهیه به و هه موو ته مه نه درتزه رۆژتیک له رۆژان به خته وه ریم نه دیت
بۆیه عاجزی و نالینم کردوو به کارتکی هه می شه یی. یاری، لی ره دا به مانای یارمه تییه.

۷- زاری: هاوار و فیغان.
واته ئه ی دۆستان بیزار و دل ره نجا و مه بن لیم که زور هاوار و رۆرۆ ده کم، چونکه ئه و هاوار و
نالینم، له نه نجامی سووتانی سینه مه له تاوی دووری ناچارم بنالینم.
پیتی (ی) له سهروای ئه م غه زه له ده بی بی (ب) بیت له بهر وشه ی (شینم) وه (نالینم) و (بالینم)
و (ژینم) که و ابو بسووتینم، پرشینم، بدرینم، هه لدینم. له گو قاری (کاروان) ی ژماره ۲۸ سالی
۱۹۸۵ ز ئه م پارچه غه زه له ی صافی بلا و کراوه ته وه له لایهن (عه لی فه تاح دزه یی)، له به ره ی
شیعری صافی و وه فایی و موخلیص ده دوی. له ویش (هه لدینم). له جیاتی (هه لدینم).

(۸)

۱- ناوور: ناگر،

تابه کهی: تاکو کهی

مودارا: گوزهران.

عومری کوتاهم: پیری و ته مه ن زوری.

له ده ستنووسی (س.ن) ل ۱۹ (ئه م عومره) له جیاتی (به م عومره).

له ئەم ژینه گەلی بیزارو لەم مانە پەشیمانم
بەبێ رحمت لە دونیاو ئاخیرەت لام وایە گومراهم^(۲)

سەرای دل ئیستی تاریکە بەبێ شەمعی جەمالی تو
ستارە ی طالیم نەحسە نیقابت لادە ئە ی ماھم^(۳)

چیە حوکی سولەیمان حیشمەتی جەم جاھی ئەسکەندەر
بەبێ فەرمانی تو ئەم روتبە یە بو چیمە ئە ی شاھم^(۴)

۲- گومراھ: ری لی بزریوو، لادەر لە رنگە ی راست.

۳- سەرای دل: خانە و کۆشکی دل.

شەمع: چرا، مۆم.

جەمالی تو: جوانی تو.

ستارە ی طالیم: ئەستێرە ی بەختم.

نەحس: شووم.

نیقابت: سەرپۆش.

ماھ: مانگ.

واتە خانە ی دلی من ئیستا زۆر تاریکە چونکە رووی تو بە رووپۆش گیراوە، رووپۆشت لادە،
بە لکو دلم روشن بێتەو ئە ی مانگی تابانم.

۴- سولەیمان: حەزرەتی سولەیمان.

جەم: جەمشید چوارەمین پادشای پیش (داد) ی بوو گوا یە جامیکی هەبوو هەموو دونیای
لەناو دا بینێو.

حیشمەت: جاھ و سەلتەنەت و دەولە مەندی. یاخود دەستێزی و تەوانا.

ئەسکەندەر: ئەسکەندەری مەقدوونی کە دەلێن ناوی ئەنی دنیا دیتنی هەبوو، هیندە بەرز بوو
شتی هەموو شوێنیکی لە ناویدا دیو. ئەسکەندەر کوری فیلیبی مەقدوونیە لە
(۳۵۶ تا ۳۲۳) پیش زایندا ژیاو. لە سالی ۳۳۱ پیش زاین لە نزیک هەولیری ئیستا بە

گه دایی تۆم گه لی بۆ خوشتره لهو مهسنهدی شاهی
ئه مهندهم کافیه قوربان که عهبدی ژیری درگاهم^(۵)

لهسیلهی رهحم ئه گهر قاصید به توحفیکی سهلامت بی
له ژیر پیی قاصیدت جانا به سهر خاکی قهدهمگام^(۶)

ئه گهر جاریکی تر فهرمووی سهگی دهرگای منه (صافی)
ههتا مهحشر بهسه بۆمن مهقامی عیززهتو جاهم^(۷)

لهشکریکی ۴۰ ههزار کهسیهوه هیرشی برده سهر دهولهتی دارا و بهسهری دا زال بوو، دهولهتی
ههخامهنشی ئیرانی تیکوپیئکدا. سهراوه : فرههنگی نالی، ل ۱۸۱، دکتۆر مارف خهزنه دار.
له چاپی کوردستان (حشمهت و جهم) له جیاتی (حیشمهتی جهم).
۵- مهسنهدی شاهی: روتبهی شایانه.

ئه مهندهم: ئه وهندهم.
له دهستنووسی (س.ن) ل ۱۹ (ئهو مهسنهدی شاهی) له جیاتی (لهو مهسنهدی شاهی).

۶- قاصید (قاصد): په پیام هینهر، نامه بهر، په یک.
توحفه: دیاری.

واته ئه گهر بییت و قاصیدت بی له رووی بهزه بیسهوه سهلامی تۆم پیی رابگهینی، من خۆم
دهخمه بهر پیی ئه و قاصیدهت له خوشی هاتنی په یامت، چونکه ئه م جووره بهزه بیسه دیارییکی
گران بههایه و تابلتی خوشه و یسته.

له (س.ن) ل ۱۹ (به شهخصیکی) له جیاتی (به توحفیکی)
۷- مهقام: جینگه و پله و پایه.

عیززهت و جاه: گه ورهیی و پایه بهرزی و سهربلندی. له م بهیته دا ده بی (بهسه) به (بهسا)
بخۆتندر تتهوه بۆ ئه وهی پرگه کانی بهیته که چرو پرتربن.

دهخيل ياران له فير قه تدا نهما نارام و تهسکينم
برينم زور کوله چارم نييه له و زاري يوو شينم^(۱)

ههتا ئيستي خه يال و ابوو که ره حم پي دهبا جار جار
له مه و لاوه ئوميد چون بي که رو يي عومري شيرينم^(۲)

له گه ل نه م به خته نازانم مودارا چون بکه م ياران
به دائيم هه ره له سه ره نه م فيک ره يه برژينين خونيم^(۳)

سه بووريم که ي ده بي بي چاوي بيماري له بيماريم
به بي نه و فائيده ي نادا دو عاي (تسکين) و ئامينم^(۴)

۱- دهخيل: نامان، تهسکين: هيتورکردنه وه. وشه ي دهخيل، بوخو به قوربان کردن به کار ديت.

۲- ره حمم پي دهبا: ره حمم پي ده کا.

۳- مودارا: گوزه ران و ژيان به سه ره بردن و حه واته وه.

خونيم: خونيم.

۴- سه بووري: نارامي و هيتوري، سه بووريم که ي ده بي: واته دلنه و اييم ناي.

چاوي بيمار: چاوي مهستي.

له بيماريم: له برينداريم. له نيوان بيماري يه که م و بيماري دو وه مدا ره که زدو زي ته و او هديه.
واته نه گه ره نه و ياره نه م بيني، دو عاي چا بوونه وه و هيتور بوونه وه م داد نادا بو نه و حاله ي که مني گيروده

بووم.

ئەگەر فەرھووی لە ئەم حالە چلۆن ما (صافی) تائستی
بە یادی تۆیە و ماووم بە فیکری تۆیە واژینم^(۵)

(۱۰)

بە قامەت خەرامان بە روو ماھی تابان
فیدای تۆم گەدای تۆم عەزیزم^(۱)

دەمی بیڕە لامان بنۆرە غولامان
بە چاوی بازبە غەمزە و ناز عەزیزم^(۲)

۵- ئەم غەزەلە پینج بەیتە، لە چاپی (المعارف) و لە چاپی (کوردستان) دانیه، دەشی کاتی
خۆی ئەم پارچەییە بە هۆی ژمارە بەیتەکانی لە چاپ نەردابی، چونکە زۆریە شیعری
غەزەلیات لە حەوت بەیت کەمتر نیە. دەقی ئەم شیعەرە و چەند تاکیکی کە بلاوم کردنەو لە
گۆڤاری کاروان ژ (۱۲۸) ل ۷۵، سالی ۱۹۹۸ز، محەمەدی مەلا مستەفا هیرانی.

(۱۰)

۱- خەرامان: بە لەنجە و لار. ئەم پارچە شیعەرە لە دەستنوسەکان و لە چاپی (المعارف) دا نەبوو.
مامۆستا کەریم شارەزا لە کتیبی (سیوێ هونەر مەند) دا دەلی: پارچە غەزەلی بە قامەت
خەرامان لە کاتی خۆی لە کۆیی سیوێ و مەلا ئەسەد بە مەقامی (رەست) دەیانگوت.
پروانە (سیوێ هونەر مەند کەریم شارەزا، ل ۵۷، چاپخانەیی حسان، بەغدا، ۱۹۸۲).
حاجی عەبد جاسم (۱۹۰۲-۱۹۹۸ز) دەلی: لە سالی ۱۹۳۷ز زۆر جار بە نامادە بوونی
(صافی) گوتم لەو شیعەرە بوو لە دەمی مەقام خۆتانی کۆیە لە سەر ئاوازی (هەوێ زوێ)، لە
کتیبی (سیوێ هونەر مەند ل ۵۷) ئەم شیعەرە لە دوای هەر بەیتیکی ئەمەیی خوارەو نووسراو:

ئای حەبیبم وای تەبیبم

بە هەمان شیوێ لە هەولێر، لە (ابراهیم حاجی صالح خەیات) و (مەلا عەلی کەبابچی) و (شیخ
کەریمی کوری صافی) اش گوتم لیبوو لە کاتی مەوولود خۆتندنەو دا.

۲- بنۆرە: پروانە.

غەمزە: چاوداگرتنی بە ناز.

له دهر دت حه زینم کولاره برینم
بکه دهرمان نه توی لوقمان عه زینم^(۳)

له دوولا کوژاووم سهراپا سووتاووم
به ناری رووت به دوو نه برووت عه زینم^(۴)

له بهر چاوی کالت له عیشقی جه مالت
دهمی شهیدام دهمی ریسوام عه زینم

تو شاهی جیهانی تو روحی رهوانی
حه یاتم توئی نه جاتم توئی عه زینم

وه کوو (صافی) هیران فیدای شاهی گهیلان
می مهفتوون می مه جزوون عه زینم

۳- حه زینم: غه مناکم. هونه رهنه ند (صلاح محمد کوی) له نامه یه کی داله ۲۰۰۱/۱۱/۱ دا دهلی: له دهمی سیوه و مه لانه حمه دی کوژو حه مه ده مینی عه باس و باقی حه لاق، به (له دووریت حه زینم) بیستراوه نهک (له دهر دت حه زینم).

۴- نار: ناگر. به (دوو نه برووت) ده خویندریتسه وه، نهک (دوو نه برۆت) له بهر وشه ی (رووت) ی پیشه وه، که سهروایه.

کوژاووم: لیدراوم. نهک کوژراوم.

پیتی (ن)

غونچه‌بی نهوبه‌هاری گول دهرچو و له دهستی باغوان
بولبولی دهرده‌داری دل زاری گه‌یشته ناسمان^(۱)

بایی خه‌زانه ده‌نگ نه‌دا گول که به‌زهردی ره‌نگ نه‌دا
بولبوله سهر له سه‌نگ نه‌دا غونچه له باغیدا نه‌مان^(۲)

نه‌و دلی بی‌قه‌راره‌کم که‌وته هه‌وایی یاره‌کم
سه‌بری له کی‌وه چاره‌کم زه‌جه‌ته دهردی وا‌گران^(۳)

دهوری فه‌له‌ک به‌حیله بوو فه‌صلی به‌هاری بر‌دو چوو
ره‌نگی خه‌زانی دامه‌روو جو‌مله به‌لایی خسته‌جان^(۴)

پیتی (ن)

۱- نهوبه‌هار: تازه به‌هار. نه‌م پارچه‌ی‌هش له ده‌ست‌نووسی (م. ع) دا نه‌بوو.

۲- خه‌زان: زهرده‌ل‌گه‌ران و داوه‌رینی گه‌لا.

سه‌نگ: به‌رد.

صافی له‌م به‌یته‌دا نیشه‌نه‌کانی بی‌هیزی و پیری و ناکامی به‌کار هیتناوون، وه‌ک ده‌نگ‌دان و
خه‌به‌ردانیتی بی‌مۆله‌تی مه‌رگ و کاره‌ساتیکی گه‌وره و شووم له‌وانه: (خه‌زان، زهردی ره‌نگ،
نه‌مانی گول، شیوه‌نی بولبول)، که هه‌ریه‌کیتک له‌مانه هۆی نه‌مانی نه‌وه‌ی تره، خه‌زان بی‌هیزی و
ره‌نگ زهردی بو‌رووه‌ک دیتی و ره‌نگ زهردی گه‌لاش له باغدا بولبول ده‌خاته شیوه‌ن، که به‌وشه‌ی
سهر له سه‌نگ دان (تعبیری) ی‌کردووه. کینایه‌ته له نه‌رازی بوون و خه‌فه‌تباری.

۳- هه‌وای یاره‌کم: خو‌شه‌ویستی یاره‌کم.

له کی‌وه: له کی‌وه.

۴- فه‌له‌ک: زه‌مانه، ناسمان. نه‌م به‌یته‌ش له کتییی (کتیش و مؤسیقا) دا (عبدالرزاق
بیمار) دراسه‌ی بو‌کردووه.

حیله: فریفتیل. شاعیر دووباره ده‌گه‌ریتته‌وه بو‌گله‌یی له کاره‌ساتی خه‌زان و ناره‌زایی خو‌ی دهرده
بری له رو‌یشتنی به‌هار و هاتنی پاییزی خه‌زان. نوبالی نه‌و سته‌مه‌ش ده‌خاته ملی فه‌له‌ک که به
فیل بووه چونکه به‌هاری بر‌دووه و پاییزی پیداووه نه‌و پاییزی خه‌زانی هیتناوه و خه‌زانیش چه‌ند
به‌لا و دهرد و نازاری خسته‌ته گیان و دلان.

خه‌زان هیتناو نیشه‌نه‌یه بو (پیری) و به‌هاریش سه‌ره‌تای گه‌نجییه.

دووری له یاری غونچه دهم خستییه سهر دلم نهلم
وا (أسفا) له دهوری غم دهردی فیراق نهدا نیشان^(۵)

هیجرو فیراقی دولبهرم داویه لهسینه خه نجرم
شه کوا به لایی کئی بهرم روو له چ لاکهم؟ (الامان)^(۶)

یادی وه فایی کئی بکهم؟ مهیلی هه وایی کئی بکهم
چاره له لایی کئی بکهم؟ غهیری خودایی موسته عان^(۷)

ئه ی فهله کا خه تام نییه کینه یی تو له من چیه
زولمی وا کس نه کردییه، دهرهق بهمن له ینسو جان^(۸)

(صافی) له دهردی فیرقه ته چاره یی حالی زه جه ته
زامی به ئیشو نه زیه ته دل به برینو ئیشو ژان

۵- غونچه دهم: دهم وه کوو غونچه.

نهلم: ژان.

وا نه سفا، یا خود (یا أسفا): زور به داخه وه. له کاتی کدا ده گوتری که مرۆف ههست به شتیکی
ناخۆش ده کا ههروهک جه زه ته یه عقوب له سوئی ون بوونی یوسفی کوریدا ده لی: (یا أسفی علی
یوسف و ایضت عیناه من الحزن فهو کظیم) نایه تی ۸۴ سوره تی یوسف.

۶- به لایی کئی: بۆلای کئی.

الامان: هاواره: وشه بیکی عه ره بییه بۆ داوا کردنی فیرا گهرو یارمه تی دان ده گوتری.

۷- موسته عان: نهو که سه ی پشتی پی ده به ستری له یارمه تیدان که خوی گه وره یه .
غهیری: جگه .

۸- کینه: رقه بهری و مملانی.

زولمی وا کس نه کردییه: شپوهی خوشنا وه تی به کار هینا وه به مانای (زولمی وا کس نه ی
کردوه).

پیتی (و)

(۱)

لهو روژه له عهشقی یار سهودایی سهریکم بوو
ئه‌ما به‌سه‌به‌ب ئه‌غیار بو جان خه‌طه‌ریکم بوو^(۱)

سهرمه‌شقی خه‌طو خالی ویردی دل و دینی من
بو ئایینی شهب خیزی زیگری سه‌ه‌ریکم بوو^(۲)

لوظفه‌ن چ ده‌بی جانا ئیمروکه نه‌وازیم که‌ی
دوینیکه له باغی روت (حصه‌ی) ئه‌مه‌ریکم بوو^(۳)

نه‌قدی روحه‌که‌م بو نارد کالایی وه‌فاکه‌ی بی
توحفیکی جه‌فاکه‌ی هات هه‌رلا زه‌ره‌ریکم بوو^(۴)

(۱)

۱. سه‌ودایی سهریکم بوو: سهریکی پر له سه‌ودای عیشقم هه‌بوو.

به‌سه‌به‌ب ئه‌غیار: به‌هۆی ناحه‌ز و بیانیانه‌وه. (أغیار) عه‌ره‌بییه‌ کۆی (غیره). ه.

خه‌طه‌ر (خطر): ترسناک و به‌سام.

۲. ویرد (ورد): وتدی هه‌میشه‌ سه‌ر زار.

شهب خیزی: شه‌ونخوونی و نه‌خه‌وتن.

سهرمه‌شقی: رێپه‌وی فێرکردن.

۳. لطفًا: که‌ره‌م که. نه‌وازیم که‌ی: دل‌م بده‌یته‌وه.

حصه‌ی ئه‌مه‌ریکم بوو: به‌شه‌ میوه‌یه‌که‌م پێبهر له‌ رووی تو.

واته: خو‌دوتنی من به‌شم هه‌بوو له‌ میوه‌ی رووی تو که‌ بینینی بوو، چی ده‌بی گه‌ر که‌ره‌م بکه‌ی

دل‌م بده‌یته‌وه و ئه‌مرۆش به‌ بینینت شادم بکه‌ی و ب‌دوتنی.

ئەى كاش شەوى هيجران بووبا به (صبح الخير)
چونكىكه كه له رۆژى رووى مهىلى نهظرىكم بوو⁽⁵⁾

لهو پەرچهمى شىواوى داوى دلى دناوه
بهو غه مزهه بى دووچاوى كون كون جگه رىكم بوو⁽⁶⁾

گولزاره له گولزارى بو غونچه گولى زارى
گول كهوته شه كه ر بارى وا گول شه كه رىكم بوو

نوقطهى ده مى مه وهوومه ئەو حكمه ته مکتوومه
ئەغيار له وه مه حروومه بهس من خه به رىكم بوو⁽⁷⁾

---

٤. نهقدى روحه كه م: سه رمایه ی رووحه كه م.

كالا: قيمه ت و نرخ.

توحفه: ديارى، گران به ها

له (چاپى كوردستان)، (كالانى) له جياتى (كالابى).

٥. ئەى كاش: كورت كراوه ی (كاشكى) يه واته (خۆزگه). فارسىيه.

بووبابه (صبح الخير): بووبايه سبه ينه ی خيتر و خۆشى يا خود، خۆزگه شەوى هيجران رۆيشت با و

بووبايه به رۆژى به يه كگه يشتن و چاك و چۆنى و يه كتر پرسين و دواندن.

مه يلى نظر: ناره زوى دياتن.

چونكىكه: چونكه.

٦. واته: يار كه پەرچه مى خۆى په خش كردووه به سه ر روويدا ئەوه فيلىكه بو گرتن و به ند كردنى

دلى من، به غه مزه ي چاوه كانيشى جگه رى ئيمه ي كون كون كردووه.

٧. مه وهووم: خه يالى.

مه كتووم (مكتوم) بزر و ناديار.

ئەغيار: كۆى (غير) بيانى.

رووی شه‌مسی و شوهووده و خال نوقطیکی سوه‌یدایه
له‌م دوو نه‌ه‌ره (صافی) نوری به‌صهریکم بوو^(۸)

(۲)

حه‌ببیا دل گه‌لی بیماره بی تو
له‌به‌ر دووریت له روو بیزاره بی تو^(۱)

فه‌راموشی نییه به‌و خه‌لکه ئیستی
له لای نه‌قشیکی رووی دیواره بی تو

هه‌مووده‌م واله گوشه‌ی بی که‌سیدا
به‌شینو زاریوو ه‌اواره بی تو

مه‌حرووم: بببشه‌ش.

۸. نوقطه‌یی سوه‌یدا: خالی ره‌ش یاخود ناوه‌راستی شت: هه‌روه‌کوو ده‌گوتری: سویداء القلب.
واته: نه‌و رووناکییه‌ی چاواخم له بنه‌ره‌ته‌وه له رووخالی تووه وهرم گرتوووه.
شه‌مسی شوهووده: رۆژی روون و ناشکرایه.
نه‌ندر (اثر): نیشان.

نووری به‌صهر (نور البصر): بینایی چاو.

له‌گۆفاری (ده‌نگی کیتی تازه ۵) سالی ۱۹۴۵ز ئەم شیعره‌ی (صافی) بلاوکراره‌ته‌وه، ئەم
به‌یتە‌ی خواره‌وه‌ی له‌گه‌ل دابوو به‌ ته‌رتیبی هه‌شته‌مین:

دوینیکه ره‌قیبم هات باری غه‌می بوه‌ینام

شوکرانه‌یی زۆرم کرد بو‌باری که‌ریکم بوو

ئەم به‌یتە‌م له‌ ده‌می مامۆستا (مه‌لا نه‌حمه‌دی بیلینگه‌یی) یش بیستوووه. به‌لام

له‌ ده‌ستنووسه‌کان و چاپه‌کانی کوردستان و المعارف دا نه‌بوو.

(۲)

۱- هه‌ببیا: ئە‌ی خوشه‌ویستم. ئە‌ی هه‌ببیم.

ئەگەر فەرمووی چلۆن ماوہ ئەمیستی
لە ئەم سەگ مەرگییە، بیعارە بی تو^(۲)

شەوی هيجران لـه بهختی دل درێژە
کە روژی طالعیشی تارە بی تو^(۳)

کەشادی دوشمن و غەم دۆستە قوربان
جەفا یار وەفائەغیارە بی تو^(۴)

غەمی خۆی بەس بوو (صافی) وا ئەمیستی
دلی غەمباریشتی سەربارە بی تو^(۵)

۲- چلۆن: چۆن.

بیعار: بی شەرم.

ئەمیستی: تاکوو ئیستا.

۳- تارە: تاریکە.

۴- صافی هۆی ئەو کارەساتە گران و ناخۆشەیی بەسەری هاتوو بە ئەنجامی داناو، چونکە کە لە یارەو جەفای پێبگا و لە ئەغیاریشەو وەفا، دەبی چ وەفاییک بی لە نەویستان و ناحەزان؟ کەوابوو دوو هۆی سەرەکی دوو ئەنجامی ناخۆشیان گەیاندوو. یەکم: دووژمنایەتی شادی. دووهم: هەمیشەیی غەم.

ئەنجامەکش: جەفای یار، وەفای ئەغیار.

۵- سەربار: ئەو شتەیی بە زیادووە لەسەر باری باربەر دادەنری، زەحمەتی زیادی / هەمبانه بۆرینه، ل ۴۳۳.

پیتی (هـ)

(۱)

دولبهرا دلّ بیّ قه‌راره چاره‌کانم گریه‌باره
سینه‌کهم ههر داغداره یار یه‌که غم‌سه‌ده‌زاره^(۱)

مورغی دلّ بوّت که‌وته داوه عه‌قلو هوشی پیّ نه‌ماوه
بوئی سهرتاپا سووتاره دولبهرا دلّ بیّ قه‌راره^(۲)

دۆستان بۆم کهن دو‌عایه زامه‌که‌ی دلّ بیّ جه‌فایه
قه‌ت خه‌یالّ ناکهم شی‌فایه دولبهرا دلّ بیّ قه‌راره^(۳)

جاری ناپرسی له‌ حالّم عاشقی نووری جه‌مام
که‌ی ده‌بیّ یاره‌ب و یصالم، دولبهرا دلّ بیّ قه‌راره

پیتی (هـ)

(۱)

- ۱- دولبهرا: نه‌ی دولبه‌ر. نه‌لیفی دوا‌ی وشه‌ی (دولبه‌ر) بو‌بانگ کردنه.
- گریه‌باره: به‌ به‌رده‌وامی ده‌گریی.
- ۲- مورغ: فارسییه، واته‌بالنده.
- ۳- بۆم کهن دو‌عایه: بۆم بکهن دو‌عایه.

کهی دهبی خوٚت بییه لامان دولبه‌ری شوخی خه‌رامان
تا بگا دهستم به‌دامان دولبه‌را دلّ بی قه‌راره^(۴)

(صافی) بوٚت بوو شیٚتو شهیدا دلّ به‌دهردو سهر به‌سه‌ودا
ره‌جه کی پیبکه له ریی خوا دولبه‌را دلّ بی قه‌راره

دولبه‌را دلّ بی قه‌راره چاوه‌کانم گریه باره
سینه‌که‌م هه‌ر داغداره یار یه‌که‌و غه‌م سه‌د هه‌زاره

(۲)

په‌ریشانیم له هه‌د ده‌رچوو ره‌فیکان جار هه‌ر ئه‌و جار
له‌ده‌ردی دووری ئه‌و شوخه‌ دلّی زارم به‌ ئازاره^(۱)

ئه‌وا طا‌بووری غه‌م ئاماده‌بوو بو سهر دلّی مه‌حزون
ئومی‌دی عه‌یش و شادیم چوو فیراقی یار قومانداره^(۲)

۴- دولبه‌ری شوخی خه‌رامان: ئه‌ی دولبه‌ری شوخی خه‌رامان.

دهستم به‌ دامان: بوٚتاویزان و خوٚبه‌ قوربان کردن ده‌گوتری.

(۲)

۱- هه‌ر له‌سه‌ر ئه‌م غه‌زله‌ (عه‌بدولره‌زاق بی‌مار) وه‌ک دیراسه‌یه‌ک له‌ لاپه‌ره‌ ۶۷ ی کتیبی (کی‌ش و مؤسیقا) دا، به‌دیتی پی‌نجه‌می به‌ نمونه‌ هیناوه‌ته‌وه‌ بوٚسه‌رکه‌وتوویی و به‌راعه‌تی صافی له‌ کی‌ش و قافیهدا، له‌ویدا (دولبه‌ری شوخ و خه‌رامان)، له‌ جیاتی (دولبه‌ری شوخی خه‌رامان).

۲- هه‌د: (حدّ) سنوور.

طا‌بووری غه‌م: له‌شکری زوری غه‌م. هه‌روه‌کو‌ده‌گوتری (طا‌بووری عه‌سکه‌ر) لی‌ره‌دا مه‌به‌ست زوری غه‌مانه‌.

مه‌حزون: خه‌فه‌تبارو خه‌مناک.

نه گهر خاکی هه موو عالهم به سهر خو مدا بکهم هیشتا
له چاوی به ختی بی به ختم کهمه نهی خوایه هاواره

عیلاجی دهردی بی دهرمانی من ناکری به هیچ لوقمان
مه گهر شوخی وه فادارم دهاو اکائو برینداره^۳

دوعای دهردم ده کهم ههردهم له دهردی فیرقهتی جانان
به لئی چیدیم له دهست نایی گیانم سهخت و بیعاره

وه ره (صافی) بکه تهرکی هه وای دونیایی هیچ و پوچ
به ئیخلاص روو له به غدا که مه لئی به ختم نیگونساره^۴

عهیش: ژبان.

فیراق: جیا بونه وه و لیک دابیران.

قوماندار: سه رکرده.

۳. لوقمان: دکتورو حالزان.

دهوا، (دواء): دهرمان.

۴. به ئیخلاص: به دلسوژی.

واته چیدی مه لئی به ختم سه رنگونه و به دبه ختم چونکه نه گهر مهرامت خوش به ختییه، تهرکی
دونیای هیچ و پوچ بکه و به دلسوژی روو له باره گای گهیلانی بکه و به خواپه رستییه وه خه ریک به و
مشووری کاری خوت به نه و بسپیره.

(۳)

سیحری دلی مارووته که شهیدایی عوزاره
فیکری دلی هارووته له ریسوایی دیاره^(۱)

طه عنی مهده له وهستییه به وهستییه زاهید
بو رندی یی من کافییه نهو چاوه خوماره^(۲)

خوی ماهه وه یا شاهه له سهر تهختی جوانی
یا بهدری سهما قهدره هه موو شهو دهو و چاره^(۳)

(۳)

۱- مارووت و هارووت: ناوی دوو فریشتن، له قورثانی پیروژدا له نایه تی (۱۰۲) له سوره ی (البقره) د ناویان هاتوو.

عوزار: دهم و چاو، روخسار. له نوسخه ی (ن. م) لاپه ره ۳۶۴ (فیکری دلی مارووته) له جیاتی سیحری دلی مارووته.

۲- طه عنی مهده: تانه ی لی مهده.

زاهید: چۆل نشین و گوشه گیر، له پیناو خوا په رستیدا.

رندی: گرینگی نه دان به خو، له پیناو عیشقا.

رند: ته هلی رها و دل و میتشک خالی له ههوا و ههوه س.

کافییه: بهسه.

نهو چاوه خوماره: نهو چاوه مهسته.

له چاپی کوردستان (له وهستی یه).

له (س م) ۲۳۶ (به وهستییه له وهستییه) ههروه ها (نهو دیده خوماره) له جیاتی نهو چاوه خوماره.

۳- خوی ماهه: خوی مانگه.

بهدری سهما (بدر السماء): مانگی چوارده به ناسمانه وه.

شیرینه له روو چینه که خوئینه ههموو دهم
بهولیوو دهم و پهرچهم و بهو په نجه نیگاره

ئهم نوقطه یه خاله که له سهر عهینی جه مال له
ئازاری دلی زاری منی کرده هه زاره

ئهو پهرچهمه پر چینه ههموو عهسکهری چینه
بو غاره تی ماچینه که ئهم چینه سواره^(۴)

(صافی) ئهمه شینی تووه بو غونچهیی لیوی
یا چه هچه ههیی بولبوله یا زاری هوزاره^(۵)

(۴)

ئهوا غه زوهی غه می بو غاره تی دل کرده یه لغاره
وه کوو هه یهاوی عاره ب سا عه شیرو عیله هاواره^(۶)

قه دره ههموو شهو ده وو چاره: وارتککه و تووه ههموو شهو له چوارده یه. له بهر پرته وی و گهشی
روخساری.

له (ن م) ل ۳۶۴ (خۆی ماده) له جیاتی (خۆی ماهه) ههروه ها، له وی (به دری مه حاقی دوره) له
جیاتی (به دری سه ما قه دره).

۴- عهسکهری چینه: لهشکری چینن، یاشیتوه پرسیاره، لهشکری چینه؟
بو غاره تی ماچینه: بو داگیر کردن و تاراجی ماچینه.

۵- چه هچه ههیی بولبول: ئاوازی بولبول.

هوزار، یاخود هه زار: جوژیکه له جوژه کانی بولبول، له (م.ن) ل ۳۶۴ دا (شینی نه وه) له جیاتی (شینی
تووه)

(۴)

۱- غه زوه: داگیر کردن. شهرو جهنگ و به گژدا چوون.

مه‌لین دل بی هه‌وارو ترسنۆ که با به‌تالان چی
له‌لای خوئی ویش عه‌گیدو خانه‌دان و بی‌که‌سالاره^(۲)

ئهما چ بکا؟ له‌گه‌ل به‌ختی سیاو چه‌رخى که چ رفتار
که سه‌ر عه‌سکه‌ر به‌دائیم بو سوپای غه‌م فیرقتی یاره^(۳)

هه‌زاران قۆشه‌نی غه‌م بی به‌بی سه‌ر عه‌سکه‌ری یارم
دلی دیوانه هه‌لنایی ئه‌گه‌ر بی‌که‌ن به‌سه‌د پاره^(۴)

غارە: هێرش بردنە سەر.

یه‌لغار: هێرشى سواران.

عه‌شیر و عییل: خزم و كه‌س و خوتیش.

واته‌ و له‌شكرى غه‌م بو‌جه‌نگى داگیرکردنى دلم به‌گورجى هات ، ئیوه‌ش نه‌ی قه‌وم و كه‌س
كاره‌ هاواره‌ به‌فریام و هرن ، (صافى) له‌م پارچه‌ شیعره‌یدا ، وێچوو‌اندنیتكى (تشبیه) له‌ نیوان غه‌م
و له‌شكرى دوژمن دروست كردوو ، دلی خوئی به‌ ئه‌سیر و به‌ندى شه‌ره‌كه‌ له‌ قه‌لهم داوه‌ چونكه‌
له‌شكرى غه‌م سه‌ركرده‌كه‌ی یاره .

له‌ چاپی (المعارف) ل ۱۶ (یه‌لغار) له‌ جیاتى (یه‌لغار)

۲- ویش: خوئی ، ئه‌ویش.

لای ویش: لای خوئی.

عه‌گید: نازاو قاره‌مان.

له‌ چاپی (المعارف) ل ۱۷ (له‌لای خوئیشی) له‌ جیاتى (له‌لای خوئی ویش).

۳- ئهما چبكا (ئهما چبكا): به‌لام چببكا؟

ده‌گه‌ل: له‌گه‌ل.

به‌ختی سیاه: به‌ختی ره‌ش.

واته‌ دل ترسنۆك نه‌بوو كه‌ ته‌سلیم بوو به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی سه‌ر عه‌سکه‌ر له‌و له‌شكره‌دا كوچى یارو
دوو‌ر بوونه‌وه‌ی بوو ، توانای به‌ره‌ه‌لستی ئه‌و جوژه‌ غه‌مه‌ی نه‌بوو .

وهلی بیچاره یه ئیمرو حیمایه ی لازمه بوتان
نهوهك عالم بلئی عیلو عه شیرهت بووینه بیکاره^(۵)

له بهختی ئیمه دا ویستیش به عه یبو عاره وه یاران
خصوص لهم وهخته دا چونکی له چهند جی وا برینه داره^(۶)

وهفای عالم نه ما غیرهت خه لاص بوو (صافی) ئیستیکه
به تاقه سواره دل چبکا که جهیشی غه م به ملیاره^(۷)

۴- سه د پاره: سه د پارچه. نه گهر قوشه نی غه م به چهند هه زار له بو م بی، من باکم نیه و گوتی پی نادهم به مه رجیک سهر له شه کری نه وه هه زاران غه مه نه و تاکه غه مه نه بی که دووری یاره چونکه دووری یار له هه موو غه میتک قورس و گرانه تره بویه نه گهر سهر له شکر ته نه ها غه می کۆچی نه و نه بی دل م بکه ن به سه د پارچه ش، هه لنای و کۆل نادا.

له چاپی (المعارف) ل ۶۷ (هه رنای) له جیاتی (هه لنای).

۵- حیمایه ی لازمه: پاراستنی دل م پیویسته.

بیکاره: بی که لک و بی سوود.

وهلی: به لام. فارسییه.

له چاپی کوردستان، (حمایه ی لازمه بو مان).

۶- ویستیش: ئیستاش.

خصوص: به تایبهت.

لهم وهخته دا: له چاپی کوردستان (لهم وهخته دا).

له چاپی (المعارف) ل ۱۷ (له بهختی ئیمه یه) له جیاتی (له بهختی ئیمه دا)

۷- جهیشی غه م: له شه کری غه م.

به ملیاره: ژماره ی (ملیار) که ده کاته هه زار ملیۆن، یا خود به ملی یاره وه یه مه به سستی پرچی

رهشی یاره که وه کوله شکره له زۆری و چریدا.

(۵)

شيفتهی نووری جه مالم ماهی تابانم وهره
ناره زووی شههدی ویصالم جانی جانانم وهره^(۱)

روژی عیده چاوه رپتم بیی به قوربانم بکهی
کوشتنیشت ره هه ته سهد جار به قوربانم وهره^(۲)

بی دهوایی وهصله کهت دهر دم عیلاجی ناکری
دهردی بی دهرمان هه تاکه ی دهر دو دهرمانم وهره^(۳)

من غه ری بی تومه ئومیدم به هیچ دهرگانیه
چاوه رپی ئیحسانی تومه شای غه ری بانم وهره^(۴)

وا دل و دینم له ری عیشقی تو فهوتا چاوه کم
خوشی رووی توم کافیه بو نووری ئیمانم وهره^(۵)

(۵)

۱- شيفته: ناشيفته و سهرگردان .

ماهی تابان: مانگی چوارده شهوی .

شههدی ویصال: ههنگونی به یه کگه یشتن، کینایه ته له خوشی به یه کگه یشتن له شیرینی دا .

۲- روژی عیده: روژی جهژنه .

به قوربانم بکهی: بم کهی به قوربانی .

۳- وهصل (وصل): به یه ک گه یشتن .

۴- ئیحسان (احسان): چاکه

بۆ ھەوالم پرسی نەخۆشی خۆت چییە گەر یەك دەمی
یا لەبەر خوا یا لەبەر رەغمی رەقیبانم وەرە^(۶)

کەوتمە نیو حالی ھیلاکت و لەدەردی دووری تو
مەمکوژە بەودەردە سەد جار دەست و دامانم وەرە

ئاووری عیشت و ھەای سووتاندوو کۆگای دەرون
من غەریقی مەوجی خوینم سینە بریانم وەرە^(۷)

(صافی) تا روژی قیامت ھەر دەنالینی و دەلی
تا نەفس ماوە لە قەلبم یاری پەنھانم وەرە^(۸)

(۶)

لەتاوی ئاووری دووری ھەمیشە سینە بریانە
لە عشقی چاوی مەخمووری بە دائیم دیدە گریانە^(۱)

۵- خۆشی رووی توّم کافییە بۆ: خۆشی رووی توّبۆ من کافییە.

۶- لەبەر رەغمی رەقیبان: لە رقی نەیار و ناحەزان. واتە: ئەو کەسە بە عیشتی توو گەرۆدەو
نەخۆشە، چی دەبی گەر سەردانی بکە؟ جا سەردانە کە لە راھی خودا بی یاخود لە رقی ناحەزان و
نەیاران.

۷- ئاووری عیشت: ناگری عیشت. مەوجی خوین: شەپۆلی خوین.

۸- یاری پەنھانم: یاری بزم، یاری نادیارم.

(۶)

۱- ئاوور: ناگر.

چاوی مەخمووری: چاوی مەستی. چاوی خوماری.

چ لیكهم نه‌قده‌كه‌ی روو‌حم نه‌بیته‌ صه‌رفی ری‌ی قاصید
خه‌به‌ر بی‌ئی بلی بۆ كوشتنت یار دیته ئیرانه^(۲)

به‌یادی چاوه‌کانی بوو كه‌ دل شه‌یدایی بۆ روودا
له‌ قه‌یدی زولفه‌کانی وا ئه‌سیری حه‌بس وزیندانه^(۳)

شیفایی زه‌خمه‌كه‌ی دووریم به‌ غه‌یری یار به‌ كه‌س نایی
چ یارای عه‌قلی ئه‌فلاطون چ جینگه‌ی فیکری لوقمانه^(۴)

۲- نه‌قده‌كه‌ی روو‌حم: كالا‌ی روو‌حم.

نه‌بیته‌ صه‌رفی ری‌ی قاصید: گه‌ر نه‌بیته‌ قوربانی ری‌گه‌ی قاصیدی یار.

۳- قه‌ید: به‌ند.

دیته ئیرانه: دیته ئیره.

۴- زه‌خم: برین.

یارا: تواناو ده‌سه‌لات.

ئه‌فلاتون: فه‌یله‌سووفی یونانی له‌ ۴۲۷ تا ۳۴۷ پێش زایین ژیاوه له‌ بواری هزرده‌ زۆر به‌ ناوبانگ
بووه، خاوه‌نی زۆر نوسینی فه‌لسه‌فی و کۆمه‌لایه‌تییه‌ له‌ هه‌موویان دیار تر (کۆماری
ئه‌فلاتون)ه.

لوقمان: لوقمانی حه‌کیم. له‌ (س ن) ۱۶ ل (چ رای) له‌ جیاتی (چ یارای).

واته: برینی من به‌ ده‌ستی یار نه‌بی به‌ كه‌س شیفای نایی، ئه‌فلاتون و لوقمانیش به‌ هه‌موو
لیزانینی خۆیان توانای ئه‌وه‌یان نیه‌ چاری ئه‌و برینه‌م به‌کن.

ته‌ه‌ییور مام چلوون ریگه‌ی درا زولفی له‌سه‌ر عاریض
نه‌جیگه‌ی کافره‌ جه‌ننه‌ت خیلافی شهرع وقورئانه^(۵)

له‌سه‌ر صفحه‌ی جه‌مالی یار به‌ خه‌ططی زولفی نوسرابوو
له‌ ریعی عیشقا موسلمان کافره‌ کافر موسلمانانه^(۶)

عه‌جائب خاتمه‌یکه‌ له‌علی لیوی یاره‌ کم‌ بوی
له‌ دهر گانه‌ی سوله‌یمان ئاصفه‌ ئاصفه‌ سوله‌یمانانه^(۷)

ئومیدی زور هه‌یه‌ (صافی) نه‌جاتی بی له‌ غه‌م چونکی
ده‌لیل مه‌ولوو ئه‌حمد یاوه‌رو یار بازی گه‌یلانه^(۸)

۵- ته‌ه‌ییور مام: سه‌رم سورما.

له‌سه‌ر عاریض: له‌سه‌ر روو.

واته‌ سه‌رم سورما له‌وه‌که‌ ئه‌و زولفه‌ ره‌شه‌ چوون ریگه‌ی پیتدرا له‌سه‌ر رووی یار بنیشی؟ که
رووی یار به‌ه‌شته‌ وئو زولفه‌ش ره‌ش بووه‌ له‌ گونا‌ه‌ به‌ چه‌شنی کافر، ئه‌م شته‌ ناگونجی له‌ گه‌ل
په‌په‌وی شهرع و قورئاندا.

۶- واته‌ یارم به‌ پیچ و لوولی زولفی له‌سه‌ر رووی وه‌ها نوسرابوو که‌وا عیشق سه‌ودا سه‌ری
تیایه‌ و کافره‌کا به‌ موسلمان و موسلمان ده‌کا به‌ کافر.

۷- خاتمه‌: نه‌نگوستیله‌، مه‌به‌ست نه‌نگوستیله‌ی چه‌زهره‌تی سوله‌یمانانه‌.

له‌علی لیوی: سووری لیوانی که‌ وه‌ک له‌عل وایه‌.

سوله‌یمان: چه‌زهره‌تی سوله‌یمان.

ئاصفه‌: (ئاصفه‌ی کوری به‌رخیا) وه‌زیری چه‌زهره‌تی سوله‌یمان بووه‌. ئه‌و جووره‌ وه‌صفه‌ له‌ مه‌قامی
گه‌وره‌ له‌ جیی گچکه‌ و گچکه‌ له‌ جیی گه‌وره‌دا ده‌گوتری.
نالی) ده‌لی:

صاحیبی (علم‌الکتاب) ه‌ موتریبی هود هود نه‌فه‌س؟

یا سوله‌یمان له‌ (اخوان‌الصفاء) ئاصفه‌ صفه‌؟

پروانه‌ (دیوانی نالی، مه‌لاعه‌بدولکه‌ریمی موده‌رریس، ل ۴۳۳.

(۷)

که زولفی عاریضی داگرت و روژی روونی کرد ئاوه
عهجەب سیرپرێکه لەم کوفرە که ئیمانی لە نێوداوه^(۱)

لە دەرگانهت ئە گەر دەستم کەوی خاکی بەسەرما کەم
لەلای خۆم قیبلە کەم تاجی کەیانم و لەسەر ناوه^(۲)

لە روویی رەحمەوه جاری بنۆرە حالی موشتاقان
که نالەهی وان بەسانی نەفخی صورو حەشرە رووی داوه^(۳)

۸- دەلیل: ری پێشاندهەر.

بازی گەیلان: شیخ عەبدولقادری گەیلانی.

(۷)

۱- که زولفی عاریضی داگرت: که یار بە زولف و پەرچەمانی، رووی خۆی داپۆشی.
روژی روونی کرد ئاوه: روژی ئاواکرد، لەبەر ناچاری کێش و سەر وای، (ئاوا)ی کردووه بە (ئاوه).
عهجەب سیرپرێکه لەم کوفرە که ئیمانی لە نێوداوه: که یار بە زولفەکە، رووی خۆی داپۆشی
سەرم سورما لەبەر ئەوهی ئەم کارە جوۆرە نەپتیییک و رازیکە که دەبینم کوفر ئیمانی لە نێودا
پیتچراوه، کوفرە که زولفی رهشی پەخشانی یاره و ئیمانەکەش روویەتی.
لە دەستنووسی میرزا، ل ۹۴ (عهجیب) لە جیاتی (عهجەب).

۲- قیبلە کەم: ئەی قیبلە ی من.

تاجی کەیان: تاجی پاشایانی کە، وەک (کە ی قوباد، کە ی خوسرە و . هتد). لە دەستنووسی (س. ن)
لاپەرە ۱۱، (گیانم) لە جیاتی (کەیانم).

۳- بەسانی: بە وێنە. نەفخی صور: ئەو کەرەنایەیه که فوو دەکری لە لایەن یەکی لە
فرشتەکانی خوا بە ناوی نیسرافیل و نیشانە ی بەرپابوونی روژی حەشرە. لە دەستنووسی (س.
ن) لاپەرە ۱۱ (لە نالەهی وان) لە جیاتی (کە نالەهی وان).

له هیجرانی گوتم جان و دلم غارەت بوو ئەهی یاران
له جیسمم گەر دەپرسن وەك موقەبیا ئیسمه كەم ماوه^(۴)

له شەرقی شەوقی وەصلت شەمسی عومرم وا غرووبی کرد
لەمەولا چوون ئەبی ژینم کەوا مەحشەر هەلستاوه^(۵)

له بەحری عەشقی ئیظھاری غەواصیم کردو نەمزانی
هەزار غەوواصی وەك من لەو عەمیقی گێژە داماوه^(۶)

۴- جان و دلم غارەت بوو: گیان و دلم بە تالان چوون و نەمان.
موقەبیا، کینایەتە لە بی هیزی و ناسفتی.

۵- شەرق: رۆژھەلات.
شەوقی وەصلت: لە تامەرزۆو چاوەروانی گەیشتن بە تو.
غورروب (غروب): ئاوابوون.

واتە وا عومری من لە لای رۆژھەلاتی سۆزی وەصلت ئاوابوو، کە ئەمە شتیکی سەیرە و
نیشانەیی دنیا خەرابوونە چونکە یەکیک لە نیشانەکانی رۆژی حەشر، ئاوابوونی رۆژە لە
رۆژھەلات.

۶- ئیظھاری غەواصیم کرد: خۆم وا پیشان دا کەوا مەلەوانیکی شارەزام.
لەو عەمیقی گێژە: لەو گێژاوه قوولە، لەو گێژەنە. لە عەرەبی بەم جوۆرە شیوازه دەگوتری (اضافة
الصفة الى الموصوف) کە گێژاوه کە قوولە نەك قوولە کە گێژاوه. دیاریشە بۆ بەهیز کردنی وەصف
(صیفت) بە پیش (موصوف) دەکەوی.

مانای بەیتە کە: لە نیو بەحری عیشقدا خۆم بە مەلەوان زانی و خۆم وا پیشان دا چاککی لی
دەردەچم، بەلام نەمزانی کە پیشی من هەزاران مەلەوانی چاک لە نیوئەو گێژاوه دا حەیران و
سەرگردان بوون و نەیاننوانیوه لیتی دەریازن.

نیگار فیرمووی له عهشقی خۆمه (صافی)م کوشتوو ئەما
موحهیهەر مام چ سهگ مەرگینکه ئیستا کەش دهلین ماوه^(۷)

(۸)

ئەو پەرچەم و ئەگریجه هەموو دوشمنی دینه
ئەو زولفو رووه ئافەتی سەر رووی زەمینە^(۱)

عهشقت له دلم ثابتە نهك عاریضه قوربان
وهك (طُرّه)یی شاهان که لهسەر رووی نگیه^(۲)

۷- له عهشقی خۆمه: له عهشقی خۆما.

(۸)

۱- ئافەت: دەرد و بەلا.

له کتیی کیش و موسیقای مامۆستا (عەبدولرەزاق بیمار)، ل ۱۳۴ ئەم غەزەله دراسە کراوه.
دوشمنی دینه: دوژمنی دینن. یاخود دوژمنی یه‌کترن، سەرەرای زولف و روو، که ئافەتی سەر
رووی زەمینن.

له چاپی کوردستان (دوژمنی) له جیاتی (دوشمنی).

۲- ثابت: نه‌گۆر.

عاریض (عارض) دژی (ثابت) ه، شتییک که قابیلی گۆران و تیکچوون بی.

(طُرّه): خەتم و مۆر. نیشانه.

نگین: ئەنگوستیله.

واته عهشقی تۆله نیودلما و هه‌ها جیگیر و نه‌گۆره وه‌ک ئەو مۆزه‌ی که جاران شایه‌کان له‌سەر
رووی ئەنگوستیله هه‌لیان ده‌کەند و هه‌ر به‌هه‌مان ناوی سەر ئەنگوستیله‌کەش نامه و نووسراویان
مۆر ده‌کرد.

له ده‌ستنوسی (س.ن)، (شاهانه له‌سەر) له جیاتی (شاهان که له‌سەر).

عالم چ دهزانی که ئەمن کوشتەیی کیمه
لهو تیری موژەت ظاهره دائیم که به خوینه^(۳)

بیعاره دلّم چەندی جەفای دەی حەقە ئەمما
جیی رهحه گولم چونکی رهقیب و له کهمینه^(۴)

دل بووێته کهباب بو مهزهیی دیدەیی مهستت
قوربان لهوه مهعلوومه که لیوت غه کینه^(۵)

جانا وهره و اغهرقهیی طوفانی سروشکم
بی نووحی وهفات نابی نه جاتم بهسه فینه^(۶)

۳- له چاپی (المعارف)، ۱۹۷۱ (لهم چ دهزانی) له چاپ دهرنه چوو، له جیاتی (عالم چ دهزانی).

۴- رهقیب: دوژمن، ناحەز. کهمین: بۆسه و داو دانانهوه. واته: هەرچهنده که تو ئازاری ئەو دلّه بیعاره ی من بدهیت، حەقی خۆته، بهلام له لایهکی دیکه شهوه جیی رهحم پیکردنه، چونکه ناحەزمان خۆی له بۆسه و کهمین ناوه، و امه که ئەو ناحەزه پیمان خوش بیست.

۵- غه کین، (نمکین): وشه یهکی فارسییه، واته سوێر. (نمک): خوی.

مانای بدیته که: دلّم بوته کهباب و مهزه بو چاوی مهستت که له سوێری لیوه کانت دا دهرده کهوی، (عهلی مهردان) ئەم غهزه لهی کردوو به بهسته و دهلی: بو موژه یی) نهک بو (مهزه یی) له دواي هەر به ییتیکیش وهکو (ترجیع بهند) ئەمه ی خواره وهی زیاد کردوو:

نازیلی لیوه لهوی باریکی خاصه کهوی
هه ریه کی ماچم نهوی نایخه مه نیمه شهوی
به شێخه کهی کانی کهوی

(صافی) که له خاکی ده‌ری تو دووره به قوربان
سه‌گ مهرگی نه‌بی هینه چلون قابیلی ژینه^(۷)

(۹)

به ئه‌بروت کوزاووم دلّم پر زوخاوه
برینی ده‌رووم دووباره کولواوه^(۸)

۶- جانا: گیانه.

سروشک: فرمیتسک.

نوح: حه‌زرتی نوح،

سه‌فینه: که‌شتی، مه‌به‌ست که‌شتی (نوح) ه که برواداران پیتی رزگار بوون له توفان.
واته قوربان من ئیستا وا خنکاووم له نیوئه و ده‌ریایه‌ی که فرمیتسکی زوری چاوانم دروستیان
کردوه، سا فهرمو و هره وهک حه‌زرتی نوح فریام که‌وه و رزگارم بکه چونکه من جگه له تو به
هیچ که‌ستی که رزگار بوونم بو‌نیه. ئیشاره‌ته بو رووداوی (طوفان) ی نوح، چونکه له‌وتدا
ئه‌وانه‌ی له که‌شتی نوح سوار نه‌بوون، ده‌ریاز نه‌بوون و له‌ناوچوون، باوه‌ردارانیش به‌گه‌ل
پیغه‌مبه‌ر (نوح) که‌وتن، خوی گه‌وه‌ده‌فهرموئ: (انا لما طفی الماء حملناکم فی الجاریة) نایه‌تی
۱۱ له سوره‌تی (الحاقه)

واته: کاتی که ناو زور زیادی کردو بووه جیگای مه‌ترسی، ئیمه ئیوه‌مان به که‌شتی (نوح) ده‌ریاز
کرد.
الجاریه: که‌شتی.

۷- سه‌گ مهرگ: نه‌و که‌سه‌ی که له مردنه و نامری. شیخ ره‌زا ده‌لی:

مه‌پرسه بو‌له دووری تو نه‌مردم
که من سه‌گ مهرگم و گیان سه‌خت و دل‌ره‌قی.

سه‌رچاوه: هه‌مبانه بو‌رینه، ل ۴۴۸، هه‌ژاری موکریانی.

چلون قابیلی ژینه: چون شایه‌نی ژینه!

(۹)

۱- کوزاووم: لی‌دراوم، پی‌تکاووم.

بـــه و دووچاوه دل کـــوژاوه
يار به قه تلم نه مـــری داوه^(۲)

له دامینی زولفت چ نوریک عه یـــانه
له ناخیری شه ودا سه فیده ی به یـــانه^(۳)

ئه و بـــه یانه چنه ند جوانه
کوشتمی بـــه و په رچه مانه

که دهوړه ی له روودا به دوو زولفی خـــاوه
سه ما هه وری داگرت ورؤژ که وته ناوه^(۴)

له و دوو لاره لـــوولو خـــاوه
مـــاره دهوړی گه نجی داوه^(۵)

۲- به قه تلم: به کوشتم

۳- عه یان: ناشکرا و دیار.

سه فیده ی به یان: سه پیایی و رووناکی به یانی.

۴- واته که زولفی یارم دهوړی رووی نه وی داو دایپووشی، وهک نه وه و اېو که رووی ناسمان به هه ور بگیری و رؤژ بزر بکا.

۵- رووی یاری به گه نجینه شو به اندووه و زولفانیشی به دوو ماری رهش له دهوړی گه نجینه.

دیـده بـازـه چـهـند بـهـنازه
بـمـکـوژـه گـهـردنت ئـازا^(۷)

کهـوا خانـه ویرانـه (صافی) له دونیـا
لهـتاوی گولـی رووت بووه شـیت و شهـیدا

شـیت و شهـیدا کهـوتـه دونیـا
رهـمی پیـ بـکه سالـهـریـ خـوا

(۱۰)

یاران کوژاوی نازم سهـبرم له دل نـهـماوه^(۱)
عاشق به چاوی بازم کهـی رووم دهـکا به لاوه^(۲)

ئازاری دهـردی دووری پنهان نابی له سینهم
نالـه و فوغانی من و له گوئی عالم گهـراوه^(۳)

۷- گهردنت ئازا: گهردنت ئازاد، له نیو کورده واریدا هه‌میشه (گهردن ئازایی) ده‌گوتری له جیتی (گهردن ئازادی).

(۱۰)

۱- له چاپی کوردستان و المعارف: (کوژراوی نازم). کوژاو به‌بی (ر) واته لیدراو و کارتیتیکراو.

۲- له چاپی کوردستان: که‌ی رووی ده‌کا به‌م لاوه. له (المعارف)، ۴۸ل (به‌ولاوه).

۳- پنهان نابی: بزرنابی. له چاپی (المعارف) ۴۸ل (فوغانه‌که‌ی من) له‌جیاتی (فوغانی من)

دوودی ئاهم به دائیم دهچیتته چهرخی گهردوون
به ناری عهشقی جانان جهرگم وهها سووتاووه^(۴)

تا حهشری خاك وهسهر كهه تهسكینی قهلبم نایی
بای صهبا مه گهر بیئی خاکی دهری بهغداوه^(۵)

گهرچی له نهقصی خوومه بی ئیلتیفاتی یارم
ئه ماله قاپی رهحمهت عاصی کهی دهرکراوه^(۶)

ههرچهنده عیجزو مهراوهت ههمووم دیتن له هیجران
ئومید وایه له لای یار که بهس بی لهمهولاووه^(۷)

۴- دوودی ئاهم: دووکه ئی ئاهی سینهم.

چهرخی گهردوون یاخود عهرشی گهردوون له دهسنووسی (م. ع) دا ههردووکی ههیه.
له چاپی (المعارف) ل ۴۸، بهناوی له جیاتی (بهناری). براره له جیاتی سووتاووه.

۵- تهسکینی: ئارام کردن و هیسورکردنهوه.

دهری بهغدا: دهرگای بهغدا، باره گای شیخ عهبدولقادی کهیلانی.

۶- نهقصی: کهم و کوری.

بی ئیلتیفاتی یارم: بی مهیلی و بی موالاتی یارم.

قاپی رهحمهت: دهرگای بهزهیی.

عاصی: گوناهبارو لاری له ئایین.

۷- عیجز: بی هیزی و نه توانین.

مهراوهت: تالی. مهراوهت تالی و ئازاری ژیان.

له چاپی (کوردستان)، ل ۶۷ و (المعارف)، ل ۴۹ (هموم دینیی) له جیاتی، (ههمووم دیتن).

(صافی) له بهر دهر گانه ت که و ته سهر خاکی زیللهت
چاوه رپی لوطفی تویه جانا له ریسی خوداوه^(۸)
(۱۱)

له تاوی چاوه که ی مهستت دوو چاوم پر له خویناوه
حه نایی په نجه که ی دهستت به خوینم رهنگی هیناوه^(۱)

نهو ی دهردی فیراق پیی کردووم نه صلا بهیان نایی
له نیو ئیسلامه وه نه بووه له لای کافر نه قه و ماوه^(۲)

هه تا مردن بنالینم له غم ته سکینی دل نایی
له دووری فیرقه تی جانان وه ها مه فتوون و شیواوه^(۳)

دهوای وه صلی نه بی نه صلا شیفای دهردی دل نایی
له ریگهی خوا عیلاجیکم بکن تا کوو نه فس ماوه^(۴)

له دهستنووسی (س.ن)، ل ۱۴ (هه رچهن) له جیاتی (هه رچهند).
۸- زیللهت: زه لیلی و شه پرزه بی.
لوطف (لطف): میهره بانئ.

(۱۱)

۱- حه نایی: خه ناوی.
۲- نه صلا بهیان نایی: هه رگیز بهیان نا کرئ و ناگوترئ.
۳- ته سکینی دل نایی: دل نارامی بو نایی.

بلیسه‌ی ناووری دووریت وها جیسه‌ی منی سووتاند
به دائیم دووکه‌لی ئاهم ده‌چیتسه عهرشی نه‌علاوه^(۵)

له به‌د به‌ختیمه بوئی له‌یله کهم بی مه‌یله دهرحق من
سه‌هب طولی شهوی هیجرانه طالبع هر له خهو ماوه^(۶)

له (صافی) گهر ده‌پرسن بو چی وا په‌ژمورده‌یه ئیستی
له خزمهت یاری دووره بوئه وا غهم دهوری لی داوه^(۷)

۴- ده‌وای وه‌صلی نه‌بی: نه‌گهر نه‌و دهرمانه نه‌بی که وه‌صلی یاره.

نه‌صلا: هدرگیز.

له چاپی (المعارف)، ل ۵۰ (له رتی ریا) له جیاتی (له رنگه‌ی خوا). هر له‌وی (نه‌فس
تاكو له سینگ ماوه) له جیاتی (تاكو نه‌فس ماوه). (عیلاجم کهن) له جیاتی (عیلاجیم
بکهن).

۵- نه‌علا (أعلى): عه‌ره‌بیه و به‌صیغه‌ی (اسم التفضیل) واته هه‌ره به‌رزو بلند.

له ده‌ستنوسی (س.ن)، ل ۱۶ (به‌گهرمی دووکه‌لی ئاهم) له جیاتی (به‌دائیم دووکه‌لی ئاهم).

۶- سه‌هب طولی شهوی هیجرانه: هوی نه‌ویه که‌وا شهوی هیجرانی یار زۆر دووردریژه.

طالع (طالع): به‌خت

له خهو ماوه: کینایه‌ته له‌وه که به‌ختی به‌د و سه‌رنگونه.

۷- په‌ژمورده: په‌وچ بوون و سیس بوون، ژاکاو. له چاپی (المعارف) ل ۴۸ (به‌ناوی) له جیاتی (به‌ناری).

جۆیباری چاوه کانم رووی زهمینی گرتوووه

بۆیه صهحرای سینه کهم سهبزهی غهمی شین کردوووه^(۱)

ئهی رفیقان مهنعی نالینم مه کهن بی ئیختیار

حاله تیکه موبته لایه دل له دهستم دهرچوووه^(۲)

ناصریحا وه عظی صهبووری دامه ده بی فایده یه

من له مه کهب خانهبی غهم دهرسی عیشقم خوینلووه^(۳)

۱- جۆبار: به جۆگه باران، کینایه ته له زۆر گریان و بهردهوامی فرمیتسک رشتن.

صهحرای سینه: مهرامی سینهی خۆیه تی.

واته چاوه کانم هیند به گور ئاو ده پیتون و ده بارتین، تاوایان له سینهی من، کردوووه گیا و گرتوووه دهریکات هیندهی ئاو بدری، به لام له بهر نه وهی ئاوه که فرمیتسکه و فرمیتسکیش له نه نجامی گریان و غهم پهیدا بووه بۆیه نه و گیا و گزهی سینهی من گیای غمه مه نهک گیای شادی و بهخته وهری.

۲- موبته لایه (مبتلی): به یه کتیک ده لیتن موبته لا که دوو چاری دهر دیک بووی.

واته ئهی دۆست و یاران له گریان و نالینم مه نعم مه کهن چونکه دلّم دوو چاری دهردی عیشق بووه و هیور کردنه وه و ئۆقره ی نه و له دهست من نه ماوه.

۳- ناصر یحا: ئهی ناصر، نامۆزگار. به زۆری ئهم (ئه لیفه) له شیتوازی فارسیدا به کار دی. وهک (پهروه ردگار) واته: ئهی پهروه ردگار.

وه عظ: نامۆزگاری.

صهبووری: ئارامی و هیور بوونه وه.

واته: ئهی نه و که سهی که ده تهوی به نامۆزگاریه کانت دلّی من بخره یته ئارام و ئۆقره گرتن، به سه چیدی نامۆزگاریم مه که قسه کانی تۆ له باره ی واز هینانم له عیشقی یار، بی سووده له بهر

خۆت ئە گەر بێی بکوزی خوۆشه لاهلام ئەما ره قیب
وا ده لئی مه جبووبه قه تلی تۆی به گوئی من کردوووه^(۴)

هیچ کەس نایی به هاوارم له لای ئەو عالەمه
وا له بهر نالەو فوغانی من قیامەت رابوووه^(۵)

دەفعەیی بۆسەر نه خوۆشانت ئە گەر بێی ئەی طەیب
دەردە دارانت له خوۆشی تۆ شیفایان هاتوووه^(۶)

ئەوێ من له مەکتەبخانەیی غەم فێری دەرسی عیشق بوویە تازە بە قسەیی تۆ ئەی ناصیح واز لە
سەودایی ئەو عیشقە ناهێنم.

مەکتەب خانەیی عیشق، ئەو دەگەیهنی که شاعیر له شوێنێکی وادەرسی عیشقی خۆتندوووه که
کۆی هەموو مەکتەبەکانی عیشقە، چونکۆ ئەو نالی قوتابخانەیی عیشق، یاخود مەکتەبی عیشق.
۴- ره قیب: ناحەزو نه یار.

ئەما (أما): بەلام. له عەرەبیدا پێی دەگوتری (أما) نامێری مەرجه (أداة الشرط).

قەتل (قتل): کوشتن. بەگوئی من: بە فەرمانی من.

واتە ئەی خوۆشه وێستە کەم ئە گەر بێت و خۆت بکوزی، من پێم خوۆشه بە دەستی تۆ بکوزتیم،
گەر مەبەستت کوشتنی منە، بەلام داخی گرانم ئەوێه که ئەو ناحەزه کوشتنی من بە پیلانی خوۆی
دەزانی و خەلکی وا تێدەگەییی که تۆ کوشتنی منت بە قسەیی ئەو ئەنجام داوه.

له دەستنووسی (س.ن)، ل ۱۳ (واله دلی) له جیاتی (وا ده لئی).

۵- قیامەت رابوووه: قیامەت بەرپا بووه. کینایەتە له نالەو فوغانیکی زۆر.

۶- دەفعەیی: جارێک له جارێ.

واتە: دەرمانی دەردی من تەنھا بێنیی تۆیەو بەو بێنییە برینم ساریژ دەبی.

له چاپی (المعارف)، ل ۴۸ (ره حمت) له جیاتی (مه یلت).

عومره کهم صهرفی وهفات بوو مهرحه بایئکم نهدی
وا دهزانم رووچه کهم مهیلت له سهر من لاچوووه

دوور له بالای تو بیناییم کویره ههلنایی به کسه
روژوو شهو بیداره چاووم وا مهزانه نوسه تووه^(۷)

حالی (صافی) گهر دهپرسی وا له دهست هیجرانی تو
مات ومههوت ته له گوشه ی بیکهسی دانیشه تووه^(۸)
(۱۳)

ئه ی نیگارا بهسیه با ده رگی وهفا بکریته وه
تابه که ی دل ههر له زیندانی جهفا بکریته وه^(۱)

صهبری (ایوب) م له کی بوو عومری نوحم چون ئه بی
پینچو دوو روژیکم ماوه روح که چوو ناییته وه^(۲)

۷- بیداره: به ناگایه، ناخهوی. بیدار، وشه یه کی فارسییه. واته: به ناگا.

۸- مهههوت: سه رسام وهیدمه گرتوو. لی قهوماو.

له (س ن) ۱۳ل (حوزنه وه) له جیاتی (بیکهسی).

له گۆناری (نوروز العراق)، ل ۱۵۶ نم غهزه له به وه رگی پدراوی بو زمانی عه ره بی بلاو کراوه ته وه
بو ته واری عه ره بیه که پروانه به شی (پاشبه ند) له م دیوانه دا.

(۱۳)

۱- نم پارچه غهزه له له ئیستگه ی به غدا به شی کوردی. به دهنگی هونه رمه ندان عه لی مهردان و
تاهیر توفیق، تو مار کراوه.

له چاپی کوردستان (تا به که ی ههر دل) له جیاتی (تا به که ی دل ههر).

گەر له رووی رهحه و ابی یا به عهزمی کوشتم
نه ی موسولمانان ره جا کهن توو خودا یار بیته وه^(۳)

په دهی روو هه لگه جانا وه فای تو صهبری من
وهک حه یایی عاشقان قه طریکه با نه تکیته وه^(۴)

دل له قهیدی زولفه کهی هیندهی په شیوی دیتوو
تا نه فهس ماوه مه فرموو جاری تر ناسیته وه^(۵)

روژی هيجران تاریه؟ یا خود شهوی به ختی منه
یا له سهر رووی زولفی شیواوی دی و ده خولیته وه^(۶)

۲- نه ییوب: حه زه تی نه ییوب که له نازار کیشان و نه خوشیدا زور نارام گریوه.

نوح: پیغه مبه رنوح، که نزیکه ی ۱۰۰۰ سال ژیاوه. خوی گه و ره ده فرمووی: (فلبث فیهم الف سنة الا خمین عاما فآخذهم الطوفان وهم ظالمون) نایه تی ۱۴ له سوره تی (العنکبوت).

۳- گه له رووی رهحه و ابی: گه له رووی رهحه و ابی له بهر کیش، (وه ی کردوو به (وا)).

۴- قه طریکه: قه طریکه. ته نها یهک قه تریه.

واته زوو که روو پۆش له سهر رووت لابه ره تو له ی ته وه موو نارامه ی من بده ره وه به وه فای خۆت، با هه ره کو ئیمه ی عاشق شه رمان لانه ماوه، سه بریش وهک شه رمی لی نی چونکه دل من نارام ناگری هینده به دیار رووی دا پۆشراوی تو بووه ستی.

۵- قهید: کووت و زنجیر. وشه یه کی عه ره بییه.

۶- واته: ته و روژی که یارم دووره په ریزه نایا روژه که روژیکی تاریکه یا خود له بهد به ختی من بووه به شه و؟ له پاشان هه ر خۆی ده لی له وانه شه هیه کامیان نه بن به لکو ده شی ته و روژه بویه و تاریک بی چونکه رووی یارم به زولفی شیواوی دا پۆشراوه و خورشیدیش بویه تیشک نابه خشی

(صافی) بهد میهری زهمان و (قصه) بی روژی وهفا
لیم مهپرسه توخودا با زامی دل نه کولیتتهوه^(۷)
(۱۴)

عاریضی یارم گرۆی حوسنی له گولشنه بردهوه
بۆیی گول خاری غهمی سهرتا بهپا دهر کردهوه^(۱)
گریهوو زاریم له گهڻ بولبول قیاسی ناکری
چونکه تامردن دهنالم من بهئیش ودهردهوه^(۲)

چونکه رووناکی نهو، له رووی یاری من وهگریراوه، ئیترتا رووی یار داپۆشرایی به زولفی
پهشیوی، رۆژ ههروا کزو بی هیژ دهبی و رووناکی نابهخشی.
۷- بهد میهر: بی وهفا و بی بهزهیی.
واته قهت له باره ی بی وهفایی و بی مروهتی لیم مهپرسه، چونکه زامی دلم ده کولیتتهوه له بهر
زۆر ههست به نازار کردن له دهست جهوو و ستهمی زه مانه و بی مروهتی نهو.
قصه: سه برده.

(۱۴)

۱- عاریضی یارم: رووی یارم.
گرۆی حوسن: پیشبرکیتی جوانی.
خاری غهم: درک و چقلی که له نهجامی غه مناکی و زۆر خهفه تباری ده چوو بوون.
واته یاری من رووی هینده گهش و پرتهوه که پیشبرکیتی جوانی له گولزار بردهوه و گولشنه هه
چهند رازاوه بی، ناگا به جوانی نهو، بۆیه گول دیسان درکی ده کردهوه، له بهر زۆر پهژارهیی
دهرنه چوونی لهو پیشبرکیتیهدا.
۲- قیاسی ناکری: بهراوردی ناکری.
واته ههه چهنده که بولبول دل به ئیشه له داخی گول، بهلام نهو گریه یه نهو که مه، گه بهراورد
بکری به گریه و زاری من، چونکه چریکه ی بولبول بو گول کاتییهو ناله و گریانی من تا مردنه .

قاصیدی گهربی له تۆبئی سەلام ویتە لام
ژیری کهوشی ماچ دە کهم قوربان به تۆزو گەردەوه

ئیشی زامم والەبەینی عالەما مەعلوم بوو
گە له خوینی چاوکانو گەه له رەنگی زەردەوه^(۳)

سەر به زانوویی جەفا جانالە هيجران تا به کهی
دەستە و ئەژنۆ دابنیشم بەو هەناسەئە سەردەوه^(۴)

دەردی من بەو چاوه ییمارەت ئە گەر دەرمان نە کهی
چۆن به ئومیدی شیفایم لەو دلەئە وەک بەردەوه^(۵)

گەر بلین (صافی) له عیشقی لەیلە کهی کوئی جیگەیه
تۆبلی مەجنوونە صیفەت رووی والە چۆلۆ هەردەوه^(۶)

۳- گەه: هەندێ جار.

۴- زانوویی جەفا: ئەژنۆی جەفا، مرۆڤ کە غەمی زۆر بی هەندێ جار سەری به ئەژنۆی دەکا
لەبەر پەژارەیی. هێمنی موکریانی دەلی:

گۆشەیی تەنهایی من هەر ئەژنۆکەمە بۆیە وا مەحکەم گرتوومەتە نیو باوەشم

۵- بیمار: بە مانای مەست و هەروەها بە مانای نەخۆشیش دی بەلام لێرەدا مەبەست له چاوی
بیمار: ئەو چاوهی که مەستە.

۶- مەجنوون صیفەت: مەجنوون ئاسا، وەکو مەجنوونی لەیلا. یاخود، وەکو شیت.

ئەى پرتەوى رەنگت بە مەثل عەبىنى چرايە
 وەى حەلقەبى زولفت شەبەبەى دامى بەلایە^(۱)

گرتوتە نیشانەى سەرى موزگانى غەدەنگت
 بۆيى دلە كەم بى كەسى لەم گوشە خزايە^(۲)

سەودا سەرى تۆم مەخەرە زىندانى جودايى
 سەندوقى سەرت دەفەبى مەيلم كەوەلایە^(۳)

بى يارو دليل پا مەنى رى عەشقى جەوانان
 چەند سەر لەسەر ئەم رىگە لە سىدارە درايە^(۴)

۱- شەبەبەى دامى بەلایە: وەكوداوى بەلایە.

۲- واتە بەتيرى موزگانە نیشانە و سىرەت گرتووە لە دلەى منى بىچارە، بۆيە وادلەى من بە بىكەسى خۆى شاردۆتەو لە ترسى ئەو تىبرى موزەت. لە چاپى كوردستان، ۵۲ل (كردوتە) لە جياتى (گرتوتە).

۳- سەندوقى سەرت: سەدەقەى سەرت. بىكە بە خاترى خۆت. ياخود، لە دەورى سەرت كەرىم. مەيلم كەوەلایە: مەيلم بەدەرى.

لە چاپى (المعارف)، ۴۴ل، (حەيفە كە دەخەى بەندە لە ئەو چاهى بەلایە)!

۴- دەليل: رى نیشانە رولىزان و شارەزا.

پا مەنى رى: رىگا دامەگرە. مەكەوە رىگا.

خوینم برژی صورهتی ناوی تو ده کیشی
تا نهیکوژی نازانی که (صافی) به وهفایه^(۷)

(۱۶)

من کهوا مهحروومی یارم زیندگانم بوچییه
وا بهدهردی وی گرفتارم زیانم بوچییه^(۱)

نیعمهتی دونیا به مایه، کهی حیسابه بو دلم
بی مهتاعی چاوه کهی سوودو زیانم بوچییه^(۲)

نامهوی باغی وهنهوشه و سونبول ورهیحان و وهرد
غونچهیی لیوی نه بی باغی گولانم بوچییه^(۳)

۷- صورهتی ناوی تو ده کیشی: وینهی ناوی تو به خوینه وه دهگری، لهم بهیتهدا صافی حالی خوی
(تشبیه) کردوه به حالی مهنصوری هللاج و دهلی نهگه خوینم برژی، خوینه کهم شیوهی ناوی تو
وهردهگری چونکه کوژراوی تیری تووم.

هللاج: (حسین کوری منصوره هللاج له پیاوه خواناسه کانی سهدهی سییه می کوچی دا
ژیاوه (انا الحق) یدک له قسه کانی نهو بووه له کاتی جهزه. ماوهی ۸ سال گیراوه له سه قسه کانی
که زانیانی نهوسا لیتی حالی نهده بوون له سهرده می (المقتدر بالله) ی عهباسی ههزار داریان لیدا
وله پاشان ههردوو دهست وقاچیان بری و لاشه کهشیان ناگر تیبهردا).

پروانه: دیوانی مهحوی، ل ۸، مهلا عهبدولکه ریمی موده رریس.

له چاپی (المعارف)، ل ۴۵ (نانه مکوژی) له جیاتی (تا نهیکوژی).

(۱۶)

۱- زندگان، یاخود، زیندگانی: فارسییه، واته ژیان. له چاپی (المعارف) و (کوردستان)
پادشاهیم له جیاتی (زندگانیم).

۲- مهتاع: سهرمایه، کالا. بهها و قیمهت.

نامهوی ئەصلا ژبانی خوّم بهی دوولوی یار
ئاوی حەیانم نەبی رووحی رهوانم بۆچییه^(۴)

خاکی ژیر دەرگانه کە ی سەد باغی فیر دەوسە لە لام
ئاستانە ی ویم نەبی قەصری جینانم بۆچییه^(۵)

گەر غولامیم پی کەرەم کا پادشاهیم کە ی دەوی
جیم لە بەر دەرگانه بی روتبەو نیشانم بۆچییه^(۶)

چیم لە جیی عیسایی مەریەم (صافیا) بی وەصلی یار
روتبەیی ئەعلا مەقام ولامە کانم بۆچییه^(۷)

۳- وەرد (ورد): گول. لە بەر ئەوەی لە (مەصر) ی دوو مەسی ئەم بەیتەدا ، (گول) هەیه ، بۆیه
نە ی گووتوو ، رهیحان و گول ، بە لکو گولێ کردوو بە وەرد بۆ خو پاراستن لە دووبارە بوونەوەی
وشە ، چونکە دووبارە بوونەوەی وشە لە ناویەک بەیتدا بەی ئەوەی رهگەزدۆزی (جناس) ببەخشی
پەسەند نییه . لە دەستنووسی (س.ن) ، ل ۱۷ و لە (المعارف) ، ل ۵۲ (گول) لە جیاتی (وەرد) .

۴- ئاوی حەیان: ئاوی حەیات ، صافی لە نیوان لیتی یار و ئاوی حەیات کە گوایە هەر کەسی
ببخواتەو تا سەر دەژی ، (تەشبییهکی دروستکردوو ، جا کە بەلای ئەو لیتی یار ئاوی حەیات
بی و ئەویش دەستی نەکەوی بۆچی سووی لە ژبانی خو ی بی؟

۵- ئاستان: بەر دەرگا .

قەصری جینان: کۆشکی بە هەشت . (جنان) کۆی (جنة) ه واته بەههشته کان .

۶- گەر غولامیم پی کەرەم کا : گەر بێم کا بە خزمەتچی خو ی و شایانی ئەو بەم خزمەتکاری بێم .

۷- عیسی : حەزرتی عیسا .

جهمعی عوشاقان مه کهن لۆمهم که وهقتی زارییه
 نهشتهری دووری چهبیم وا له جهرگم کارییه^(۱)

مهنعی ئاهو نالهیی دل بۆچییه بی ئیختیار
 واله بهر زامی له گوڤهیی سینه کهم هاوارییه^(۲)

یار یهدی بهیضای ههیه هاتوته لیسمی دلمی بهست
 بهو ههموو ئیعجازه وا مهیلی له جادوو کارییه^(۳)

مه ریهم: (مه ریهم کچی عیمران)، دایکی چه زه تهی عیسا.

۱- جهمعی عوشاقان: نهی گه لی عاشقان.

نهشتهر: شه فرهی دهستی نهشتهر گه رو پزیشک، سه رچاوه، ل ۸۸۴ی هه مبانه بۆرینه.

۲- بی ئیختیار: بی هه لبراردن: لیته دا مانای (به ناچاری) ده گه بیینی.

واته: نهی گه لی عاشقان بۆچی مهنعی دلهم ده کهن له گرین و نالاندنیکی ناچاری؟ له بهر زامی: واته له بهر زامی دل.

۳- یهدی بهیضا: (الید البیضاء): دهستی سپی، ئیشاره ته بۆ دهستی چه زه تهی مووسا، که خواله

قورئان، له باره ی ئه وه وه ده فه رموو (وادخل یدک فی جیبک تخرج بیضاء من غیر سوء فی تسع

آیات الی فرعون و قومه الهم کانوا قوما فاسقین) نایه تی ۱۲ له سوره تی (النمل).

مانای بهیته که: یارم له گه ل ئه وه شدا که خوا توانای پی به خشیوه و پیویست به سیحر کردن ناکا بۆ به ستنی دل می، که چی ئه وه سه ره رای ئه وه هه موو توانایه و دوا ی ئه وه ش که دل می منی به ند و نه سیر کردوو ئیستا مهیلی جادوو کردنی هه یه له وه دل می بیچاره م.

مەزرەغەى دل تۆوى شادى قەت مەفەرموو شىن دەكا

تا له هەورى بەختى من دائىم بى ئەو غەمبارىيە^(٤)

وا حەياتم بى سەبەب قەيدى حەياتى كـردووم

شىوھنى رووحە عەزىزان قەيدى من يە كجارى يە^(٥)

شەو بەبى شەمعى روخت پـر ظولمەتە خانەى دلـم

رۆژ بەبى رۆژى جەمالى تۆ سىياھوتـسارىيە^(٦)

٤- مەزرەغە: كىلگە و جىگەى چاندن.

مەفەرموون شىن دەكا: مەلئىن شىن دەكا.

واتە ھەرگىز مەلئىن كىلگەى دل تۆوى شادى شىن دەكا و بەتەماى ئەو مەبن، چونكە لە بەختى من ھەر ھەورى غەم دى و غەم دەبارئىن غەمىش ھەرگىز شادى شىن ناكە بەلكو ھەر دەرد و ئازار دىنئى بۆدلى مەرۆقى عاشق و سەوداسەر.

٥- حەياتم: مەبەست يارەكەيەتى كە بە قەدەر حەياتى خۆى خوشى دەوى.

قەيدى حەياتى كـردووم: ژيانى منى بەند كـردووه. لەنئىوان (حەيات)ى يەكەم و دووھەم دا رەگەزدۆزى تەواو ھەيە. (الجناس التام).

واتە ئەو شۆخە كە ژيانى بەند كـردووم ھەر خوشى گيان و ژيانى منە، كە وابوو خوشەويستاتم ئەم جۆرە بەندە بەندى گيانە نەك ھەر بەندى جەستەمە بۆيە ھەتا ھەتايە دواى مردنئىش من ھەر بەندى ئەوم.

٦- شەمعى روخت: مۆمى رووى تۆ، رووى تۆكە وەكو مۆمە.

ظولمەت: تارىكى. زۆر تارىك.

(رۆژ)ى يەكەم مەبەستى كاتە، (رۆژ)ى دووھەميش واتە خۆر.

سىياھ: فارسىيە واتە رەش.

تارى: تارىك.

نه‌قشی زارو لیوی یارم نایه‌ته جه‌دو‌هل که‌ششی
مانی چینیش وا ته‌حه‌ییور مایه له‌و په‌ر‌گارییه^(۷)

چونکی موددی‌که له‌یاری باوه‌فا دوور که‌وت‌ووم
قووتی شیرینم دریغا وا له‌ ژه‌هری مارییه^(۸)

(نه‌زه‌تا) ساده‌ردی (صافی) هه‌رله‌دوولا دی شیفای
یا به‌وه‌صلی روویی یاره، یا به‌لوظفی بارییه^(۹)

صافی له‌م دیره‌شعیره‌یدا نه‌وه‌ روون ده‌کاته‌وه‌ که‌وا خۆر‌ئه‌و رووناک‌ی و دایسانه‌ی له‌ پرت‌ه‌وی و رووناک‌ی رووی یاره‌وه‌ پیت‌بر‌اوه‌. بۆیه‌ ده‌ل‌سی: ته‌گه‌ر جه‌مال‌ی یارم نه‌بی خۆر‌ه‌ش و تاریکه‌. هه‌روه‌ها نه‌وه‌ش راده‌گه‌یه‌نی که‌وا دل‌ی نه‌و به‌بی نه‌و رووناک‌یه‌ی رووی یار تاریک‌ستانیکه‌.

۷- نایه‌ته‌ جه‌دوه‌لکه‌شی: که‌س توانای نه‌وه‌ی نییه‌ وینه‌ی بکیشی.

مانی: نه‌ قاشیک‌ی به‌ ناوبانگ و به‌هره‌وه‌ر بسووه‌، له‌ هونه‌ری په‌ر‌گاری و نه‌خش و نیگار کیشاندا وینه‌ی له‌ جیهاندا که‌م بسووه‌.

ته‌حه‌ییور مایه: سه‌ری سور‌ماوه‌.

له‌ چاپی کوردستان، ل ۵۲ ته‌حه‌ییور ماوه‌.

۸- باوه‌فا: وه‌فادار، به‌ وه‌فا.

قووت (قوت): خواردن، خۆراک.

دریغا: حدیفه، به‌داخه‌وه‌.

۹- نه‌زه‌تا: نه‌ی نه‌زه‌ت، له‌ چاپی کوردستان له‌ په‌راویزی نه‌م شیعیره‌دا نووسراوه‌: (صافی)

لیه‌رده‌دا وه‌لام‌ی نه‌زه‌تی داوه‌ته‌وه‌ که‌ بوژتیک‌ی رواندزییه‌، دیوان‌ی صافی چاپی کوردستان ل ۵۲.

کورت‌ه‌ ژبان‌ی (نه‌زه‌ت)‌ی شاعیر: ناوی حاجی سوله‌پیمان به‌گی ژووژیل‌یه‌ کوری مه‌جید به‌گ له‌ سه‌ره‌تای نیوه‌ی سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌م هاتۆته‌ دنیاوه‌، خۆتندن‌ی ئایینی ته‌واو کردووه‌ لای مه‌لایه‌کان‌ی ناوچه‌ی رواندز، له‌ دوایش داچوووه‌ بو (نه‌سته‌نبول) له‌ کاتی ده‌سه‌لات‌ی نه‌هرییه‌کان،

دهردی دووریم چهشتووہ ژہہری فیراقم نۆشییہ

بۆیی کہ خووشیم نہخۆشی و نہخۆشیم خووشیہ^(۱)

ئاشی بہختم باوی غہم گہردوون دەگیڤی بۆیہ وا

مایہیی عومرم بہلاشہہ وا پہلاسم پۆشییہ^(۲)

بووہ بہ بہرتوہبہری دارایی، لہ دواي مردنی شیخ محمد سہدیق لہ گہل کوری شیخ محمەد سدیق کہ ناوی (سہید تہا) بووہ ماوہتہوہ، پاش کشانی لہشکری روسیای قہیسہری بوئیران و داگیر کردنی (ورمی)، نہزہت لہ گہل مہجیدبہگی کوری لہ سالی ۱۹۱۵ ز لہ ورمی لہ سیدارہ دراون.

لہ شیعری نہزہت:

مہمکوژہ چیدی بہ ہیجران ئەہی جہفا کارم وەرہ

تاب و تاقت چوو لہ قہلبم بی و ہفا یارم وەرہ

بہیتی کوتایی:

نہزہتی شاعیر ئەزم بۆت دل بریندار و غہریب

کہس نیہ دہردم دہوا کا تۆی دہوا کارم وەرہ

بروانہ:

۱- گۆقاری ہہولیر/ژمارہ ۲-۳ حوزہیران، سالی ۱۹۷۰.

۲- ہفتہ نامہی برایی تہی (نہدہب و ہونہر) ژمارہ ۹۲ لہ رۆژی ۴/۹/۱۹۹۸، محمەدی مہلا مستہفا ہیرانی

۱- نۆشییہ: نۆشیوہ.

لہ دەستنووسی (س.ن)، ۸ل (دوورم) لہ جیاتی (دووریم).

۲- باوی غہم: بہ ئاوی غہم، لہ بہر (ضرورہ) (باوی) بہ کارہیناوہ.

پہلاس: جوڑہ قوماشیکی زوورہ. دہرویشان و ئەہلی تہریقہت دہیپۆشن.

نہم بہیتہ لہ دەستنووسی (س.ن) دانہ.

رۆژ له فیکری عاریضی خۆراکی من خوینی دلّه
شهو بهیادی زولفه کانی نووستنم بیدارییه^(۳)

دل نهفامه گهر بلی عه قلم بۆلای لهیلا دهچم
ههر به مهجنوونی دهگا پی قور به عهقل وهوشییه^(۴)

ناسنی سارد بوو له پێشدا دل له بی یارو کهچی
گهرچی ئیستیکه له کوورهی عیشق دائیم جۆشییه^(۵)

وا بههار هات صۆفی ئەصلا سا جلی ناوی کهچی
بۆ ریا بهرماله کهی دائیم بهشانو دۆشییه^(۶)

۳- له فیکری عاریضی: له بیرکردنهوه له رووی نهو.

بیداری: ههشیاری و نه خهوتن. واته من نه خواردنم ههیه نه خهوتن چونکوبه رۆژ من خوینی دلّم
دهخۆم و دهخۆمهوه، شهویش که کاتی پشوودان و خهوتنه، ههر بیر له زولفه کانی نهو یاره
دهکه مهوه، تا بهیانی ههر هوشیار و به ناگام.

۴- گهر بلی عه قلم: گهر بلی عا قلم.

نهفام: نهفههم، نهزان.

۵- ناسنی سارد: کینایه ته له کاری بی سوود.

۶- ریا: واته: مهراییی و دوور له واقیع و راستی. دۆش: شان و مل.

شهر ده گهل به ختی به دو چهرخی که چو دنیایی دوون
مهیکه (صافی) نه فعی وان نابی به سعی و کوشییه^(۷)

(۱۹)

دووباره چهرخی که چ رهفتار به کینهی من هه لستاوه
چ سووچی من نییه وا خووی بهدی هیشتا لسه مر ماوه

تسه للی عاشقان چوون دی له دهورانی فلهک (هیسات)
که ئەم ئا شووبه ئیسته کیش له بهینا صولخی نه کراوه^(۸)

بیناییم کهم بووه یا روژی هیجران تارییه یاران
سیایی طالعی عوشاقه یا زولفی پەشیواوه^(۹)

۷- ده گهل له گهل، له چاپی کوردستان و (المعارف): شهر له گهل له جیاتی (شهر ده گهل).
دونیای دوون: (الدنیا الدنیه) دنیایی بی بهقاو و بی وهفا.
نهف: قازانج و سوود.

(۱۹)

۱- تسه للی (التسلی): دلنهوایی.

هیسات: وشهیهکی عه ره بییه بوشتیک به کاردیت که روودانی دهگمه ن و بهزه حمهت بی یاخود
هه رووندها.

ناشوب: فیتنه وشهرو ئاژاوه.

ئیهسته کیش: ئیهستاکهش.

واته له نیوان عاشقان و فهله کدا، ململانی و رقه به رییک ههیه له نهجامی بی مروه تی
فهلهک، که ئەم جوژه کاره ساته هیشتا سولخی نه کراوه، ئیدی دلنهوایی عاشقان شتیکی دووره.

۲- تارییه: تاریکه،

شهو ی فیر قهت گهلی طولانیه خو ناخهوم نه ما
که ، چبکم بهختی بهد هه ناسقی دائیم هه ر له خو ماوه^(۳)

وه کوو عاره ب که دهست و دامه نی ئیوهم عیلاجی کن
دلی قه قنهس میثال و له کووره ی سینه سووتاوه^(۴)

له دهست طاوری غه م ئیستیش نه سیره دل به مظلومی
وه لی چبکا قوماندانی فیراقه نه مری و داوه^(۵)

له لایکی جهفای یارو له جایکی به لای نه غیار
(تجنب) لازمه (صافی) چ له لاوه چ له لاوه^(۶)

یاران: نه ی یاران.

سیایی طالعی عوششاقه: له بهخت رهشی عاشقانه.

له دهست نووسی (س.ن.) ، ل ۳ (که چ بووه) له جیاتی (که م بووه).

۳- طولانی: زور دوورو دریش.

له چاپی کوردستان (خوم ناخهوم).

۴- قه قنهس میثال: وه کوو قه قنهس. قه قنهس بالنده یه کی خه یالی یه گوایه عه شق ده یگری و

ده سووتی و ده بیته خۆله مییش له نیو خۆله مییشه که سه ر له نوی زیندوو ده بیته وه.

۵- طاوری غه م: له شکری غه م.

مه ظلوم: سته م لی کراو.

قوماندان: سه ر کرده.

له چاپی کوردستان (نه سیری دل) له جیاتی (نه سیره دل).

(۲۰)

قهددی شهنگ و شوخ ئە گەر بی سەروی بوستانی توه

باغی سیوو خووخ ئە گەر بی نهو گولستانی توه^(۱)

زینەتی غیلمان و حووری حوسنی تۆیه دولبەرم

(جنة الماوی) ئە گەر بی طاقی ئەیوانی توه^(۲)

۶- له جایتکی : له جیگایهکی .

تجنب لازمه: خو پاراستن پیتوسته.

نەم بەیتە، له چاپی کوردستان بەم شیۆهیهیه:

له لایینکی جەفای یار و له جایتکی جەفای ئەغیار

رهههایی زهحمهته یاران چ له لاهو چ له لاهو

له هیچ دەستنوووس و به یازنیک نەم بەیتەهی جەوتەمەم بە شیۆه چاپکراوی چاپی کوردستان،

بەرچاو نەکهوت. له (شیخ عەبدولقادر و شیخ عبدالکریم) ی کورانی (صافی) یم بیست ئەوان

(تجنب لازمه) یان کردوو به (رهههایی زهحمهته)!

(۲۰)

۱- ئەگەر بی: ئەگەر هه بی.

نهو گولستان: گولستانی نوی.

تووه: وشه یهکی ناوچه ییه به مانای (تۆیه).

له دەستنوووسی (میرزا)، ل ۹۳ (شووخو شهنگ) له جیاتی (شهنگ و شوخ).

۲- زینة: ئارایش و جوانی .

غیلمان: کۆی (غلام) ه، نهو کورەهی هیشتا نهگه یشتۆته بالقی.

حوسنی تۆیه: جوانی تۆیه.

جنة الماوی: ناوی یهکیکه له جیگا بهرزو نهشته دارهکانی بهههشت، له قورثانی پیروژدا ناوی

هاتوو (عندها جنة الماوی) نایهتی ۱۵ سوورهتی النجم.

وا که مهولا وه صفی تۆی کردوه به (لولا) رووحه کهم
عالمه و نادهم چ یارای ئهنا خوانی توه^(۳)

ئاسمان حسرهت له بو ئهرضی ده کیشی دائیما
چونکی بورجی رۆژو مهه چاکی گریبانی توه^(۴)

۳- مهولا (مولی): خوای گهوره.

لهولا (لولا): ئیشارهته بو (لولاك لولاك لما خلقت الافلاك) که ههندی کهس بهحه دیسی قودسی
داده نین.

سه نا خوانی: ستایش گوتن و خویندن. به گشتی ئهم غهزله بو ستایشی پیغه مبهره (د. خ).

عالمه و نادهم: گیتی و ئاده میزادان.

یارا: توانا.

سهنا: ستایش.

واته ئهی محمه د: که خوای گهوره به گهورهیی خوئی ستایشی تۆی کردوه و پله و پایهی بهرزی
پی داوی و بهو گۆتهیه پیروزی خوئی، ئیتر هه موو عالمه و خه لکان ناتوانن به تهواوی وه صفی
بهرزی و پیروزی مهقامی تۆ بکهن چونکه کهس توانای ئهوهی نییه وه کو خوای گهوره وه صفی تۆ
پکا.

له دهستنوسی (س. ن)، ل ۱۱ (وه صفی تۆ) له جیاتی (وه صفی تۆی).

له چاپی (المعارف)، ل ۴۴ (وه صفی تۆی کردوا) له جیاتی (وه صفی تۆی کردوه).

۴- چاکی گریبان: یهخهی دادراوی کراس.

مهه: مانگ. حسرهت: تاسه و خهفت.

واته: ئهی محمد (د. خ) ئاسمان به تاسه و حسرهته وهیه چونکه زهوی ئهو شهرفمه ندییهی پی
بهخسراوه که تۆی لی هاتوویته وجود و یاخهی کراسی تۆ جیسی وه ده رکه وتنی رووی تۆیه که وهک
مانگ و رۆژ وایه له رووناک بهخشی و ورشه دان.

سیرۆی (سبحان الذي أسرى) نیشانهی شاهیهت

طرهیی خهتیی ریسالهت مۆری فهرمانی تووه^(۵)

رازی (لی وقت مع الله) خاصی توویه ئهی حهیب

عاصییان بوویه ئومییدی حهشرو میزانسی تووه^(۶)

۵- سبحان الذي اسرى: یه کهم ئایهتیی سوورهتیی (الاسراء) ه له قورئانی پیروژ له بارهیی (الاسراء، و میعراجی) پیغه مبهرا (د.خ) که تهواوی ئایه ته که بهم شیوهیه:
(سبحان الذي اسرى بعبدہ لیلًا" من المسجد الحرام الی المسجد الاقصى الذي بارکنا حوله لئریه من اياتنا انه هو السميع البصیر).
نیشانهی شاهیهت: نیشانهی ئه وهیه که تو شاهی.
شاهیهت: شاهیهته.

ئهم جوړه به کارهیتانسه له شیعیری شاعیراندا ههیه وهک ئهم بهیتهیی خواره وه که کیتسهی له سه ره ئایا هی (نالی) یه یان هی (فیکری) یه:
دهرویش نیهم که وتووومه دووی ئیبل به حدی حدی
مه جنوون نیهم به حرو بهرو و بیید ئه کهم طههیی؟
واته دهرویش نیم، مه جنوون نیم، ل ۷۱۳ ی دیوانسی نالی. مه لا عه بدول که ریعی موده ریس.
طورههیی خهتیی ریسالهت: مۆری نیشانهی پیغه مبهرا یهتی.

۶- لی وقت مع الله: یه کیکه له فهرمووده کانی پیغه مبهرا (د.خ) واته من کاتیکم ههیه له گه ل خوای گه وره ئه و کاتهی بو ته رخا ن کردووم که له ویدا له بهری بهاریمه وه و شه فاعهت بو گونا هکارانی ئومهت بکه م.
عاصییان: گونا هکارو تاوانباران.
حهشرو میزان: روژی حهشرو لیکنۆلینه وهی کرده وهی خه لک به ته رازووی کرده وه.

واته: گونا هکارانی ئومهت ته ئه ی محمد (د.خ) به و قسه یه ی تو دلیمان خو شه که ده فه رمووی (لی وقت مع الله) که مانای ئه وهیه: (کاتیکم ههیه له روژی جهزا له خزمهت خوا، که تیایدا داوای لیپوردن ده کهم له خوا بو تاوانباران له ئومهتیی خو م بو یه ئه وانسه ی گونا هکارن ئومییدی ئه و روژه یان زوره که تو ئه ی محمه د له و روژه دا له سه ر حهشرو میزان ناماده ده بی و داوای لیپوردنیان بو

خاکی ژیری نه‌عله کانت کوحلی (مازاغ البصر)
تووتیای (چشم) به‌صیرهت گهردی دامانی توه^(۷)

خه‌لقی ئه‌رواحی هه‌موو عالم نه‌تیجه‌ی حبّی تۆن
ئه‌ی هه‌موو ئه‌رواحی عالم بی به‌قوربانی توه^(۸)

دە‌کە‌ی له‌ یە‌زدانی مە‌زنە‌وه‌، ئە‌و رازە‌ش کە‌ تە‌رخان کردنی ئە‌و رۆژە‌یە‌ تایبە‌ت بۆ‌ تۆ‌یە‌ ئە‌ی
مە‌مە‌د و کە‌سی دیکە‌ ئە‌و ریزو تایبە‌تمە‌ندییە‌ی پێ‌ نە‌در اوە‌.

له‌ چاپی (المعارف)، ل ٤٤ (بازل دقت مع الله) له‌ جیاتی (رازی لی وقت مع الله).
٧- کوحل (کحل): کلی چاوان.

کوحلی مازاغ البصر: کلی چاوێک که ماندوو نه‌بی له‌ دیتن و په‌کی نه‌که‌وی.
توتیا: دەرمانی چاو به‌هێز کردن.

چشم به‌صیرهت: چاوێک که حه‌قیقه‌ت و راستی بیسنی.

واته‌ خاکی ژیری نه‌عله‌کانی تۆ‌ئه‌ی مە‌مە‌د جۆره‌ دەرمانێک و کلێکە‌ هەر کە‌س له‌ چاوی
خۆ‌ی بکا، چاوه‌کانی هەرگیز له‌ بینین ناکه‌ون. . . تۆ‌زی به‌ر پێ‌ی تۆ‌ش هەر کە‌س به‌ نه‌سیبی بی،
دەرمانه‌ بۆ‌ چاوی ئە‌و بۆ‌ دیتنی راستی.

٨- خه‌لق: دروستکردن و هێنانه‌ وجود.

نه‌تیجه‌ی حوبی تۆ‌ن: له‌ ئە‌نجامی خۆشه‌ویستی تۆ‌ دروست بووینه‌.
ئه‌رواح: کۆ‌ی (روح)ه‌.

واته‌ خوای گه‌وره‌ له‌ خۆشه‌ویستی تۆ‌ رۆحی هه‌موو خه‌لکانی دیکه‌ی دروست کرد، که‌ و ابوو (یا
رسول الله) با رۆحی هه‌موو خه‌لک بپێ‌ به‌ قوربانی تۆ‌.

(صافی) بی سهرمایه بی تهقوا له کونجی موفلیسی
چاوه نۆری گه نجی لوطف و نهقدی ئیحسانی توه^(۹)

۹- تهقوا (التقوی) خوا په رستی و خو پاراستن له کرده وهی خراب.

چاوه نۆر: چاوه روان.

له کونجی موفلیسی: له گۆشه ی بیهشی له کرده وهی چاک.

لطف: میهره بانی.

نهقدی ئیحسان: مایه ی چاکه.

واته صافی بیهش له کرده وهی چاک و خوا په رستی، ئومیدی هه ر خه زینه ی میهره بانی و
که ره می تویه نه ی محمد (د خ) ده نا هیچ شتیک شک نا با بۆره زامه ندی خودا. ئه م جوړه
ره فتاره ی صافی، ریبازی نه هلی (ته صوف) و عیرفانه، که هه رگیز خو یان به هیچ نازانن و
هه رچه نده طاعهت و خوا په رستی بکه ن به لایانه وه هه ر ناگاته ئه و راده یه که مرۆف به کرده وهی
خۆی خوا لیتی رازی بی، ئه گه ر به زه یی خوا و به هانا هاتنی پیغه مبه ری (د.خ) له گه لدا نه بی.

پیتی (ی)

(۱)

جانا بهسه بی مهیلی دهمی رووی و هفا بی
تا چهند دلی زار، به ئازارو جهفا بی؟^(۱)

نائیبی خه یالی تووه غه م بویه له دلا
غارهت گره بو عه قلی منی خانه خه رابی^(۲)

هرچی له تهرهف تووه بهسه رما بی به قوربان
پیم خوشه بلا بی له دلا گهرچی به لا بی^(۳)

خالی له حیمایهت نیه بو عاشقی مهه جوور
خوی دیته وه هرچهند به خه طا بی، به خیطابی^(۴)

(۱)

۱- تا چهند: هه تاکه ی.

۲- نائیب: بریکار و جیگر. غارهت گر: هیرش بهرو داگیر کهر. خانه خراب: مال لی تیکچوو.

۳- له طهرهف تو: له لایه ن تووه. بلا بی: بابی.

۴- حیمایهت: پاراستن و چاودیری. مهه جوور: نهو کهسه ی به جی هیشترا بی.

هرچهند به خه تا بی: هرچنده که تاوانبار بی، واته: نهو یاره به تاکه وه لامیک یا راسپارده و نامه یهک دهگه ریتدوه لای عاشقی به جی ماو هرچنده که نهو عاشقه تاوانباریش بی، چونکه یاره که ی به بهزه ییه و به کجاره کی خوی لی ناگری و پشتی تی ناکا. (له چاپی کوردستان هرچهند (به خه طابی به خه طابی)!

شهئنی تووه بۆ جیلوهیی مهعنی ههموو عالهم
لاهوتی و ناسوتی ووتیه گهرچی له حیسابی^(۵)

(اثبات) ی وجودی تووه ئهرواحی فهریقهین
تسه صدیقی (الست) چ (نعم) بی چ (بلی) بی^(۶)

خالسی نییه ئهصلا له تهجه لایی جه مالت
ههرچی له (ئری) تا به (سما) جیلوه نومابی^(۷)

۵- شهئنی تووه: .تهنها له توانای توّ دایه.

جیلوه: ناشکرا بوونی نووری خودا بۆ دلی (سالک).

لاهوتی: زانستی ناسین و په‌رستنی خودا.

ناسوتی: عالهمی ماددی.

مهعنی: مهعنهوی.

۶- اثبات: سه‌لماندن.

وجود: هه‌بوون.

ئهرواح: کۆی (روح) ه واته گیان.

فهریقهین: ههر دوو چین (چینی خاوه‌ن باوه‌ران به خوا و، چینی بی باوه‌ران).

تصدیق: باوه‌ره‌یتان و دان به گه‌وره‌یی خوا.

(الست) ئیشاره‌ته بۆ ئه‌و نایه‌ته که ده‌فه‌رموی (الست بریکم قالوا بلی) نایه‌تی ۱۷۲ له

سه‌وره‌تی (الاعراف). (نعم) و (بلی) دوو حه‌درفی جه‌وابین له وه‌لامی په‌رسیاردا دین. کاتی خوا

گیانی ئاده‌میانی دروست کرد، فه‌رموی (الست بریکم) واته ئایا من خوا‌ی ئیوه نیم؟ هه‌ندیک

به (نعم) و هه‌ندیک به (بلی) وه‌لامیان داوه.

مانای به‌دینه‌که: گیانی ههر دوو چین توّ هیناوتته وجود ئه‌ی خوایه ئه‌و کاره‌ش که خه‌لق کردن و

هینانه وجوده سه‌لماندنیک ته‌واو و بیگومانه له‌سه‌ر هه‌بوونی توّ، ئیتر وه‌لامی خه‌لکان

به‌رامبه‌ر په‌رسیاری توّ چ به (بلی) بی چ به (نعم) بی شتیک ناگۆری.

جوزئیکی صیفاتہ دووجیہان (أول) و (آخر)
سیرپیکه له ذاتا چ خهفا بی چ جهلا بی

(صافی) به ئومییدی تووه گهرچی له حسابت
رووی مهعزیرهتی زهرده بفرموو له چ لا بی^(۸)

۷- تهجهللا (التجلی): دهرکهوتن به جوژیک، مه بهست دهرکهوتنی نووری خودایه.

ثری: خاک.

سه ما (السما): ناسمان.

جیلوه نومابی: دهریکه وی.

واته ههر له سهر خاکه وه تا کو ناسمان شتیک نیه له توانای تو به دهری.

۸- جوژتیک: به شتیک.

صیفات: صیفاتی خوای گه وره.

أول و ناخیر: دوو صیفته تن له صیفاته کانی خوای گه وره که مانای یه کهم ههر هه بوونیه چ کاتیک
نه بووه که نه بووی و مانای دووهم (ناخیر). واته ههر خوئی هه تا هه تایه ههر ده مینی و بی
کو تاییه.

سیر (سر): وشه یه کی عه ره بییه به واتای نه پینی.

خهفا: بزرو نادیار.

جهلا: روون و ناشکرا.

مهعزیرهت: عوزر هینانه وه.

بفرموو: بلئی.

نهم پاره چه شیعه ره له چاپی کوردستان ته رتیبی به یته کانی بهم شیوهی خواره وه یه:

(۲)

دلّم په ژموردهیه ئیستی ده خیل مو طریب صه دایئ بی
له ده ست هیجرانی یارم نیو نه فهس ماوه وه فایئ بی^(۱)

له باتی شادی و خو شنی گه لی بیمارو غه مناکم
مه گهر بهو لاوئو حهیرانو نیوه شهو بؤم شی فایئ بی^(۲)

سهره تای بهیته که	تهرتیبی بهیته که له چاپی کوردستان، ل ۷۲	له ده ست نو سه کان
جانا بهسه بی	یه کهم	یه کهم
نائیبی خه یالی	دووه م	دووه م
هه رچی له طه ره ف	سه ییهم	سه ییهم
خالئ نیه	چوارهم	حه وتهم
شه ننی تووه	پینجه م	پینجه م
خالئ له حیمایه ت	شه شه م	چوارهم
اثباتی و جوودی	حه وتهم	شه شه م
جوژنیکی صفاته	هه شته م	هه شته م
صافی به نومیدی	نۆیهم (کو تایی)	نۆیهم (کو تایی)

(۲)

۱- په ژمورده: سیس و زه بوون و ژاکاو.

ئیستی: ئیستا.

صه دا: دهنگ و ناواز.

هیجران: دوور بوونه وهی یار، ناوی مه قامیکی ره سه نی کوردیشه، جوژه لاواندنه وه یه کی به
جو شنی هه یه.

سهرچاوه: مه قامه تایبه تیه کانی کورد، رزگار خوشناو، گوژاری رو شنبیری نوی، ژ ۸۱ سالی
۱۹۸۰ ز.

(۲۴۰)

لیکۆلینه وه ساغکردنه وهی محمه دی مه لا مسته فا هیرانی

غهمی هیجرانی تاکه‌ی بی صدای نه‌ی موپریا سا ده‌ی
به‌یاتو شوورو ماهووری و قه‌زازو ده‌ستگایی بی^(۳)

به‌بی ئاوازی توئه‌صلا نییه چاره‌ی دلی شه‌یدا
ده‌خیل ده‌نگی صه‌باو راستو حیجازو چارگایی بی^(۴)

۲- له‌باتی: له‌جیاتی.

لاووک: جوژیکه له‌ مۆرکی هونه‌رو گۆرانی کوردی ناوه‌رۆکه‌که‌ی باس له‌ داستانی قاره‌مانی
ودلداری ده‌کات .

حه‌یران: یه‌کیکه له‌ مۆرکه ره‌سه‌نه‌کانی گۆرانی کوردی به‌ هه‌ولیترو ده‌ورو به‌ری ناسراوه، هه‌یران
دوو جوژه، هه‌یرانی سه‌رچیایی و هه‌یرانی مه‌جلیسی .
نیوه‌شه‌و: نیوه‌ی شه‌و ناوی مه‌قامیکی ره‌سه‌نی کوردیشه . پروانه گۆفاری کاروان، ژ ۱۲۲ ل
. ۱۴

(رزگار خۆشناو) ی هونه‌رمه‌ند ده‌لی: (حه‌یران زۆر جوژی هه‌یه، یه‌کیکه له‌وانه‌ هه‌یرانی سه‌ر
چیایی و ناوچه‌ی تیره و هۆزی خۆشناوه‌تی که (شه‌قلاوه و هه‌یران و صلاح الدین) ده‌گرته‌وه .
سه‌رچاوه: گۆفاری رۆشنیبری نوی، ژماره ۸۱، سالی ۱۹۸۰ ز لاپه‌ره ۴۱، رزگار خۆشناو.
۳- موپریا: نه‌ی موپریب .

ساده‌ی: ده‌ساده‌ی . واته: ده‌ی موپریب ده‌ست پی بکه .
به‌یات: جوژه مه‌قامیکی ره‌سه‌نی رۆژه‌ه‌لاتیه .

شوور: به‌شیکه له‌ مه‌قامی به‌یات، فارسه‌کان پیی ده‌لین شوور .

ماهوور: فارسه‌کان پیی ده‌لین (ماهوور) لای خۆشمان به‌ (نه‌هاوه‌ند) به‌ناوبانگه . هونه‌رمه‌ند
مامۆستا (حه‌سه‌ن گه‌رمیانی) له‌ دانیشتنی‌کدا له‌ گه‌ل به‌ریزیاندا، له‌ سالی ۱۹۹۸ ز گوتیان:
نه‌هاوه‌ند له‌ ئینگلیزی پیی ده‌لین (Miner) ماینه‌ر، واته په‌یژه‌ی بچووک (السلم الصغیر) .

۴- صه‌با: جوژیکه له‌ مه‌قامی به‌یات .

چارگا: یه‌کیکه له‌ جوژه مه‌قامه‌کانی گروپی (عه‌جه‌م) .

له پاش مردن وه صیهت بی له جینی یاسین و تهلقینم
صه دای دیوان و عورفاو دهنگی کوردو قوریایی بی^(۵)

به دهستی نهو حه بیبه گهر نهمن مردم شه هیدیکم
(گواهی) م خوینه (فردا) ناحقه کهس (ادعا) بی بی^(۶)

ره جا کهن توو خودا یه کدهم که یار بیته سه رینی من
بلتی کوشته ی منه (صافی) نه گهرچی بی خه طایی بی^(۷)

۵- یاسین: مه بهست سووره تی (یاسین) ه له قورثانی پیروژ، له کورده واریدا و باوه ده لیتن له کاتی سه ره مهرگدا، ههروه ها دوا ی مردنیش له سه ره مردوو سووره تی یاسین ده خویندری. تهلقین: تهلقینی مردوو.

کورد: جوژه مه قامتیکی روژه هه لاتییه.

له چاپی کوردستان (صه دای دیوان و عورفاو دهنگی کوردانیش له دووایی بی).

۶- گواهی: فارسییه واته شایه دی، یان به لگه و شایه د.

فردا: وشه یه کی فارسییه واته سبه ی، سبه ی نی. مه بهست دواروژه.

۷- .. نه ی دوست ویراده ران ره جا بکه ن له سه ره مه رگا یار بی بۆ لام نه گهر بۆ ساتیکیش بی به لکو بلتی من (صافی) م کوشتوو نه گهر چی بیتاوانیش بی. صافی نه وه ی به ژیانه وه و لووتکه ی به رزی خوژی زانیوه که ناوی نه وه ی لی بی به دهستی یاره وه کوژراوه، به هه مان وینه له بهشی شیعه ره فارسیه کانیدا ده لی:

وعده است نگار آید و خونم که بریزد

ای کاش ازین مژده اگر زودتر آید

واته وه عده وایه نیگارم بی و خوینم پریشی، نه ی خوژگه که زووتر نه و موژده یه م پیدرا باو یارم هاتبا.

(۳)

فیدات بی روو حی شیرینم له سهرچی وا پهریشانی
به لایی وات به سهر هیئام چ کس دهرمانی نازانی^(۱)

زه مانیکه له گوشه ی بیکه سی رهنجووری تو یه دل
حه بییم که عبه که چ نابی نه گهر خوت بییه سهردانی^(۲)

کەسی لهم عهصره نهیدیوه به شهر وهک تو له شیرینی
ته حه بیور ماله ته صورت نه گهر نه قماش نه گهر مانی^(۳)

له مندالیوه تهوقی بهنده گی تو م ههر له نه ستویه
وه کوو قومری دهنالینم عهزیزان دولبهرم کانی^(۴)

(۳)

۱- نازانی: نازانی.

۲- رهنجوور: دهردمه ند و نه خوش.

۳- ته حه بیور: سهرسام.

عه صر: چهرخ.

له چاپی کوردستان (به شیرینی) له جیاتی (له شیرینی).

مانی: وینه کیش و زاناو داناییکی گه وره بووه له ۲۱۶ز_ ۲۷۷ داژیاوه . له سهردهمی
فهرمانره وایانی نه رده وان له سهر بیور و باوهره که ی دوا ی نازاردان و زیندانی کردن گیانی له دست
داوه.

۴- تهوق: (طوق) وشه یه کی عه ره بییه به مانای کۆت و زنجیر.

وهره سهر چارههیی چاووم بنۆره سهیلی خوینینم
قیاسی ناکری ئەصلا به ههوزو جوگهوو کانی^(۵)

بلینه شوخه کهم تاکهی له دوری ههر بنالینم
وه کوو عارهه ب چیه جاری که دهستم گا به دامانی

ههتا ویتا که مهشهور بوو به بهدنامی له عشقی تو
چ باکی لۆمهیی غهیره له مهولا (صافی) هیرانی^(۶)

(۴)

عهزیزیکم ههیه ئیسمو به جیسمای (یوسف) ی ثانی
ههزاری وهك زولهیخا هه بسی نیو چاهی زهنه خدانی^(۱)

بهندهگی: بندهیی.

کانی: کوانی.

۵- سه چارههیی چاووم: سه رکابیاو و جوگهی فرمیتسکی چارهه کانم.

سهیلی خوینین: فرمیتسکی زۆرو خویناوی.

۶- ههتا ویتا که: ههتا ویتا که.

بهدنامی: بهدناوی.

غهیر: بیانی.

له مه ولا: له مه وودا.

له چاپی کوردستان (ههتا ویتا که) له جیاتی (ههتا ویتا که).

(۴)

۱- عهزیز: خوشه و یست، یا خود عهزیزی میسر، میردی زولهیخا.

چاهی زهنه خدان: فارسییه به مانای قوولایی چه ناگه.

زولهیخا: ژنی عهزیزی میسر که دوو چاری عهشقی یوسف بوو.

له سه د فهرسه نگه وه بۆ چاوی نابینا ضیا به خشه
ههزارانی وه کوو یه عقووب له بۆنی عهطری زولفانی^(۲)

له نیو خاکی عهجم تا کو عه رب سه رحه ددی رۆهو کورد
شههی و انابی ئەصلا صاحیبی موهری سوله یمانی^(۳)

به ئینصاف گهر ته ماشاکه ن سه راسه ر عه یبی لی نایئ
جه مالی یاری من بۆ ئەهلی دل گه نجیکه په نهانی^(۴)

حه بس: زیندانی و به ندی.

۲- فهرسه نگ: له عه ره بی (فرسخ) ی پیده گوتری و له کوردی، (قوناغ، یا قوناخ، پتوهری مهودایه، نزیکه ی (۶) کم ده بی، فهرهنگی عه مید، ل ۸۶۵.

ضیا به خش: رووناکی به خش. له چاپی المعارف له (بهینی) له جیاتی (له بۆنی)، له ده ستنوسی عبدالله (به سانی هه زه تی یه عقووب) له جیاتی (هه زارانی وه کویه عقووب). واته: نهوانه ی نابینا بوونه، له دووری سه د فهرسه نگه وه ئەگه ر بۆنی ئەو خۆشه و یسته یان بۆ بی، چاویان له نابینایی چا ده بیته وه ده گه شیتته وه ههروهک یه عقووب که به بۆنی یوسف، خوای گه وه بینایی بۆ گه رانده وه ههروهک له قورئاندا ده فهرموئ (إِنِّي لِأَجْدِ رِيحَ يَوْسُفَ لَوْلَا أَنْ تَفْنَدُونَ). بێخودی شاعیریش ده ئی:

ده می بوو چاوه رتی موژده ی قودوومی ئیوه بوو (بێخود)
خودا کردی نه سیمی پیره هه ن، بۆ پیری که نعان هات
پیره هه ن: کراس

۳- خاکی عه جم: له بنچینه وه عه جم به که سانیککی نا عه رب ده گوتری، ههروهک پیغه مبه ر (د.خ) ده فهرموئ: (لا فرق بین عربی و لا عجمی الا بالتقوی)، به لام ئەگه ر سنوور و خاکی له گه ل به کارهات، ولاتی فارس ده گرتته وه واته ئییران. حه دد (حد): سنوور. شهه: شاه، شا، پادشا. صاحیب: خاوه ن. موهری سوله یمان: مۆری هه زه تی سوله یمان.

۴- به ئینصاف: به وێژدان. له چاپی کوردستان و (المعارف) گه نجیککی له جیاتی (گه نجیکه).

له بو فرمانی یارم هرچی گهر دن که چ نهی یاران
له ژیر پی جهلهوه سهر دادنه وک شیخی صهنانی^(۵)

مه طافی سالیکان و ره نوم او که عبه بی عوش شاق
(در باز خدا) کانسی و هفا سولتانی گیلانی^(۶)

ئه گهر سولتانی دونیایی گهدای دهر گانه که ی توپه
به نازی خوت نیازی پی کهرم که (صافی) هیرانی^(۷)

له چاپی کوردستان، (بوو به نه هلی دل). له ده ستنوسی عبدالله بهیتی چوارم بهم شیوه یه یه:

چراغی شهب نشینانه جه مالی دولبه ری ما هم
ضیایی نه هلی عیرفانه روخی شمععی شه بوستانی

۵- جههل (جهل): نه زانین .

۶- مه طاف (مطاف): جیگهی ته و اف و زیاره ت.

سالیکان: ته ریه تداران.

ره نوم او: ری نیشاندهر.

(در باز خدا): فارسییه، و اتا دهر گای کراوه ی خوا، که بریتییه له به زهی زوری خودا، یا خود
دهر گای تهویه. لیته دا صافی چند تایه تمه ندیک کۆده کاتهوه له دهر گای نارامگای شیخ
عبدالقادری گیلانی، که پیرو ریره وی نهوه له ته ریه تدا، ته نانه ت نهوه دهر گایه ی نارامگای نهوه
به قاپی ره حمه تی خودای گه وره ده زانی، چونکه به رای نهوه پارانه وه و ستایش و ملکه چ کردن
له باره گای گیلانیدا جیگای گومان نییه و یه زدان و هری ده گری له به نده ی خوی.

۷- له چاپی المعارف ل ۶۱ (دونیا بی) له جیاتی (دونیا بی).

نهم به یته وشه کانی له بهر پیوستی پاش و پیش کراوه، له بهر ته وه بهم شیوه یه ی خواره وه:
ئه گهر صافی هیرانی سولتانی دونیا بی ههر گهدای دهر گانه که ی خوته، که و ابو به نازی خوت
نیازی پی بده و پی کهرم بکه. له ده ستنوسی عبدالله:
به نازی خوت ره واکه پی نیازی، له جیاتی (به نازی خوت نیازی پی کهرم که).

(۵)

ئەى موڧرىبى ھەرىفان دەستكە بە نەغمە خوانى
ئاوازی تۆیە بوڧل وا دەفع ئەكا غەمانى^(۱)

بەزمت شىفایە سادەى بوڧم لیدە بەربوطو نەى
ئەو دەردى دڧل ھەتا كەى چى ماوہ عومرى فانى^(۲)

موڧرىب بە سازو نەى بى ساقى بە جامى مەى بى
تا عاجزىمە طەى بى رووكەینە شادمانى^(۳)

(۵)

۱- لە ل ۳۳ ى گۆڧارى بەیان ژمارە ۱۳۹ ل (۳۰)، (نەھرۆ صالح سەعید)، بابەتیکى ئەدەبى
لە بارەى (صافى) یەوہ بلاو کرد بوۆہ، لە بابەتە بلاو کراوہ کەدا پارچەى (ئەى موڧرىبى ھەرىفان)
گۆزىن و دەستکارىتیکى زۆرى پىئوہ دياربوو، وەك :

وشەى (سامى) لە جىاتى (ساقى) یان (مەنەى بى) لە جىاتى (مەتەى بى) وە زۆرى دیکەش.

۲- بەربوط: یاخود (بەربەت) ئامپىرتیکى مۆسىقییە وە کوو (عود) ژىدارە، جىسى ئامپىرى
(مەزھەرە) ى گرتەوہ، چونکە مەزھەرە سەرى بە پىستە داپۆشرا بوو، بەلام بوربوط بە تەختە
داپۆشراوہ لە پاشان ناویان نا عوود.

پروانە مپىژووى مۆسىقای کوردى، ل ۱۲۳ مەمەدى ھەمە باقى چاپى ئىران شەر کرد ۱۹۹۶ ز.

۳- لە چاپى کوردستان (تا عاذى)،

عاجزى مە: پەژارەى ئىمە .

تەى بى: بپپچرتتەوہ و نەمىنى.

رەنگ و ھەوایی تۆیە دەنگ و ھەدایی تۆیە
کەیف و ھەدایی تۆیە بۆ عەیشی جاویدانی^(۴)

با ساقی روو لەمەدی کا بی دەفەعی ئەو غەمەدی کا
جەشیدی جامو کەدی کا کئی دای ئەمانی مانى^(۵)

بۆم لێدە چەنگ و عووودە رەمزە لە یا (ودودە)
بۆ کویریى ھەسوودە ئەم سەرپەرە با نەزانی^(۶)

ساقی لە دل ھەزەر کە چارەم لە دەردی سەرکە
جاریکی یەك نەظەر کە بۆ (صافی)یی ھیرانى^(۷)

۴- عەیشی جاویدانی: ژبانی ھەتا ھەتایی .

۵- دەفەعی غەم: نەھێشتنی غەم و لا بردنی .

۶- چەنگ: نامیژکی موسیقی ژێداری رۆژھەلاتیە .

وھوود(ودود): یەکیکە لە ناوھەکانی خوا . واتە: ھەمیشە بە بەزەیی .
با نەزانی: بانەزانی .

بۆ کویریى ھەسوودە، لە چاپی کوردستان (با کۆرەبى ھەسوودە) .

۷- ھەزەر (حذر) عەرەبییە واتە ناگا لە خۆوون .

چارەم لە دەردی سەرکە: چارە لە دەردی سەرم بکە . یان چارەسەری دەردم بکە .

نەزەر (نظر): تەماشاکردن، نیگا .

(٦)

وه کوو کوشتهی قهصاب ئه‌ی دل چیه وا غه‌رقی خویناوی
له گوشه‌ی بیکه‌سی دائیم له غه‌مدا ماوو داماوی^(١)

ئه‌گه‌ر فه‌رمووی له قه‌تلی عاشقان بییاکه ئه‌م شو‌خه
هه‌زاری کوشتووه وه‌ک تو قه‌دی لاولاویوو لاوی^(٢)

له ته‌عریفی بلیم چی با قه‌له‌م ده‌رچی بلیم هه‌رچی
ته‌واو نابی به‌چی ئه‌وصافی پیچی په‌رچه‌می خاوی

چ سه‌یادیکه سه‌د وه‌حشی له چینی پرچی پیچاوه
خه‌لاسی تو نییه ئه‌ی دل له داوی زولفی باداوی^(٣)

ئه‌گه‌ر بی‌تو عه‌دوو بی‌تو بیینی چاوه‌یی چاوم
له بو من خوین ده‌بارینی له‌سه‌ر دوو چاوه‌یی چاوی^(٤)

(٦)

١- له غه‌م دا ماوو داماوی، له چاپی کوردستان (له غه‌م دا مات و داماوی).

٢- قه‌تل (قتل): کوشتن.

٣- سه‌یاد: راوچی.

وه‌حشی: درنده و نامالی، نا ده‌سته‌مۆ.

خه‌لاسی تو، له چاپی کوردستان (نه‌جاتی تو)

دلّا، دیوانهیی خۆته که یار بی مهیله ئیستیکه
وه ئیللا نهو له سهر نهو عهده ماوه تو نه گهر ماوی^(۵)

مهلین (صافی) که ئیستیکه له یادی یار نیه یاران
له دلدا فیکری دلدارو له ناوی زیکره کا ناوی^(۶)

(۷)

نهو جانه چ جانیکه که جانه به جوانی
نهو عاریضه په نهانه چ گهنجیکه نیهانی^(۷)

۴- عه دوو (عدو): دوژمن.

۵- دلّا: پیتی (ئه لیلیف) ی دوای (دل) بۆبانگ کردنه (نداء) واته ئه ی دل، ئه ی دل که یار بی مهیله له گه ل تۆ له بهر نهو هیه کهوا تو خۆت دیوانهیی رهفتار ده که ی، نه گهر نا یار ههر له سهر په میانی جارانه نه گهر تو په میان شکین نه بی.
والا (وه ئیللا): نه گهر نا، له چاپی کوردستان (ده نا نهو).

۶- ئیستیکه: ئیستا که. زیکره کا: زیکره کا له بهر کیش (زیکره کا) ده گوتری. له ناوی زیکره کا ناوی له چاپی کوردستان (هه میسه زیکره کا ناوی). له نیوان (ناوی) یه کهم و دووه مدا ره گه زدۆزی ته و او هیه (الجناس التام). یه که میان مانای، له ناخه وه، دووه میان ناوی نهو.
(۷)

۱- ئه م پارچه یه له رۆژی ۱۹۹۸/۹/۷ ز بهر چاوم کهوت له ده ستنوسیکی گه وره به ناوی (کشکول سید محمد) له سالی ۱۳۵۰ ی کۆچی نووسراوه ته وه لای کاک فانیزی مه لا به کر سوو.
جان: (جان) ی یه کهم، به مانای پهری و شوخ و شهنگ دی.
چ جانیکه: چ شوخیکه.
که جانه: که وه کوو روح وایه .
عاریض: روو.
په نهان: بزر.

په یکانی موژهی ناو هته سهر قهوسی دووئه برؤی
بؤیی له تنه و جان هوه خوین دی به رهوانی^(۲)

گهر فه خر بکا یار له سهر عالمی بالا
لیی دی که شه هه نشاهی که بی (اول) و ثانی^(۳)

زاهید نه گهر ئینکاری ده که ی دیده نی خوبان
جه هلیکی (مرکب) ته ن زانی که ن زانی^(۴)

بؤ قودر هتی حق شاهیده سهر مه شقی جه مالی
بؤ نووری خودا (ثابت) ه ئیعجازی ده هانی^(۵)

۲- په یکانی موژهی: تیری موژهی، موژه ییک که وهک تیر وایه.

مانای به دیته که: نهو شوخه برژانگه کانی خوئی کردوون به تیر و جووتی نه برؤشی کردوون به دوو که وان یه کییک بؤ ته نم و نهوهی دیکه یان بؤ گیانم که و ابو تیر و که وانی هه ردهم ناماده یه بؤ گیان و ته نم و به رده و امه له تیرها و یژتن بؤیی و خوین ده رژی له تن و گیانم.

۳- لیتی دی: شایه نی نهوه.

بی (اول) و (ثانی): بی سه ره تاو کوتایی.

۴- زاهید: نهوهی داوای خواناسین و خوا په رستی ده کا.

دیده نی خوبان: دیتنی چاکان که مه به ست جوانان و خو شه ویستانن جه هلی مرکب: حاله تیکی به ده بؤ نهو که سه ی که دوو چاری ده بی، چونکه خاوه نه که ی نازانی که نازانی. صافی هه ر له ناو به دیته که دا ته فسیری (الجهل المركب) ی کردووه به ن زانی که ن زانی: واته: نازانی که نازانی.

۵- ده هان (دهان): وشه یه کی فارسی واته ده م و زار.

ثابت: نه گۆر. له گه ل (عارض) دژیه کن.

بۆ مانیعی غهم کافييه ئەو نووری جەبيني
بۆ دەفەعی ئەلەم شافییه ئەو شەهەدی لە بانی^(٦)

بەهرێکە لە میحرابی دوو ئەبرۆی نیگارت
دەست ناکهوی بەم زوهدو ریا، طاعەتی فانی^(٧)

بۆ دامەنی یار چووم بگرم و پیکەنی فەرمووی
ئەو ترسە هەتا کە ی وەرە ئیستاش لە ئەمانی^(٨)

(صافی) لە هەوا نوقطە هەتاکە ی وەکوو پەرگار
لەم دەورە گەری روو بکە لای دەرسی مەعانی^(٩)

-
- نیعجازی دەهانی: نیعجازی دەمی. واتە قسە و گوفتاری یاری من بە جوړیکە کە خەلکی دیک، نەتوانن وەکو ئەو بدوین و رەفتار بکەن.
- ٦- مانیعی غهم: قەبوول نەکردنی غەم و ری لیگرتنی. نووری جەبینی: رووناکی نیتوچاوانی. دەفەعی ئەلەم: لا بردنی ئیش و ئازار. شەهەدی لەبانی: هەنگوینی لیتوانی.
- ٧- بەهرێکە: بەهرەییەکە. میحرابی دوو ئەبرۆی: دوو ئەبرۆی کە بەو پێنە ی میحرابن. طاعەت: خوا پەرستی.
- ٨- ئیستاش لە ئەمانی: ئیستاش لە مەترسی دووری. نوقطە: نوقطە ی پەرگار کە دەکا چەقی بازنە.
- ٩- لەو دەورە گەری: وازیپنە لەو سوورانە، وازیپنە لەو لایەنە.

(۸)

شادیی قلبی حهزینم نووری چاوانم ئهتوی

مههمی زام و برینم دهر دو دهرمانم ئهتوی^(۱)

وا له تاریکی فیراقت ریگه کهم ون کردوو

شه معی بهزمی جان ودل ماهی دره خشانم ئهتوی^(۲)

گهر به دهستی خۆته وه قه تلم بکهی مه منوونی تۆم

سه د ئه وه نده موسته حه قم قاتیلی جانم ئهتوی^(۳)

وا له بهر بی هه مده می خۆم خسته گوشه ی بیکه سی

دهستی یاری بیکه سان ودل غه ریبانم ئهتوی^(۴)

دهرسی مهعانی: دهرسی عالهمی مهعنهوی که عالهمی لاهووته و دووره له (ماددیات) و له کاری بی سوود که بریتیه له عالهمی (ناسوت).

(۸)

۱- حهزین: غه مناک. له چاپی المعارف ل ۶۰، (شادی قلبی).

۲- ماهی دره خشان: مانگی پرته و و رووناکی بهخش.

۳- گهر به دهستی خۆته وه قه تلم بکهی: نه گهر به دهستی خۆت بمکوژی.

۴- دهستی یاری بیکه سان، له چاپی کوردستان (دهستی یاری بیکه سان)

سوجدە گاهی مههرووانه خاکی بهردەر گانه کهت
پادشاهی دولبهران وشاهی خوبانم ئهتۆی^(۵)

دهربهدهر خوینین جگه ئاوارهیی یارو دیار
دورده مهندو خهسته دل مهعلوومه لوقمانم ئهتۆی^(۶)

والهتاو ظولمی فیراقت بی ههوال و بی مهکان
هاتمه بهر دهر گای عدالته شاهو سولطانم ئهتۆی^(۷)

بهختی بهد نهیهیشت له عهدهی تو به کامی دل بگهم
جانی من صاحب وهفاووعهدهو پهیمانم ئهتۆی^(۸)

۵- سوجدە گاهی مههرووانه. له چاپی کوردستان (سوجدە گاهی میهره بانه).

۶- دورده مهند: زۆر به دهر د و ئازار .
خهسته دل: دل پریندار.

۷- عدالته: داده پهروهی.

له (سن) ۱۲ (واله ناری زولمی فیراقت بی ههول و بی مهکان)

۸- عهده: عهدهی مهصرهعی یه کهم واته سهردهم.

عهدهی مهصرهعی دووهم: پهیمان و بهلین.

(صافیا) سا عاشق و دیوانه وو حهیرانی تۆم
ریی موسلمانی چ لییکه م نووری ئیمانم نه تۆی

(۹)

خودا رهحمی به حالتم یار نهوا بردی به دلماییی
له سهر، هۆش وله تهن، طاقت له دل، صهبر و شه کیایی^(۱)

له لایی ئارزووی وهصلو له لایی دل شکستی یار
گوریس ناگا بهیهك لا چۆن نه گا گهر بی به دوولایی

نه له و جیگهی غه ربییم دی تهسه للی (نه) وهطهن ئارام
چ چاره ی دیکه شك نابهم به غهیری شیت وشهیدایی^(۲)

(۹)

۱- طاقت: هیز و توانا. شه کیب: ئارام گرتن و هیتوریون. له (سن) ل ۳ (بردی دلماییی)،
(به) له ویدانیه. واته: ئهی خودا، تو رحم به حالی من بکه که وایار هوش و طاقت
وسهبری لی (سهلب) کردم.

۲- له چاپی کوردستان (نه له و جیگای).
تهسللی (تسلی): دلدانه وهو دلنه وایی.

که ههر چیم من بهسهر هات لهو وهفای دلّ بوّ جهفای یارم
له بهینی ههر دوولا دا خوینه کم وا چوو بهخویرایی^(۳)

دهزانی بوچی گوّشهی بیّکهسیم گرتوو له دووری یار
خه یالی ئه ره فیه بوّ دلی ریسوا له ته نهایی^(۴)

ئه لا ئه ی دوستانم داستانی دلّ ته او نابیی
مه گهر روژی جهزا بیتن له خزمهت شاهی مه ولایی

هه وایی له یله که ی بیّ مه یله یه دلّ والهیه (صافی)
سیاخانه ی دهروونه شوّرشه مه جنوونی سه حراییی
(۱۰)

ئهمان مردم عیلاجم کهن منی کوشت هيجری له یلایی
له بهر ئه شکی دوو چاوام رزاوه نووری بینایی^(۱)

۳- له چاپی کوردستان (که ههر چیه کم بهسهرهات).

جهفای یارم له چاپی کوردستان (جهفای یار).

له چاپی کوردستان: (له ناو ئه مه ههر دوولاوه).

۴- له (س ن)، ل ۴ (گوّش) له جیاتی (گوّشهی)، (بهیان نابیی) له جیاتی ته او نابیی.

(۱۰)

۱- له چاپی کوردستان (ئهمان لۆمهم مه کهن یاران) له جیاتی (ئهمان مردم عیلاجم کهن).

ئەوا جەيشى فىراق خويىنى رژاندو دەرچوو لەم ناوہ
دەخيل شاهی وىصال تۆ مېلە خويىم چى بە خۆرايى^(۲)

لە لای خۆم ئىحترازم کرد لە نارى دوورى يى ياران
لە ناکاو شوعلەوهر بوو دل سووتا پەروانە ئاسايى^(۳)

بەئوميد دانەيى خالى لەبى جانانە مەشغول بووم
کە نەمزانى لە ناکاو هاتە ئەستۆم دامى ريسوايى^(۴)

لە بەيى ئيمە شەرت و ابوو جودايى يەك نەكەين ھەرگيز
وفاي عەھدەت نەبوو قوربان بەجيت ھيشتەم بە تەنھايى^(۵)

۲- خويىنى رژاندوو، لە چاپ (رژاندووم).

مېلە: مەھيلە.

بە خۆرايى: بە فيرۆ.

خويىم چى بە خۆرايى: خويىم بچى بە خۆرايى.

۳- ئىحتيراز (احتراز): دوورە پەريزى، خۆپاراستن.

نار: ئاگر.

شوعلەوهر: پلېسەدار.

پەروانە ئاسايى: بە وىتەى پەروانە.

۴- لەب: لىو.

۵- ئەم بەيتە بە زۆر بە دەستکارىيەوہ کراوہ بە گۆرانى.

غەریب و ناتەوانیڭم ئەوا ھاتوومە دەرگانەت
بە سەھلی ناروا قوربان وەرە ئیمەرۆ لە ھانایی^(۶)

ئەگەر (صافی) مەرەمات ھاتنەوہی یارە بلی دائیم
مەدەد یا موصلەفای شامی دەخیل یا شاھی بەغدایی^(۷)

* * *

۶- ئەوا ھاتوومە دەرگاہت، لە چاپی کوردستان (دەرگانەت).
ھانا: فریا.

لە چاپی کوردستان (ئەگەر خۆت نہی لە ھانایی).

۷- مصطەفای شامی: شیخ موصلەفای قوطبی شام.

لە کتیبی (کۆبە و شاعیرانی) دا کە لە ۱۹۶۱ ز چاپ کراوە، نووسراوە: (شیخ مستەفای
قوتبی شام دووسەد سال لە مەو بەر لە کۆبی دا ژیاوە زۆر مورید و دەرویشی ھەبووہ ژیانیکی سادە
و (تصوفی) ژیاوە لە بەر نا کۆکی خۆبەخۆبی کۆبی یان رووہ و ولاتی شام کەوتۆتە ری و شاری
(دمشق) ی کردوہ تە نیشتەگە ی خۆی).

کۆبە و شاعیرانی، بەشی یەکەم، کەریم شارەزا، چاپخانە ی النجوم، بەغدا، ۱۹۶۱ ز.
شاھی بەغدایی: شیخ عەدبولقادی گەیلانی کە بە شاھی گەیلانی و شاھی بەغدایی یاخود
غەوسی بەغدا، بە ناویانگە.

قه صیدهی (جه فای عیشق)

لۆمه مه کهن ئه ی یاران ئهم عیشقه به لاییکه
لهم حالته نازان بو دل چ جه فاییکه^(۱)

گه شادی و گه شینه گه خهنده وو نالینه
جومله ی ره گو پۆی دل هر له حظه هه واییکه^(۲)

گه عاقل و فهرزانه گه والهو و هیرانه
ئایا دلی دیوانه جیگه ی له چ لاییکه^(۳)

که وتوته په ریشانی طفلی بوو که نهیزانی
یاران چییه ده رمانی؟ چاره ی له چ لاییکه^(۴)

۱- له چاپی (المعارف)، ل ۳۹ (یاران) له جیاتی (ئه ی یاران).

۲- گه: هه ندی جار. له (س. ن) ل ۴ (صه داییکه) له جیاتی (هه واییکه).

۳- فهرزانه: لیزان، فه رهنگی عه مید.

والهو هیران: غه مبار و سه رگه ردان له ده ست تیرو نه شکه نه جی ئه وین، فه رهنگی عه مید.

۴- طفلی بوو: منالیک بوو.

ئاخر به دلی شهیدا پیم گوت که ئەتۆی ریسوا
لەم شوۆره که تۆی تەنھا وا بۆتۆ خەطاییکە^(۵)

پەیغامی دلّم زانی گۆتی تۆ موسولمانی
لەم عەشقه که نازانی تۆ باسی گاییکە^(۶)

تۆ ناصیحی نادانی بەو عەقلە پەڕیشانی
ئەو کوفرو موسولمانی گشتی لە هەوايیکە

ئەم سیرپەیه پەنھانە بۆ عالەمی عیرفانە
تۆ خوۆمه که دیوانە هەر (قالوا بلی) ییکە^(۷)

۵- شوۆر: جۆش و خرۆش.

خەطاییکە: تاوانیکە.

۶- دەبی (گۆتی) بختی ندرتتەو، لەبەر کیش. بە (گۆتی) که چ دەبی.

۷- پەنھان: بزر و شاراوه.

عالەمی عیرفان: عالەمی لیزان و لیکۆلەرەو، لە حەقیقەت که بریتین لە وانەمی خوا حیکمەتی
پی بەخشییون و لە زۆرشت شارەزا و لیزانن، هەر وەک لە قورئانی پیروۆز دەفەرموی: (یؤسی
الحکمة من یشاء و من یؤت الحکمة فقد أوتی خیرا کثیرا و ما یذکر الا اولوا الالباب) نایەتی
(۲۶۹) لە سوورەتی (البقرة).

(قالوا بلی): ئیشارەتە بۆ ئەو نایەتە پیروۆزە که دەفەرموی (و اذ اخذ ربک من بنی آدم من
ظهورهم ذریعتهم و أشهدهم علی أنفسهم الست برکم قالوا بلی شهدنا ان تقولوا یوم القیامة
انا کنا عن هذا غافلین). نایەتی ۱۷۲، لە سوورەتی (الاعراف).

ئەو عالەمە نەى رەنگە دەيىنى كە چەند دەنگە
سەر پاكى جودا رەنگە لەو باووكو دايىكە^(۸)

ھەر كەس كە لە ھەر جيىھ ھەر ئيىكە بەنەو عيىھ
ھەر سەر لە ھەوايىك و ھەر سىنە صەدايىكە

ويش قودرەتى عوظمايە بو (معرفة الله) يە
ناسىنى لە ئەو دايە زانىنى صەفايىكە^(۹)

ئەوجا وەرە گەر يارى واز بىنە لە عەييارى
تەركى كە رىكارى دونيا كە ھەبايىكە^(۱۰)

ھەر حيلەو ئەفسوونە جيى عالەمى مادوونە
تۆ مەيگرە ئەم دوونە، تىكچوونى بە بايىكە^(۱۱)

۸- نەى رەنگ: فرۆفيل و تەلەكەبازى، (ديوانى نالى)،
دايىكە: دايىكە.

۹- ويش قودرەتى عوظمايە: ئەويش توانايىكى زۆر مەزن و گەورەيە.
معرفة الله: ناسىنى خودا.

۱۰- عەييارى: توند روويى و رووقايى.
رىكارى: خۆپيشاندان بە چاك و لە ژىرەو بە پىچەوانە.

دو نیا که وهها خو شه جیی عالمی بی هوشه
ژههریکه تو مهینوشه دهورانی فهناییکه

من چهنده که نادانم یا عاقل و چازانم
غهیری ئەمه نازانم به خودا که خوداییکه^(۱۲)

یاره ب تۆبه ذاتی خو ت بهو سرپری صیفاتی خو ت
لهو عهبدی (عصاة) ی خو ت رهحمیک و عهطاییکه^(۱۳)

یاره ب که تو غهفاری لهو تو مته تی موختاری
عهفوی که گوننهکاری لای تو پهره کاییکه^(۱۴)

۱۱- حیله: فریو فیل.

ئهفسوون: جادوو.

عالمی مادوون: عالمی ریا باز و بی که لک.

۱۲- نادان: نهزان.

چازان: چاک زان، لیتزان.

۱۳- (سز): نهپینی.

صفات: کۆی (صفه) هیه واته بهیانی حال، لییره دا مه بهست (صفات) ی خوای گه وره یه .

رهحمیک و عهطاییکه: رهحمیکی خو ت ببه خشه.

۱۴- غفار: زور به خشنده. (ئهلف) ی دوای وشه ی (غفار) بۆبانگ کردنه (نداء)، واته (ئه ی
غه ففار).

دل ئوممەتى موختارە ھەرچەندە سىياكارە
غەفوى بکە غەفار، شایانى عەفایىکە

ئەى سەرورە سەردارم وەى خاتەم و موختارم
ھەرچەندە خەطبارم ئەمما تۆ وەفایىکە^(۱۵)

بۆشافیعی خاصی تۆ لەو بەحرە غەواصی تۆ
ئەو ئوممەتى عاصی تۆ چاوی لە رەجایىکە^(۱۶)

ئەى شاھیدی بەغدایى تۆ مەلجەئومەئوایى
ھەردەم دللى ریسوایى موختاج بە دوعايىکە^(۱۷)

واتە لیبسوردن و لى خویشبون لە لای تۆ زۆر ئاسانە ئەگەر خۆت ھەزىکەى ئەى خوايە، وشەى
(پەرەکا: بۆشتى بى نىرخ بەکاردى).

لە چاپى کوردستان، ل ۶۵ و لە (المعارف) ل ۴۱ (لەو ئوممەتە) لە جياتى (لەو ئوممەتى).

۱۵- خاتەم: ناخیر کەس لە پىغەمبەران کە (محمد) ە (د.خ).

موختار: ھەلبێژاردراو و ناردراو لەلایەن خواوە.

۱۶- بۆشافیعی خاصی تۆ: لە بۆرەجا قەبوول بوون لە لای خوا تۆ تايبەتەند يىکت ھەيە.

لەو بەحرە غەواصی: لەو دەريايە تۆ مەلوانىكى شارەزا و بەھەرەدارى، لە جىسى خووى (غواص)

بەو کەسە دەگوترى کە لە بنى دەريا بە دواى شتى نىرخدار بگەرى لە (سەدەف و مەرجان) بۆيە

شارەزايى زۆرى دەوى بۆ و دەست ھىنانى .

۱۷- شاھیدی بەغدایى: شاھى بەغدا (شىخ عەبدولقادرى گەيلانى).

ئوستادی و پیری تو هم شاهو ئه میری تو
موددیکه فه قیری تو حاجت به سه خاییکه^(۱۸)

مه نواره وه فایی من بنواره جه فایی من
عالم له صدایی من هه ردهم له جهزاییکه^(۱۹)

ئه ی شاهی له هیرانی (مأذون) ی له گه یلانی
(حقاً) که سوله یمانی دهر دم تو ده واییکه^(۲۰)

مه لجه ئو مه ئوا: جیگهی جه وانه وه.

۱۸- پیر: مه به ست پیری ته ریه ته.

۱۹- واته هاتووم داوای لوتف و چاکهی تو ده خوازم و له داوا که شم دا ، سه پیری وه فایی من مه که
که که مه ، به لکوگوی بگره له نازار و نالم که خه لکی له ده ست ناله نال و گریه ی من زور له
ناره حه تی و بیژاری دان.

۲۰- ئه ی شاهی له هیرانی: مه به ستی شیخ سوله یمانی هیرانیه ، که یه که م راهینه ر و داهینه ری
ریچکه ی ته ریه تی قادریه له نیو بنه ماله که یدا له هیران و با پیره گه وره ی صافییه ، هه ر له
هیرانیس نیژراوه .

(صافی) له (سوله یمانی) واتایه کی دیکه شی لی ئینشا کردوه ، که ئه ویش ناوی دهرمانی کی
کۆنه ، پیتی ده گوتری (سوله یمانی) ، به سه ر برینه وه دهنرا ، پیشینیان گوتویانه ئه وه دهرمانه دا
هه ولتی چاره سه ری برین بووه . به لگه ش بو مانای دووم وشه ی (دهرمانه) که له هه مان
مه صره عی به دیته که دا هه یه .

(مأذون) ی له گه یلانی: مؤلّه ت پیدراوی له شیخ عه بدولقادی گه یلانی.

حقاً: به راستی.

ئەي جەددى وەفادارم نەسلى تووہ موختارم
بنوارنہ ئازارم تەدبىرو چ رايىكە^(۲۱)

ئەي (صافى) يى ھىرانى ئەولادى عدلى و ئانى
چارەت لە پەريشانى دەرگانەيى شايىكە^(۲۲)

* * *

---

۲۱ - ئەي جەددى وەفادارم: ئەي باپىرەي بە وەفام.

۲۲ - عدلى و ئانى: عدلى باوكى كاك عدولاي (ئانى) يە و باپىرى صافىيە. (ئانى) ش لە قەبىلى
كاك عدولاي باوكى صافى يە .
ماناي بەدیت: ئەي صافى چارەي تۆھەر لە لاي ئەو شاىە يە كە خاوەنى ھەموو دونيا و
(ماڤىيە) يە مەبەستى خواي گەورە يە.

چوار خشته کی

(۱)

وهرنه تهماشا دوستو ئه حيان
ئهو بئى ره حيميه ديم له موحيان
خه بهرى دهر دم چهنه دا ته حيان
دهر مانيان نه كرد زامى غه ريان^(۱)

بولبول كه دائيم به شين و زاره
حه قيه كه غونچه لهده ست ئه غياره
ئهو گول هه موو دهه هر له لاي خاره
بو شهرم ناكاله عهنده ليان^(۲)

بو يه له لاي يار من هاوارم كرد
رازي دلى خوم پاك (اظهارم) كرد
دهر ده كه ي پهنهان عه رضى يارم كرد
چونكى ون نابئى دهر د له ته بيان^(۳)

(۱)

۱- نه حيان: الاحبة: خوشه ويستان.

۲- نه غيار: بيانى و نه يار

خار: چقل و درك.

عهنده ليان: بولبولان.

۳- اظهارم كرد: وه دهرم خست، ناشكرام كرد.

خوایه شادی بی بهس بی غه مگینی
بو دلی موش تاق هه رتۆ مو عینی
یاره ب ئه و جار هه ش بیکه ی بیینی
چاوی مو حیبیان رووی حه بییان

قوربان با بهس بی ئه و قاتی فه صلت
له ریگه ی خودا بو گانگی ئه صلت
ئه ی شاه ی خووبان له خوانی وه صلت
تا که ی هه ر من بم له بی نه صیبان؟^(۴)

ئه ی دل له شۆره قهت نابووی شهیدا
گه ر مه یلت کردبا وه لای بی به غدا
(صافی) ش وهك (حافظ) که ی ده بوو ریسوا
ئه گه ر گوئی دابا په نگی ئه دیان^(۵)

په نهان: بزر.

عه رضی یارم کرد: دهردی خۆمم بو یارم گوت.

واته من بۆی هه موو دهردی خۆمم بو یارم گوت و ئاشکرام کرد، چونکه ئه و یاره ته بیبی دهردی
منه، چاره ی دهردیش زه حمهت نی یه لای ته بیانی لیژان.

۴- ئه و قاتی فه صلت: کاته کانی جیا بوونه وه و دووریت.

۵- شۆر: هه راو جه نه جال، هه لچوونی دل له نه نه جانی سه وه دایی و جۆش و خرۆشی عیشق.
(صافی) ئه م پارچه یه ی له نه ده بیاتی شاعیری گهروه ی فارس حافزی شیرازی وه رگرتووه و وه ری
گه پراوه ته سه ر زمانی کوردی به زیاده وه.

(۲)

جانا له فیراقی تو پەشـیواوه دلـی من
پەروانەیی شەمعی توو سووتاوه دلـی من
سەرتابە قەدەم غەر قەیی خویناوه دلـی من
وەحشی صیفەتە بەستەیی نیو داوه دلـی من^(۱)

دل ئەلبیسەیی خوینی هەموو دەم کە لەبەردا
دەیزانی فەلەک کینەیی وی ماوه لەسەردا
چەند عاشقی کوشتوونوو خوینی بەهەدەردا
لەم طالیعە بەرگەشتەییە چۆن ماوه دلـی من^(۲)

پارچە شیعرەکەیی حافظ، سەرەتا کەیی بەم شیۆهییە:

چند آنکه گفتم غم با طیبیان   درمان نکردن مسکین غریبان
تا له کوتاییدا دهلی:

(حافظ) نگشتی رسوای گیتی   گر می شنیدی پند ادیبان

سەرچاوه: دیوانی حافظی شیرازی، ل ۳۶۵. بۆتەواوی پارچە شیعرەکەیی (حافظی شیرازی) بگەریتووه بۆ
(رەنگدانەوی شیعی شاعیران لە شیعی صافی هیرانیدا، لە پیشەکی ئەم دیوانە.

حافظی شیرازی: ناوی (محمد)ە، نازناوی (شمس الدین)ە، یەکیکە لە شاعیرە گەورەکانی
سەدەیی هەشتەمی کۆچی، لە سالی ۷۲۶ی کۆچی دا ۱۳۲۵ی زایینی لە دایک بووه، لە
۷۹۱ی کۆچی کە دەکاتە ۱۳۸۸ی زایینی وەفاتی کردوو، لە تەمەنی بیست سالییدا شیعرەکانی
ناویانگیان دەرکردوو، گەیشتە دەست پاشایان و زانایان، نازناوی شیعی (حافظ)ە چونکە
قورئانی پیرۆزی هەموو لەبەر بووه.

سەرچاوه: دیوان حافظ، چاپ اول مطبوعات امیر کبیر. ۱۳۳۴ ص ۹-۱۱.

(۲)

۱- جانا: گیانە.

فیراق: جیا بونەوه و دووری.

سەرتا بە قەدەم: هەر لە سەرتا کوپیم.

غەر قەیی خویناوه: خنکاوی خویناوه.

وەحشی صیفەت: کیتی و نامالی، نا دەستە مۆ.

۲- ماوه لەسەردا: لە چاپی کوردستان، مابوو لەسەردا.

ئەلبیسە (البسە): جل و بەرگ، پۆشاک.

دائیم که له دهست جهوری زهمانه به جهفایه
په یوه سته به جهورو نه لهم و دهر دو به لایه
بو عاشقی بیچاره یه نه و عاده ته وایه
بوئی که له گوشه ی غمه داماره دلّی من^(۳)

طابووری به لا و له دوولا هاتووو یاران
بو قهتلی سهری عاشق و (مسکین) و هه ژاران
مه علومه که دهر ناچی له بهر تیری سواران
سه د ده فعه له نه قازوخه یان داوه دلّی من^(۴)

سهر قافیله چی دهستی منت دامنه قوربان
ماژو به عجهل مه حملی له یلا به هه موو ئان
مه جنوون صیفه تان ماوون و له ریگه پهریشان
بیچاره له یارانی به جیماوه دلّی من^(۵)

هدهر: به فیرو.

طالع: بهخت.

بدرگشته: شوومی و بهد بهختی.

۳- جهور: ستم. له گوشه ی غمه: له چاپی کوردستان، (له گوشه ی غمی).

۴- طابووری به لا: له شکری دهر دو به لا.

قهتل: کوشتن.

له چاپی کوردستان (طابووری به لاوه) له جیاتی طابووری به لاوا.

له چاپی کوردستان (چهند ده فعه له دم قازوخیان داوه) له جیاتی سه د ده فعه له نه قازوخه یان داوه.

۵- دهستی منت دامنه: دهستی منت دامین. کاتینک که هانا بو که سییک ببرد ری یا خود داوی

یارمه تی لی بکری، نه رسته یه به کار دی.

مه حملی له یلا: که زاوه ی له یلا.

دائیم له هه وایی تو گهلی حالی په شیوه
هه ردهم له جه فایی تو ئەوا که وتوو جیوه
ئەم قوربه سهره روو حی گه یشته سهری لیوه
دهرمانی بکه تا کو نه فه وتاوه دلی من^(۶)

ئە ی بادی صه با قاسیدی جانانی روح ئەفزا
نامە ی غەم و دەر دو ئە لەم بۆ بهرە به غدا
تا چەند له ئەم میخه ته دابی سه گی دەرگا
موددی که وه کوو (صافی) که شیواوه دلی من^(۷)

هه مو ئان: هه مو کات و ساتی، هه می شه.

مه جنوون صیفه تان: ئەوانە ی وه ک مه جنوون عاشق و وێلن .

۶- له چاپی کوردستان، (له جه فایی تو وه دا). هه ر له وێ ئەم قوربه سهره. له جیاتی (ئەو قوربه سهره).

۷- قاصید: په یک، چه په ر، ره وان کراو.

روح ئەفزا: گیانه خش.

ئە لەم: ئیش و ژان.

(صافی) لێره دا وه ک ئەنجامزان و لێزانیک، زۆر به دیققه ت هه رییکه له م سێ شته ی کردوو به هۆ، له دروست بوونی ئەوه ی دیکه که غەم هۆی په یدا بوونی دهرده و دهردیش ده بی به هۆی په یدا بوونی (ئە لەم): واته ئیش و ژان. که و ابو دهرده ئەنجامی غەمه، ئازار و ئیشیش ئەنجامی دهرده.

به غدا: مه به ست مه زار گه ی گه یلانییه.

بۆ بهرە به غدا: له چاپی کوردستان (تۆ بهرە به غدا)،

ئە ی بادی صه با: له چاپی کوردستان، ئە ی بایی صه با. باد: فارسییه، واته: با.

(۳)

جانا له غه‌مت وا له‌وو چه‌یرانه دلی من
سه‌ر گه‌شته وه‌کوو وه‌حشی له کیوانه دلی من
دائیم له ده‌رو ده‌شت و بیابانه دلی من
موش‌تاقی ویصالی روخی جانانه دلی من^(۱)

مه‌علوومه سیای په‌رچه‌مه وا به‌ختی سیا کرد
زینناری دوو زولفه که له دینی ته‌وه‌لا کرد
لۆمه‌ی مه‌که گهر روویی له طاقی کلیسا کرد
بو ره‌سمی وه‌فا شیوه‌یی صدنعانه دلی من^(۲)

(۳)

۱- جانا: گیانه.

واله: په‌شیتوو گرفتار.

چه‌یران: سه‌ر لی شیواو.

سه‌رگه‌شته: ئاواره‌و سه‌ر گهردان.

ویصال: به‌یه‌کگه‌یشتن.

۲- سیای په‌رچه‌م: ره‌شی په‌رچه‌م.

به‌ختی سیا کرد: به‌ختی ره‌ش کرد.

زیننار: جوړه هه‌وداییکی تایبه‌ته به‌ پیاوانی ناینی مه‌سیحی.

له دینی ته‌وه‌لا کرد: له دینی لاری کرد و وای لپه‌ت پشته‌ی تیبکا.

طاقی کلیسا: په‌رستگای مه‌سیحیانه.

صدنعان: شیخی صدنعانی

ئاسوودەوو فارىغ نەبوو ئەصلا لە غەمى تۆ
قەد حەرفى وەفای جارى نەزانی لە دەمى تۆ
چونكى سەرى خۆى ناوەتە ژىرى قەدەمى تۆ
بۆيى وەكوو زولفى تۆ پەريشانە دلى من^(۳)

پەروانە صيفەت كەوتووە سووتاوى چراغە
وەك لالە لە عىشقى تۆ دەرونى ھەموو داغە
موددیکە لە ھىجرانى تۆ بيمارو نەساغە
بۆيى ھەموو دەم طالبي لوقمانە دلى من^(۴)

بۆ غارەتى مولكى دلى عوششاقە ديارە
طابوورى غەمى كۆيە زياترلە ھەزارە
تەسليمى قەزا لازمە ياران نيە چارە
چونكى لەسەر ئەم جەمعە قوماندانە دلى من^(۵)

۳- فارغ نەبوو: چۆل نەبوو.

ئەصلا: ھەرگيز .

قەدەمى تۆ: پای تۆ.

۴- لالە: گيايىكى كۆيى بچووكە لە سەرەتای بەھاران پيئەگا گوليئىكى سوورى ھەيە .
بیمار: نەخۆش .

طالبي لوقمانە: داواى دكتورو حال زان دەكا .

۵- غارەت: بەتالان بىردن .

طابوورى غەمى كۆيە: لە شكرى غەمى نامادەيەو تا بليئى زۆرە .

تەسليم: خۆو دەست دان .

دل كهوته خه يالات له بهر غونچه يي ليوي
 وهك نوقطه يي مه وهوو مه نه گهر بي نه بزوي
 بهو فكه له باغي سه مه نو و سونبولو سيوي
 وهك بولبولي بيچاره غزه لخوانه دلي من^(٦)

عه بد يكي وه فادارو جه فاكيشه له هيجران
 وا كهوتوو وهك (صافي) له ده رگانه يي گه يلان
 بهم ده رده سه ره كوشتي لازم نييه قوربان
 لهم جيژني قوربانه كه قوربانه دلي من^(٧)

قوماندان: سه ركرده.

واته لهم كو بوونه وه و تاماده باشي يه ي غم كه ژماره ي پتر له هه زاره واي كرد به ناچاري خوم
 بده مه ده ست، چونكه سه ركرده ي لهم له شكره ياره و بهرانبهري نهو، ده سه لات و چاره م نييه.

٦- نوقطه يي مه وهوو م: نوقته ي ناديار، له بهر زور بچووكي كه واي له قه لهم داوه هه ندي جار
 هه يه و هه ندي جار نييه هه ره وه كوو لهم به يته ي خواره وه دا ده لي.

دل وا له بهر نازاري وه كوو نوقطه يي زارت

گاهي له وجودا هه يه گاهي له عه ده مدا

بروانه : پارچه ي (١) له پيتي (أ)، به يتي چواره م ، لهم ديوانه دا .

مه حوي ده لي:

ده ركي صه عبه ده مه ده (مه حوي) له نه سراري ده مي

چونكه بو (لاشيء) هه سه عيه ك بكا ده روا به لاش

واته : ده مي له بچووكيان وه كوو نه وه وايه كه نه بي . ئيدي نه ي مه حوي، خوت به وه صفي

ده مه يه مه ماندوو مه كه ناگه يته نه نجام، ديواني مه حوي ل ١٥١ .

غزه لخوانه : غزه لخوانه

٧- عهد: كويله . ده رگانه يي گه يلان: ده رگانه ي شيخ عه بدولقادري گه يلاني.

(٤)

موددیکه له هیجرانی تۆشیوایه دلی من
سەرگهشته و بیچاره و ریسوایه دلی من
په یوهسته له کیوان و له صهحرایه دلی من
مهجنون صیفهته مائیلی لهیلایه دلی من^(١)

ئهو وهحشییه ئەصلا که له بو ئیمه نهبوو رام
هههچهنده سعی و کۆشش ئەکهه نایهته نیودام
ئایا لهسەر ئەم شۆرشیه چی ئەبی ئەنجام
ئائاری که لهه وهحشهته پهیدایه دلی من^(٢)

(٤)

١- شیوایه: شیواوه، وشهیهکی ناوچهیهیه .
سەرگهشته: سەرگهردان.

مهجنونه صیفهت: وهکوو مهجنوونه.
په یوهسته: هههمیشه بی پسانهوه

٢- رام: مائی، دهسته مۆ.

نایهته نیودام: نایهته ناو داو.

واته ئەم یاره که وهک هالندهییکی کیوی ناگیرێ و نایهته ناو داو، ئاخۆ دهبی ئەنجامی دلم چی بی کهوا
ئیهستا پهژارهیی دای گرتووه له داخی ئه، له ئەنجامی ههسته به چۆلی کردن و نههاتنی یار.

سهوداسهرو ديوانه وو حهيرانه ههموو دهم
بويارو بو نهغياري شهريكه له ههموو غهم
فاريغ نهبوو يهك له حظه نه گهر زورو نه گهر كه
ناشوفتهوو پر شورش و غهوغايه دلي من^(۳)

دائيم له غهمي عهشقي توه خانه خهرايه
بهو ناووري دووريتيه كهوا سينه كهبابه
بي عاره مه گهر بويه كه نازاري صهوابه
به دبختي نه بي چي له چ دامايه دلي من^(۴)

۳- نهغيار: نهياران و بيانيان.

فاريغ نهبوو: به تال نهبوو، ههركيز بي غهم نهبوو.

ناشوفته: دل سووتاوو نهجن كراو.

پر شورش: پر له جوش و خروش و ههلهچون.

غهوغا: ههرا و نازاوه و ناشوب.

۴- ناووري دووري: ناگري دووري.

صهوابه: جيبي خويه تي و راست و ره وايه.

بهو زولفه ئهسیری مه که دیوانهیی تۆیه
مهسجونی مه که خادیمی دهرگانهیی تۆیه
مهفتونی جهمالی تووه پهروانهیی تۆیه
موشتاقی قهدو قامهتی رهعنایه دلّی من^(۵)

دووری له وهطهن دهربهدهری یارو دیاره
بی موئیس و بی یاورهرو بیزارو نهزاره
بیمارو بریندارو جهفاکیش و ههزاره
بیچارهیه وا روویی له مهولایه دلّی من^(۶)

بی رحم و وهفایی بهسه ئهیی یاری وهفادار
شهیدایی ههوایی تووه ئهه (صافی)یی بیمار
پابهندی دووسهه غهم بووه لهه لۆمهیی ئهغیار
جیی چارهسهری دهرگهیی بهغدایه دلّی من^(۷)

۵- مهسجونی مه که: بهندی مه که.

خادیم: خزمهت چی.

مهفتون: کار تیکیراوی عهشق.

رهعنا: گولیکی ههلهچوو وقهد و بالا ریک و له باره.

۶- نهزار: لاواز و دهردهدار.

بیمار: نهخۆش.

مهولا: خوای گهوره.

۷- دهرگهیی بهغدا: مه بهست دهرگهیی گهیلانییه که له بهغدایه.

بیمار: بریندار.

له چاپی کوردستان، ل ۳۵ (بیمار) له جیاتی (بیمار).

پینجین و پینج خستهکی

- مه‌بست له پینجین، ئه‌وه‌یه که شاعیر خودی بهیتی شیعی خوی بکا به پینج خستهکی.
- پینج خستهکیش ئه‌وه‌یه که شاعیر، شیعیری یه‌کیکی دیکه ده‌کا به پینج خستهکی.

پینجینی صافی

(۱)

نیگارا رویی ره جمی گهر له سهر نهو عهدو پهیمانی
دلی بیچاره کم مه علوولی تویه چی له لوقمانی
وهره به شقی خودا یا بیکوژه یا بیکه دهرمانی
فیدات بی نهو روحی شیرین هه تاکهی دلّ پهریشانی
به لایی وات به سهر هی نام چ کس دهرمانی نازانی^(۱)

له بی عهدو وه فایی بوو وهها مه نفووری تویه دلّ
له ره سمی پر جه فایی بوو کهوا مه هجووری تویه دلّ
خودا هه لئاگری جانا په شیوی دووری تویه دلّ
زه مانیکه له گوشهی بیکه سی ره نجووری تویه دلّ
حهیم که عبه که چ نابی نه گهر خوت بیه سهر دانی^(۲)

(۱)

- ۱- نهم پینج خسته کییه (تخمیس و مخمس) هکهی ههردوکی هی (صافی) یه. نیگارا: نهی نیگاری من. (أ) ی دواى وشه ی (نیگار) بو بانگ کرده (نداء). مه علوول (معلول): دهرده دارونه خوش. لوقمان: لوقمانی دهر دناس. به شقی خودا: به عه شقی خودا واته بو خاتری خوا.
- ۲- مه نفوور (منفور): نه فرهت لی کراو. مه هجوور (مهجوور) به جی هیشتر او. به جی ماو.

له نه قشی عاریضت حهیرانه دائیم مانی یی چینی
 لهسه روو پهرده بهس لاده هه موو شه خصی که نه بینی
 له دل صه برو له تن طاقت له سه ریا عقل نامینی
 که سی بهم ته رزه نهیدیوه به شهر وهک تو به شیرینی
 (تحریر) ماله ته صورت نه گهر نه قاش نه گهر مانی^(۳)

له فه ریادم وه ره نهی جانی شیرین روژت نهو رویه
 دلم مهشکینه بهستهی زولفو خهستهی په چهمی تویه
 له مندالیوه طهوقی بهنده گی تو م هه له نه ستویه
 له طیفلی عه بدی تو م ئیستیش له بو تو م شینو رو رویه
 وه کوو قومری ده نالینم عه زیزان دولبه رم کانی^(۴)

ره نجوور: ده رده مه ند و نه خو ش.

له چاپی کوردستان (له عه هدی بی وه فایی بوو) له جیاتی (له بی عه هد و وه فایی بوو).

۳- عاریض: روو.

بهم ته رزه: بهم جو ره.

له چاپی کوردستان، بهم عه صره،

تحریر: سه رسامی.

تصویر: وینه و نیگار کیشان.

له چاپی کوردستان (بهم عه صره) له جیاتی (بهم ته رزه)، هه روه ها (که نه دت بینی) له جیاتی

(که نهی بینی).

۴- له فه ریادم وه ره: له ها وارم وه ره.

روژت نهو رویه: روژی نهو هیه که به ها وارم بیست و ده ست و برد بکه یت.

له طیفلی: له مندالییه وه.

له قهلبم تا رهمهق ماوه وهره ئەهى جانی شیرینم
 ترخم که بهسه‌رمان رابره تیفکهره نالینم
 له نهزعا فائیده‌هى نادا دو‌عای ته‌سکین و ئامینم
 وهره سه‌رچاوه‌یهى چاوم بنۆره سه‌یلی خوینینم
 قیاسی ناکرئ ئەصلاً له چه‌وزو جوگه‌وو کانی^(٥)

له ده‌ردی دووریی یاران نه‌ما ئارام وته‌سکینم
 وه‌رن ساتئ له ریگه‌ی خوا پیرسن گریه‌وو شینم
 نه‌جاتم ده‌ن له ئەم ده‌رده به‌مردن یانه خوژینم
 بلینه شوخه‌که‌م تاکه‌ی له دووری هه‌ر بنالینم
 چیه‌ جارئ وه‌کوو عاره‌ب که ده‌ستم گاته دامانی^(٦)

ئێسته‌ش: ئێستاکه‌ش.

له بۆتۆم شین و رۆزۆیه: شین و رۆزۆم له بۆتۆیه.

ته‌وق (طوق): کۆت و زنجیر.

دولبه‌رم کانی: دولبه‌رم کوانئ.

له چاپی کوردستان (گیانی شیرینم) له جیاتى (جانی شیرینم).

٥- تا رهمه‌ق ماوه: تا که‌میتک وزه ماوه.

ته‌ره‌حوم که: به‌زه‌بیته‌ بئ.

له نه‌زعا: له‌سه‌ره مه‌رگدا. (نزع الروح) واته‌ داپه‌لۆسین و ترازاندنی گیان له جه‌سته.

ته‌سکین (تسکین): هه‌یور کردنه‌وه.

بنۆره: پروانه.

سه‌یلی خوینینم: جو‌بیارى ئەشکی خوینینم.

له چاپی کوردستان (به‌سه‌رمان رابره) له جیاتى (به‌سه‌رمان رابره)،

٦- له چاپی کوردستان (نه‌جاتیم ده‌ن) له جیاتى (نه‌جاتم ده‌ن).

له نیو طابووری غهم راهات له ته‌علیماتی مه‌شقی تو
 چ خه‌وفی قه‌یدو زنجیره له نه‌ستوی دایه طه‌وفی تو
 به موزده‌ی وه‌صلی پا‌بووسیت حه‌یا وا‌چوو له شه‌وفی تو
 هه‌تا ئیستا که مه‌شه‌وور بوو به به‌د نامی له عه‌شقی تو
 چ باکی لۆمه‌یی غه‌یره له مه‌ولا (صافی) هیرانی^(۷)

پینجینی دووه‌می (صافی)

سه‌به‌ب چی نه‌ی دلی دیوانه دووباره په‌شیواوی
 له عقل و فه‌مه‌وه ده‌رچووی له عه‌یبو عاره‌وه ماوی
 مه‌گهر مه‌حکوومی یاری واله به‌ر ئه‌دامی ترساوی
 وه‌کوو کوشته‌ی قه‌صاب نه‌ی دل چیه‌ه وا غه‌رقی خویناوی
 له گو‌شه‌ی بیکه‌سی دائیم له غه‌مدا ماوو داماوی^(۱)

۷- له چاپی کوردستان (واهات) له‌جیاتی (راهات)، (چ ترسی) له‌جیاتی (چ باکی) هه‌ر
 له‌ویدا (له‌نه‌ستۆ) له‌جیاتی (له‌نه‌ستۆ).
 غه‌یر: بیانی.

پینجینی دووه‌می صافی

۱- یاخود له‌عقلی فه‌مه‌وه ده‌رچووی: تیگه‌یشتنی راستیه‌ه.

له مولکی حوسن و ئیقلمی مه لاحت تا که ئەم شوخه
عه جائیب شاهو عاریض ماهو طینهت پاکه ئەم شوخه
دلا سهد کوشتییه وهك توی له ژیر پی خاکه ئەم شوخه
ئه گهر فهرمووی له قهتلی عاشقان بیباکه ئەم شوخه
ههزاری کوشتییه وهك تۆ قهدی لاولاویوو لاوی^(۲)

به حهلقهی زولفه که ی یارم عه جائیب داوی داناوه
به دانهی خاله که ی سهر رووی فریبی عالهمی داوه
له وه حشمت بوو که طهیری دل به نیویا هاتو تیماوه
چ سه ییادی که سهد وه حشی له چینی پرچی پیچاوه
خه لاصی تۆ نییه ئەهی دل له داوی زولفی باداوی

له سهر صفحهی شهیدانه له سایهی عه شقی تۆ ماووم
بکه رهحمی به من قوربان به غه مزهی تۆیه کوژراووم
له رووی دۆستی جاری بنۆره ئەشکی خویناووم
ئه گهر فهرضه ن عه دوو بیتن بینتی چاره یی چاووم
له بو من خوین دهبارینتی له سهر دوو چاره یی چاوی^(۳)

۲- ئیقلمیم: هه رتیم.

مه لاحت: جوانی ولتیهاتوویی.

عاریض ماه: روو وه کوو مانگی تابان.

طینهت پاک: نه صل زاده و نه جیب.

دلا: ئەهی دل.

ههزاری کوشتییه: ههزاری کوشتووه.

۳- له چاپی کوردستان (چاره یی چاووم) له جیاتی (چاره یی چاووم).

دلا بۆچی دهوام ناکه‌ی له عه‌شقا هه‌رچی تووشت بوو
گوتی چبکه‌م که شیواوم به‌ سیحری چاره‌که‌ی جادوو
له‌ رهن‌دی عیشقه‌وه‌ پرسیم ئه‌ویش دووباره‌ وای فهرموو
دلا دیوانه‌یی خۆته‌ که‌یار بی مه‌یله‌ ده‌رحه‌ق توو
وه‌ئیللا ئه‌و له‌سه‌ر ئه‌و عه‌ده‌ه‌ ماوه‌ توو ئه‌گه‌ر ماوی^(۴)

له‌ ته‌صویری برۆی با جه‌دوه‌لی نه‌قاشی چین ده‌رچی
به‌ ته‌رزی قامه‌تی به‌رزی قه‌دی شمشادو عه‌رعه‌رچی
له‌ وه‌صفی ئه‌و خه‌طوخالی ته‌واو بوو عومه‌که‌م گه‌رچی
له‌ ته‌عریفی بلیم چی با قه‌له‌م ده‌رچی بلیم هه‌رچی
ته‌واو نابی به‌چی ئه‌وصافی پیچی په‌رچه‌می خاوی^(۵)

له‌ ده‌ردی بی ده‌وا بوومه‌ غه‌ریب و شوهره‌یی شاران
دوعامان بۆ بکه‌ن ئیوه‌و خودا زومه‌ری وه‌فاداران
له‌راست من گوی مه‌ده‌ن به‌ قسه‌ی ره‌قیب و قه‌ولی به‌دکاران
مه‌لین (صافی) که‌ ئیستیکه‌ له‌ یادی یار نییه‌ یاران
له‌ دلدا فیکری دلدارو له‌ناوی زیکه‌ره‌ کا ناوی^(۶)

۴- له‌ رهن‌دی عیشقه‌وه‌ پرسیم، له‌ چاپی کوردستان (له‌ پیری عیشقه‌وه‌ پرسیم).

۵- له‌ چاپی کوردستان (له‌ ته‌رزی).

ئه‌وصاف: کۆی (وصف)ه‌.

واته‌ ده‌رخستنی شیوه‌ی شتیکی یان که‌سیکی، به‌یانی حال.

عه‌رعه‌ر: سه‌روی کیتی یا گولی عه‌رعه‌ر.

۶- زیکه‌ره‌کا: زیکه‌ره‌کا.

زومه‌ره‌: چین، گروپ.

پینج خشته کی (صافی)
له سه ره زهالی (عهونی)

هوزاری غونچه زاریکم که رووی نهو بهاریتی
نه زاری لاله زاریکم که دل وا داغداریتی
فیدایی لیوو زاریکم نقوودی جان نشاریتی
خوماری چاوخوماریکم هه زاران وا خوماریتی
ئه سیری زولفی یاریکم هه موو عالم شکاریتی^(۱)

به طهوق و کوّتی کاکوّلی له پای خستووم و تاساندم
وه کوو نیچیری صه بیادان له خوونی خوومی گه وزاندم
گریشمه ی گوّشه یی چاوی بوو ئیمرو زیهنی شیواندم
وه کوو لهیلا به سه د نازو نهزاکهت عهقلی لی ساندم
دلّم دائیم وه کوو مه جنوون له عه شقا بی قه راریتی^(۲)

۱- هوزار: جوّریکه له جوّره کانی بولبول.

نه زار: لاواز و نه خووش.

لاله زار: نهوشوتنه ی به زوری گوّلی لاله ی لییه.

نقوودی جان: مایه ی گیان.

نشاریتی: به قوریانیتی.

خومار: جوّریکه له حاله تی مهستی.

شکار: راو، یا، نیچیر.

۲- له پای خستووم: له پیی خستووم.

له ههر رهمزیکى سهد نازو نهزاکهت دایه ئەم شوخه
 له ههر غهمزیکى سهد فیتهو هیلاکهت دایه ئەم شوخه
 ههزاران تاجى شاهى واهه ژیری پایه ئەم شوخه
 له ئیقلیمی مهلاحهت چونکی بئى ههوتایه ئەم شوخه
 دهینم چهند شهههنشاه و موطیعی رههگوزاریتی^(۳)

ئومیدم نالهژین وهقتی قیامی قامهتی لاوی
 که وهستاوه له بو قهتلم پیاکهی په رچه می خاوی
 چ چاره ی تیره بارانه له په نهجه و دهستی خویناوی
 دهزانم دهه مکوژی چاوو ته نافی زولفی داوداوی
 برۆی قهوس و موژه ی په یکانی عوشا قی هه ژاریتی^(۴)

صه بیادان: راوچی یان،

خوون: خوین،

گریشمه: نیشارهت کردن و تیره ها و تیشستن به گوشه ی چاو.

نهزاکهت: پاکى و ناسکی.

۳- رهمز: هیما و نیشارهت.

غهمزیکى: غهمزه ییکى.

موطیع: گوترا یه ل.

هه متا: هاوتاه.

رههگوزار: رتیره و.

۴- قیام: هه لسانه وه،

پیاکه: سه ربار. له چاپی کوردستان (پیا دهی) له جیاتی (پیاکه ی).

مهتاعی جان له ریی عهشقی به تالان و خسارهت چوو
 ههموو عومرم له هیجرانی به سهه عیجزو مهراهت چوو
 گه دایی دل به مهظلومی له ژیر تهختی نه ظارهت چوو
 به غمهزه ی چاوه که ی، عهقار و دل و دینم به غارهت چوو
 خودا چی بوو که وا ئیمرو هه موو کهس ئینتیظاریتی^(۵)

واته : ئومیدی ژینم نه ما که نه و یاره هه لسانه وه و له شوینی هه لسانه وه که شیدا راوه ستا به
 خۆی و کۆمه لیک له سهه یازه کانی که داوه کانی په رچه می خاوی نه وون، به مه رانی کوشتم، خو
 هیچ چاره ییکیشم نه بوو، له تیره بارانی دهست و په نجه کانی، بۆیه ده زانم ده مکوزی، سیره و
 نیشانه ی منی وه هاگرتوه که هیچ دهه راز بوونم نه بی، چونکه زولفی ته ناهه و برژانگه کانیشی
 تیرن و برۆی که وانه و هه موو نه و شتانه شی بو کوشتمی عاشقانی هه ژاری وه ک من ناماده
 کردوه.

۵- مهتاع: بار و بارگه، کالا.

خسارهت: زهره مهندی.

عجز: پهک کهوتن، نه توانین.

مهراهت: تالی و ناخۆشی.

تهختی نه ظارهت: ئازاردان و جهزه به دان.

ئینتیظار (انتظار): چاوه روانی.

به غارهت چوو: به تالان چوو.

دلی بولبول له بو غونچهی ده می هه ر ئاخ و ئوخیتی
که زاغی خاله کهی دائیم له باغی سیوو خوختی
به روو گول پهرچه می سونبول دوو نیرگز واله روختی
گولتی روخساره غونچهی لیوه عه ر عه ر قه ددی شوختی
که می بولبول که می قومری که می دل وا هوزاریتی^(۶)

عه جائیب نه و به هاریکه که گولشن چه تری هه لداوه
له لایی سونبولو نه سرین له لایی نیرگسی ساوه
له ناله ی بولبولان (صافی) مه گهر چ بوووو چ قهوماوه
شکوفه ی غونچه یی لیوی له باغا وا ده می داوه
وه یا بو ی عه طره (عه ونی) خنده ییکی لیوو زاریتی^(۷)

۶- زاغ: قه له رهش، زاغی خال مه به سستی له خالیکه که زور ره شه.

دوو نیرگس: دوو نیرگز مه به سستی دوو چاوه.

عه ر عه ر: دارتیکی قه شهنگ و جوانه، به راست و رتیکی هه لده چی.

که می: وشه یه کی فارسییه، واته هه ندی جار.

قومری: جو رتیکه له جو ره کانی کو تر.

۷- شکوفه: غونچه ی تازه کراوه.

له دیوانی عه ونی (نهمه بو ی عه طره) له جیاتی (وه یا بو ی عه طره).

به روانه دیوانی عه ونی، ۱۹۹۷ ز فه رهاد عه ونی، ل ۵۴، پیشه کی که ریم شاره زا.

پینچ خشته کی (صافی)
له سهه ر غهزه لی (ناری)

من و دل ئیمرو ئهو شوخه له خوشی یهك بهدهی کردین
له جامی له علی سهه خوش و موقیمی مهیکهدهی کردین^(۱)
ههتا مه حشهر خومارو مهستی نازو نهشته کهی کردین
به غهزه ی چاوی مه خوروی سیاهی مهستی مهی کردین
به ماچی لیوی موسته غنی له ئهنواعی مهزه ی کردین^(۲)

۱- له باره ی ئهم (تهخمیس) هی صافی له پهراویزی له لاپه ره ۳۸ ی چاپی کوردستاندا نووسراوه: سی تاکه کهی پیشه وه هی (صافی) یه، تاکی چواره م هی (ناری) یه و تاکی پینچه میش هی (تاهیر بهگ) ه.

به لام کاکه ی فهلاح له لاپه ره (۷۸) ی دیوانی ناری دا ده لی: (ناری و توویه تی به ناحقه ئهم غهزله یان کردوه به دانانی من و تاهیر بهگ، راستییبه کهی ئه وه یه که هه مووی هی خۆمه. به لی، چونکه دارشته کهی له هی یهک شاعیر ئه چی و ئهم راستییبه ش له (مه لانه حمه دی قازی) بیستراوه.

سهه چاوه کاکه ی فهلاح، دیوانی ناری، ل ۷۸، کاکه حمه ی بیلو. چاپخانه ی کاکه ی فهلاح سلیمانانی ۱۹۸۴ ز.

۲- جامی له علی: باده ی لیوی.

موقیمی مهیکه ده: جیگیر له مه یخانه.

موسته غنی: نه وه ی پیویستی به شتیک نه بی.

به ئەو یاره بلیین یاران چیه سوچو گوناھی من
 نسیم ئەنگوتو شەو رۆیی چەمەن والا بوو ماھی من
 چ قەوماوە مەگەر قوربان کەوا بەستووتە راھی من
 ترازا بەندی سوخمە ی ئالی گولناری بە ئاھی من
 کەچی دەستی لەسەر دانالە سەیری باغی بەی کردین^(۳)

لەبۆ یەک مەرحەبایی چوومە لای یارم بەسەرخۆشی
 نیقابی خستە روخسارو بەجاری کەوتە خامۆشی
 کەوام دی رۆیی ئارامی دل و سەبرو فەرامۆشی
 بە هەوری پەرچەم زولفی روخو ئەبرۆی کە داپۆشی
 لە شەوقی روئیەتی بەدری هیلالی یەک شەوێ کردین^(۴)

۳- چەمەن والا بوو: چیمەن رازاوە بوو.

راھی من: رینگای من.

۴- نیقاب: پۆشی یە، سەریپۆش.

بەدر: مانگی چوارە، هیلال مانگی تازە کە خۆی بە شیبوێ داس دەنوێنی.

واتە بۆ هەوال پەرسین و چاک و چۆنی چوومە لای یارم بەسەرخۆشی، کەچی ئەو سەریپۆشی بە
 رووی خۆیدا داو وای کرد دلەم بێ ئارام بێ بە پەرچەم و زولفەکە، روو و ئەبرۆی داپۆشی ئیمە
 بێبەش کرد لە بینینی مانگی یەک شەو کە ئەبرۆیتی هەروەها بێبەشی کردین لە دیتنی مانگی
 چوارە کە رووی ئەو، ئەگەر بە (لە شەوقی روئیەتی بەدر و هیلالی یەک شەوێ
 کردین) بخوێندرێتەو.

رفیقانم کهسی عاشق نه بی لهم سیرپه نازانی
 له لای یار حیات به خشو له لای قایضی جانی
 له ههردوو لاره ته سلیمم بلین دهستم به دامانی
 نه گهر چی کوشتنی خو (قابض الأرواح) ی موژگانی
 به قانونی مهسیحایی، به خهندهی لیوی حهی کردین^(۵)

له بو خوین ریژی عوشاقان نیگارم گهرچی بیاکه
 وهل نهی دل له رووی ئومیدهوه جاری تهماشاکه
 مهلی (صافی) زهمان ناخیر بوو کس ئیمدادی کس ناکا
 دهوایی دهردی دل (ناری) له تاهیر به گ ته مه نناکه
 بلتی ئیمپرو گول نهندامی به تیری جهرگی پهی کردین^(۶)

نه گهریش به شیوهی (له شهوقی روئیهتی بهدری، هیلالی یهک شهوهی کردین) بی، نهوه
 ماناکه ده بیته، له سۆزی دیتنی رووی نهو که وهک مانگی چواردهیه، ئیمهی چه ماندهوه وهک
 مانگی یهکشهوه.

نازانی: نازانی.

۵- قایضی جانی: گیان کیش.

به قانونی مهسیحایی: نامهیه بو حه زهتی عیسا که به نه مری خودا مردووی له گۆر زیندو
 ده کردهوه (واذ تخرج الموتی باذنی) نایهتی (۱۱۰) له سوورهتی (المائدة)، قورئانی پیروژ.
 دهستم به دامانی: له پاراندهوه و هانا بردنه بهر به کاردی،

به خهندهی لیوی حهی کردین: به بزهی لیوی ئیمهی زیندوو کردهوه.

۶- وهلی: به لام،

ئیمداد: یارمهتی و به هانا هاتن.

پینج خشته کی (نووری)^(۱)
له سه ر غه زه لی (صافی)

له و فیرقه تی دووری تووه رووحم له ئه له مدا
نایابه جه مالی تو له نیو روومو عه جه مدا
حوسنی تووه وا شهوقی له سینهو له دلمدا
گولناری روخت رهشکی به گولناری ئیرمدا
دوو طاقی بروت طه عنی له میحرابی حه ره مدا

گیرساوه له دل ناگری عیشتت وه کوو میصباح
که و توومه بیحاری غه می عیشتت وه کوو مه للاح
بی هوش و نه خوشم له فیراقت به بی ئه قداح
روح مهسته له راحی تو له نیو عالمی ئه رواح
باطن له (بلی) دایه و ظاهر له (نعم) دا

ناری: شاعیری ناودار کاکه حه مه می مه ریوانی، ۱۸۷۴، ۱۹۴۴ز.
تاهیر بهگ: شاعیری گه وره ی کورد ظاهر به گی جاف.
ته مد ناکه: داوا بکه.
جهرگی پهی کردین: جگه ری ئیمه ی پیکا.
* - نووری: شیخ جلال کوری شیخ جه میل نه قشبه ندییه

غافل نه بوو جار يکي دلی من له غه رامت
بو سه روی قه دو قامه ت و بو به رزی مه قامت
دائیم که سه حهر خیزه وه کوو قه یس له هیامت
هه ستاوی که هه ستاوه قیامت به قیامت
رؤیوی که رؤیوه ده مم له وه ده مودا

سووتاوه دلی عاشقی بیچاره به نارت
قوربانی دووچاوی ره شو نه و رووی عوزارت
مسکینه که نه م جیسمه له ژیر جه ورو نه زارت
دل وا له بهر نازاری وه کوو نوقطه هی زارت
گاهی له (وجودا) هه یه گاهی له عه ده مودا^(۱)

حهیرانی چه می په رچه می چا وو ده م و لیوه
یاره ب چییه نه م په رچه مه وا به دری له نیوه
بو عیشقی جه مالی تو له سه حراوو له کیوه
بوچی نه گری دل له سه ر نه م شیوه په شیوه
وا حه بسه له نیو چینی چه می په رچه می چه مودا

۱- نه زارت: نازارت

ئەو ئاگرى عىشقى تۆ بە جارى دلى جۆشىم
دائىم كە لە بۆ وەصلى جەمالى تووہ كۆشىم
نەت پرسى بە جارى لە نەخۆشىم و لە خۆشىم
گەر بىتو بەسەر خۆشى پرسى لە نەخۆشىم
(حق القدم) — روح لە قەدەمگاہى قیدەمدا

رەنجى منە بۆ تۆ كە وەھا زۆر بى مەئالە
ئىتر بەسە ئەى (نوورى) بى بیچارە مەئالە
بۆ خالى سەر ئەو كۆلمەت و بۆ نوورى جەمالە
(صافى) لەبەر ئەم خالەيە خالى لە خەيالە
يا كىمى بە زۆر دايە وەيا زۆرى بە كەمدا

پینج خشته کی (صفوہت) ♦

لہ سہر غہ زہلی (صافی)

دہ خیلہك من ئەوا مردم وە کوو مەجنون لہ ریسوایی
لہ فیرقەت لەیلە کەم وا کەتووم بی جی و مەئوایی
دەسا چبکەم وە کوو ساحر دە کەم حیلە و مودارایی
خودا رەحمی بە حاتم یار ئەوا بردی بە دلمایی
لەسەر هۆش و لہ تەن تاقت لەدل صەبر و شەکیایی

ئە گەر زولفی بە دەستم وا دە کەم لہ ملم وە کوو زیننار
میسالی شیخی سەنعانی لہ عیشقی قامەتی دلدار
مەلین بی هۆش و بی عقلم بە طەعنە ئەی گەلی ئەغیار
لەلای ناره زووی وەصلو لەلای دلشکستی یار
گوريس ناگا بە یەك لاچۆن ئە گا گەربی بە دوولایی

♦ - صفوہت: کاک عدلی کوری گەورە (صافی) ناسراو بە مەلا کاکە.

هموو شهو ناخهوم تا روژ به ئومئيد وه صلی و افه و تام
ئهما چبکه م که جارێکی نه هات ساقی به باده و جام
سیایی طالعه و اسهر نیگورنه عاشقی به دنام
نه له و جیگه ی غه ربیم دی ته سه لالا نه وه تن ئارام
چ چاره ی دیکه شک نابهم به غهیری شیته و شهیدایی

که چند ساله له بو ته حصیلی عیلمو شهرع نه کم رفتار
خولاصه غهیری عیسیان و غهمم نه بوه نه تیجه ی کار
کهوائی من ده کم تهوبه ی نه صووحی خوا ئهتوی غهفار
که ههر چیه کم به سهر هات له و وهفای دل بوو جهفایی یار
له بهینی ههر دوو لادا خوینه کم و اچوو به خوړایی

دلی زارم له دهرسی عیشق دا پیره و جهوان نابئی
که چه پسی حهلقه یی زولفی تووه بو من زیان نابئی
نه گهر ته عرفو تهوصیفی له بوته کم بوم عیسان نابئی
ئه لالا ئه ی دوستانم داستانی دل ته و او نابئی
مه گهر روژی جهزا بیتن له خزمهت شاهی مه ولایی

(تأمل) کهن له دهوری ئەو زەمانە ئەی ئەنيس و یار
که ئەمۆده بەسەر بەستی دەسوورپۆ کووچەوو بازار
که وایى هەر کەسى عەقلى هەبى بۆ خۆى بى هوشيار
دەزانى بۆچى گوشەى بیکەسىم گرتو له دوورى یار
خەيالى ئەو رەفیعە بۆ دلى ريسوا له تەنهاى

موسلمانان رەجامان بۆ بکەن یارمان بى وافی
که (صفووت) دل به تازاره لهبۆ ئەو وەصلی ئەوصافی
ئەگەر وەصلی بى و نهیبى ئیمایى یەك نه ظەر کافی
هەواى لیلە کەى بى مەیلەیه دل و الیه (صافی)
سیاخانەى دەروونە شۆرشى مەجنوونە سەحرانى

پینچ خشته کی (لؤلانی) ^(۱)

لهسهر شیخری صافی

دریغا مور شیلیم رۆیی لهدهست چوو رهبری دینم
له پاشی ئهو کسێکی تر له ئهو دونیا یه ناییم
نه ما داریکی پر سییه رهبر ئهو سایه بنشینم
حقیتم گهر فلهک یاران به ئاهی دل بسووتینم
جهوزه گهر زمین یه کسه به خوینی دیده برشینم

که ئهنکال ناوی ئهنفاله دیاره وا غهزه ب داهات
خراب بوون خانهاو ته کیه به تالان چوو مهرو مالات
مه جالی زهوقه کم وون بوو نه گهیه مقصدهو ئاوات
لهدهستی غهم جوانیم رۆیی پیری روو به رووم واهات
لههولا چۆن مودارا ییتو ئایا چۆن ئهیی ژینم

۱- لؤلانی : حاجی محهمه دی کوری شیخ رهشیدی لؤلانی .

فلهك وا كونه كيني خوئی به ئهو جوړه ده كائښات
ههتيوئكي ده كا پاشا حوكم داريشه تورپههات
له ياران رهحمو غهخوړئ بهجاري ريشه كهی دهرهات
له عشقی لهيله كهی بي مهيله كهو دنيایي دوون (هيهات)
سهريكي راحهتيم ساتي نهبوو دانيمه بالينم

له بو كوستانى رنگاو رنگ به ميرگو چيمهنو كانياو
لهبر دارو درهختانى له خويان بهستو وهلاولاو
لهدهستی ظالمى بهدفر، لهحيفي عومره كهی فهوتاو
لهدهردی دل له جهرگی كول لهداخی سينه كهی سووتاو
بهروزم دادو روړويه لهشهو دا شيوه نو شينم

كهمن ئالوز بووه وهزعم، ئومييد وابوو كه تو چاكه
ئهو چند ساله مه حبووسم لهئهو چهپسهم بهرطلاكه
كه بهنده موخليصی خوته لهبو چي ليم تهوطلاكه
بليته شوخه كهم بي رهحمي تا چند بي وهفاتاكه
بهسانی غونچه دل تنگ بم وه كوو گول جامه بدرينم

له کار که وتوومه ئه ی یاران له کئی بئیم مه ده د کارئ
فیغان و دادو رۆرۆمه که سم نایته هاوارئ
نهماوه کهس له دونیادا له غه م قورتار که غه مبارئ
به ریشی سپیه وه یاری نه کردم به ختی رهش جارئ
منیش بویه که عاده ت عاجزی و ره سمه نالینم

ئومیدی گول چنیم بوو که چی گیرۆده یی خاوم
ده بینن ظاهری ساغم له باطن زور بریندارم
مه پرسن چۆنه (لؤلانی) به ده ردی دل گرفتارم
له زاری من مه کهن بیزاری (صافی) زور به تازارم
له داخی سینه که ی سوتاومه ئه و ئاخه هه لدینم

ئەو شوخه گرفتاره به گیسووی شهبی تارت
سەرخۆشو و برینداره لهبەر چاوی خومارت
حهیرانه لهبەر نهغمه وو ئاوازی هوزارت
دل وا لهبەر ئازاری وه کوو نوقطهیی زارت
گاهیی لهو جوودا ههیه گاهیی له عهدهمدا

هەر ماوه نهفته و تاوه مهحهببتهت بهمه رامت
رهحمیکه به ئهحوالی پهڕیشانی غولامت
هەر چهندی ئه کهم ناگمه تو بهرزه مهقامت
ههستاوی که ههستاوه قیامتهت به قیامت
رۆییوی که رۆیوه دههم لهو دههم دههمدا

لهو باده شهرا بهی که پرت کردبوو نووشیم
لهو رۆژهوه پر جۆشه ههوا ی جۆشو خرۆشیم
هەر تو ی سه بهبی عوشره تی سەر خۆشی و خۆشیم
گەر بیتو به سەر خۆشی بهرسی له نه خۆشیم
(حق القدم) روح له قدهمگاهی قیدهمدا

ئەو چىھەرە گولەي چاۋ بە كلەي ناسكە لىۋە
شۆخىكە قەدى بەرزى ۋە كوۋ عەرەرو سىۋە
روخسارى گولەي يوسفى كەنعانى بە شىۋە
بۆچى نەگرى دل لەسەر ئەم شىۋە پەشىۋە
ۋا حەبسە لە نىۋ چىنى چەمى پەرچەمى چەمدا

ئەو خالە چ خالىكە لەسەر روومەتى ئالە
خالىكە ھەزار عاشقى ھىناۋەتە ئالە
(ئەنۋەر) ۋەرە سەيرى كە چ شىرىن خەت و خالە
(صافى) لەبەر ئەم خالەيە خالى لە خەيالە
يا كىمى بە زۆر داىە ۋەيا زۆرى بە كەمدا

پینج خشته کی (جہری)
 لہسہر غہ زہالی (صافی)

ئہم کولم و زہنہ خدانہ مہی ئہوجی موینہ
ئہم سینہوو بوستانہ وہ کوو خولدی بہرینہ
پہیوہستہ لہسہر عاریضو میناوو جہینہ
ئہو پەرچہم و ئہ گریجہ ہہموو دوشمنی دینہ
ئہو زولفو رووہ ئافہتی سہر رووی زہمینہ

لا غہیرہ لہ گہل رۆحی منی خہستہی بوریان
مومکین نیہ فہ ککی بہ مہسہل ئایہی قورئان
ہہرچہندہ لہ ئیعراضہ و ہلی ئہی مہی تابان
عیشقت لہ دلّم ثابتہ نہک عاریضہ قوربان
وہک طورپہی شاہان کہ لہسہر رووی نگینہ

فہرمووی کہ گوتم زہخم و برینی تووہ لیّمہ
کی بیّت و بکا زہخمی توّ ثابت لہسہر ئیّمہ
پیّم گوت گولہ کہم ئہی قہدی توّ مہقصہ دو ریّمہ
عالہم چ دہزانی کہ ئہمن کوشتہی کیّمہ
بہم تیری موژہت ظاہیرہ دائیم کہ بہ خونہ^(۱)

۱- بہ خونہ: بہ خونہ.

شه كرى سوخهنت بو دلى سهر گه شته موعه ما
(قد ذاق من المحنة في حبك جما)
بى گوشه له نصحت به مه سهل سه خره بى سه ما^(۲)
بيعهاره دلم چهندي جه فاي دهى حقه نه ما
جى ره حمه گولم چونكى ره قيب وا له كه مينه

مه خوورى مهى و باده بى سيمينى نخوستت
كوژراوى قه دو قامهت و روخسارى دروستت
لهو روژه كه من كه و تمه بهر زهر به بى ده ستت
دل بوته كه باب بو مه زه بى ديده بى مه ستت
قوربان لهوه مه علومه كه ليوت نه كينه^(۳)

سهر مه ستت و سهر اسيمه وو حهيران و به نه شكم
بو ماچى ده مت شائيق و پر ئاخ و به رشكم
مه علومه له نه عراب و عجه م رو مه پز شكم
جانا و هره وا غه رقه بى طوفانى سور شكم
بى نووحى و هفات نابى نه جاتم به سه فينه

۲- سه خره بى صما: (الصخرة الصماء): بهردى كهر. كينايه ته له گوى پينه دان و بيباكى.

۳- نمكين: فارسى به واته سوپرو به تام.
نمك: خوى.

ئيمرو که جهريجي که له بهر ئاگري هيجران
بیماره هموو جیسمی سه راسه ر بووه بریان
دائیم له فیراقت به غه مو شیوه نو گریان
(صافی) که له خاکی دهري تو دووره به قوربان
سه گ مەرگی نه بی هیئده چلو ن قاییلی ژینه

* * *

پینچ خسته کی شیخ جمال به رزنجی له سه ر غه زه لی (صافی)

یاریکی هونه ر مهن دو دلیری له که ره مدا
وهك غونچه گولتی ئالی له نیو باغو له چه مدا
دل ماییلی رووی تویه په ریشانه له غه مدا
گولناری روخت ره شکی به گولزاری ئیره مدا
دوو طاقی برۆت طه عنی له میحرابی حه ره مدا

سهوداسهرو دیوانهیه دل مهیلی له کیوه
وا بهندو نهسیری سهمهنو سونبل وسیوه
گیرۆدهیی قوللابی مورزانو دهمو لیوه
بوچی نهگری دل لهسهر ئهم شیوه پهشیوه
واحهسه لهنیو چینی چهمی پهرحهمنی چهمددا

بهو شهر بهته شیرینهیی لای تو بوو که نوشیم
دووچاری ههوات بوویمه بهبی توو نییه خوشیم
وا بهرگی غهم وتاری له دووری تووه پوشیم
گهر بیّت و بهسهرخۆشی پیرسی له نهخوشیم
(حق القدم) ه روح له قهدهمگاهی قیدهمددا

خالت (حجر الاسود) ه ماچیشی حاله له
گهر ماچی نه کا حاجی طه و افیشی بهتاله
مهقصه لهمهدا قهصدی (جهمال) ی خهطوخاله
(صافی) له بهر ئهم خالهیه خالی له خهیا له
یاکیمی به زور دایه وهیا زوری به کهمددا

پینچ خشته کی (عہونی)
لہ بہر غزالی (صافی)

دلّ وہ کوو مہ جنون لہ عشقا دہشتو دہر وا طہی دہ کا
یار کہوای زانی ئیتر لہ یلا صیفہت لۆمہی دہ کا
یہ عنی خوئی تہ کلیفی بہزم و مہ جلیسی بادہی دہ کا
دلّ لہ بہر دہردی فیراقی یارہ مہیلی مہی دہ کا
گوئی لہ دہنگی سازو عوودو بہزمی نای و نہی دہ کا

گاہی بو نووری جہمالت دلّ وہ کوو پھر وانہیہ
گہ لہ عشقی لیوو کوئمت بولبولی دیوانہیہ
گہ مجہوری تہ کیہیہ گہ ملکہچی بوتخانہیہ
سہردہمی مہست و خومارو خادیمی مہیخانہیہ
وہقتی تہسبیحی لہدہستہ صوفیہ حہی حہی دہ کا

گاہی وا بہر مالّ لہ شانی خالہ زاہید خوئیہتی
گاہی ناصیحی نہمینہ گاہی فاسید خوئیہتی
گاہی مہیخانہ نشینہ مہستہ شاہید خوئیہتی
بہعزہ جاران عالیم و عامیلو عابید خوئیہتی
وہقتی جہہل و فیسقی زورہ عالیہمی لۆمہی دہ کا

دلّ له ریزی مردووان بوو تاکو ئیستا گهر ژیا
 چهند له نیو شاران گهرا بوو ببوه سائیلو گه دا
 (عهونی) تو وه حشمت له دلّ بوچی ده کهی ههرچی ده کا
 دوور له یاره دلّ له بوئی بی ئه باته (صافی)
 تاکوو له م سهگ مهر گه دا بی ئیختیاری وهی ده کا

* * *

پینچ خسته کی (بهندی) ^(♦)
له سه ر غه زه لی (صافی)

ده جو شنی دلّ له سه ودایی سه ری وا پر خه یالاتم
 له غهیری دهرسی عیشقا خو نه بوو سه عیو موتالاتم
 نه وهی نازانی حالی دلّ نه کا با وه صفی حالاتم
 حه بیبا خو ت نه زانی بو له عالم بی موبالاتم
 له طیفلی سینه ریشو دلّ به ئیشو سه ر به سه وداتم ^(۱)

♦ بهندی: محمدهدی مهلا مسته فا هیرانی. ساغکه ره وه ولی وه کۆله ری نه م دیوانه.
 ۱- موتالا: موتاله عه.

له زیکرت قهت نهبووم غافیل به روح من تایعی تۆمه
له عهشقت مهستو سهر بهستم ههموو خهلتکم بکا لۆمه
وه کوو پهروانه شهیداتم نه گهرچی بی پهرو پۆمه
ژیانی من له عهشقی تۆ مهزانه غیرهتی خۆمه
سه بهب و ابوو به مندالی له دهرسی عهشقی راهاتم^(۲)

به یادی تۆ دهمی وایه له دهشتو بهندهنو چۆلم
دهمی دیوانه ئاسامه گهریدهو پشت به که شکۆلم
دهمی مهستی خهرا باتم له نهستۆی گۆزهیه قۆلم
دهمی که بهندی چینی په رچه مو پیچاوی کاکۆلم
به دائیم زارو خهستهو دهست بهستهی زولفی تاتام

له عومری تازه لاویما غهمت نه سبابی عیللهم بوو
نیشارهی موقلهیی چاوت رمووزی (ابن موقله) م بوو
به خورد سالی له بهر حوسنو لوظف عهقت مو کهللهم بوو
له حالی نهوجه وانیدا جوانی تۆم موسهللهم بوو
له مهولا چۆن به لایئ رووبکه م شهیدایی بالاتم^(۳)

۲- له زیکرت: له ناوهینانت، له یادی تۆ.

۳- ابن مقله: خوشنوووس و شاعیرو نوسهر، ناوی تهواوی محمد کوری علی کوری حسن کوری عبدالله کوری مقله. له سالی ۲۷۲ ی کۆچی له بهغدا له دایک بووه تا بلیتی خوشنوسیتی

ئەو ەى خالى نەبى كەلەى لە ەشقى مالو سامانا
چ باكى ژەنگى سىنەيتى ئەگەر جاھل ئەگەر زانا
لە رىگەى عىشقى تۆ قوربان سەر و جان و دلەم دانا
سەرى خالى لە سەودا كەت چلۆن سەودا ئەكەم جانا
سەرى بازارى ئەغيارم نىيە موحتاجى كالاتم

جەفای يار و قسەى ئەغيار لە ئەم سىنەو سەرەم دابى
لەبۆ من مەرگە، بۆ مەرگى رەوا من چۆن پەلەم نابى
دلەم مەفتوونى سەد تىرە چلۆن پەر دەردو غەم نابى
سەراسەر گەر ەموم عەيبە لە جاھى تۆ چ كەم نابى
ئەگەر رەحمى بكەى چونكى غەربىيى ژىرى دەرگاتم

دەلى (بەندى) لە رۆژى ەم بەشم ناشادىيە قوربان
ئەگەرچى خۆ زەمەن چەرخى بەرەو بىدادىيە قوربان
وەلى شاهی شكۆدارى بەزەت ەمىدادىيە قوربان
گەدا زادەى توو (صافى) حەقى ئازادى يە قوربان
خەلاتم گەر سىاسەت بى بە مەمنوونى ئەوا ەاتم

بەھرەور بوو بەناوبانگترین مامۆستایانى ئەو زانایە خۆشنووسە ، اسحاق كورى ابراهيم الاحول
بوو . ابن مقله له سالى ۳۲۸ ى كۆچى له سەردەمى خەلىفەى عباسى (الراضى بالله) له
بەندىخانەدا مردوو .

سەرچاوه :ابن مقله خطا وادىا وانسانا صفحه ۲۸ هلال ناجى ، دار الشؤون الثقافية
العامه بغداد ۱۹۹۱ م .

پینج خشته کی (بیبہش) ●
لہ سہر غہ زہالی (صافی).

لہ دووری دولبہری دینبہر ہمیشہ مات و غہمگینم
بہ غارہت چوو لہ ریعی عشقی بہ جاری ملزہلبو دینم
نہ گہر مردم شہہیدم من نییہ حاجہت بہ تہلقینم
حہقیتم گہر فہلہک یاران بہ ئاہی دل بسوتینم
جہوازہ گہر زہمین یہ کسہر بہ خوونی دیدہ برشینم^(۱)

بہشہو تا کو سہحہر قوربان لہ عشق و دہر سہ کھی سہودات
نہخوم خوینی جگہر سویند بی بہ قہددو نلفہ کھی بالآت
سہرم سہرساہو دل پستو وجوودم والہ غہم راہات
لہ عشقی لہیلہ کھی بی مہیلہ کھو دونیایی دون ہییہات
سہریکی راحہتیم ساتی نہبوو دانیمہ بالینم

● بیبہش: شاعیری چوارین (مہلا مہسعوود مہلا عبداللہ شہنہغہیی).

۱ - بسوتینم: بسوتینم.

برشینم: برشینم.

ئەسۋورپم مەستو سەرخۆش و كەساس و بېكەس و شىۋاۋ
ئەسىرو بىي نەواۋ دەردمەند، پابەندو دل بەسراۋ
چلۆن بىي صەبرو ئارام نەنالىنىم منى داماو
لە دەردى دل لە جەرگى كول لە داخى سىنەكەى سووتاو
بە رۆژم دادو رۆرۆيە لە شەودا شىۋەنو و شىنىم

ئەنالىنىي لە سىنەم دا دلەم ھەردەم بە وينەى نەى
لە دەستى دولبەرم ياران نەبوو جارى بكم ئۆخەى
ھەموو عومرم بە فيرۆ چوو بە گريەو نالەو ئاى و ھى
بلىنە شوخە كەم بىي رەھمى تا چەند بىي ۋەفا تاكەى
مىسالى غونچە دلتنەنگ بم ۋەكوو گول جامە بدرينم^(۲)

ئەمان جەمعى رەفيقانم دەخيلا سابكەن چارى
بە غەيرى ئىۋە بۆ كىي كەم سكالآ ياخو ھاوارى
ۋەھا لىم چوويته سەر غەزەب نىگارم نايەتە خوارى
بە ريشى سىپپىۋە يارى نە كردم بەختى رەش جارى
منيش بۆيىي كە عادەت عاجزى ۋە رەسمە نالىنىم

۲- بدرينم : بدرينم .

به تیری غمزهی چاوت به قوربان دل بریندارم
وه کوو عاره ب ده خیلت بم وهره جارئ به هاوارم
بلیّ (بیبهش) له دووری یار هه میشه عاجزو زارم
له زاری من مه کهن بیزاری (صافی) زور به ئازارم
له داخی سینه که ی سووتاومه ئه و داخه هه لدینم^(۳)

۳- هه لدینم: هه لدینم

بہشتی فارسی

قسمت فارسی

حرف (أ)

(۱)

چه شکر گویمت ای خالق زمین و سما
چه حمد جویمت ای رازق همه اشیا

لسان نطق ندارد بیان تعریف
کمال و فهم چه یارا رسند هر ماوا

زبان ز وصف بیانت همی شود ابکم
فکر ز بکر صفات رسد به او سودا

الهی حرمت ذاتت که واجبست وجود
به مفخر همه مرسل به زمرهء خلفا

ز روی رحم تو (صافی) به مصطفی بخشای
که تو رحیم و او شافع است روز جزا

(۲)

در غایت شرمندگی سر بر ندارم ای خدا
از بس که نقص بندگی بس شرمسارم ای خدا

گشتم اسیر نفس شوم دل غرقهء جهل و ظلوم
گرچه بسی دانم علوم ، در سوء کارم ای خدا

دارم چو عصیان عظیم شایستهء نار جحیم
اما که الطافت عمیم امیدوارم ای خدا

سر تا به پایم بغض و کین گم شد زما دنیا و دین
امید عفو آنو این من با تو دارم ای خدا

از پای تا فرقم خطا است ظاهرو باطن عیها است
چون نقد کارم بی بها است بس دلفگارم ای خدا

روز ازل زان توم در عهد و پیمان توم
دیده به غفران توم جز تو ندارم ای خدا

با نقض پیمان و عهد، دارم امید سرّ جود
از خوان جودت یا ودود خاسر مدارم ای خدا

دارم بسی عجب و ریا بار گنه بر دوش ما
باری به ما رحمی نما، کن رستگارم ای خدا

در دا در این دیر فنا چندان به عصیان مبتلا
(لا تقنطوا) نبود مرا شایان نارم ای خدا

راه کرم گر چه رفیع بر عاصیان نبود منیع
چون خوان الطافت وسیع دست بر ندارم ای خدا^(۱)

چون (صافی) پای کلب تو بوسیم بهر قرب تو
منصور وار از حب تو در پای دارم ای خدا

(۳)

الا ای احمد سرور تویی از سروران یکتا
میان جمله پیغمبر شدی ممتازو بی همتا

۱- در نسخهء کاتب (گر چی).

در آن شب جبرئیل یارت که رفتی بهر اسرار
به هر چه شد طلبکارت عطا فرموده ات مولا

که معراجت حضور او شده تاجت ز نور او
مقامت (قاب قوسین) و مکانات (کان او ادنی)

سلیمان حشمتش از تو سکندر ظلمتش از تو
که لقمان حکمتش از تو شدی باعث هر اشیا

سما جای مقامات زمین کان علامات
چنان شد یار یارانت عدو شد نار بر اعدا

مزین سنبل مویت منور آن گل رویت
معطر خال هندویت دو چشمت نرگس شهلا

منم مشتاق دیدارت بجان و دل طلبکارت
ازان لعل شکر بارت بیفشان قطرهء برما

دریغا روسیاهم من دریغا پر گناهم من
به ذنب خود گواهم من (دخیلک یا رسول الله)

که (صافی) خان بیرون کرد غم و اندوه افزون کرد
دوچشمش چشمهء خون کرد فراق سرور بطحا

(۴)

می خوارم از روز ازل ساقی تو پر کن جام ما
آیا چ آرَد بر سرم؟ این طالع بد نام ما

جانم فدایت ای صبا چیزی خبرداری زدوست؟
نشینی آری از وفا تا بر لب آرَد نام ما؟

از سوی تو لطف است و قهر شایسته ام بر این و آن
هرچه روا دارد خوش است آن پیر درد آشام

زاهد اگر ایمان تو در طیلسان پوشیده است
کفر عظیم است این عمل در جملهء احکام ما

دیدن جوان خوب رو قدرت نما یانست ازو
تحریم نتوانیم کرد کفر است در اسلام ما

از هستی و از نیستی جمعی تجلیات اوست
دیگر ندانم مذهبی این است خود پیغام ما

(صافی) چو معلوم است خود راه سعادت دخل چیست
قسمت چ باشد در ازل هم او بود انجام ما^(۱)

(۵)

سرکشی خوی تست باعث آزار ما
معجزهء موی تست رشتهء زنار ما

چون اثر عشق بود علت ما ای صنم
کس نتواند دوا کردن بیمار ما

جور روا داشتن بر من مفتون چیست؟
چون رمقی بیش نه در تنم ای یار ما

بی می و پیر مغان صبر ندارم ازین
در گرو می بود خرقهء دستار ما

۱- در نسخهء کاتب (راهی).

فرط سعادت دهد این می و جام صبح
بهره ندارد کسی گر کند انکار ما

حق طلبی زاهدا! ترك همین زهد کن
بربت ما سجده بر رو سوی دلدار ما

(صافی) زمادر بزاد باده پرستی نمود
کی رود از خدمت شاهد خمار ما

(۶)

اگر دانستمی یاران مراق این جدائیرا
به خاطر ره نمیدادم هوای آشنائیرا^(۱)

همین زهلو ریا سودی ندارد کردنم از چیست؟
چرا در دست خود گیریم نقد بی بهائیرا؟

ز درد غنچهء رویش مرا یاران علاج اینست
چو بلبل شیون و چون گل کنم جامه قبائیرا

۱- معنی مصرع تشخیص داده نشد. زیرا کلمه مراق به احتمال قوی باید (فراق) بوده باشد
و این نیز چندان مناسب نمی نماید، چون کلمه (مراق) معنی اشتیاق می دهد.

مکان شاه خوبان ای رقیب شایان دونان نیست
روا نبود نشیند بوم در جای همائیرا

چو بلبل زاریت (صافی) ز جور یار خود از چیست؟
بکش گر وصل او خواهی جفای بی وفا ئیرا

(۷)

سربندارم از در آن دلبر نایاب ما
گر چه روا دارد ستم بهر دل بی تاب ما

اشک وفا هر جا که ریخت خار جفا روئیده شد
در انتظار یار خود این دیده خوناب ما

کهر دو زلف و نور رو با هم عجایب معجز است
اندر خیال سر آن شبها نیاید خواب ما

بیماری چشم نگار در دو جهان همتاش نیست
چون نقش صنع قلرتست آن نرگس سیراب ما

(صافی) به امید سرت نزدیک می خواران مرو
پایت منه در بحر عشق گر ترسی از گر داب ما

(۸)

آتش عشق چون زدی بر جگر کبابرا
زندگی نایدم بدل تادم مرگ خوابرا

خام دلان همدمت آب حیات ننگرند
عاشق شوم بخت بین می شمرد سرابرا

خار غمت زمین دل دسته بدسته رو یدش
بارش فکر چون درو بسته بسی حبابرا

ضبط شکیب کی بود بر دل عاشقان زار
خامهء دست جهل چون نقش کشد بر آبرا

دفتر جرم هر کسی بر کف دست روز حشر
عاصی عشق بار ما خود نبود کتابرا

حبس زمانه سال و ماه می شمردند لیک من
قید حیات آن کسم مرگ بود حسابرا

ضعف خیال (صافیا) نگذرد از طریق زلف
قلعهء حسن کی دهد راه ز پیچ و تابرا

(۹)

ساقیا برخیزو بازم ده شراب ناب را
تا چه آرد بر سرم غمهای آن مهتاب را؟

سوی گلشن کی شتایم یاد سنبل کی کنم؟
چون بدل دارم خمار زان نرکس سیراب را

لعل میگون نگارم رونق گلها شکست
بلبل شوریده کوتا ریزدش خوناب را

بادل آرامم بگوئید کز دلم آرام رفت
تانراند چون منی بردرگهش بواب را

کی سر آسودگی داریم زین ویرانه چون
عمرها رفت و ندیدم دیدهء احباب را

تشنه لب افتاده ام یاران درین صحرای عشق
ابر رحمت ریزد آیا بر لبم سیلاب را

(صافی) از هجران یارش شب همه شب تاسحر
چشم بر هم کی نهد بر بالش سنجاب را

(۱۰)

من که مفتون نگارم شاه خوبانم کجا؟
مونس شبهای تارم ماه تابانم کجا؟

بر سر میدان عشقش صد هزاران سر چو گوست
تا نپرسی از سواران گوی چو گانم کجا؟

غم بپوشانید رویم از غبار هجر یار
بهرشستن جوی اب چشم گریانم کجا؟

سر بزانیوی جنونی می نهم مجنون وار
یاد لیلی دارم اندر دل سیه خانم کجا؟

روز فردا عاشقان سرها برآرند از حد
جملگی فریاد میدادند جانانم کجا؟

من که نقش یوسفی دارم بدل یعقوب وار
ساربانان را نگویم جاه کنعانم کجا؟

بلبل شیدا بگو (صافی) زما آموز عشق
نه بهر صبحی فغان دارد گلستانم کجا؟

(۱۱)

هرچه کنی بکن مکن سرزدکی نگارما
هرچه شوی بشو بشو باعث آهو زارما

هرچه دهی بده مده گوش به قول ناخلف
هرچه زنی بزن مزن طعنه بهروزگارما

هرچه نهی بنه منه بار فراق بر دلم
هرچه روی برو مرو نزد رقیب یارما

هرچه کشی بکش مکش بر سر عارضت نقاب
هرچه دری بدر مدر پرده و نام عارما

هرچه بری ببر مبر صبر و شکیب از دلم
هرچه بری ببر مبر میل دل خمار ما

هرچه خوری بخور مخور غم ز کردهء ناکسان
هرچه جوی بجو مجو دوری دل نزار ما

هرچه کنی بکن مکن بیخ وفا ز خاطرت
هرچه کشی بکش مکش (صافی) بی قرار ما

(۱۲)

ای صنم تاچند باشم خانه ویران شما؟
سر به زانوی جفا از تاب هجران شما

جلوه‌گاه تست چون هر دم سرای لامکان
باد جان من فدای خاک ایوان شما

کاشکی بر کشتگانت را نگاهی داشتی
تا بینی لاشهء آنان که قربان شما^(۱)

خود کلاهی فخر میسایم بر اوج آسمان
دست ما باری اگر افتد به دامان شما

صانع علم لدنی مانی نقش رخت
کائناتش جملگی در زیر فرمان شما

هملمی خواهم که اندر سر بود سودای دوست
تا چومن خون جگر ریزد به میدان شما

منعمی جز تو ندارد (صافی) بیچاره زان
بردت بنشسته و چشمش به احسان شما

۱- در نسخهء اصلی ضبط بیت به صورت فوق بود، ولی در حاشیه چنین ضبط شده (کاشکی بر کشته های خود نگاهی داشتی).

الا ای ساقی مهوش باسرار می صهبا
حریفانرا بیاد آور مکن محروم ازین درگا

چو اینجا منعم و مفلس شهو درویش یکسانند
عوالم جملگی یکسر بجان مشتاق این ماوا

نشاید دست رد بر سینه اغیارو یاران زد
که از یک آه مشتاقان بسوزد دنیی و عقبا

منم مشتاق و مفلس بینوا افتاده ام زین در
همیشه سینه سوزان اشک ریزان واله و شیدا

به دایم دست جامت ننگرم جام اجل نوشم
چو بی تو مردنم خوشتر بود از زندگی هر جا

چو عزت پایمال ذلت است بی جام می جانا
چرا بیمایه عمری بگذرانم در همین تقوا

سعادت خود نه از زهد و شقاوت نه ز عصیانست
که نیک و بد همه ظاهر شده در قدرت مولا

نه زهدم باعث جنت نه فسقم موجب نارست
که بی دیدار ساقی جتتم دوزخ بود زیرا

ازین طاعت نخواهم رتبهء زهاد درجنت
که چون ایشان مبادا با خرو سگ باشم همتا

نخواهم در جهان مال و نه بهر آخرت اعمال
بجز دست من و دامان ساقی روز و اوایل

به آه و نالهء عشاق و گریهء زار مشتاقان
به (صافی) رحم کن امروز هم یاد آورش فردا

(۱۴)

بنوازد اگرم شاه به درباری را
نخرم من بجوی ملک سلیمانی را

خاك كويش چو فرح بخش دل تنگ منست
نکنم همدمی عالم روحانی را

همچو یعقوب به دل نقش عزیزى داریم
ما نخواهیم دیگر یوسف کنعانی را

حلقهء بندگی او که مرا درگوش است
نفروشم به همه دولت سلطانی را

تشنهء وصل ویم آب حیاتم با اوست
خضر را گوچه کنم چشمهء حیوانی را

سجده گاه دل دیوانه که طاق ابروست
نکند روی به محراب مسلمانی را

برنداریم سراز درگه جانان (صافی)
گر بخواند به سگم شاهد گیلانی را

یارمیا چون نکند یاد نیکو نامی را
من چرا میل کنم آیین اسلامی را

درگهش چون همه دم جایگه خاص و عوام
فیض جویند درو جامی و بسطامی را^(۱)

محرّم راز خدا نسل رسول الثقلین
رهنما غوث و مرا قبله گاه عامی را

شمع کاشانهء ابدال و دلیل اوتاد
عز شاه و شرف مسند حکّامی را

همه خوبان بدان ماه جمالش مفتون
لیک پرتو ندهد بهر بدانجامی را

۱ - بسطامی: شیخ بایزید بسطامی.

مقصد از معبد و میکده گریار بود
چه تفاوت کند اسلامی و اصنامی را

(صافیا) خرقه و دستار می آلودت چیست؟
شهرهء شهرتویی زین همه بدنامی را

(۱۶)

ساقی به عشق سپرده بادهء لعل فامرا
تابه کدر در آورم ساده دلان خام را

زانکه نجات میدهد می زحیات هستیم
تاز روان نیستی عمر بود به کام را

خود زهوای زهد را خشک شد آب غیرتم
آتش تر در افکنم خرقهء زهد نام را

من زروان بر خورم و ر به دوام می خورم
کار میسر است اگر شرب بود مدام را

شاهد ما ز صبحدم جرعه ازمی قدم
خود زهوای ملک جم داد بیاد جام را

صفحهء نور و ظلمتم آتش و اب کرد جمع
داد مقام حیرتم حکمت صبح شام را

(صافی) اگرچه قاصرم چون همه حال صابرم
کرد قبول خاطر شاه مکین غلام را

(۱۷)

از در مرانید چون من گدارا
ما را نوازید بهر خدا را

سرتا بپایم زخم فراق است
زخم فراق است سرتا بپارا

پیش اطبا ششکوی دردم
هرگز نگویم بهر دوا را

زام دل ریش جز موهـم وصل
چیزی ندارد بهر شفا را

یاران چه باشد (صافی) بیمار؟
گریادش آرند بایک دعا را

شب تار است روزم از هوای ماه سیمارا
بود آری که بینم روی خورشید جهان آرا

به زندان بلا چون یوسف ار باشی صبور ای دل
عزیزت می نماید سرّ انفاسی زلیخا را

نه موسایم ولی از جلوهء عکس جمال دوست
سراسر آتش عشق است دل چون طور سینا را

در این کاشانه گریک شب در آی شمع وار ایدوست
به بزم وحدت کی جا دهم جمشیدودارا را^(۱)

۱- در نسخه: نه بزم (است) و ما قیاسا به بزم لویشتم

به کوری و رقیبانت بسویم گر نظرداری
به چشمم می نیاید دولت دنیا و عقبا را

به مفتاح قبولت گر در امید نگرشای
به آبادی نه بینی خانه ویران دل مارا

اگر (صافی) نداری یش ازین اروی شکیب آی
قدم نه در ره اخلاص و رو کن سوی بغداد را

دیده چو دل دیده‌یی ساقی مستانه را
خرقه و تسبیح داد از می و پیمانه را

خانه تقوای ما ز آتش زهد تو سوخت
چون نروم زاهدا گوشه میخانارا؟

ساده دلی هر که را تحفه زرقست خود
تا نبری بهره بر در کاشانه را

خوشه عقلت مکن توشه این راه عشق
خود نرسد منزلی جز دل دیوانه را

گنج مقاصد اگر خواهی بدست آوری
پشت به آبادی کن روی به ویرانه را

یار چو زولفش بتافت دل ز بلا سرنتافت
راه نجاتش نیافت با همه افسانه را

خانه خرابیم کرد سینه کبابیم کرد
بی خورو خوابیم کرد در بدر از خانه را

چند که سر باختیم رحم ندیدم زوی
می شرد و اسف خویش به بیگانه را

(صافی) ز روز ازل تا به ابد عهد کرد
سر نهد بر دری جز در جانانه را

حرف (ب)

(۱)

شدم مستغرق عصیان یارب
امیدم نیست جز غفران یارب

سواى رحمت عامت الهى
ندارم چشم در احسان یارب

گر پاداش در اعمال باشد
سزایم آتش سوزان یارب

زبد کرداری خود شرمسارم
مکن محرومم از دیوان یارب

به سویت رو چه آرم از خجالت
که بس بشکسته ام پیمان یارب

بهر جا رو نهم جز در گه تو
شوم حیران و سرگردان یارب

کریمـا منعـما آـمرز گـگـا را
ببخشا (صافی) نادان یارب

(۲)

از آتش هجران دوست آید زدل بوی کباب
از لشکر غمهای اوست شد خانهء شادی خراب

زان نار فرقت جان و دل پیوسته از سوزو گداز
در اشک حسرت هر زمان سرتا پیام غرق آب

آزارم از خواهی رقیب باعشق اویم وا گذار
کانلر هوای ناز او کس نیست چون من در عذاب

دردا ازین دنیای دون عمرم به تلخی صرف شد
آیا بود ایام ما باری نماید انقلاب؟

بر صفحهء لوح دلم جز حرف نامش نقش نیست
جز حالت میخوارگی دیگر نخواهم من صواب

مارا بکوی نیک وی رهرا ندادند بهر آن
چون غیر درس عشق او چیزی نخوانم در کتاب

صافی بروز آخرت گوید نبیند روی دوست
در زمرهء اغیار عشق: یالیتی کنت تراب

(۳)

بباری بسوی مانگر ای دلبر عالی نسب
غم کن برون اندر دلم ای شاهد شیرین لقب

از جور بیداد رقیب تاکی نشینم در وطن؟
زین پس مصالحگاه ماست ویرانهء کوهو شعب

ترك می و شرب مدام مارا بغایت مشکل است
دیوانهء عشقیم چون عاشق بساقی روزو شب

نه حد آن داریم ما خود بر سر خنجا روم
برخاک در سرمی نهم جامی همی دارم طلب

از سوی پیر می کشان هرچه بیاید بر سرت
(صافی) همین شایان تست گر لطف باشد و غضب

بازم هوس باده پرستی دهد آن لب
گویا که مبارك شودم فال ز کوکب

جز میل میم در دل شوریده نباشد
صد بار اگر شیعهء زاهد کندم سب

دی محتسبی منع میم کرد بگفتم
المنع من البر لماذا؟ فتأدب

هر روز کنم عهد و نوشم می ولیکن
باباده پرستان شکنم توبه بهر شب

ما رندو نظر بازم و دل دادهء ساقی
خودکار نداریم به هیچ آیین و مذهب^(۱)

نه ترس من از دوزخ و نه خواهش جنت
سرگشتهء یاریم به او داشته مطلب

۱- قیاسا (من) رندو نظر بازم صحیح تر بنظر می آید.

(صافی) تو بما یار و الم نشرح صدرك
بر گرد ز اغیار: الی ربك فارغب

(۵)

بهر خدا نگار من روی ز عاشقان متاب
خواهش جملگی ز تو روی خوشست تا خطاب

جمله رقیب نا خلف بسته به پیش یار صف
شب پره‌اند هر طرف دور زده به آفتاب

ساقی بیاده مایلم مقصد ازوست حاصلم
کرده زبهر زایلم ناصح وعظ باکتاب

خادم پیر گشته ام دست ز جاه شسته ام
از دو جهان رسته ام کارنه آیم باصواب

دلبر ناز پرورم هرچه تو آری بر سرم
جمله رواست سرورم از تو نوازش یا عتاب

بر تو نه زندگی رواست نقد جهان بی بهاست
خاک درت مکان ماست گر بهسگم کنی حساب

(صافی) که صید دام تست وحشی زخلق رام توست
دیده بصبح شام تست منتظر است زیر باب

(۶)

أبر سیاه زلف او گشت حجاب آفتاب
بارش اشك ما ازین موج دهد ز خون و آب

جیش غمش به ملك دل تاخت زهر طرف نمود
نعمت صبر غارت و کرد سرای دل خراب

وصف جمال ره نداد از بس حسن فکر را
بسته طلسم گنج چون سحر لبش به زلف باب

راه مکان وصل او عقل نداند اصل او
عارف حل و فصل او مرگ دهد ترا جواب

گشته اسیر بند او جان و دل از کمند او
عاشق درد مند او خوش بودش همین عذاب

باد صبا بکوی او گر برسی به یار گو
نار فراق هجر او سوخته این دل کباب

(صافی) ز عشق نو گلم زار ازین چو بلبلم
نیست هزار چون دلم طاقت پنجهٔ عقاب
(۷)

از دل حریق نارم و از دیده غرق آب
دانم شود سرای شکیم ازین خراب

رفتم بسوی معبده بهر سماع و عظم
قسمت نمود میکرده و نغمهٔ رباب

آرام دل نماند دل آرام ما کجا است؟
ساقی بیاد دوست بده بادهٔ شراب

جان بر لب آمده ز تمنای وصل یار
آیا بود که بینم و پاسخ کند خطاب؟

کاش آمدی ز راه وفا یار خشمکین
آیا بدل نوازش و یا در سرش عتاب؟

یاران شفای درد دلم جز وصال نیست
زین کشتنم ضرور بود گر کند ثواب

(صافی) متاب روی خطا از درش بود
روزی ز چهره بهر تو بردارد او نقاب

(۸)

ای روی تو از بهشت شد باب
ای راحت جان دوست و احباب

بی روی تو نباشد آرام
ای مجمع جمله یار و اصحاب

طول همه شب ز چشم من پرس
چون بی رخ تو نیایدم خواب

از دوری تو چونیست خواجم
دیگر چه کنم فرش سنجاب؟

از گریهء چشم و سوزش دل
غرقیم میان آتش و آب

روزم ز شبت شبان تار است
ای کاش در آمدی مهی تاب

زاهد چو بدید کمان ابروانت
بر تافت رخش ز طاق محراب

شیرین لب و دهانت ای دوست
صد طعنه زده بشهد و قناب

نقاش صور نمی نگارد
چون نقش رخت لطیف نایاب

نرگس نه بدیدهء تو ماند
چون بر می و جام مست و سیراب

(صافی) ز جهان وفا مجوید
زین پنج و دو روز عمر در یاب

(۹)

رونق رخسار او در روی خوبان داده تاب
خانهء صبر دل عشاق زین گشته خراب

کافر عشق جمال یار ازین دیوانه اند
تا بگردن آورند زئار زلف پیچ و تاب

عکس بلور رخس تا بیده سوی ما ازین
جان و دل سوزد همیشه زان دهد بوی کباب

شعلهء مهر جمالش گر بگردون افکند
از خجالت رو بپوشانند ماه و آفتاب

در حجاب آوردن رخسار دامن سرّ چیست
تا چو (محمی الدین) نگویند راز از (أم الکتاب)

اول و آخر بمعنی ظاهرو باطن یکیست
پس چرا دیوانگان عشق کشتن را صواب؟

قول شیخ اکبر و منصور سرّ وحدت است
بر سر اثبات وحدت کشتنی نبود عذاب

مردن ایشان حیات و وصل جانان در پی است
بهر این هرگز ز قتل خود ندارند اضطراب

واصل محبوب میگردند آنان در ممات
جلوهء معشوق می جویند ایشان از حساب

(صافیا) چون وصل جانان در پی جان دادنست
جان بده تا بهر تو از روی بردارد حجاب

(۱۰)

درج وفای عشق است درگاه باز الاشهب
برج عطای عشق است درگاه باز الاشهب

گرچه غریق گشتم در قعر بحر عصیان
کشتی رضای عشق است درگاه باز الاشهب

بهر کلیم دها صد گونه جلوه دارد
طور صفای عشق است درگاه باز الاشهب

ما خود ز بهر دردش عارست از اطبا
کان شفای عشق است درگاه باز الاشهب

خورشید عالم آرا سرداده زیر زیرا
ماه ضیای عشق است درگاه باز الاشهب

عشاق یار مارا فارغ ز باغ فردوس
جنت سرای عشق است درگاه باز الاشهب

محتاج جود (غوئند) اقطاب دهر (صافی)
خوان سخای عشق است درگاه باز الاشهب

حرف (ت)

(۱)

ای رشتهء مویت همه تاتای محبت
وی شعلهء رویت همه سیمای محبت

سیمای رخ تو نماید بر هر کس
تا ننگرد آینهء مینای محبت

هر قطره زمینای جمالت شده جویی
لیکن نرسد جمله به دریای محبت

یک رشحه ز دریای تو صد آب حیاتست
صد گونه حیات است سراپای محبت

موی ز سراپای تو نقد دلو جانست
ای هر دلو جان قیمت کالای محبت

باقیمت کالای تو بس در یتیمند
هر دانه از آن نسخهء صغرای محبت

بر نسخهء صغرای تو کونین برد رشک
چون نسخهء صغرای تو کبرای محبت

در معنی کبرای تو شد سرّ خلایق
ای سرّ دو عالم ز تجلای محبت

از سرّ تجلای تو (صافی) طلب اینست
تا باز دهی بادهء صهبای محبت

(۲)

از جدول ابرویت مانی شده حیرانت
وی حبس دو گیسویت صد یوسف کنعانت

در راه وصال تو طی کردن صحرا چیست؟
عاشق که نیندیشد از خار مغلانات

از طعنهء بدگویان ترك تو میسر نیست
حاشا که ندارم گوش بر قول رقیبانت

گر خون مرا ریزی شادیست زمن ای دوست
شاید که بیفتد دست برگوشهء دامانت

تعجیل من از کشتن از چیست بگو جانا
باید که بروز عید باشیم بقربانت

از خاک لحد آن دم عشاق بر آرند سر
باری گذرت افتد بر خاک شهیدانت

(صافی) ز خدا می خواه دیدار نگار خود
هر چند لیاقت نیست با وصل حبیبانت
(۳)

کافر عشقیم و اسلامی مرا در کار نیست
مستومی خواریمو باک از شهنهء بازار نیست

ساکن دیر مغانیم جامهء تقوی چه سود؟
این مسلمانی عبارت از سر و دستار نیست

نور ایمان در میان کفر میگردد عیان
ما چنین دانیم و باک از زاهد عیار نیست

روز و شب ورد صدای یا صنم بشنو زمن
چون سوای آن بتم در دو جهان دلدار نیست

هرچه می بینم از رنگ و جمال یار ماست
غیر او را پیش چشم بر درو دیوار نیست

عقل خواهی این جهان پیش آرو هر دم عیش کن
عشق خواهی جز سرت دیگر سری بردار نیست

(صافی) بهر وصل یارش کفر بر ایمان گزید
حالتش اینست یاران حاجت گفتار نیست

(۴)

بازم ز فراق ای گل مست
این حشمت و جاه رفت از دست

از راه وفا جفا بدیدم
گل کاشتم و که خار ازو رست

مارا ز جهان بغیر تو نیست
تا یک رمقم ز زندگی هست

جز عشق توم چو نیست آیین
در هر دو جهان شدیم سربست

ابرو ز مژه به قتل (صافی)
آماده نموده تیر از شست

(۵)

سردادن از بهر تو هر شاه و وزیر است
در قید دو زلف تو بسی عالم اسیر است

هرگز نه بمختار خودم ملک تو گشتم
شایسته این شاه غمت تخت ضمیر است

این حسن تو بر عالم بالا ست مسلم
سر بر در خوبیت نه هر ماه منیر است

می خوار به یک باده شود مست نه رند است
ما خود که بقرا به دهند لطف صغیر است

پر سند اگر جایه گهو مفخر (صافی)
ساکن بدر میکده و خادم پیر است

در سرم مونیست یاران جمله خاشاک غمست
بهر رستن دیده های ما همیشه با نمست

تابش خورشید دل از جلوهء عشق است چون
ذره اش آینهء اسکندرو جام جم است

آه دل زینان که دارم دوست در وقت سحر
با نسیم عطر افشای نگارم محرم است

تابه کی دیوانگی ای دل که این زنجیر زلف
بهر گردن بستن دیوانگان خم در خم است^(۱)

کی خیالی دارم اندر سر که زخم هجر یار
به شود چون زخمهایم وصل او را مرهم است

خود که نتوانم نیارم نام یارم بر زبان
چون کنم از ذکر نام اولسانم ابکم است

۱- در نسخهء (تابکی) بوده، که رسم الخط فارسی صحیح آن (تابه کی) می باشد.

ساکنان تکیه گر پرسند از (صافی) بگو
چاکر پیر مغان و می پرستان همدم است

(۷)

بی گل روی نگارم گلشن ما گلخن است
از هوای عشق یارم کوه و صحرا مسکن است

ای حریفان قصد قتل ما نشاید بیش ازین
چون فراق روی او هر لحظه مارا کشتن است

صد هزارم غمزه برتن زد نگار از یک نگاه
گر ببینی لاشهء مارا سراپا روزنست

کی شود یارب نصیب ما طواف کوی دوست؟
چون زهر جا یار باشد بهر جانم مآمن است

تابه کی این زیستن انلر شب هجران چون
زندگی مارا در این ظلمت سرای مردن است^(۱)

۱- رجوع شود به غزل پیشین.

جان فدای قاصدی دارم کز او آرد پیام
چون روانی را نخواهم بر رخ او در تن است

(صافی) زین پس کی به پیش تاجداران سرنهد؟
زانکه طوق بندگی شاه جهان در گردن است

(۸)

بر سرم گر صد هزاران جور یار آید خوش است
وز دو چشمم خون اگر صد جو یبار آید خوش است

از هوای گلشنم چندانکه حسرت بردل است
برمشام جان ما گر بوی خار آید خوش است

ای صبا يك مشت خاك از كوی جانانم بیار
چون ز خاکش بر رخم بار غبار آید خوش است
لطف و قهرش پیش عشاقان او یکسان بود
عزت و ذلت مرزبان شهر یار آید خوش است

کاش روزی بهر قتل ما نگاهی داشتی
چون زمزگان بر جگر تیرم هزار آید خوش است

آب حیوانی نخواهم تشنه یاریم چون
بهر ما از وی اگر خود زهرمار آید خوش است

(صافی) چون جان جهان دارد ازین منصوروار
بهر کشتن هر زمان در پای دار آید خوش است

(۹)

بی تو هر لحظه مرا ساعت و ساعت ماهی است
بهر ایام چنان عمر چنین کوتاهی است

پارهء عکس جمال تو گر افتاده به کوه
کوه میسوزد از آن جلوه نه کوهی گاهی است

بی تو جنت بر عشاق سراچه است ولی
نار دوزخ به جمال تو نظارت گاهی است

آن حرارت به رخ شمس که باشد فردا
همه از سینهء عشاق تو سوزان آهی است

خرقه پوشان ریا جامهء هستی در بر
خود ندانند عبودیتشان گمراهی است

ما که در سایهء آن یار جهان آراییم
چه شود گر همه اغیار ز ما خون خواهی است؟

پیش شاهان نهم (صافی) سر خود زیرا
شاهد ما که سلیمان حشم و جم جاهی است

(۱۰)

ساقیا می ده دلم آرام نیست
مرغ وحشی تا ننوشد رام نیست

بر کف ساغر بهای جان ما است
لیک جان ما بهای جام نیست

مقصودی خواهند هر کس زین جهان
ما بجز درد صبوحی کام نیست

باده درده تا بگویند زاهدان
عاشقان پروای ننگ و نام نیست

رازها بر دل رسیده از یمن می
هر کرا در قوهء اوهام نیست

نیست یا رای زبانم شرح این
مدعی گو سرّ ما اعلام نیست

ترك ساقی می نخواهم واعظا
گرچه جز نیش ویم بر زام نیست

این نصیحت با کسی گو بشنود
چون حریف می پرستان خام نیست

گر کسی جان دارد از ساقی دریغ
در طریق عاشقان اسلام نیست

قرب خواهی سر ز تیغ او میبچ
گشتهء او رسم بی هنگام نیست

(صافیا) با کس مگو اسرار عشق
زانکه هر کس محرم پیغام نیست

گرچه دوریم ز تو لیک نشانم باقی است
 آه سرد و دل پر درد و فغانم باقی است

تا نپنداری شکیبیم ز رویت جانا
 از فراقتم رمقی در تن و جانم باقی است

بارش اشک نماندست ازین زرد رخم
 آخر فصل بهارست و خزانم باقی است

علت عشق نگوییم برخام دلان
 پخته دانند که خون دل از آنم باقی است

ای نگارا تو مده گوش به بدگویانم
 بغض این طایفه را تا به جهانم باقی است

بهر دیدار تو عمر پایان آمد
 نفس آخر شد چشم نگرانم باقی است

(صافیا) گوش به هر وعظ ندارم زیرا
خرقه در رهن می پیر مغنم باقی است
(۱۲)

شهبواری دارم اندر دو جهان ممتاز اوست
رشك بخش مهرویان و دلبر طنز اوست

قدسیان را مفخر و ناسوتیان را سرورست
شهریاران افسر و لاهوتیان همراز اوست

مسند آرای طریقت طایر اوج کمال
جلوه افزای حقیقت عشق را آغاز اوست

مظهر لطف الهو کنز اسرار حبیب
عرش اعلا جلوهگاه و شاه ملک راز اوست

دلبرو روانو رو لب شکرو شیرین جمال
در گلستان ملاحظت قد چو سروی ناز اوست

عالم بالا ز اسمش زکر باز الاشهب است
بهر استمداد هر کس باز خوش پرواز اوست

ملك هفت اقليم يكسر باشدش زیر نگین
وارث ملك سليمان شاه با اعزاز اوست

نور چشمان حسین و دودمان حیدر است
نسل پاك مصطفى و بر زمین شهباز اوست

تا که (صافی) چاکر درگاه غوث الاعظم است
لطف حق در هر دو عالم یاورو همراز اوست

(۱۳)

گنج توحید ز ازل این دل ویرانهء ماست
برزخ هستی ولی قفل در خانهء ماست

فاتح سرّ وجودست به کاشانهء جود
نه ره عقل بدان گوهر یکدانهء ماست

مرغ ما بس که ز وحدت اثر وحشت یافت
مدد عالم معنی سبب دانهء ماست

صید لاهوتی ما زین قفس ناسوتی است
بر صیاد کند جلوه نه مردانهء ماست

نعمت حق چو به هر ملحدکی نیست دریغ
براین خوان کرم واله و فرزانهء ماست

رو بمیخانه نهادیم و نمی گگردانیم
گرچه زهر از قبل ساقی به پیمانہء ماست

(صافیا) ترك سراز (ثانی) بیاموز که او
جان و دل باختہء جلوهء جانانهء ماست

(۱۴)

از حیات دهنـت خشک لبانم ای دوست
به نثار قدمت اشک فشانم ای دوست

پیش بالای تو گر مرده شوم عیب مدار
که فدای تو بود روح روانم ای دوست

به هوای سر کویت همه دم مفتونم
آه اگر فدیہء خودت ساختی جانم ای دوست

ای خوش آنروز که درراه وفایت مردن
نو حیاتی طلبم در پی آنم ای دوست

پند واعظ چه دهم گوش به ترکت هیهات
سایهٔ بندگیت شاه جهانم ای دوست

ریزم از آرزوت خون زدیده چندان
نو بهارست ازین روی خزانم ای دوست

گرچه (صافی) هدف تیر ملامت باشد
از هوای تو، ولی سود در آنم ای دوست

(۱۵)

به روی گل نگرانم که روی یار گل است
به بوی گل همه آنم که بوی یار گل است

به کوی دوست برفتیم هم نگه کردیم
پیاله گل می گل ساقی خمار گل است

بسوی پیر خراباترا نظر کردیم
رهش گل سرکویش گلو نگار گل است

چو در چمن نگرديم سربسر دیدیم
شکوفه گل ورقش گل درخت خار گل است

چوسر بمجلس رندان کشیدم و دیدم
صدای بربط و چنگ نوای تار گل است

بسوی تکیه برفتیم بهر خدمت شیخ
مریدو شیخ گل و تکیه گل شعار گل است

بجای (صافی) چو باز آمدم بچشم آمد
که جایگاه گل و هرچه در دیار گل است

(۱۶)

الا ای ساقی دل مهجور یارست
بده جامی که بس در انتظار است

ز طوفان سرشك و سوزش آه
همیشه تن غریق آب و نار است

به انوار تجلای دمادم
دوچشمان و دل و جان تاب دار است

به هر کس ذات حق بخشیده فیضی
بما بخشایش عشق نکار است

نه بهر نار و جنت بهر دیدار
شب و روز خون دل صد جویبار است

به داغ جور جانان تا که محشر
درون و سینه و دل داغدار است

به پیش چشم عشاق جمالش
جمیع گلشن عالم مزار است

هزار جان ززاری نیست آرام
سرا پا بهر گل در زخم خار است

عجب باقی شود این زند گانی
که دلدارم یک و غم صد هزار است

الهی رحم کن بر عاشق زار
که بهر وصل جانان بی قرار است

اگر (صافی) انا العاشق بگوید
مکن عیبش که سر در پای دار است

بر سرم افتاده یاران در ازل غوغای دوست
چونکه ساقی ازل داده به ما صهبای دوست

شکر لله جان و دل فارغ نشد از عشق یار
در زبان دارم همیشه ذکر مهر افزای دوست

صد هزاران علت هجرم پیاپی در رسید
زان شدم یاران گرفتار ید بیضای دوست

خود نه تنها من اسیر عشق یارم دوستان
صد هزاران جان و دها والهوشیدای دوست

کعبهء وصل جمالش کی بود یارب نصیب؟
تا شوم قربان دیدار قدو بالای دوست

سر نهادم برسر میدان محویت بسی
کرده ام بسیار شیونهاو واویلای دوست

عقل و دین یغمار حسن یار ما شد (صافیا)
جان و دل هم باشدش قربان خاک پای دوست

(۱۸)

روز عید آمد نهم سر بر سر میدان دوست
سرچه باشد ای حریفان؟ جان و دل قربان دوست

مرغ دل هر جا که رفت و باز آمد آشیان
چونکه مألوف است مردم بر در احسان دوست

گر نهد پای عیادت بر سر این خستگان
جمله مژگان کرده جاروب ره ایوان دوست

جان چه باشد پارهء عکس رخ جانان ماست
ورنه يك چندی شکبید بر رخ تابان دوست

خرقه پوش ما ازین تا جام می پنهان کنیم
شحنه را گویند تابازم کشد دیوان دوست

چون ندانم طاعتی امروز جز می خوردگی
صبح فردا چون شود دست من و دامان دوست

پند واعظ نشنود (صافی) شراب ناب گو
تا کشنمش بر سر دار پیش آن سلطان دوست

(۱۹)

قسمتم چون به سر کوی بتان افتاد است
دل ویرانهء ما خانه گهی آباد است

ای بسا هست زمانی که ز عشقت مفتون
گشته ام لیک بیاد تو مرا دل شاد است

ما که عاشق بجمالیم چو شاهد بازیم
زهد زاهد بر ما خانهء بی بنیاد است

دل دیوانه که در قید دو زلفت بند است
شادیش باد که در هردو جهان ازاد است

همه از شیرینی دیدهء دلدار منست
بیستون سینه و غم تیشه و دل فرهاد است

عیب ما نیست درین عاشقی و رسوایی
نیک اگر بنگریم دولت ما در زاد است

(صافیا) ترك درش کی کنم از طعنهٔ خلق؟
پند بیهودهء اغیار به گوشم باد است

(۲۰)

دل چو کشتی است به طوفان بلا افتاد است
یا چو نوحی است نجاتش به دعا افتاد است

گهی در آتش آهست گهی غرقهء اشک
بر سر دل چه بگویم که چها افتاد است

ای حریفان مددی درد من از حد بگذشت
ما بگوئید که لقمان به کجا افتاد است؟

رمقی بیش نماندست درین لاشهٔ ما
بهمین حال بقایم به فنا افتاد است

درد دل خستگی ما چوبسی گول کشید
بهمه عمر علاجم به دوا افتاد است

چشم نظارهٔ آخر نفسان هجران
بهر عیسی صفتی سوی سما افتاد است

(صافیا) شکوه ازین حال توتا چند کنی؟
صبر کن چون سر کارت به خدا افتاد است

(۲۱)

ساقیا باده بده باز دلم بیمار است
بهمین شیفتگی آرزوی دلدار است

چشم عاشق کش او نه ز سر مخمور یست
او کشد عاشق اگر مست و اگر هوشیار است

با حذر باش ز تیر نگره خون ریزش
چشم در خواب و لیکن مژه اش هشیار است

بس که از سوختن دل چه بگویم یاران؟
دود آهم همه دم بر فلک دوار است

دوستان عیب مرا نیست در این خاموشی
دل سودا زده پیوسته به فکر یار است

ما که طوطی صفت می نشکیم بی دوست
چو بهر لحظه لب یار شکر گفتار است

(صافی) منصور صفت باز انا العاشق را
گر بگوید نشود عیب زیبای دار است

(۲۲)

من که جانانه پرستیم چه باکم خلق است؟
بنگر آیین من و صوفی که چندی فرق است

نکنم همدمی زاهد سالوس شعار
که سعادت بهمین زهد چو غرب و شرق است^(۱)

نه متاعی است همین زهد خریدار بود
بر عارف نکنند سود که رنگ زرق است

من و میخانه و دستار می آلود را
که زمین میم این رنگ زیبا تا فرق است

من اگر توبه شکن باشم و گر ناقص عهد
چه تفاوت که سراپا ز خطایم غرق است

۱- در نسخه خطی صورت ضبط شده "چو شرق غرب" ولی با توجه به قافیه و حرف روی (ت) صورت صحیح باید (غرب و شرق) باشد که (و) نیز ظاهراً از قلم افتاده است. وما قیاساً آنرا تصحیح کردیم.

لیکن از پیر مغان داریم امید نجات
چو به هرزنگ گنه صیقل همت برق است

(صافیا) ندهم خرقه درویشی را
به دوصد جامه سنجاب اگرچه دلق است

(۲۳)

بی وجودت صنما گلشن ما گلخان است
سینه ام مجمر و عشق آتش و دل بریان است

بی جمالت چه کنم چون نشکیم هردم؟
چشم حسرت کش ما بهر تو خون افشان است

نیست آرامگهی در دو جهان جز کویت
رو بهر جا که نهم صبر نه در امکان است

عزت گوشه تنهایی از نیست مرا
پیش کی داد کنم کاتش دل پنهان است

گر بمیریم ز عشقت صنما تا محشر
طبل بدنای ما کوفته دوران است

بهمین عالم افسرده چه گویم؟ یاران
سینه از آه چو آتشکده هجران است

گر پرسند ترا (صافی) چه آیین دارد
گو که در میکده پیر عجب رهبان است
(۲۴)

دل ز آه سینه در تاب و تب است
زان نفس آخر شدو جان بر لب است

کس همین نقشی ندیده بر زمین
چون رخس ماهست و چشمش کوکب است

بهر دل گو مأمنی زان زلف و رو
چون بهردم مه به برج عقرب است

کس ندیدی سحر چاهای بابلی
گر طلسمی هست چاهی غبغب است

چون سیه زلفت پریشان کرده ای
زان همیشه روز عشاقان شب است

مژدهٔ وصل است بهر عاشقان
زان بهردم ذکر یارب یارب است

(صافی) گر پرسند از تو عشق چیست؟
تو بگو ایمان و دین و مذهب است
(۲۵)

چه باک از همه عالم که کار ما عشق است
چه گویم از همه خوبان نگار ما عشق است

جميع ملك سليمان به نیم جو نخرم
مرا است خاتم و چون تاجدار ما عشق است

نه عجز من زخزان و نه شادیم زربیع
زهر دو خوش بودم چون بهار ما عشق است

چو گرد روی من از گرد پای دوست بود
به کیمیا ندهم چون غبار ما عشق است

دو کون گاه نیرزد به پیش عشاقان
نه مایلند چو گنج فخر ما عشق است

نه باك گنج فریدون و حشمت جمشید
که کان لعل و در شاهوار ما عشق است

نه جان زدوست دریغ و نه از غذا بستوه
چه غم خورم که همان سوگوار ما عشق است

زاشك دیده مکن عیب آب رحمت اوست
سرشك چشم نم و جویبار ما عشق است

چو (صافی) سر به ره عشق دارد عشق شناس
مترس از سردار که دار ما عشق است

(۲۶)

دل ماتم زده در عشق تو چون حیران است
زان سبب خانه آباد گهش ویران است

بی رخت آتش دل در تب و تاب است مرا
بی زلال کرمت آب کجا شایان است؟

در شگفتند اطبا همه از علت من
درد عشقت چو دوایش نه بهر لقمان است

چه بگویم چه نویسم چه دهم شرح فراق؟
علت عشق تو تعریف نه در امکان است

شکوه یار بر خام دلان مسجد
هرزه گوئیست خلاف شرف و عرفان است

من که همواره گدایم به در حضرت دوست
خاک کویش بسرم تاج شه دوران است

گر پرسند ترا (صافی) بیچاره کجا است؟
گو که بر درگه مملوک شه (گیلان) است

(۲۷)

چون شورمی و ساقی مرا حال مدامست
ای باده پرستان رهی میخانه کدا مست؟

ما خود بنهادم زسرو کار خرابات
زهد جاه و شرف و خرقهء طاعات که نامست

ساقی می گلگون بقرابه بیارید
چون بی میم این عیش جهانی نه بکامست

آن ذوق میم در افق عرش نشانید
این را بکسی گوی که او همدم جام است

ما جام جم و گنج فریدون نخواهیم
سودی ندهندم چو می و ساقی مراست

بیهوده مخوان و عظم آیا واعظ بیدل
در خود چو اثر نیست مرا قول عوام است

(صافی) زره میکده را باز نگرده
چون در نظر پیر که آزاده غلامست

حرف (ث)

(۱)

درد هجران نگارم کی سر آید الغیث
روزگار وصل یارم کی بر آید الغیث

بر سر میدان عشقش گوی سر انداختیم
تا بچوگان وفا باری رباید الغیث

گر ز درد دوریش یاران بمیرم زینهار
خاک مسپارید ما تا یار آید الغیث

ماه نو ابروی او بیند همانا بیگمان
در مقام حیرتش انگشت خاید الغیث

ای صبا گر بگذری بر کوی دلدارم بگو
چيست گرباری (بصافی) رخ نماید الغیث

(۲)

بازم هوای یار وفادار الغیث
دیده بر راه شاهد خار الغیث

طوق وفا بگردن و چون قمری هر طرف
کو کو کنان از پی دلدار الغیث

شبهها بروز آورم و روزها بشام
پیوسته در فراق شوخ جفا کار الغیث

گه در دیار غربت و گه ساکن وطن
شاید که دیده دوا کنم به رخ یار الغیث

گه زاهدم به صومعه گه راهبم به دیر
در جست و جوی یار نه اغیار الغیث

گه در هوای گلشن و گه در وفای گل
صد زخم داشتم بند برخار الغیث

از دست دوست (صافی) ننالده چو عود و نی
رسم کمان گـ رن بود تار الغیث

(۳)

از فراق جان جانان دیده گریان الغیث
از هوای شاه خوبان سینه بریان الغیث

درد جور یار با اغیار کم گوزینهار
از همه لقمان نشاید خواست درمان الغیاب

رسم عشاقان وفا و سلك معشوقان جفا
هر دو رسم اولند گر این و گگر آن الغیاب

بی جمالش پیش چشمم روز چون دیجور گشت
کی رخس باری نماید ماه تابان الغیاب

ما گدای کوی جانانیم و رضوانرا بگو
یاد جنت کی کنم باحورو غلمان الغیاب

خود چرا باروی زردم بیم باشد روز حشر؟
گر بدست آید مرا دامن جانان الغیاب

من که مور درگه غوتم نخواهم آصفی
(صافیا) گر یک نظر دارد سلیمان الغیاب

رهنمایان شریعت جمله در فرمان غوث
شهریاران حقیقت واله و حیران غوث

مسند گیتی نه یارای کمال شاهش
عرش اعظم تختگاه و مرکز سلطان غوث

جمله ارباب طریقت کی بمنزل میرسند؟
تا نیاویزند جان بر گوشه دامن غوث

قدسیان عالم بالا به ذکر نام او
فیض جویند از شعاع جلوه تابان غوث

سالکان کعبه فیضش هزاران بایزید
دیدهء اقطاب مردم بردر احسان غوث

نان و آب مطبخ او صیقل قلب عصا است
محرم اسرار گردد چون طفیل خوان غوث

در میان بندگانش گرچه (صافی) کمتر است
حمد لله سر فگنده بر سر میدان غوث

حرف (ج)

(۱)

نگارم از شه خوبان همی ستاند باج
نهاده بر سر شاهان زخاک نعلش تاج

چراغ مجلس رندان نتابد ای ساقی
زنور باده مگر خود ضیا دهی به سراج

متاع می چو به بازار عشق آوردند
نقود زهد تو زاهد دیگر نماند رواج

اگرچه سرکشیش کام کرد زهر آلود
ولی به پاسخ تلخش شدیم شهد مزاج

تراز علت هجرش نجات نه (صافی)
مگر وفای ویت زین جفا کند اخراج

حرف (ح)

(۱)

از تیر غمش شد هدف این سینه مجروح
تا چند بقا باد همین قالب بی روح؟

منزلگه دل خود همه دم جای غم اوست
شایسته مهمان چو بود در گه مفتوح

ای دل تو به امید وفا پامنه در عشق
جهل است نشستن بر سر کشتی بی نوح

از جو رو جفا گر بکنم ترک درش باز
رویش چو بینم شکنم توبه ناصوح

شاد است ترا (صافی) بدین عهد شکستن
مدموم نئی در نظر شاهد ممدوح

حرف (خ)

(۱)

دل گشت فدای یار فرخ
جان رفت پی نگار فرخ

درخانه دلغم نگم آرد آرام
در موسم نوبهار فرخ

یارب چه بود که باز آید
آن شادی روزگار فرخ

گر بار دیگر رسم به کویش
صد جان کنم نثار فرخ

(صافی) مه و روز می نتابد
بنماید اگر عذار فرخ

(۲)

دل کرد سر مرا به نثار سر آن شوخ
جان کرد تنم را به غبار در آن شوخ

پروانه نیم لیک از آن شمع جمالش
زد لمعه برق شده خاکستر آن شوخ

جان پیشکش پیک صبا کردم و شاید
چون بوی گل آورد مرا رهبر آن شوخ

دلدار مرا گشت سبب این دل شیدا است
ای کاش که افتادی به او خنجر آن شوخ

گر کشتن عشاق روا داشت ازین است
نه شیر، که خون داده به او مادر آن شوخ

که این لاشه ز آب و گل عشق است روا یست
خاکش کنی زیر قدم یاور آن شوخ

پرسند گرت (صافی) چه خواهد بدر دوست
گو قید غلامی شده در دفتر آن شوخ

حرف (د)

(۱)

از درد بی دوایم یارم خبر ندارد
یا آه سوزناکم هرگز اثر ندارد

ماجان به گل سپردیم او عطر خود صبا داد
بهرچه کس همین باغ آوخ ثمر ندارد

سر در رهش فگندیم میلی نکرد سویش
آری زناز حسنش بر ما گذر ندارد

زاهد چه سود داری زین شرک زهد نامت
رو سوی میفروشان کانجا کدر ندارد

پیش طیب رفتیم بهر علاج دردم
گفتا دوا صبوریست زین بیشتر ندارد

هر کو زهر دو گیتی سودای یار نبود
یا رب مباد آزاد کین درد سر ندارد

می خوردن حریفان (صافی) سعادت آرد
سر رشته نیست آنکس درد سحر ندارد

(۲)

رفیقان دست از جانم بدارید
به قید زلف یارم واگذارید

چنان پابند کفر زلف اویم
به چشم نام اسلامی میارید^(۱)

حیاتی تازه خواهم از تو ساقی
برای کشتگان جام می آرید

خزان رویم از دیده بهار است
ز ابر چشم چندان خون بیارید

زدود آه دل آتشفشانم
رواست گرسینه ام دوزخ شمارید

۱- در نسخه خطی (بچشم) ولی در حاشیه این کلمه (بیشم) نوشته شده.

بهای خونم از تو کس نخواهد
نگارا پنجه باخونم نگارید

نخواهد توبه از می (صافی) هرگز
اگر هر لحظه جان از تن بر آرید

(۳)

یار نورسته بگو بهر چه دل شیدا کرد؟
شورش هردو جهان بر سر ما پیدا کرد

عشق پوشیده میان خرد و پردهء صبر
پرده برداشت به هجران خرد رسوا کرد

گرچه عظم بنهاد این همه خوان هستی
عاقبت ترک غم عشق همه یغما کرد

کوس بدنام که زد دل همه از عشوهء اوست
هرچه کردست به مجنون همه لیلی کرد

راز عشقت دل شیدا بر کومه نظران
نکند فاش که باخون جگر پیدا کرد

نشاسند اگر دلبر عاشق کش ما
آنکه قتل همه عشاق به یک ایما کرد

گر پرسند ترا (صافی) سودا زده گو
بهر دل شیفتگی رو به در بغدا کرد

(۴)

باز شورکوی جانان خودم در سرفتاد
کوی از آهم که دل در آتش مجمر فتاد

گر به حشر مرا برند اندر گروه عاصیان
خود حسام نه که حجت بر کف دلبر فتاد

آب حیوانی نخواهم سر به ظلمت میکشد
خضر را گو یارما بیند به لب کوثر فتاد

خلق گویندم که بس گریان شو از هجران یار
چون نگریم کین معاد وصل در محشر فتاد

با دل ژولیده گو تا چند در دیوانگی؟
در بیابان هوا بی یاور و رهبر فتاد

چند خواهی صحبت جانان سوی دلبر شتاب
تا بدانی این معانیها که در دفتر فتاد

توبه از می نخواهد (صافی) بیچاره را
چون ز تیغ ابروی ساقی سرش بر درفتاد

(۵)

حالم به شیدایی فتاد عشق است هرچه باد باد
کارم به رسوایی فتاد عشق است هرچه باد باد

شیدای ساقی بوده ام خرقه به می آلوده ام
از زهد را آسوده ام عشق است هرچه باد باد

بهر دل دیوانه ام پیوسته در می خانه ام
با ساقی و پیمانہ ام عشق است هرچه باد باد

عشق ویم دیوانه کرد شور میم مستانه کرد
همراز ما پیمانہ کرد عشق است هرچه باد باد

دل خانه خمار شد هم مست و هم هشیار شد
با کفر و ایمان یار شد عشق است هرچه باد باد

گاهی مکان تائب است گاهی چو دیر راهب است
با نورو ظلمت راغب است عشق است هرچه باد باد

ای خواجه عیاری مکن وز زهد زناری مکن
کفر من انکاری مکن عشق است هرچه باد باد

زهدت خفای شرکت است کفرم صفای رحمت است
نور ضیای وحدت است عشق است هرچه باد باد

(صافی) نخواهد تاج کی جز درد نوش جام می
مطرب بگو باچنگ و نی عشق است هرچه باد باد

(۶)

زتاب درد هجرانم مرا نام و نشان گم شد
زبس گریان و افغانم ضیای دیدگان گم شد

هزاران مرغ دل پابند دام عشق یار ماست
یکی زیشان نگفتا این چنین یا آن چنان گم شد

چنان فوق سما بگرفته دود آه دل یاران
نفس در سینه های عالم روحانیان گم شد

ندانم چون نهم پا بر سر این خاکدان دهر
که چندان ماهرو در زیر این ریگ روان گم شد

بسوی منزل جانان چه رانم توسن امید
که از پایم رکاب صبر و از دستم عنان گم شد

ندانم شیون شمشاد و عرعر با صنوبر چیست
مگر بر جوی آب گلشنم سرو روان گم شد

بگو با ساربان (صافی) نراند محمل لیلی
که مجنونس زپا افتاده بین کاروان گم شد

(۷)

غم و اندوه چرخ واژگون خیلی جنونم کرد
سرشک حسرت تا فرق غرق جوی خونم کرد

نه فرهادم ولی از حسرت آن دیده شیرین
زناخن تیشه و وزسینه کوه بیستونم کرد

نشاید طعنه از نالیدن شبهای تنهایی
که آه سوز ناک هجر صد داغ درونم کرد

اگر چه پیش ازین چون مرغ خوش پرواز بودم لیک
عقاب عشق در نخچیر گاه او زبونم کرد

مگویندم چرا افتاده‌یی از يك نگاه او؟
هدف آسا به ناو کهای مژگانش زبونم کرد

ندانی جامهٔ سرخ مرا نه رنگ بازار است
ز خون دل سرشك دیده هر دم لاله گونم کرد

نه شایان ملامت کردم (صافی) درین سودا
که عشق اوست رسوای همین دنیای دو نم کرد

(۸)

مژده ای بلبل شیدا که گل اندام رسید
از سوی غنچه نسیم آمدو پیغام رسید

همچو پروانه تو باشع بسوزیدو بساز
صبح فارغ اثرت از مدد شام رسید

باده از دست بنه تا که حریفان یابی
بشتاب از پی این بزم که همجام رسید

در همین گوشهٔ تنهایی نشستن تا کی؟
صبر ایوب کجا تا بچه هنگام رسید

ای رفیقان مددی صرف شد ایام شباب
عمر نوحم ز کجا تا بکجا کام رسید

همه در بسته ام و جز در آن یار عزیز
چشم در ره وفایم که چه انعام رسید

(صافیا) خوف مدارید ازین لشکر غم
شاه با موکبه و لشکر و اعلام رسید

(۹)

دانیم که عمر از شب هجران بسر آید
باری چه شدی وصالش بدر آید؟

از ناوک دلدوز نگارم نبود باک
خواهم ز خدا نیش ویم بر جگر آید

در عهد و وفای ویم و بازنگردم
ور نفخ زند صورو ز حشرم خبر آید

هرچند که می نالم و بامان کند رو
ای وای ازین ناله اگر بی خبر آید

وعدست نگار آید و خونم که بریزد
ای کاش ازین مژده اگر زودتر آید

مارا دیتی خون بود بادیه دستش
چون من بکشد گر به کف سیم و زر آید

(صافی) ز علامات چون این میکشدت دوست
آن زلف چو عقرب که به برج قمر آید

(۱۰)

آن نگار مهوشم چون زلف پیچ و تاب داد
ساقیم جام اجل آورد و خون ناب داد

صید دل در کوه هامون وحش آسا بود لیک
در کمند آورد صیاد و کف قلاب داد

نسبت می خوار گان و شیشه داران بس که هست
نرگس مستش ازین از خون دها آب داد

دولت جاوید باشد خرقه پشمین من
چون به می آلوده شد صد طعنه از سنجاب داد

زاهدی دیروز طاق ابروی دلداردید
سجده‌گاه خود نمودو پشت بر محراب داد

وعده وصلش بما دادا نگار تند خو
این به بیداریست یا رب یا که اندر خواب داد

(صافی) از پیغام جانان ملك دل را داده بود
باز نقد جان خود از مژده و بواب داد

(۱۱)

این دل دیوانه چندان ناله و شبگیر کرد
از دو تار زلف خود در گردنش زنجیر کرد

زان خم گیسوی او فکر رهایی کرد لیک
سر زده بر سنگ چون بیهوده این تدبیر کرد

دل بخوا بش در کمندی زنگی و افتاده بود
زلف و خالش دام دانه بهر او تعبیر کرد

سر نه پیچیدم ز تیغش لیک آن تخم وفا
قطع میگردید ازین در گشتم تقصیر کرد

خود نه مانی بود لیکن از هوای عشق او
چون سلیمان نقش نامش برنگین تصویر کرد

اختیار گنج عزلت کردنش در سر نبود
لیک جور و ظلم هجرانش چنان تحقیر کرد

دولت وصلش چو مرهونست در اوقات خود
کس ندارد طاقت تقدیر را تغییر کرد

وعده قتل مرا بر آمدن موقوف داشت
سوء طالع بود مارا وعده اش تاخیر کرد

(صافیا) گر از تو پرسندم همی گویم که او
بر در میخانه رفت و روی خود در پیر کرد

(۱۲)

زنوك غمزه ات تن خانه زنبور میگردد
زعكس عارضت کاشانه پر نور میگردد

زسر خاتم لعل لب آصف صفت این دل
سلیمانی مگر در راه جانها مور میگردد

اگر يك لحظه در جنت نقاب از روی برداری
زخجلت چهره حوران همی مستور میگردد

زباغ حسن خود ار نرگس مستانه بگشایی
جمیع لاله زاران جهان مخمور میگردد

همین موسای دل يك ذره نور جلوه ات کافیت
مگویی (لن ترانی) چون سراپا طور میگردد

ز عشاقان مفلس نقد دیدارت دریغ از چیست؟
چو از گنج رخت ویرانها معمور میگردد

اگر عاشق نظر در روی معشوقش بود دایم
ثریا تا ثری معلوم هم منظور میگردد

به فردای قیامت هر که رویت بیندو گوید
همانا (صافی) از عصیان خود محذور میگردد

(۱۳)

مجت مایه رسوایی بسیار میگردد
ز کوی عشق اگر جبریل باشد زار میگردد

کمند عقل را زنجیر سازی بگسلد یاران
دو صد لقمان درین حکمت سرا بیمار میگردد

به موسی را بگو بس کرده آواز ارینی را
که راز عشق افشا کرده را بردار میگردد

هوای صحبت رندان نشاید جان پرهیزد
وگر نه نزد یاران را همه اغیار میگردد

طلسم عشق را دل ورنه زاهد ادعایی نیست
که فتحش نه به یاری جبّه و دستار میگردد

نکردی جان شیرین صرف کوه بیستون فرهاد
بجز در سر خیال آن مقام یار میگردد

اگر با کفر زلفش نور روی خود بپوشاند
چو صنعانی همین تسبیح ما زتار میگردد

سر سودا نه از تیر ملامت (صافی) پرهیزد
وگر نه کی به رسوایی درین بازار میگردد

مژده ده این دل معلول که دلدار آید
باز لقمان صفت بر سر بیمار آید

گر بدین مژده دهم جان نه شایسته^۱ اوست
که بسی جان و جگر زو که به گفتار آید

سر نهادم بسر مصطبه^۱ در گه دوست
ز آنکه بوی خوش او از در و دیوار آید^(۱)

نروم معبده جز میکده^۱ پیر مغان
بو که بوی نفس ساقی^۱ خمار آید

ز آنکه در هر نفس کار مسیحایی را
کندر ار باری ازین مستی به هوشیار آید

ساربانان تو مران قافله^۱ لیلی را
تا که مجنون ره افتاده برفتار آید

(۱) در نسخه^۱ خطی موجود کلمه "مصطبه" با (ت) نوشته بود. ما صحیح آن را نوشتیم.

خود اگر یار نیاید سبب عیشوه و ناز
تو بگو مدعیانرا که غم یار آید

کافر عشق ویم بآک نه از مسجدیان
گو که برگردن مه زلف چو زئار آید

(صافیا) صبر کن و غم مخور از دیر فنا
شاید از راهی وفا شاه وفادار آید
(۱۵)

زدست نفس بد فریاد پریشان گشته ام برباد
همی خواهم ز تو امداد مدد یا ساکن البغداد

ز عشقت پر دل از خون است سرشکم آب جیحونست
غم از حد بیرونست مدد یا ساکن البغداد

سگانت را منم کمتر گذارا آمدم بر در
خجالت بآرم ای سرور مدد یا ساکن البغداد

سیه رویم بسی نادم بدر گاه توم خادم
فراموشم مکن دایم مدد یا ساکن البغداد

منم در کوی تو یارا ز درگاہت صدان مارا
ندارم من دیگر جارا مدد یا ساکن البغداد

چومارا جز تو نبود کس غم و اندوه دارم بس
بفریاد و فغانم رس مدد یا ساکن البغداد

که (صافی) کلب گیلانست ز اولاد سلیمانست
ز عشقت سینه بریانست مدد یا ساکن البغداد

حرف (ر)

(۱)

ای سرو چه مانی به قد یار وفادار
وی ماه چه مانی به رخ و عارض دلدار

باشد قد دلجو و لیکن نه برفتن
شاید رخ تابان و لیکن نه بگفتار

گل نیست چو رویش همه دم تازه و خوبی
نرگس تو کجا و نگه دیده بیمار

باور چه کنم گر بدهد وعده و صلش
چون عمر خودم سیر ندیدیم رخ یار

از بس که شدم آرزوی آب دهانش
چون مرغ سلیمان به هر جا زده منقار

حاجی طلبد کعبهء من سوی خرابات
او طالب ویرانه و من خانهء معمار

چون نور تجلای خدا بر لب جام است
رهن است به یک جرعهء می خرقه و دستار

زاهد نه به زهد است کسی بهره که بر خیز
وین خرقهء سالوس و ریا داده به زئار

از بهر همین (صافی) به ویرانه مقیم است
چون عشق بسی قلعهء دل کرد نگون سار

(۲)

در همه عمر ترا سیرندیدم ای یار
از فراق تو بسی آه کشیدم ای یار

طاقت صبر نداریم تحمل تا کی؟
من که صد گونه ازین جامه دریدم ای یار

باری بر ما بنگر دست من و دامانت
ای خوش آنروز درو روی تو دیدم ای یار

عشق بازارو متاعش غم و سودش مرگست
عمر بیمایه درو زان نخریدم ای یار

بس که اغیار من از عشق ملامت کردند
دست از گوشه دامن نکشیدم ای یار

من بیچاره شدم تشنه و صلت چندان
مدت عمر زدل خون مکیدم ای یار

نشکنم عهد ترا بار دیگر چون (صافی)
سر انگشت ندامت چو گزیدم ای یار

(۳)

بلبلم شیدا دلم عشق گلم هم رنگ یار
عاشقم دیوانه ام مستانه ام خار وار

بلبلم باناله ام هم واله ام شیدای گل
عاشقم صحرا نورد بارنگ زرد در هردیار

بلبلم خارم به‌پا کامم تباه از وصل گل
عاشقم باوحشیم در وادیم هم کوهسار

بلبلم با اشک خون داغ درون برشاخ گل
عاشقم در کوه با اندوه و غمها بی شمار

بلبلم بازار شیون کار و غمخوار گلم
عاشقم سودابسر خون از جگر دل زامدار

بلبلم با زام و تلخی کام و پابند گلم
عاشقم ژولیده خو دیوانه خو ازهرکنار

بلبلم بی آشیان و بی نشان از جور گل
عاشقم چون (صافیم) بی صبر و آرام و قرار

(۴)

ای صبا ای قاصد عشاق زار
بهر من رو کن بسوی آن نگار

چون رسیدی خاک درگاهش بیوس
حال مفتونم به پیشش عرض دار

تابه کی از دوریش نالان شوم؟
وز فراقش گریه باشم زار زار

طاقت بار غریبی نیستم
کی تواند گاهی زیری کوهسار؟

چیستم تا رو بگر داند زمن
در حضور شاه گدا کی اعتبار؟

مرد را چون زنده داری از دمی
معجزه‌ی عیسی بر او بسته قرار

خاک راهش کحل مازاغ البصر
گردد پایش نور چشم اشکبار

خال هندو عطر گیسو ماهرو
مشك خط شمشاد قد شیرین نگار

ماه تابان شاه خوبان جهان
سرو بستان غنچه صبح بهار

ابرو و مژگان و دوچشم و زلف و رو
شیر و تیرو کوب و لیل و نهار

عاشقان داغیست چون همتاش نیست
نو گل باغیست اصلا نیست خار

کاش روزی دامن افتادی بدست
تا نمایی بر دلم از غم غبار

(صافی) بس امید میباشد به دوست
زانکه او دارد گناه بی شمار

حرف (ز)

خوابم نماند برسر فکرش شب دراز
باری چه بودی ار دهدی وعده نیاز

حوران بهشتی همه از سر قدم کنند
آری اگر که یار کند عزمشان بنواز

بر لوح دلم چو عشق ویم نقش جاود است
واجب شد است ذکر نگارم بهر نماز

از سرّ دم زدن که نه شایان هر ملوک
جز دلبر مرا که بود شاه ملک راز

(صافی) اگر وفا طلبی رو جفا بکش
خواهی وصال باغم هجرش دمی بساز

حرف (س)

(۱)

این آتش عشقت به دلم هست نه هر کس
دانم که همی سوزدم ای شاهد نوری

گر چه نفسم دود دل سوخته باشد
چون نار غم تست مرا در دو جهان بس

این حال تراکی شود ای زاهد خود بین
شایسته این آتش جانانه نه هر خس

خود در بر تو جامه رندان چه سود است؟
کی زیب به اعمی دهد این جامه اطلس؟

(صافی) توبنه سر به در میکده دوست
روزی بود او جامی دهد بر توی بیکس

حرف (ش)

(۱)

ای یار مکن مرا فراموش
چون بار غم نهادی بردوش

جز توبه جهان چو کس ندارم
گشتم زدوریت سیه پوش

یاران مدهید پند مآرا
هرگز ندهم بقول کس گوش

زین حال ملامتم نشاید
کز عشق زخود نداردم هوش

(صافی) چو امید وصل دارد
از درد فراق گشته خاموش

(۲)

بدر کردم زلوح دل خطای ننگ آمیزش
برهن می نهادم خرقه تقوی و پرهیزش

چو باديوانگى اين دل بـماها تند خويى كرد
رسن درگردن اندازيدم از زلف دل آويزش

بسوى جان مشتاقان نگارم گر نظر دارد
دهم از يك نگاه او خراج ملك پرويش

به صحن بارگاه دل عجيب غوغاست چون هر دم
بخون آغشته مى بينم صف مژگان خون ريش

بگويند عاشق شيدا نـنازد تا به بيدارى
سواد زلف يارست اين خيال و درد شب خيزش

به سر و قتم اگر ساقى بيايد چون رخسـ بينم
نقود جان كنم دردم نثار جام لب ريش

اگرچه كرد غم پوشيده رويم (صافيا) ليكن
به آب چشم خود شستم غبار محنت انگيزش

(۳)

رفيقانم — دل ديوانه آتـش
جگر باسـينه ويرانه آتـش

شـبـم از حـسـرت شـمـع جـمـالش
دل و جان گشته چون پروانه آتش

غم عشقش سوی میخانه ام برد
چو دیدم ساقی و پیمانه آتش

دلا از زلف و خال خوبرویان
حذر کن دام آتش دانه آتش

سحر از دود آه جلوه گاهش
سراسر عالم کاشانه آتش

نه تنها سوزدم نار فراقش
سراپا واله و فرزانه آتش

مجو (صافی) هوای قرب زیـرا
بساط وحدت جانانه آتش

حرف (ص)

ز بحر عشق تو هرگز نمی شویم خلاص
اگر شود همه اعضای من بسان غواص

نگار دیدن رویت نه هر کسی شایان
که این شرافت عظمی بود برای خواص

به جلوه گاه تو رفتن نه هر شهی شایان
مگر کسی که سر افکنده در ره اخلاص

نتیجه یابی نباشد به زهد تو زاهد
مگر بمجلس میخوارگان شوی رقاص

که (صافی) کشته عشق است ای شه خوبان
نه عادت ستانند ز کشتگان قصاص

حرف (ض)

نداشت هر که دل در هوای آن عارض
نیافت مایه ز نقد بهای آن عارض

اگرچه جان و دلم شد نثار تا بش رو
ولی چه سود که نبود بهای آن عارض؟

امل مدار بعمری که در فراق بود
که باد هستی ما را فدای آن عارض

ندانی صنعت این جدولی تو خود مانی
مگر که خامه قدرت روای آن عارض

به نزد مرده دلان وصف او مکن (صافی)
که چشم خام نبیند صفای آن عارض

حرف (ط)

شد پاسبان گنج به دور عذار خط
این عادتیست گرچه روانیست این غلط

از دود آه سوخته جانیم هر زمان
وز سیل اشک پر آهییم هم چو شط

از کوی خود مرانم و نزد خودم مخوان
بر درشویم خیر امورست چون وسط

چون در دو کون جز تو نباشد مرا کسی
باری نمای روی وفا سوی ما فقط

زین پس ز عمر دست بشوید (صافیا)
گر فرقتش دوام نماید بدین نمط

حرف (ظ)

کس بهره ندید است به این سایهٔ واعظ
جز نقد هوانیست دران مایهٔ واعظ

خود جاه ندارد بجز از جبه و دستار
دانیم که هیچ است همان پایهٔ واعظ

سر رشتهٔ تزویر چو دیدند به وعظش
کشتند رقیبان همه همسایهٔ واعظ

این خوی بدی داشت که او زاد ز مادر
شیر از چه به او داده مگر دایهٔ واعظ؟

(صافی) چو بجز رندی ندا نسته دیگر وعظ
اصلا ندهد گوش به هیچ آیهٔ واعظ

حرف (ع)

جانا به درت چیست که عالم شده جامع؟
جز کشته عشقت که رقیبان تو مانع

ما خود به زیان ترک وفای تو نداریم
چون هست همه کس ز سر کوی تو نافع

تقدیر و قضا گرچه بما عهد شکست باز
آیم دیگر باره که درگاه تو واسع

استاد ازل مصحف رویت چو بما گفت
گشتیم خبردار ز همه علم بدایع

از بس که جفا دید به امید وفایت
(صافی) ندهد گوش بهر گونه وقایع

حرف (غ)

باز اوفتاد بر سرم از غم هوای باغ
رفتم ازان مکان و نشستم میان زاغ

مدهوش گشتم و خبر از خود نداشتم
چندان وزید بوی گلم بر سرو دماغ

بیدار چون بگشتم ازان باز آمدم
آرام دل ببرد در آنجا صدای زاغ

کردم نگاه خار بود هم نشین گل
گرچه گروه بلبل زار است سینه داغ

(صافی) برای بد روش بخت عاشقان
جانم بسوخت هم سر رشته چراغ

حرف (ف)

ای که زده است طعنها بر گهران در صدف
چيست بود که دامنش باری بیفتم به کف

بستن پای من چرا راه نجات نیستم
کین مژه‌ها به قتل من دور گرفته صف بصف

قصهٔ درد عشق او فاش نمی شد زمن
باد صباست می برد گرد رخم بهر طرف

دادن سر به راه یار بر سر کون واجبست
چون نرسد کسی به او در دو جهان از شرف

بهر هوای این جهان (صافی) زعشق دم مزن
چون نکنند محرم راز کسان نا خلف

حرف (ق)

(۱)

دلبر ناز پرورم ابروی جفت کرد طاق
یعنی که تلخ پاسخم شهد کنید در مذاق

ما نرویم سوی باغ سود نبخشم که چون
نخل مرادم از وفا داد ثمر بهر رواق

گنج رخ تو باشدم مال جهان نخوا همش
چون سرکویت ای صنم می ندهم بدین طراق

خسرو تاج بخش ما خاتم لعل لب که هست
بر ثقلین روا بود حکم کند باتفاق

غیر تجلیات او هرچه به کون باطل است
(صافی) زبهر هر امل روی نما به حیّ باق

تابه کی سودای سرای دل درین بازار عشق
خاک سرها همه خستی است در دیوار عشق

رو بسوی دیر چون کردیم دیدیم عاشقان
جمله باپیر مغان در طاعت و اذکار عشق

زاهدان بنشسته رو در قبله و پشت بر خدا
مست هستی و بی خبر از جلوه دلدار عشق

منکران عشق کفر ما چو شهرت داده اند
می نهم پا در حریم کعبه با زئار عشق

دین ما عشق است و ایمانم بعشق آمیخته
دیگر آیینی ندانیم ما بجز اسرار عشق

کلبهء احزان ما تار است بی نور جمال
کی درین کاشانه تابد پرتو انوار عشق

منع ماگرمی کنند امروز از عشق رخس
روز دیوان خدا چشم من و دیدار عشق

کائنات از عشق ما مخلوقند مایک ذره ایم
نقطه وارم در محیط خامهء پرگار عشق

(صافی) دم درکش ازین اسرار عشق ورنه ترا
سرزندات بر سردار از در سردار عشق

حرف (ك)

(۱)

یاران چه بود چارهٔ درد دل غمناک؟
چون علت عشق است دوایش نه به ادراک

گر باز رسم برگذر شاهد خود را
گیریم به زاری ز رهش دامن فزاک

گویم صنما خونم اگر ریخته در عشق
جز صورت نامت نکشد بر سر این خاک

زاهد به در می‌کده کن باده فروشی
تا لوح دلت باشد ازین ذکر ریا پاک

هرچند که (صافی) بجز از عیب و خطا نه
غم نیست چو شافع بود آن شاهد لولاک

حرف (ل)

این خط و خال تو ای یار نو نهال
خود آیتی است از صحف سر لایزال

از زلف و گیسوت خجلند سنبل و سمن
وز طاق ابروت شده خم قامت هلال

مسجون موی تست همین فکر بکر ما
مفتون روی تست همین خانه خیال

در حیرتم زوصف دهان بیان لب
درج نفیسه است و یا مخزن لال

(صافی) دیگر مخور غم این کهنه کارگاه
چون نیست پایداری درین خانه زوال

حرف (م)

(۱)

زیبیداد فراقست پادشاه دل گدا کردم
به شمشیر غمت سردر تن شادی جدا کردم

چو در سمع قبولت پند بی معنی رقیب آید
به جانان جان و سینه مرکز تیر قضا کردم

چو چشم باده ات بر تافتی از حال می خواران
ز راه کعبه برگردیدم و می خانه جا کردم

پناه بر کوه صبر آوردم از بیداد هجرانت
زیم دشمن غم ناله دل آشنا کردم

ندانستم که این جو رو ستم بر من روا دارد
غلط کردم که جانرا صرف شوخ دل ربا کردم

به تشریح کلامم حسن آدابت بیان ناید
از نحو وصف تو جان صرف و تحصیل جفا کردم

اگرچه یار غائب شد زچشمتم (صافیا) اما
زعکس فکر او آینه دل را جلا کردم

(۲)

در کون بجز یاد رخ یار نداریم
وز دهر بجز عارض دلدار نداریم

ای جان جهان مونس جان مفخر هر شأن
باتوست مرا عهد و به کس کار نداریم

سلطان منی سرور من رهبر مای
از چاکری در گه تو عار نداریم

عمریست زهجران تو افتاده و محزون
غمخواریم اینست که غمخوار نداریم

جز حلقه زلف تو مرا نیست بگردن
جز تار دو گیسوی تو ز تار نداریم

از عشق تو منصور صفت سوخته جانیم
وازشوق تو پروای سردار نداریم

زان روز مرا (صافی) هوای می و ساقی است
هرگز هوس خرقه و دستار نداریم

(۳)

پیش که بخواهم داد از دست غم یارم
نزد که کنم فریاد از فرقت دلدارم

طول شب هجرانش از من شنوای زاهد
از بهر خور رویش تا صبح چو بیدارم

گر بار دیگر چون گرد بادم ببرد کویش
دامن ندهم از کف زین پس که بدست آرم

باهجر گرم بکشد با وصل گرم بخشد
چون عبد خریدارم با هردو سزاوارم

تصویر صنایع نیست تا نقش کنم رویش
دخلی نه بدین پرگار از جدول اغیارم

(صافی) چه دهد با وعظ گوش خرد عشقش
چون زهد ریا جام و سنگ است هم افکارم

(۴)

با دل یوسف نژادم میل زندانی کنم
تابه آبادی رسم زان رو به ویرانی کنم

بر دلم نقش عبودیت کشیده مهر یار
من که مانی چین بدل دارم چه خاقانی کنم

چون غلام شاه خوبان جهانم من چرا
رو زندانی برانگیزیم و نادانی کنم

نه فلک خواهم مقام و نه ملک را همدمی
من که خاک پای یارم از چه روحانی کنم؟

از گروه چاکران درگه یاریم چون
کی به دل آید که پادشاه و سلطانی کنم

در جهان شاهی نخواهم جز گدای کوی دوست
منه که مور ملک اویم کی سلیمانی کنم

چون بجز غوٹم نباشد یاوری (صافی) همان
به که جان خود فدای شاه گیلانی کنم

(۵)

الا ای دهر دون پرور تو دادی خانه بر بادم
که پروردی مرا باشیر غم وقتی که من زادم

چو کردم دوستی با تو عداوت بر من افزودی
از آن وقتی بهمراهی تو از پا در افتادم

زیوندیت خیلی سربسنگ افتاده ام زین پس
زتوای بی وفا عمری نباید کرد ناشادم

ازین طول امل سوء عمل بدمهری دوران
توکل بر کسی دارم که از نوکرد ایچادم

درکاشانهٔ سلطان عشق است جای هر مقصد
هم او شاید که دارد خانهٔ ویرانه آبادم

بجز غوئم چون بود یاوری دیگر مرا شاید
به عالم بانگ بردارم سگ سلطان بغدادم

مسمی چون شدی (صافی) به اسم مصطفی شاید
صدا از حشر برداری که من از عبد آزادم

(۶)

مایهٔ تنگ دلی زان می صهبا دادم
خزف زهد بسر مایهٔ عظمی دادم

جامهٔ تقوی برانداختم و آسوده شدم
شرف عقل بدان حالت شیدا دادم

من که خاکم گنه از خاک اگر مسؤل است
دفتر خود به کف آدم و حوا دادم

نامهٔ نیک و بدی چون رقم شاهد ماست
غم امروز بدل شادی فردا دادم

عندلیبیم اگرچه ره گلزارم نیست
اشک خونین بیاد گل همرا دادم

عشق چون برسر (طور) دل ما جلوه نمود
نقد بیمایه جان رسم تجلی دادم

واعظا پند مدارید نخواهم پاداش
ما توکل به ید قدرت مولا دادم

خلعت شاهد ما بهر گنه کاران است
صحف جرم ازین سرور بطحی دادم

درگه خواجهٔ ما (صافی) گدای شاهی است
حجت بندگیم زان شه بغدادا دادم

ز سنگ عشق مهرویان شکسته دست ادراکم
وگر نه بسته بازوی خرد زان چرخ افلاکم

بخشک آورده می باغ جهان از دود آه دل
بدایم گرنرفتی جوی آب چشم فناکم

نباید از هوا عییم برسوایی کنند زیرا
به عشق آمیخت استاد ازل هر ذره خاکم

مگو منعم متاع می ندارد عاشق مفلس
هزاران تحفه غم باشد اندر سینه چاکم

اگر آن شاه خوبان سایه بر من بیندازد
نشاید گر بود از شورش هردو جهان باکم

شکار خوبرویان صید جان و دل بود هر دم
از آن هر لحظه نخچیر دل اندر قید فتراکم

اگرچه تاخت بر من لشکر جرم و خطا (صافی)
نه غم چون چاکر در گاه آل شاه لولا کم

(۸)

حمد لله که یک ماه و دو پروین داریم
بنگر ای خواجه که شاهی بچه آئین داریم

دولت دنیا و عقبی ما به یک جو نخریم
جو بدل مهر کرم گنج سلاطین داریم

چونگارم ز عبور دیت ما مستغنی است
ما بطاعات چه کار و چه غم دین داریم

لاله و سرو و صنوبر همه نقش است بچاک
ما که روی ز گُل و قد ریاحین داریم

به فدای تو شوم گرچه مرا شایان نیست
چو تن خاک و روان چو سفالین داریم

نه بدنی بودم مال و نه فردا اعمال
ما بجز یار نه در آن و نه در این داریم

(صافیا) خوف نداریم ز عنقا هرگز
گر کبوتر صفتم لیک که شاهین داریم

(۹)

دیده بیناکنم و روی نگاری بینم
وندران باغ صفا تازه بهاری بینم

طالب گنج نهانیم به ویرانه دل
که دران ملک عدم طرفه دیاری بینم

همه اسرار دران کان نماید لیکن
بهمه کس ننماید چه کاری بینم

این نه جای است باغیار نمایند یاران
با هر لحظه درو جلوه هزاری بینم

کائناتیتست نه شایستگی دم زدنتست
مگر آن سر که درو نوع هماری بینم

نه بهر نطق روايست انا الحق گفتم
ورنه (منصور) صفت بر سرداری بینم

منکه نخچیر ویم چاره ندارم (صافی)
چودرین بیشه عشق شیرشکاری بینم

(۱۰)

دل بعشق تو دهم صبر بیک جافگم
عقل سودا زده را گـوشه شیدا فگم

همچو مجنون سیه خانه روم تاسر خود
بر سر مصطبه درگه لیلی فگم

بر سرکوی تو چو موسی ارنی میگویم
تا که جان در قدم نور تجلی فگم

پای از سرکنم و راه وفا می پیویم
تا بهر جا بود آن یار خود انجا فگم

از دل سوخته عشق تو گر آه کشم
آتش از صحن ثری تا بشریافگنم

ره وصلت نه باندازه پای خرد است
سر این عقل مگر زیر همین پافگنم

(صافی) از طاعت مسجد چومرا بهره نبود
پس ازین ملجأ تقوی به کلیسافگنم

(۱۱)

بده ساقی می روز الستم
شود زین هستی خود باز رستم

بجز عشق تو در سر نباشد
ازین در دو جهان می خوارو مستم

شبنم تا صبح نالین است و زاری
عطا کن باده شادی بدستم

مگر بـهر عبودیت نگارا
ز طفلی بر بیان خود به بستم

به ترکت پند در گوشم نیاید
که تا مردن هوا خواه تو هستم

از آن روزی چشم دیدم تلخ هجران
دودست از جان شیرین باز شستم

به مزگان کرد ایما یعنی (صافی)
خطا گریست اصلا تیر شستم

(۱۲)

نمیدانم چه احوالست در دل خود چه دارم
درین کاشانهء ظلمت گهی شمس ضیادارم

گهی چون شمس می خوارم گهی منصور سردارم
به بازار انا الحق گو متاع پر بها دارم

گهی درویش بی ننگم گهی سر بر سر سنگم
گهی سلطان اورنگم بعالم رازها دارم

گهی صیاد بی نامم گهی چون صید در دامم
گهی جمشید با جامم که دست افشا طلا دارم

گهی چون مرغ لاهوتم سرایم نغمه اسرار
گهی درباغ ناسوتیم و خارغم پیادارم

گهی در دیرام راهب گهی در مسجدم صاحب
گهی می خانه را طالب ولی هر جا خدا دارم

گهی باعشق مغرورم گهی با کفر مشهورم
گهی در جامه نورم که سر تا پا جلا دارم

گهی چون عاصیان مردود گهی از سالکان معدود
گهی در آتش نمرود خلیل آسا صفا دارم

گهی مملوك در گاهم گهی هم صحبت شاهم
گهی (صافی) گمراهم دلیل رهنمادارم

(۱۳)

ز درد دوری جانان همیشه باده مینوشم
چه باکم طعنهٔ مردم نیاید پند در گوشم

گهی بی باده خنارم گهی باباده هشیارم
همانا بوالعجب کارم که باهوشم که بی هوشم

ز گنج اوست ویرانم به رنج اوست شادانم
به درد اوست درمانم ز درد خود فراموشم

بر آن عهد الستم من زکان عشق رستم من
ز جام خمر مستم من اگرچه خرقه بردوشم

گهی چون آب و نارم من گهی گردو غبارم من
گهی بس دل فگارم من بس اندر عیش میکوشم

گهی در دوزخ ذلت گهی در جنت عزت
میان عزت و ذلت که راز دوست میپوشم

به گنج شه لآلم من زرنج مه هلالم من
نه شاهم من نه ماهم من کواکب وار خاموشم

تجلی شرق یاغربم زیبای ماست تا فرقم
ز بحر خون دل غرقم ازین باموج در جوشم^(۱)

گهی باهوش و نادانم گهی آباد و ویرانم
ولی جز هو نمیدانم هزاران زرق بفروشم

ندانم واحدی جز هو زلا اله الا هو
ز یا هو مقصد من هو زهو حیران و مدهوشم

چو (صافی) وار مفتونم زخاص و عام مادونم
ز عشق لیل مجنونم ازین وحشی به آغوشم

۱- در حاشیه "تاشرقم" نوشته شده که صحیح تر به نظر می رسد. تجلی غرب تا شرقم.

ای بساهست در آتشگده هجرانم
بنگر این دیدهء پر خون و دل بریانم

چه تفاوت نکند قدرشـه خوبا نـرا
بنوازد چومنی در بر بد خواهانم

روزم از سیل سرشک و شـبم از سـوزش آه
ماکه در آتش و آیم ازین حیرانم

درشگفتیم ازین حال که در اول عمر
که بدین گونه بقا داشت تن بیجانم

تشنهء سیل فنائیم ازین خشک لبی
خضر لب کو بدهد قطره ای از حیوانم

گر گدا خوانیم ای دوست نخواهم شاهی
پای سگ بوسمت ارباز کنی دربانم

(صافی) ار عیب بگویندم ازین رسوایی
باک نبود چوسگ کوی شه گیلانم

(۱۵)

یا الهی چه شود باری به دلدار رسم
فارغ از غم شوم و منزل آن یار رسم

چو گدا را ندهند راه به دروازه شاه
کی توانم که بدین شاهد خمار رسم؟

منع من کی بود از شیون و زاری یاران
نشکبید چو دلم تا به وفادار رسم

بخت در خواب و شب هجر بطول انجامید
بود آیا که بدان طالع بیدار رسم

یوسف مصر بدین دست تهی کی یابم
چاره آنست پیا بوس وفادار رسم

گلخن گلشن جان است اگر بار دگر
بهمان سرو قد و روی چو گلنار رسم^(۱)

(صافیا) رو بخداوند کن و باز بگو
یا الهی چه شود باری به دلدار رسم؟

(۱۶)

من که همواره سگ کوی شه گیلانم
بهر ما بس بود این دولت بی پایانم

نه سر میکده داریم و نه پای مسجد
دیده جز کعبه کویش نه به این و آنم

ما بهر دایره جویای جمال یاریم
همچو پرگار بر این نقطه که سرگردانیم

دل بطوف حرم کعبه رویش میگفت
کافر عشقم از آن مستحق غفرانم

۱- در حاشیه "گلخنم".

گهی در صومعهٔ عبّادم و گه راهب دیر
لیک ازین هر دو یکی خواه و یکی جویانم

گهی در دوزخ هجرانم و گه جنت وصل
ما که در جنت و ناریم ازین حیرانم

(صافیا) باک نه رسوایی و میگویم باز
من که همواره سگ کوی شهی گیلانم

(۱۷)

بی شمع جمال دوست چون پروانه میگردم
بی گنج وصال اوست در ویرانه میگردم

گهی بر در گه میخانه و گه بر در مسجد
دمی شیدا دمی رسوا دمی فرزانه میگردم

الا ای مدعی عیب مرا در کوه و هامون چیست
چون مرغ و حشیم از آرزوی لانه میگردم

بهر جا رونهم جز در گهت ناید شکیبایی
ازین بهر جمالت دور هر کاشانه میگردم

به دریا بار عشقش گرچه خود انداختم لیکن
نه غواصم برای گوهر یکدانه میگردم

همین جیش غم عشقش سرای عقل ویران ساخت
زبی جایی درین دنیای دون دیوانه میگردم

زبس که فرقتش (صافی) جفا داد این دل مسکین
ز شوم بخت محرمهاست من بیگانه میگردم

(۱۸)

تو کجائی ای نگارا؟ به کجا صدا تو جویم؟
تو که در میان جانی، ز کسان چرا تو جویم؟

دل زار و چشم گریان برهت نهان گشتند
مگر از سر دو زلفت که به زیر پات جویم

چونسیم صبح آهم به همه گلزار گردید
بگو ای گل وفادار ز کدام جا توجویم؟

دل من میان چاه زنجش شد است محبوس،
مگر از دو تار زلفت سبب نجات جویم

بت من تو خود کجائی؟ که بینمت بجائی
که زبخت بی نصیبم مگر از خودا تو جویم

چو نهال زندگانی شده خشک در فراق
مگر از قند نخیلت ثمر حیات و جویم

زغم تو ای نگارا شب عمر من سیه شد
مه نو حیات (صافی) مگر از وفات و جویم

حرف (ن)

(۱)

ای ساقی بزم الست مارا بجام شاد کن
چندین غم و اندوه ما با نور می بر باد کن

نفسم بی زهد ریا سوی مساجد میکشد
پیر مغانم همتی این شرک بی بنیاد کن

تاکی بمانم زین جهان اندر فراقیت ای صنم؟
از قرب دولت گاه خود مارا بسی دلشاد کن

درباغ حشمتگاه گل چندان صدا آید صبا
قول گدا کس نشنود بلبل تو بس فریاد کن

(صافی) چو عبد درگهت از عیبهایش چشم پوش
گرچه بسی دارد خطا بالطف خود آزاد کن

(۲)

ای شاهد درگاه حق باری در ازما بازکن
کارمن سرگشته را از لطف و رحمت سازکن

ای مرغ باغ سدره چون در منتهایت آشیان
بهر رجای عاصیان باری بلند پرواز کن

توصیف تو، لولا بود سرّ تو، با مولا بود
جاهت زعرش اعلا بود درلا مکانش ناز کن

برخاک در افتاده ام اندر رخت سردا ده ام
با جان و دل آماده ام سوی خودم آواز کن

(صافی) که چون داری خطا رو کن به آل مصطفی
اویند شایان وفا با غیر ترک راز کن

(۳)

جام می تو بر کف نه ساقی رو بشیدا کن
آتش از هوای خود باز درد دلم جا کن

هر کسی ز عشق تو لحظه ای بود فارغ
کشتنش روا باشد سر بریده یغما کن

سر نهاده راهم تا برو نهی پای
بنده هوا خواهم یک نظر سوی ما کن

دل به کوی تو جانا گشته است دیوانه
از دو تار گیسویت قیدی در سرو پاکن

چون ز دوری ییارت دل نباشدش آرام
بهر وصل دلدارت (صافی) رو به بغداد کن

(۴)

گریه بحال دل کند مردم دیده های من
زانکه طیب ننگرد علت بی دواى من

سود نداد شیونم پیش نگار سنگدل
هیچ بگوش نایدش این همه آى و وای من

آتش ما جهان گرفت دردل وی اثر نکرد
رحم نکرد یکدمی بر همه ناله های من

شکوه بنزد کی کنم حاکم داد خواه اوست
نیست جز او تصرفی غیر در این سرای من

آینه سکندری پرتو روی یار ماست
جلوه او صفا دهد جام جهان نمای من

گشته خیال عارضش نعمت جاودان مرا
ورنه دوام کی کند دولت بی بقای من؟

دوست مگیر (صافیا) خلق جهان دون را
خواهی که یار با وفا نیست بجز خدای من

حرف (و)

(۱)

بهار آمد چو بلبل زار مینالم که یارم کو
ز ابر چشم سیل اشک میبارم نگارم کو

شکوفه چون عروسان در چمن مست می شبنم
همه در رقص و شادی نغمه و زاری هزارم کو

بصبح نوبهاران می ندانی درد بلبل چیست
همی گوید که یارب غنچه‌های لاله زارم کو

کی اندر خانه دل آرام گیرد چون بهار آید
که رنگ یار خود بینم درو صبر و قرارم کو

مرا طوق جفا در گردنست از بیوفای یار
چو قمری هرطرف کوکو زخم چشم هزارم کو

زفردا تابشام می نالم از درد جدای یار
بشب تا صبح گریم مؤنس شبهای تارم کو

به ذکر یا هو می خواهم نجات از تلخی هجران
بغیر از یاهو (صافی) من دلیل و دستیارم کو

(۲)

پی آباد این دیر فنا ویران شدم یاهو
پی دانای این کان جفا نادان شدم یاهو

ولی چون بودو نابودم شئون کائنات از تست
ازین بانیک و بد هم یارو هم اخوان شدم یاهو

ز روز اولم آمیختی با آب گل و هرچیز
دگر نه عیب ارزاهدوگر رهبان شدم یاهو

اگر دانستمی شایان نار دوزخم از چیست
یکی از ساکنان جنت العدنان شدم یاهو

بجز تو اول و آخر بجز تو ظاهر و باطن
ندانم گرچه زین توحید سرگردان شدم یاهو

زسرّ کنه موجودت عوالم جمله معدوم است
و لیکن زآن وجودو زین عدم حیران شدم یاهو

چو (صافی) زین هیولای صور سودی ندیدم من
که بر این نقطه چون پرگار بس دوران شدم یاهو

حرف (ه)

(۱)

یاران ز عشق اویم تا چند این ملامه؟
من خود ز هجر دیدم هر روز صد قیامه

اندر فراق یاران چندین جفا کشیدم
تحریر در نیاید باشد هزار خامه

ساقی بده تو جامی بهر خدا که این دل
زین حال نا صبوری شاید کشد ندامه

باد صبا بکویش گر بگذری بگوش
مارا ز هجر رویش چون گل قباست جامه

در هر سرکه سوداست گو عافیت نخواهد
هر دل بعشق ورزید دورست از سلامه

زانروز بر دل ما آتش زدی نگارا
از دود آه دارم هر لحظه صد علامه

(صافی) منال چندین شکرانه کن ازین پس
شاید زیار جانی آید جواب نامه

(۲)

دل ما عالم لاهوت بود کاشانه
چو نهانخانه گنجی است همین ویرانه

نبود طاقت تحریرو بیان و تقریر
هر که افتاد به حالات من دیوانه

مرد شو ترك سرو مال و همه هستی کون
ور نه زین در نشود محرم هر بیگانه

بیم جانت همه بهر امل دیر فناست
رنج ده تا رسد از گنج ترا یکدانه

این نه میخانه که شایسته خامان باشد
تو که خود خواهی میا بر در این درگانه

خرقه و سبجه و دستار بیندازو بیوس
پای پیرو کف ساقی و لب پیمانه

(صافی) اقوال تو اسرار کتاب عشقی است
دست ناید مگر از مطبعه جانانه

(۳)

دیوانه و مستم کرد بوی خوش میخانه
جویای الستم کرد عکس می و پیمانہ

در جلوه گاه ساقی انوار عیان کردید
اما نشود محرم هر کس به همین خانه

چون جلوه برابر کرد هوشم به دراز سرکرد
اکوان منور کرد آبادی و ویرانه

هر چند جهان دیدیم کونین بگردیدیم
چیزی نپرسیدیم غیر از رخ جانانه

زان شیفته حالم من شیدای جمال من
هم شمع مثال من هم مونس پروانه

دل عرش خدا کردید جان (لُبّ) معانی شد
زین کنه معانیها عقلم شده دیوانه

(صافی) چو گدای تویک چند برای تو
باشد ز وفای تو قریبت شاهانه

(۴)

از نکهت نگارم گویا سحر دمیده
یا از فغان بلبل گل جامه را دریده؟

چندان ز اشتیاقش نالیدم از دل زار
عمرم به آخر آمد جانم به لب رسیده

از بحر عشق جانان تاکی کناره گیرم؟
غرق است جان چو هر دم از سیل آب دیده^(۱)

شادی بدل چه دارم از حسرت نگارم
چون ناله های زارم هرگز اثر ندیده

۱- در نسخهء میرزا (غرق آب دیده)

در راه گل چو بلبل خود شیونم ازین است
از بس که خار حسرت درپای ما خلیده

در نار عشق جانان تا چند دل بسوزد
از دود آه هر دم در آتش آرمیده

(صافی) امل ندارد زین پس حیات زیرا
از بیوفای ایام چندان جفا کشیده

(۵)

ای جلوه‌گاه عشقت از غم نیا رمیده
چون مرغ دام صیاد هر دم بخون طپیده

پیوسته کوه و صحرا کردم بسر چو مجنون
از شور چشم لیلی وحشی بخود گزیده

جان بی جمالت ای دوست آرام چند گیرد؟
بر تن ز بی شکیبی صد جامه را دریده

چند از کتاب حسنت اوراد عشق بر خواند
طفل خیال ازین خط حرف وفا ندیده

پیش که دارم از تو فریاد بیوفایی
چون گوش کس نیاید فریاد جان و دیده

لیلای را که گفتند مجنونی داشت ما را
رو بر درش هزاران مجنون کشته دیده

دام شکیب (صافی) صید وصال گیرد
ورنه به قید ناید جزاز پیش دویده

(۶)

ای که چشم تو مرا هم می و هم پیمان
من ازین نکته گهی مست گهی دیوانه

پای بند سر زلفت همه لیلای جهان
همه مجنون تو گر عاقل و گر فرزانه

شده حبس قفس عشق تو مرغ دل ما
دانه تو میدهی بر مرغ که در هر لانه

جان تویی ورنه همین کالبد ما عدمست
بی وجود تو چو آباد بود ویرانه

تو شه مایی و ما جمله گدای در تو
مابه امید عطای تو زهر کاشانه

من که فرقی نکنم معبده و میکده را
چو تو خواهیم زهر جایگه و هر خانه

(صافیا) جلوه اگر درد و جهان بسیارست
لیک خود جلوه گری نیست بجز جانانه

حرف (ی)

(۱)

ای زبده مهرویان تا چند نمی آیی
و زدیده ز گریانم زایل شده بینایی

تنها نه من مفتون و مشتاق جهانم بس
هر کس که ترا بیند باشد سر سودایی

چون بی رخ تو ای دوست آرام نگیرد دل
خاطر زپی وصلت رو کرده به شیدایی

در سلك گدایان بنوازی کرم ای دوست
حاشا که نخواهم من جمشیدی و دارایی

(صافی) به ره گیتی سر رشته زدست افتاد
زین پس مددی خواهد از شاهد بغدادایی

ای جدول ابرویت طعنه زده از مانی
وی کفر دو گیسویت پاسبند مسلمانان

خال سیهت بر لب، وه وه که چه شیرینست
خضرت مگر گویا بر چشمه حیوانی

این حسن عزیز تو کی بود زلیخا را
چون جس ز نخدانت صد یوسف کنعانی

هر چند جفا بر من بنمایی وفا دانم
چون حکم تو بر مملوک جاریست که سلطانی

شد خاتم زلفینت مهر دل مشتاقان
ای آصف عشاقان با حکم سلیمانی

چون مشق جمال تو خط قلم باریست
در مذهب عشاقان سر دفتر ایمانی

(صافیست) ندارد باک از شورش خاص و عام
چون نسل علیّ ست او هم چاکر گیلانی

(۳)

جان فدای قدمت ای مفخر آل نبی
چه شود از بکرم باری گدایان طلبی

از حیات دهنّت خشک لبم رامگذار
وقت جان دادم ای دوست ازین خشک لبی

سر زتیغ غم عشق تو نه پیچم هیهات
توبه کردیم دیگر باری ازین بی ادبی

قدسیان در همه اوقات پناخوان تو اند
بارک الله نگارا تو چه عالی نسبی

گرچه این علّت (صافی) همه از هجرانست
لیکن ای دوست تو در کشتن او را سببی

بلده ساقی شراب ارغوانی
بجز مستی نخواهم شادمانی

حیات تازه بخش از دست و جامت
چو ما را نیست جزوی کامرانی

نه عمرست آنکه بی می بگذرانم
چو بی او عیش نبود جاودانی

نهادم در سر و کار خرابات
هزاران خرقه طاعات فانی

اگر صبح وصالش را نیام
شب هجران نخواهم زندگانی

ز عشق چشم ساقی پیر گشتم
دگر باره نه خواهم نوجوانی

ز سرّ باده عاقلها ست مجنون
تو مجنونستی گگر هشیارمانی

بجز پیر مغان اسرار می را
نفهمی گگر هزاران علم خوانی

ندارد آرزوی (صافی) هرگز
بجز با بوسی دلدار جانی

(۵)

چه خوشست من بمیرم تو بسر مزارم آیی
تا پیش عرضه دارم همه علت جدایی

بخدا اگر ملایک بر قبض روحم آیند
ندهم بدست کس جان بجز از کف حنایی

چه کنم ازین دل زار نشود صبور باما
چو بجز تو باکسی را نگرفته آشنایی

چونم شهید عشقت نبود زحشر بیمم
که حسام از تو باشد چه غمم ز روسیایی؟

بر کشتگان خود را قدمی بنه تو جانا
همه خود حیات یا بند به مزارشان بیایی

به صباگرم فرستی ز غبار خاک کویت
نکنیم میل بوی همه نافه خطایی

غم و درد (صافی) ای دوست چه دوا نمی پذیرد
مگر از ره خدا را تو بکشتش رهایی

(۶)

غیر جانم چون ندارم نقد رویت رابهایی
زان بیفگندم براهت کردم او را خاک پای

سلك شاهان را همین است بینوا یان را نوازند
چیست جانا گر نرانی از درت چون من گدایی؟

ترك كويت نيست ممکن بهر عشاقان زارت
غير جنت عاصيا نرا نيست چون ديگر سرايي

از فراق چون ننام خود مرا کشتي به آخر
روزي از وصلت ندادی بهر درد مرا دوايي

بر سر بيمار عشقت گر گذر بنمايي جانا
خود ز آندم باتو آيد بهر معلولان شفائي

در جفاي تو نهادم من که ايام جواني
بعد ازین شايد نگارا گر کني با ما وفايي

(صافي) مي خواهد که جانش زير پايه صرف سازد
چون بجز تومي ندارد يار خود را هيچ جايي

(۷)

اي گـوهر يـکـدانه اسرار الهـي
بر طينـت پاڪ تو خدا داده گواهي

بند قفس و دام خجالت شدم اما
داریم امید از تو بدین روی سیاهی

جولانگه تو قربیت حق شده زینسان
برمسند تو غیر تو نه لایق شاهی

در اول و آخر نرسد نزد خداوند
باخاک قدمگاه تو از مهر به ماهی

ما عاطفتی از تو و مولای تو خواهم
هرچند سراپا شده ایم غرق مناهی

جز در گهت آرام نگیریم نگارا
باری چه شود گر سگ در گاه بخواهی

هرچند که (صافی) شده مستغرق عصیان
غم نیست شفیع چو توش پشت و پناهی

ای به لب کوثر و هم چشمه حیوانداری
 تو حیاتی همه دم بهر دل و جانداری

علت من همه ز انفاس مسیحای تو است
 گرچه صد گونه ید موسی عمران داری

در شگفتم که چه سرّیست بهم ظلمت و نور
 وین عجز که به شب روز در سخنان داری

من چرا معبده و میکده تفریق کنم
 چو دلایل تو به انجیل و به فرقان داری

من ندانم که بدین قول مرا گوش دهد
 ملحدانت همه در روضه رضوانداری

همه آصف صفتان را به رخت مورانند
 تو چه شاهی که مگر مهر سلیمان داری

(صافی) سگ وار بدر آمده بازش نظری
که هزاران چو او بر در گیلان داری
(۹)

ای مونس پروانه پروا نشدی آری
چشمتم بر دیوانه دی وانشدی آری

رویت چو برایشان شد مویت چو پریشان شد
دل واله ایشان شد بستند به یک تاری

شورت ب سرم آمد جوی ب سرم آمد
تا یاد سرم آمد خونابه جوباری

بلبل که به گل زار است زان روی به گلزار است
زارش ز سر خارست خود نه ز سر خاری

دل در پیه یار آنست هر دم زپی یاری
نه در پیه یارانست هر دم زپی یاری

ای خواجه بدلدارم گـ و زخم بدل دارم
با اوست سرّ کارم خود نیست بسرّ کاری

(صافی) چو در آزاری با زاری و بی زاری
شوری که ز سرداری شایسته سرداری

(۱۰)

یا که بر چشمم جمال یار بودی کاشکی
یا بدستم زلف چون زار بودی کاشکی

هر زمان چون عود و نی مینالم از درد فراق
در وجودم هررگی چون تار بودی کاشکی

اشک چشم و زرد رویم بس که غمّازی کنند
سرّ عشقم در سر بازار بودی کاشکی

تا که یکدم سیر میدیدم جمال یار خود
نقش رویش بر در و دیوار بودی کاشکی

باغبانان چيست روزی ره به گلزارم دهی؟
چون سرم تاپای زخم خاربودی کاشکی

مانی عشقش از جفا جدول بدور دل کشید
نقطه دلرا وفا پرگار بودی کاشکی

این سر پرشور (صافی) سرّ عشقم فاش کرد
همچو منصور هر زمان بردار بودی کاشکی

(۱۱)

عصا عشق یارم من چه دایم از مسلمانی
گدای کوی نگارم من چه باکم شاهو سلطانی

اگر باری لب یاقوت را از خنده بگشای
شکست افتد به بازار عقیق و لعل رمانی

روان مایه قوت روان ما تویی زیرا
سراپایت عوالم را تو هم جانی و جانانی

نگارا کامگارا دلبرایارا وفادارا
سمن بو خال هندو ماه رو خورشید تابانی

ندانم حال دل زین پس کجا باشد ازین سودا
درین بازار چون ناید به کف جز نقد حیرانی

کشد نقش وفا بر دل همیشه مانی عشقت
دوامش باد یارب هر زمان این نقش وین مانی

بزیر بار عصیان (صافی) هر دم نالدو گوید
دخیلك یا رسول الله مدد یا شاه گیلانی

قصیدهٔ بحر نبوت

ای گوهر درج صدف و بحر نبوت
وی کوکب برج شرف و کان فتوت

پیداست زیغام تو آیین سعادت
ظاهر شده ز احکام تو آثار مروت

بر فوق سما نیست چو تو ماه درخشان
بر تخت زمین نیست چو تو شاه بعزت

کاشانهٔ جاه تو (دنی فتدلی) است
بگشاده ز تو از شب اسرا در وحدت

از فرط هوای تو عوالم شده ظاهر
دیده برجای تو بود عاصی امت

انوار تو شد باعث خلق همه مرسل
اسرار تو شد برهمگی موجب بعثت

بر قول عدوی تو که آدم شده نادم
با اسم تو بگشاده برو در گه توبت

از خلت تو نار خلیل است گلستان
کردی ید بیضای کلیم شافی علت

انفاس مسیحا زتوشد محیی اموات
نوح از تو نجات یافته بر کشتی قدرت

یونس بدرون سمک آرام زتو یافت
صبر از تو به ایوب رسیده ز بلیت

ادریس به فردوس رسیده به ره توست
تزیین دهد اتباع ترا جامه و زینت

اعزاز تو یوسف به عزیزی برسانید
با یاد تو یعقوب اجابت شده دعوت

داود همان معجزه و نغمه زتو یافت
بر آهن نك داشت ز تو بازوی قوت

حکم از تو روان گشت سلیمان به سر خلق
زان وقت که بخشیدی به او خاتم دولت

خضر از پی فرمان تو دارد همه گردش
هم آب حیاتش تو نمود و ره ظلمت

از قطرهء تو بحر اطبا شده لقمان
در گنج تو افتاده بدست گوهر حکمت

بو بکر به دل مهر صداقت تو نشانید
فاروق تو کردی عمرو اعدل ملت

عثمان زحیای توشده جامع قرآن
دادی أسد الله تو این غیرت صولت

اصحاب عشر کردی به الطاف مبشر
از قدر تو ساکن شده در روضه و جنت

از کان کرم هر چه بدادند به خلایق
مقصود خدا تو شدی ای باعث رحمت

ماسوخته جان بسته زبان خسته دلانیم
پیوسته ز هجران تو در ورطه و ذلت

جانا چه شود بهر خدا (صافی) نوازی؟
چون درد تو بنشانند در این گوشه و محنت

* * *

مثنوی

از سیاق شیخ مثنوی شیخ جلال الدین رومی و
مخالفه^۱ او از بحث نی و دل

مشنو از نی این حکایت‌های خام
راز خود گوید به پیش خاص و عام

از جفای یار خود زاری کند
قصه^۲ ایام غمخواری کند

شکوه‌ها از یار با اغیار داشت
رازها اندر سر بازار داشت

چون بهر جا سرکشیها داشت نی
از نیستانش جدا کردند وی

بشنواز دل محرم عشاق اوست
هم فرح افزای هر مشتاق اوست

شان لاهوتی به ناسوتی نگفت
راز باطن را به ظاهرها نهفت

دل همیشه جلوه گاه رحمت است
مظهر نور ضیای وحدت است

دل مکان کان او ادنی بود
دل مقام کنز لایفنی بود

قاب قوسین و سرای لا مکان
دل همیشه داشت زیشان را نشان

دل کتاب علم اسرار لادن
دل مکارم خانه ایست از امر کن

مصحف دل آیت مولا بود
مظهر اسرار ما اوحی بود

دل صنایع خانهٔ صنع خداست
دل بدایع خانهٔ حق را سزا ست

دل چراغ لیلۃ الاسرا بود
مخزن سر شه لولا بود

جزء در کل است دل زین کائنات
کائنات از کل جزءش سانحات

از کتاب دل حکمها گوش دار
تا شوی زین کنه عالم هوشیار

(صافی) از حالات دل داد این پیام
گوش کن گر هوش داری و السلام

مربع

(۱)

زان روز جمال تو م اندر نظر افتاد
سر رشته^۱ تدبیر ز دستم بدر افتاد
جان و دل هوشم همگی بی خبر افتاد
از عشق تو م آتش سوزان بسر افتاد

در حسن و جمال رخ جانانه تویی تو
در جلوه گه عاشق دیوانه تویی تو
در میکده و ساقی و پیمان^۲ه تویی تو
زین سان به می عشق تو م میل در افتاد

در هر دو جهان جایگم نیست نگارا
جز کوی تو آرام نگیرد دل ما را
رحمی به من سوخته کن بهر خدارا
چون مرغ دل از دام غمت بال و پر افتاد

دودی که بسر برشده از گلخن جانم
خون جگر از دیده که چون سیل روانم
در مجمرهٔ سینه سپند دل از آنم
تا آتش عشق تو مرا در گذر افتاد

ای باد صبا مونس و همراز دل زار
بهرمن مفتون زیارم خبیری آر
آیا بسر رحم بود یار وفادار؟
چون عیش من از دوری او در کدر افتاد

پیوسته هواخواه توم باز ابو صالح
از چاکر درگاه توم باز ابو صالح
تن سوختهٔ آه توم باز ابو صالح
زین سوزش آهم همه کس در حذر افتاد

(صافی) چو سگ در گه شهباز خدایی
تا کی ببرت خرقهٔ سالوس و ریایی
باید زهوا خواهی عالم بدر آیی
چون شور ویت در دل و جان و جگر افتاد^(۱)

۱- کلمه "ببرت" مفهوم نشد. شاید "بدرد" و یا "ببرد" باشد که در هردو صورت، معنی روشن است.

(۲)

هرگز نرسد سرو به بالای محمد (ص)
نرگس نه بدین دیده شهلائی محمد (ص)
سنبل نه به زلفین سمن سائی محمد (ص)
(کونین) برد رشک بسیمای محمد (ص)

گر خاص کلیمی شده آن موسی عمران
ور نوح نجات یافته از آفت طوفان
بر عزّ عزیزى چو رسید یوسف کنعان
جاء همه از رتبه والای محمد (ص)

پیوسته که بویی دهد آن عنبر سارا
شایستگی دسته گل گلشن اسرا
تزیین صفایی که دهد باده مینا
از گردن و زلف و رخ زیبای محمد (ص)

عشق که به مجنون رسید است ز لیلی
بی تابی وامق همه دم در غم عذرا
وان شورش یوسف که زد آتش به زلیخا
از عشق لب لعل شکرخای محمد (ص)

بر مسند لولاك نغمی یافته شاهی
بر تارم افلاك نغمی تافته ماهی
در مرزعه خاك نغمی رسته گیاهی
خالی بود از نکته سودای محمد (ص)

شد مفخر شمس و قمر نور جبینش
سر دفتر آیین همه دین مبینش
بر ختم رسالت بزده مهر نگینش
صلوات بر آن نور تجلای محمد (ص)

هر باغی گلی روید و هر گلشن خاری
هر سر هوسی دارد و هر چهره غباری
هر دل املی جوید و هر کس سر کاری
(صافی) طلبد همت مولای محمد (ص)

(۳)

شکوه از یار مگوید به اغیار الا
زانکه لاحول ولا قوه الا بالله
جلوه یار مجوید زاغیار الا
زانکه لاحول ولا قوه الا بالله

امل از دیر فنا نیست که خان الم است
طمع از کان جفا نیست مکان عدم است
هرچه از یار ز اغیار بدانمی ندم است
زانکه لاحول ولا قوۃ الا بالله

تابه کی طول امل داری ازین ویرانه؟
تابه کی زهد امل خواهی تو با افسانه؟
همه بی مایه رود جز کرم جانانه
زانکه لاحول ولا قوۃ الا بالله

تابه کی سر زدگی در پی دنیا داری؟
تابه کی دل زپی عالم و یغما داری؟
هرچه داری همه از نعمت مولا داری
زانکه لاحول ولا قوۃ الا بالله

خرقه هستی بینداز و مینداز به دوش
جامه نیستی و فقر و قناعت را پوش
سر لاحول ولا قوه باز آر به گشوش
زانکه لاحول ولا قوۃ الا بالله

بجز از یاهو ندانیم مرا بالله هو
گوی من هو بگوئیم و ترا الا هو
نیک و بد ظاهر و باطن همه را مولا هو
زانکه لاحول ولا قوه الا بالله

(صافیا) تابه کی اندر پی مال و جاهی؟
تو گدا هستی چرا میزنی لاف شاهی؟
رو به درگاه خدا کرده بهر چه خواهی
زانکه لاحول ولا قوه الا بالله

(۴)

بیرون شدم از صومعه المنة لله
رفتم به در دیر تو کلت علی الله
دادند بما رایت النصر من الله
از همت مولا و تو کلت علی الله

چون سر بنهادم بسر مصطبه دیر
بهرنگه مغبچه کردیم در او سر
لوح دل ما پاک نمود از هوس غیر
رستم ز شر و خیر تو کلت علی الله

چون بر درکاشانه من سر زده دیدند
تسبیح گرفتند زما خرقه دریدند
گفتند بدین هستی کش اینجا نگزیدند
گفتیم شنیدند تو کلت علی الله

گفتیم بنادانیء ما عیب مگویید
از ظاهر اسلام من اینحال مجویید
اول بدهندم می و آنگاه بگویید
میخانه بجویید تو کلت علی الله

چون از سخن ما اثر مستی بدیدند
یکبار بکف جام می آورد و رسیدند
دستم بگرفتند به رویم نگزیدند
میخانه کشیدند تو کلت علی الله

وقتی که رسیدیم به آن جلوه گه پیر
بستم کمر بندگی شاه جهانگیر
گفتیم به بخشای زمن این همه تقصیر
دل داده بتقدیر تو کلت علی الله

گفتا که ببخشیدمت ای عاشق دلریش
هرچند که پیمان شکستی تو ازین پیش
زیرا به امانند در اینجا شهو درویش
چون هستی جفاکیش تو کلت علی الله

چون این سخن از پیر خرابات شنیدیم
زان لحظه بر ساقی حمار دویدیم
قرابه طلب کردم و بر سر بکشیدیم
رسوایی گزیدیم تو کلت علی الله

چون جام می از دست حریفان بگرفتیم
یک جرعه بنوشیدم و در دل بشکفتیم
خاک در می خانه بمژگانان برفتیم
تقوی بنهفتیم تو کلت علی الله

شوری زمی و ساقی چنانم بسر افتاد
آتش ز همان شور بکاشانه در افتاد
هوش از سر و صبر و خرد از دل بدر افتاد
تن بی خبر افتاد تو کلت علی الله

گفتند به (صافی) تو چرا باده پرستی؟
گفتا که همین حال به از آیین هستی
ناصر تو اگر دانی همین لذت مستی
در هرد و جهان رستی تو کلت علی الله

(۵)

رفیقان همستی فریاد زاری
شبنم تا صبح این افغان و کاری
بدر رفته زدست بی اختیاری
شدم یاران اسیر زلف یاری

زخم دارم من از تیر جیبان
دواکی خواهم از دست طیبان؟
دعا خواهید بهر این غریبان
شدم یاران اسیر زلف یاری

چنان از عشق جانان نتوانم
خبر از حال خود چیزی ندانم
ازین در هستی خود در گمانم
شدم یاران اسیر زلف یاری

چو مجنون سـونهادم در بیابان
همیشه دل پراز خون دیده گریان
ندانسی از چه شد حالم پریشان
شدم یاران اسیر زلف یاری

رفیقان دست از (صافی) بردارید
بکفر زلف یارم واگزارید
به پیشم نام اسلامی میارید
شدم یاران اسیر زلف یاری

مخمس صافی

بر غزل (شیخ رضا) در مدح حضرت غوث
الوری الشیخ عبدالقادر الگیلانی (قدس سره)

مده واعظ دیگر وعظ بهشت و حور غلماش
نخواهم قصر جنت آب کوثر طاق ایوانش
به پیش زنده دلها چیست قدر باغ و بستانش
گلستانی که خواهی آستان غوث گیلانش
زده فیض مقدس خیمه در صحن خیابانش

نهاده پای بر دوشش ز سدره احمد مختار
ازان شد مفخر هر کامگار و مخزن اسرار
عبید در گهش را خود نه هر ابدال و هر ابرار
غلام کمترینش را لقب شد خواجه احرار
به قطب العارفین مشهور شد طفل دبستانش

غلام همت آن شاهباز هستیم تا مردن
که خاک بی بها از یک نگاهی کیمیا کردن
گروه چاکران او زد و عالم گرو بردن
شهنشاهان طفیل و تاج داران باج بر گردن
خداوندان اسیر و شهر یاران بنده فرمانش

مدار خامهٔ قدرت بود پرگار ابرویش
مقام جلوه گاه حق بود آن جبههٔ رویش
مزار رهنمایان شریعت مامن سویش
مطاف پیر مردان طریقت کعبهٔ کویش
سر گردن فرازان حقیقت گوی میدانش

رفاعی راهم او بخشید تاج عز و مقصودش
چونسبت داشت از قربیت و خویشان معدودش
طفیل خوان انعامش نه هر شبلی و داودش
بهاو نقشبندی خوشه چین خرمن جودش
شهاب سهره وردی کاسه لیس خوان احسانش

گروه پختگان یکسر بدل آمادهٔ عشقش
نظامی و قیس و مولانا غلام زادهٔ عشقش
چو منصور انا الحق گو بسی جان دادهٔ عشقش
هزاران شمس تبریزی خرابی بادهٔ عشقش
هزاران پیرجامی جرعه نوش بزم احسانش

نجوید (صافی) هرگز مقصد از قدسیان یعنی
بجز تو دیگری کی خواهد از ناسوتیان یعنی؟
سواى رفعت نبود امید عاصیان یعنی
(رضا) را همتی شهباز لاهوت آشیان یعنی
بیفگن استخوانی و سگ درگاه خود خوانش

بہاؤی تھورکی

چهند روونکردنه و هیهک

دهرباره‌ی شیعره تورکییه‌کان:

ئهم حهوت پارچه شیعره تورکیانه‌ی (صافی) له دهست نووسه‌که‌ی (م.ع) دا هه‌بوون، له‌وه ده‌چی ئه‌وه‌ی رینووسی کردوون، تورکیزان نه‌بووبی، چونکه گرفتگی شیوه نووسینی تورکی زۆر بوو. دوای ساغ کردنه‌وه‌ی هه‌ر حهوت پارچه شیعره‌که لیته‌دا له به‌شی تورکی به دوو شیوه نووسینمان چاپکرد، جارتیکیان شیوه‌ی تورکی کۆن و جارتیکی تریان به پیتی لاتینی:

۱. له پارچه‌ی (اولور ساقی) له به‌یتی سییه‌م دا نووسراوه (غرقه دلیا) له جیاتی (غرقه دریا).

۲. له به‌یتی چواره‌می هه‌مان پارچه‌ی پێشوو دا، نووسراوه (طلای دست افشا)، ده‌گوتریت (طلای دست افشار) واته پیتی (ر) ده‌بی له کۆتاییدا هه‌بی^(۱) یا خودشاعیر لیته‌دا مهبستی (افشا) یه، که هه‌مزه‌که ژیری هه‌بی واته ده‌ست بلاو.

۳. له پارچه‌ی غه‌زلی (گوکل کاشانه‌سن)، له به‌یتی سییه‌مداله جیاتی (امل کسه) نووسراوه (امل کس سه).

۴. له پارچه‌ی غه‌زلی (گوکل کاشانه) له به‌یتی چواره‌مداله جیاتی (صرف نظر لازمدی) نووسراوه (صرف نظر لازمدی)، وشه‌ی تورکمانی له جیاتی تورکی به‌کار هیتاوه.

۵. له پارچه‌ی غه‌زلی (صانغه‌ای خواجه) له به‌یتی شه‌شه‌مدادیسان وشه‌ی تورکمانی، یا (ئازهری) به‌کار هیتاوه له جیاتی (قلبنده) نووسراوه (قلبو ده) هه‌روه‌ها (سینه‌وده) له جیاتی (سیننده).

۶. له پارچه‌ی (اختلاط ایتمه بو عالمده پریشان اوله‌سن) (بوینوده) ی له جیاتی (بویننده) به‌کار هیتاوه. که یه‌که‌میان تورکمانییو دووه‌میان تورکییه. هه‌ر له‌وی، (کسه) ی له جیاتی (کسه) نووسیوه.

۱. بو (طلای ده‌ست نه‌فشار) پروانه: خمسه‌ی نظامی، حیکایه‌تی خوسره‌وی.

اولور ساقی میء عشقنده در اول باده صهبا
 که پیرك عشقنه هر دوره دن ویرسن دل شیدا

قراړك قاله مش آرامی یوق ایام فرقته
 دها ناصل بو جزء اختیار قالسون بونك سودا

بو رسوا گو کلمزدن عقل بیلمز راه تدبیرك
 مگر بو دلی گیولم بن ایدرسم غرقه دریا

بو قعر بحر ممکندر که اولسون گوهر مقصد
 والا هر یرن دوشمز اله طلای دست افشا

الا پیر مغان وی نسل عدنان مفخر الاکوان
 وفی الدارین تفتح کل باب حیث من تهوی

بسی ایام رفت و عمر مارا نیم نفس باقی است
 به غیر از تو معین و یاوری نه ای شه بغدا

له ژیر پی یارهوه (صافی) سهری خوټ دابنی بملکو
بکا ره حمی که جاری تر له بوټ والا بکا دهرگا

(۲)

گوکل کاشانه سن چکمکته بر درج امانت وار
ولی فتحنده کی هر لحظه ده یوز بیک ملامت وار

تحمیل واریسه النده در مفتاح درگا هک
یوقیسه ال اوزاتما سانکی بیک چاه ندامت وار

نه تکیم بو معادن السکز دنیاو عقبا دن
سلیمان خاتمک آلیر هر ایکیدن براثت وار

گرک محرم اولورسه عجبی ترک ایتسه امل کسه
دنات بو فنا شیدن چقار زیرا شامت وار

نجابت اهلیسه صرف نظر لازمدی بونلردن
ویا خود جامه کعبه گرناسک سفاهت وار

فلک کیم کینه عشاقه قالمیش بونده در هر وقت
حسادتن گر از ظننده عاشق بونده راحت وار

کیمک میل ایتسه فیض حقدہ محروم اولسن (صافی)
گرک بیک جانی آتسون بابہ غوثہ چوق سعادت وار

(۳)

صاعه ای خواجه که بو عشق فنا سودا در
هر کیمک عقلنه ایتدیسسه هپسی یغمادر

عاشقک رشته ایمانی خدادن النمشدرد
طاعتک وارسه که یادته بس مـولادر

یالکز جبه و عمّامه دگل طاعت حـق
سن گبی گیولنه هر حالده دولان دنیادر

آتکز البسه و عجب وریا قلبنددن
گر امیدنده اولان امتعهء عقبادر

صانکی بو برزخ هستیده حجابک چوق وار
یوقسه نور حق گوگلنده همـان پیدا در

نه وقت قلبنده بو نوره صفاسی آلدی
بو عوالیم سنه ماهیتک افشادار

(صافی) بو حکمت عشقنده کتابی او قوموش
بو کتبخانهیه صاحب شهسی بغدادار

(۴)

گوگلمز یاره گیدر کیمسه اولور چار ایتسون
بخت یانمش هله کیم وار ایسه بیدار ایتسون

قورقرم عقلمی بو دلی گوگل یار اولسه
بن دخی عالم رسوا ایله اجبار ایتسون

صانع مسقی عشقنله جنونیتی وار
گوره سن وقتيله بو مسقی یه هشیار ایتسون

سن که دنیای طوطولش نه بیلور بونده نه وار در
اولسه سنوده مگر خانه اسرار ایتسون

دوشمزننده حیات ابدی منکر عشق
یابو مال و سر و جان صرف وفادار ایتسون

جان من جان جهان کیمسه بهاسیز المیز
اولور اما دخی جان یاره فداکار ایتسون

(صافی) هر حالده اولان مقصدی بالذات بودر
ینه اول شاه جهان لطفنی اظهار ایتسون

(۵)

اختلاط ایتمه بو عالمده پریشان اوله سن
بو عما رتدهن طمع کسمسه ویران اوله سن

غم دورانی بوراق فائده سز در هرکس
بو گدا یاره طوتلمه شه دوران اوله سن

عقل اگر وار ایسه عشقنده کی شیدای آل
صانکه دیوانه عشق گبی انسان اوله سن

هر كيمك دير رضا گيتسه نه لازم كعبه
دير عشقنده او آن عالم عرفان اوله سن

زلف زنار طوتار كـن دخى آت بوينوه
شيخ صنعانى گبى عين مسلمان اوله سن

آدم اول با شوه قوى ساقى قدمگاهندن
ساقيدن آله سكر عقلنه نادان اوله سن

(صافى) جانك دخى آت قاپيه بغدادان
ينه منظور شهى مفخر گيلان اوله سن

(۶)

گوگل وار بر طلسم ايچنده اما آشكار اولمز
كه عاشق اولسه كيمسه چقارسه اقتدار اولمز

او كيمدر او گلسمندن تحمل ايتسه بر لحظه در
كه عشقك دوزخندن غير عاشق پايدار اولمز

بو آتش آه عاشقندن چقار آندن حرارت وار
اونك چون قور قيور أفلاك اصلا بر قرار اولمز

ولی بو دوزخ عشقنده آنچق بیکسده بر چقسه
وفالی عجبه خالی یوقسه شخص هرزه کار اولمز

بو اوصافك گرك طول حیاتنده دوام ایتسون
دوام گر ایتسون هر لاشه شایان مزار اولمز

مجازاً اسمنی دوزخ بوراقمش فی الحقیقتده
جنانك روضه سیدر بو آنکچون هر جبار اولمز

بو دوران وفا سز (صافی) هرکس قابلیت یوق
خصوص شاهك مقامی هر گدایه انتظار اولمز

(۷)

گوگل دنیای آت عقبای آل تاکه صفا اولسون
جفایی یاره چك تاکه وفاسی بر دها اولسون

تداوی زخم هجران امل ایتمه طیب لردن
که یارن یاره‌سی هرکس دوا یوق تا شفا اولسون

بو دوراندن امید لزتک کس عاقل اول زیرا
دوامی کیمسه یوق دنیاده قوی تاکه فنا اولسون

بیلرسک عاشقک میخانه ده نیچون اقامت وار
مبادا طاعتی جامع گبی هپسی ریا اولسون

حقک یولی اونوتمش عابد ظاهر عبادتده
مکر او عابدن حقنده کی عینی رضا اولسون

هوای یار کسمه (صافیا) دنیا و آخری دن
که عشقک یولنی او یول دگل خوف ورجا اولسون

شيعره توركييه كان به پيتى لاتينى

(1)

Olur saki mey-i Işkinda dir ol badey-i sahba
Ki pirin işkina her devreden versin dil-i şeyda

Kararın kalmamış arami yok ayyam-i "Firkkatte"
Daha nasıl bu cuz-i ihtiyar Kalsun bunun sevda

Bu rusva gonlimizdan akl bilmaz rah-i tedbirin
Meger bu dell-i gonlum ben edersen gerkey-i derya

Bu kaar behr munkindir ki olosun gevher-i maksad
Ve illa her yerin dusmez ele talayi dest afsa

Ala piri mugan, Vey nesli adnan mafharu-i akvan
Va fi-ddarayni Tufteh Kullu babin heysu men tahva

Besi ayyam reftu umri mara nim nefes bakist
Bi geyre-z tu muinu yaveri neh ey şehi Bağda

La jer pey yarewe (Safi) seri xot dabne belku
Bika rehme ke care tir le bot wala bika derga

(2)

Gonul kaşanesin Çekmekte bir durc-i amanet var
Veil Fathindaki her lahzada yuz bin melamet var

Tahammull var ise elinde dir miftahi dargahin
Yok ise el uzetma sanki bir çah-i nedamet var

Netekim Bu Maadin alsaniz dunya-va ukbadan
Sulayman hatamin alır her ikiden baraat var

Gerek mahrem olursa Ucbi terk etse amel kesse
Danaat bu Fana seyden cıkar zira şaamet var

(4)

Gönlümüz yare gider kimse olur Çar etsun
Baht yatmış hele kim var-ise bidar etsun

Korkirem aklı bu deli gönul yar olsa
Ben dahi alam rusva ile icbar etsun

Sanme mesti işkinle cununiyeti var
Goresin vaktiyle bu mestiyie huşyar etsun

Sanki dünyai tutulmuş nebilir bunda ne var
Olse sinende meger haney-i asrar etsun

Duşmaz eline heyat-i ebedi munkir-i işk
Ya bu malu seru can serf-i vafa dar etsun

Can men can cahan kimse bahasiz elmaz
Alur amma dahi can yare fidakar etsun

(Safi) her halda olan maksadi bizzat budur
yene ol Şah-i cahan lutfunu izhar etsun

(5)

Gönul dünyai at ukbayi al taki safa olsun
Cefayi yara çek taki vefasi bir daha olsun

Tedavi zahmi hicrana emel etme tabiblerden
Ki yarin yarasi her kes deva yok ta şifa olsun

Bu devranden umidi lezzetin kes akıl ol zira
Davami kimse yok dünyada koy taki fana olsun

Bilirsin aşikin meyhnada niçun ikamat var
Mabada taat-i cami gibi hepsi riya olsun

Hakin yolun Unutmuş abidi zahir ibadatta
Meger o abidin hakindaki ayni riza olsun

Havayi yari kesme (Safiya) dunya-vu uhradan
Ki işkin yolunu o yol değil havf-u raza olsun

(6)

Gönul var bir tilsim içinde amma aşikar olmas
Ki asik olmasa Kimse çıkarsa iktidar olmas

O kimdir o tilsimdan tehemmul etse bir lahza
Ki işkin duzahından Gayr-i aşik paydar olmas

Bu ateş ah aşikdan çıkar andan hararet var
Onun çin korkiyur aflak asla barkrar olmas

Veli bu duzah işkinda ancak bende bir çıkısa
Vofali ucbe hali yoksa şahs herzekar olmas

Bu avsafın gerek tul-i hayatında devam etsun
Davam ger etmesun her laşa şayan-i mazar olmas

Mecazen ismini duzah burakmış fi-Ihekikatta
Cinanin revzesidir bu anıncun her cebar olmas

Bu devran vefasız (Safi) herkes kabilyete yok
Husus Şahin makami her gadaya intizar olmas

(7)

Ihtiat etme bu alemde perişan olasın
Bu imaratta tamaa kesmese veyran olasın

Gem-i davrani birak Faidesizdir her kes
Bu geda yare Tutulma şeh-i davran olasın

Akl eger var ise işkindaki seyda-i al
Sanki divaneyi işkin gibi insan olasın

Her kimin deyri rize gitse nalazim kaabe
Deyr işkinda olan alimi irfan olasın

Zulfi Zunnar tutarken dehi at boynuve
Şeyihi Sanani gibi ayni musulman olasın

Adam ol başuve koy saki kadamgahından
Sakidan almasanız aklune nadan olasın

(Safi) canin dehi at kapiy-i Bağdadin
yine manzur-i Şehi mafhari Gaylan olasın

پاشبه‌ند

پله و پایه‌ی صافی

لای بوئزو نووسهران

ناشکرایه که (صافی) نه تهنها هر لایه‌نی شیعیری گرتووه، به‌لکوئه و پیاوه مه‌زنه هر وه‌کو مامۆستا گیوی موکریانی ده‌لی: له خوا ناسی و ئایین دۆستی و خواپه‌رس‌تندا گه‌یشتبووه پله و پایه‌ی پیرانی ناودار .. له مه‌یدانی (فه‌صاحت) وشه ئارایی و پاراویشدا شیعیری (صافی) شایانی ئه‌وه‌ن له نیو ریزمان و ئه‌ده‌بی کوردی دا بکرتن به نمونه له‌سه‌ر بیروبوچوون. ده‌باره‌ی ریکی و له باری شیعه‌کانی (صافی) شاعیر و نووسهرانی کورد هینده‌یان نووسیوه که به ئاسانی سه‌رژمیر ناکرتن.

خۆله رووی زانسته‌وه‌ش (صافی) خاوه‌نی زۆر جووره زانست بووه و ده‌رچووی ئه‌و مه‌دره‌سه‌یه بووه که شاعیرانی گه‌وره‌ی کورد پیتی داره‌ت بوون. زۆر له شاعیرانی کورد له دانانی شیعه‌دا سوودیان له زانستی ئه‌ده‌بی صافی وه‌رگرتووه، له‌وانه: عه‌ونی، جاهید، بیخود، جه‌بار ئاغای کانی.

مامۆستا (که‌ریم شاره‌زا) له ژماره (١٦) ی گوژاری (زاگروسی) ی سالی ١٩٩٩ ز لاپه‌ره (٢٨) دا له باره‌ی بورهان جاهیدی شاعیره‌وه ده‌لی:

(التقی الشاعر - جاهد - بشعراء کرد، آخرین من امثال صافی هیرانی والشاعر الشیخ عبدالرحمن الشهیر ب (صابری) فاکتسب منهما خبرة ادبیه جیده). واته:
جاهید له‌باره‌ی دانانی شیعه‌وه‌له‌مه‌ند کردنی زانستی ئه‌ده‌بی، زۆر سوودی له شاعیرانی دیکه وه‌رگرتووه وه‌ک صافی هیرانی و سابیری شاعیر، به‌لی (صافی) که‌سایه‌تیکی تایبه‌ت و مرۆفیتیکی پایه‌ به‌رز و لی‌هاتوو بووه له رووی مرۆفایه‌تی و ده‌روونی و ئایینی. هر بوئه که ناوی (صافی)

١- بروانه: دیوانی (صافی). چاپخانه‌ی کوردستان ١٩٧٣، گیوی موکریانی، لاپه‌ره (٥) پیتسه‌کی.

دههات لای (صافی) ناسان هر هه موویان ریزی ته و او یان ده پاراست، دهستور و جوولانهوه و هه لسهوکهوتی به جوړیک بووه نهوهی نهوی ناسیبه خوشی ویستوه، زور له شاعیر و میژوونووسان که وه صفی (صافی) یان کردووه به (قوطب) ی زه مانه و (حه زره تی مورشیدی فاضل) و کامل، ناویان هیناوه.

له گوڅاری زاری کرمانجیدا، میژوونووس حوسین حوزنی دهلی: (حه زره تی مورشیدی فازل و کامل کاک مسته فای هیرانی هیمهت و بهر که تی حاضر بی بوئیرشاد و سهردانی موریدانی رواندزیان به نووری قه دهه میان رووناک کردهوه، چند روژیکه نه هالی به فیوضاتی نه و بهر هوهرن^(۲).

مه لای گه وره (مه لا محه مه دی - جهلی زاده) به (المشدا الاكمل و الشیخ الاجل) ناوی (صافی) دینی^(۳).
جهبار ناغای کانی دهلی^(۴).

نوستانی غه زهل (صافی) یه جیگه ی نه هیرانه

مه دحی چ بکه م؟ ظاهر و مه شهووری جیهانه^(۵)

مه نفی دهلی:

مه نلووفه دلی خه سته به نیرانی و خاکی

چاو طایبه بو خاکی ره ی حه زره تی کاک^(*)

۲- گوڅاری زاری کرمانجی، ژماره ۳ی سالی ۱۹۲۶ز، لاپه ره ۴۲، فیوضات کوی (فیض) ه واته بهر که ت.

۳- سهرچاوه نیجازه نامه ی مه لا عه زیزی کوری (صافی) به میژووی ۱۳۵۶ی کوچی.

۴- کانی: جهبار ناغای کوری مه لا عه بدوالره حمان دؤغره مه چیه له سالی ۱۸۹۷ز له هه ولیر له دایک بووه، دیوانی چاپکراوی هیه، له ۱۲/۵/۱۹۵۷ز له هه ولیر کوچی دواپی کردووه.

۵- دیوانی کانی، کهریم شاره زا، ل ۵۹.

(*) بوژاندنه وهی میژووی زانایانی کورد، محه مه دی عه لی قه ره داغی ل ۳۰۲. هه روه ها نامه ی به ریز

فانیزی مه لا به کر.

دیسان مہنفی دہلی:-

نہوا ئیمانی پیئت هیئا اوہ مہنفی
بفہرموو موصطفای ناخیر زہمانم^(۶)

خادیم دہلی^(۷):

تخلص (صافی) بیوو موصطفایہ کاکہ ہیرانی
لہ شیعری صاف و ووردی عالمی مہبہوت و حہیرانی^(۸)

نووری دہلی^(۹):

فہریدی عہصری خوی (صافی) گہلی رندوبہ تہقوابوو
موریدی موخلیصی زاتی جہنابی غہوٹی بہغدا بیوو

ہہرشہمی دہلی:

بہندی (صافی) روونہ ہہروہک ناوی چاوی نازہنین
وہک گولی روومہت جوانہ ہہروہکوو گزنیژہ ورد^(۱۰)

۶- مہنفی: مہلا رہسولی بیتوشی، دیوانی صافی، چاپخانہی کوردستان، ۱۹۷۳ز، ہہولیر، چاپی سییہم، گیوی موکریانی، ل ۵.

۷- خادیم: حاجی میرزا عبداللہ چاورہش لہ سالی ۱۸۹۵ز لہ کوزہ لہ دایک بووہ لہ ۱۹۷۱/۱/۵ز لہ سلیمانی کۆچی دوایی کردووہ. سہرچاوہ (الملا محمد الکۆبی، مغدید حاجی).

۸- دیوانی خادیم، بہرگی دووہم، ل ۱۵۵، چاپخانہی دار الحریہ، بہغدا، ۱۹۸۰ز، جہمال محمدہد محمدہدئہمین.

۹- دیوانی نووری، ل ۵۲.

۱۰- دہستہ گول: دیوانی شیعری چاپکراوی دکتور عہبدوللا ہہرشہمی نہقشہندییہ، ل ۱۶، چاپی، شرکة الخنساء للطباعة-بغداد، ۱۹۹۰م.

بهندی دهلی (۱۱)

به رووح نووسیم دهلی (بهندی) ژیان و بهرهمی صافی
له حصه‌ی مه‌عنه‌وی بۆ من مه‌تاعه‌و سه‌روه‌تی کافی

به بۆنه‌ی هاتنی (صافی) بۆ شاری کۆبه، بیخود دهلی (۱۲):

مه‌لی نه‌ی نازهنین بۆ شاری کۆیی کاک‌ی هیران هات
بفرموو عه‌سکه‌ری له‌شکرشکینی شاه‌ی گه‌یلان هات

مه‌لی عه‌سکه‌ر بلنی سه‌ره‌سکه‌ری سوولتانی دین یه‌عنی
غولامی شاه‌راهی باره‌گاهی قوطبی یه‌زدان هات

چییه یاره‌ب که ناوی کاک نه‌به‌ن ظاهر ده‌بی شه‌وقم
ده‌لی بۆ زهره‌ییکی بی نه‌وا خورشیدی ره‌خشان هات (۱۳)

ده‌می بوو (صافیا) نادیده دل بوو به‌ په‌روانه‌ت
به‌کامی خۆی گه‌یی نیستی که‌وا شه‌مع‌ی شه‌بوستان هات (۱۴)

ده‌می بوو چاره‌ری موژده‌ی قودوومی نیوه‌ بوو (بیخود)
خودا کردی نه‌سیم‌ی پیره‌هه‌ن بۆ پیری که‌نعان هات (۱۵)

۱۱- بهندی: محمده‌ی مه‌لا مسته‌فای هیرانی له‌ گوندی هیران سه‌ر به‌ قه‌زای شه‌قلاوه‌ له‌ سالی ۱۹۵۵ز له‌ دایک بووه، نووسین و شیعر و لیکۆلینه‌وه‌ی نه‌ده‌بی کلاسیکی هه‌یه، له‌ زۆریه‌ی گۆناره‌و روژنامه‌ کوردییه‌کان نووسین و بلاکراوه‌ی هه‌یه، نه‌م لیکۆلینه‌وه‌یه‌ش له‌ باره‌ی ژیان و به‌رهمی (صافی) یه‌کێکه‌ له‌ به‌رهمه‌کانی که‌ له‌ سالی ۱۹۸۳ز به‌دواوه‌ خه‌ریکیه‌تی.

۱۲- بیخود: مه‌لا مه‌حموودی کوری حاجی مه‌لا نه‌مین کوری موفتی مه‌لا نه‌حمه‌دی چاومه‌اره، له‌ سالی ۱۲۹۹ی کۆچی، هاتۆته‌ دونیاوه‌. دیوانی شیعیری چاپکراوی هه‌یه، سه‌رچاوه‌: که‌شکۆلی گیو، به‌رگی دووه‌م، ۹۱. پێداچوونه‌وه‌و ناماده‌کردنی د. کوردستان موکریانی ۱۹۸۸.

(وریا) ش دهلی (۱۶) :

زور سوپاس بو خوا گوری نه م شاعیرم ناو (صافی) یه
فه خره بو من تاله دنیا بم نه وهندهم کافیه
باعیثی (الهام) ی شیعی نیه ته نها هه ر نه وه
بو یه هه ردهم حه ز نه کم شیعی به وهزن و قافیه

سۆزی دهلی:

هه تا مابوو له دنیا به هه ردهم بوو
که لای ش هه ککه رو له فظی گو هه ربوو^(۱۷)

هه ژاری موکریانی له کتیبی (چیشتی مجبور) له سی جیگادا ناوی (صافی) هیتاوه و
ئامارهشی بو پله و پایه ی کردوو له شیعدا^(۱۸).

۱۳- کاک: کاک مستهفا (صافی هیرانی).

۱۴- شه معی شه بوستان: نهو چرایه ی که له تاریکه شه ودا پی بکری و هه لگیرسی.

۱۵- قودوم (قدوم): هاتن،

پیره هه ن: فارسییه، به مانای کراس. مه رامی نهو کراسه ی موژده ی سه ره له دان و په یدا
بوونه وه ی یوسفه.

پیری که نعان، حه زه تی یه عقوبی باوکی حه زه تی یوسف.

۱۶- وریا: ناوی شیخ عه بدو الکه ریم مستهفا، کوری هه ره گچکه ی (صافی) له کوتایی
سییه کان له (هیران) له دایک بووه، له ناو بنه ماله ی (صافی) دا به (کاکه شیخ) به ناو بانگه،
هه ر له مندالیه وه شیعی دلداری و نیشستیمانی و کومه لایه تی نووسیوه، دیوانی شیعی ناماده یه
بو چاپ.

۱۷- سۆزی: شیخ عه بدو القادری کوری (صافی) هیرانیه. له ۱۹۹۰/۵/۲۰ له هه ولیر
کۆچی دوایی کردوو. گوهر: گوهر.

۱۸- پروانه کتیبی (چیشتی مجبور) لاپه ره ۴۳۷ و ۴۳۹ و ۴۹۶.

ئەمىن شىئوئى دەلى:

ۋەره پەيكى سەبا ئىمىرۇ بىبە قىصاصىدى فەرمانم
بچۇبۇ خاكي هيرانى لى بۇكن گىيانى گىانانم^(۱۹)

دىسان ئەمىن شىئوئى دەلى:

صافى) بىه فىداى خاكي دەرى رەھگ—وزمەرت بىم
قوربانى قەد و قامەت و لى فظى شىھ كەرت بىم
ھەيرانى كىھ لامات و غەزەلىياتى تەرت بىم
شەيىداى كىھ راماتى (سريع الأثر) ت بىم
پەروانىھى جان دادە يى شىھ مەھى نەزەرت بىم^(۲۰)

۱۹- گىيانى گىانانم: مەبەستى (صافى) يە.

ئەم بەدەتە، سەدەتاي پارچە شىئوئىكى ۱۲ بەدەتتە لى دىوانى (ئەمىن شىئوئى) ل ۷۵، چاپى
يەكەم، ۱۳۷۷ى كۆچى ھەتاۋى، ناۋەندى بلاۋكردنەۋەى فەرھەنگ و ئەدەبى كوردى، ئورمىھ،
ئىران.

۲۰- سەدچاۋەى پىشوو، ل ۷۷.

له شیعری خلیل خۆرانی
بو هیران و بو (صافی) (۲۱)

جوانی که هاتی نهم جاره له بیر نه که هی قاسپه هی کهوی
رموتی سوئسکه ، قووقه هی کوتریکی باسکه
نووسکه هی منائیکی ساوا ، هه ی مال ناوا
بو من بینه هوهوی کیلانی جوتیاری له دامه ن چه مه که هی کوپی
ناوازی خوشی که ناچه ی پوپی . که زی شوپی
دوو سی هه ناری هیرانی . دوو رهش هه رمیی بادینانی
شیعری (صافی) ، ، ناوازهکانی مام سیوه سه باو راستی حاجی عه بو . هاواری دهرویش
مسته فا گوئیکی باغچه که هی پاشا بو من بینه له گه ل (گوران) ی شاعیرا دهفه که هی
دهرویش عبدالله ، تا زهماوهندی نیمه ی بیدهنگ بیته هه ئلا به یاد گاری زهماوهندی
دلداریمان
زوویه وهره ... زوویه وهره تا نهم جارهش
وهکوو جاران
له نیو گوئیچکه م دهنگ داتهوه
هاری کرموکه و که مه ره .

۲۱- خلیل خۆرانی : ناوی خلیل کوری پۆلص له سالی ۱۹۴۶ز له شه قلاوه له دایک بووه ، دهرچووی کۆلیژی نادابه له بهغدا بهشی کوردی ، شیعرو نه ده بیاتی به زمانی کوردی و عه ره بی وکلدانسی نووسیوه ، له سالی ۱۹۸۸ز نهم نامه شیعریه ی بۆناردم به بۆنه ی کۆری دووه می (صافی) به ناوی (له یادی صافی هیرانی) دا . له رۆژی ۱۷/۶/۱۹۹۹ز کۆچی دواپی کردوه ، تا نه و کاته مامۆستای زمان و نه ده بی کوردی بوو له شه قلاوه .

نووسینیکی مامۆستا مه دحەت بیخه و

له كۆریکی نه ده بی له بیره وه ری (۳۱) ساله ی كۆچی دوایی

(صافی هیرانی) دا خویندر او وه ته وه

رۆژی ۲۱/۱/۱۹۷۲ ز

شوین: په رتوو كخانه ی گشتی هه ولیر.

ئه مپۆ به شانازییه وه بۆیه كه مین جار بیره وه ری (۳۱) ساله ی شاعیری نه مرو ناوداری كورد (صافی) هیرانی ده كهینه وه، كه تا ئه مپۆش بیره وه ری ئه م شاعیره مه زنه نه كراوه، وه درتغیه کی زۆر گه وه له م باره یه وه كراوه، وه هۆی ئه م درتغیه وه ئه م یاد نه كردنه وه ش ئه گه ریتته وه سه ر دوو هۆی گه وه یه كه میان، له به ر نه بوونی رتگه ر او تکی وه ك یه كیتی نووسه رانی كورد بووه، وه دوو هه میان له به ر كه مه تر خه می و گوی پینه دانی كوردانی كاریه ده ست و ده وله مند بووه، كه تا پێش به یانی (۱۱) ی ئاداری میژوویی له چه ند بیره وه رییه ك به ولا وه هه موو شاعیره زانایانی نه مرمان پشت گوی خرا بوون، به تایبه تی له و شاره دیرینه دا وه له دوای ئه م به رواره دا ئه م ئه ركه پیرۆزه كه وه ته سه ر شانی یه كیتی نووسه رانی كورد وه هه رچه نده جاری ئه و توانایه مان نیه بۆ هه موو نه مرمان میه ره جان و بیره وه ری گه وه بكه ین كه شایانی رتزو گه وه رییان بی، به لام ئه وه نده ئه توانین هه ر خۆمان ئه دب دۆستان كۆریکی وابه ستین و نه ختی له م ئه ركه پیرۆزه به جی بگه یه نین و كه می له لاپه ره ورشه داره كانی ژانی داناو زانایانی كورد بدوین كه بیگومان ئه وانن بناغه و سه رچاوه ی ئه ده بی نوئی ئه مپۆمان وه ئه گه ر بیت و ئیمه نرخی ئه ده بی رابردومان نه زانین و كه لك له په ندو وانه و تا قیكردنه وه یان وه رنه گرین و لییان نه كۆلینه وه، ئه وه بیگومان تا قیكردنه وه و به ره می تازه مان پته وو ورشه دار نابی، بۆی ئه بینین هه موو رۆژه له تناسه كان و دكتۆره كانی ئه دب هه میشه ئه ده بی رابردوو ئه كه نه بنیاتی تا قیكردنه وه و زاخاوی نووسین و (اطروحه) ی باوه رنامه ی یان بۆیه ئیمه خۆمان به لیپه سراو ده زانین به رامبه ره به دامه زرینه رانی ئه ده بی كوردیمان. ئه گه ر

فهرامۆشیان بکهین، وه پێویسته له سه‌رمان هه‌رده‌م لاپه‌ره زێرینه شاردراره‌کانیان به‌رز بکهینه‌وه و به‌گه‌لانی جیهان به‌دۆست و دۆژمن بسه‌لمێن که میله‌تی کوردیش خاوه‌نی نه‌ده‌ب و که‌له‌پوورێکی نه‌وتۆیه‌ نه‌گه‌ر له‌هی میله‌تان به‌رزتر نه‌بی که‌متر نییه، هه‌رچه‌نده‌ نه‌بینین میله‌تانی سه‌ربه‌خۆ ده‌ست رویشتوو چ له‌ نزیک و چ له‌ دوور به‌ شیوه‌یه‌کی زۆر فراوان میه‌ره‌جان و ئاهه‌نگی گه‌وره‌ نه‌که‌ن بۆ بیره‌وه‌ری نه‌دیبه‌کانیان که تا ئیستا میله‌تی کورد به‌م جو‌ره‌ بیره‌وه‌ری هیچ نه‌دییه‌کی خۆی نه‌کردۆته‌وه، بێگومان نه‌وه‌ش لینه‌هاتویی و بی‌توانایی کورد ناگه‌یه‌نی به‌لکو نه‌گه‌ر کوردیش وه‌کو میله‌تان سه‌ربه‌خۆ خاوه‌ن جله‌وی کاری خۆی بی‌ئهو گومانی نیه‌ که‌گه‌لی له‌و میله‌تانه‌ به‌توانا‌تره‌و بیره‌وه‌ری و میه‌ره‌جانی گه‌لی فراوان‌تره‌وه‌شه‌نگتر نه‌بی.

بیره‌وه‌ری نه‌مه‌رۆمان هی شاعیری نه‌مه‌رو ناودار کاک مسته‌فا (صافی)یه، بیره‌وه‌ری کاک هیرانه، رابه‌ری ریگای رووناکی ئایین و چاکه‌و خواپه‌رستییه، بیره‌وه‌ری شاعیری ناوچه‌ی خوشناوه‌تییه‌ن ناوچه‌ی پر لاله‌زارو نیگاری دل‌پێنانه‌ی به‌هه‌شتی کوردستانی پیروژ، به‌لی نه‌مه‌رۆ به‌شانا‌زییه‌وه‌ نه‌م بیره‌وه‌رییه‌ ده‌که‌ینه‌وه‌ بۆیه‌که‌مێن جار له‌ شاری هه‌ولێری دێرین، وه‌ به‌ر له‌وه‌ی بێینه‌ سه‌ر شیعه‌وه‌ نه‌ده‌بیاتی شاعیر با به‌ کورتی باسیکی سه‌رگه‌شته‌ی ژبانی بکه‌ین:

(صافی) ناوی کاک مسته‌فای کوری کاک عه‌بدو‌للا (ئانی) شاعیره، به‌ شه‌ش پش‌تان ده‌چیته‌وه‌ سه‌ر شیخ سلیمانی با‌پیره‌گه‌وره‌یان که‌ شیخ سلیمان، گه‌وره‌و فه‌رمانه‌وه‌ای ناوچه‌ی هیران و خوشناوه‌تی بووه. به‌لام له‌ نه‌جامدا وازی له‌ میره‌تی و فه‌رمانه‌وه‌ایی هیناوه‌و ریگای دینداری گرتوه‌و پا‌به‌ندی ته‌ریقه‌تی قادری بووه، که‌ له‌ شیخ ته‌های بتلیسییه‌وه‌ بۆی هاتۆته‌ خواره‌وه، و کاک مسته‌فا (صافی) شاعیریش هه‌ر له‌سه‌ر نه‌م ته‌ریقه‌ته‌ رویشتوووه‌ وه‌موو ئه‌و بنه‌ماله‌ خانه‌واده‌یه‌له‌و کاته‌وه‌ تا نه‌مه‌رۆش هه‌ر له‌سه‌ر ئه‌و ته‌ریقه‌ته‌ ماون و داب و ده‌زگای خواپه‌رستی و شیخایه‌تیان له‌ هیران هه‌ر له‌ باوه.

(صافی) له بهرواری ۱۸۷۳ز هاتۆته دونیاوه هەر له مندالییهوه لای باوکی خۆیندوییه تی وه بۆ تهواو کردنی زانیارییه کان له مه دره سه کانی ئایینی خۆشناوه تی وه هه ولێرو رواندز خۆیندوییه تی، و له کۆیه له لای مه لانه حمه دی ئۆمه ر گومبه تی و مه لانه مسته فای بێتوشی و هه روه ها مه لانه حمه دی ره ش خۆیندوییه تی، له ئێرانی ش له شاری سابلاخ له مزگه وتی شا ده رویش له لای قازی عه لی باوکی پێشه وای نه مر قازی محممه د خۆیندوییه تی، وه پله ی خۆینده واری له زمانی عه ره بی و فارسی و تورکی زۆر به رز ده کاته وه. وه هه ر له ته مه نی (۱۴) سالییه وه ده ستی به هه لبه ست هۆنینه وه کردووه وه له سه ر رێبازی کلاسیکی شیعی شیعی نووسیوه و په یره ی شاعیرانی هاوچه رخی خۆی کردووه. ئه وه ی کاری له بیرو سۆز صافی کردووه بۆ بوونی به شاعیر:

یه کهم: به هۆی کاک عه بدوللا (ئانی) شاعیری باوکی بووه.

دووهم: به هۆی (نیهانی) شاعیری کۆیه بووه، که کاریان لی کردووه و ده رگای شیعیان بۆ کردۆته وه.

هه روه ها خواپه رستی و دل داری راسته قینه و جوانی سروشتی کوردستان هۆیه کی بنه ره تی بووینه بۆ شاعیره تی (صافی) وه ئه وه هه موو هۆیا نه بوینه مایه ی به هه ر داری و مامۆستایی له شیعی غه زه لدا هه ر وه کو (کانی) شاعیر له م شیعه ریدا به (صافی) هه لده لێ و ئه لێ:

نوستازی غه زه ل (صافی) یه جیگه ی له هیرانه
مه دحی چ بکه م زا هیره مه شه وری جیهانه
مه قسه د نه مه هه ر موخلیس و داعیمه بزانه
بۆ نه مه رۆ نه هی تالبی فه رمانه هه ناوم

هه روه ها مه لانه ره سولی بێتوشی (مه نفی) شاعیر که زۆر دل سۆزی (صافی) بووه له م هه لبه سته یدا سۆزی خۆی بۆ صافی ده رده بپری و ده لێ:

له دووریست لاله روو لاله زمـانم
 نه ماوه تاقه ته تی نطق و بـه یانم
 له وهختی خه نده حهیرانم به قوربان
 له بت یا قووتی یه یاقووتی ره وانم
 غولامـانـت غولامـانـت دهوونـن
 مه که خوت په نجه ره نجه جسم و جانم
 له سهرتا پامقید بووی به کاکول
 جه زات بی دهغه یی نه ت بیست فیغانم
 حه یاتم ! چاومرپی ناوی حه یاتم
 له یوت دهغه یی تهرکه دهه وانم
 به هارو پایزم کردوتـه هـم دم
 له رنگی زردو نه شکی نه رخه وانم
 له بوبی زاری ییم نه ی نوری دیده
 هه ره نام دوو روزه یه ییت میهمانم
 وهره عومریکی تـازم پی عه تاکه
 بلـی عیـسـایـی چـاره م ناسـمانم
 نه وا نیمانی پیـت هیـناوه مـه نفی)
 بفرموو مسـته فای ناخر زهـمانم

لیږه دا بومان دهرده کهوی که (صافی) له ناو شاعیرانی هاوچهرخی خویدا چ
 شونیکي بهرزی هه بووه و چون نیمانیان پته پناوه، به (ئوستادی غه زهل) له
 شیعر دا به تایبه تی له شیعی دینداری و دلداریدا وه نه وهی زور شاره زای
 شیعی (صافی) نه بی هه مووی به شیعی دلداری تیده گا، به لام نه گه رلیتی
 ورد ببینه وه نه بینین جگه له شیعه دینداریه کانی شیعه دلداریه کانی شیعی
 په یوه ندیان به دینداریه وه هه یه و مه بهستی خواپه رستیان تیدا زور به هیزه،

هه‌چهنده دلداری راسته‌قینه‌ی پالی پتوه‌ناوه که سۆزی خوشه‌ویستی و نه‌وین
له زۆریه‌ی شیعره‌انیدا ده‌ریبێ، به‌لام ترسی خواو دینداری له شیعره
دیندارییه‌کانیشی دیاره هه‌روه‌کوله‌م شیعره دلدارییه‌دا نه‌لی:

نه‌و په‌رچه‌م و نه‌گریجه هه‌هوو دوژمنی دینه
نه‌و زولفا و رووه نافه‌تی سه‌ر رویی زه‌مینه

یا هه‌روه‌کو نه‌لی:

که زولفی عاززی داگرتو روژی روونی کرد ناوه
عه‌جبه سیرپیکه له‌م کوفره که نیمانی له‌نیو داوه

وه بو‌نمونه نه‌مه‌ش پارچه شیعرتیکی دینداریه‌تی که نه‌لی:

قه‌ددی شه‌نگ و شوخ نه‌گه‌ر بی سه‌روی بوستانی توه
باغی سیوو خووخ نه‌گه‌ر بی نه‌و گولستانی توه
زینه‌تی غیلمان و خووری حوسنی تۆیه دولبه‌رم
(جنة المأوی) نه‌گه‌ر بی طاقی نه‌یوانی توه
وا که‌مه‌ولا وه‌صفی تۆی کردوه به (لولا) رووحه‌که‌م
عالمو ئاده‌م چ یارایی نه‌نا خووانی توه
ئاسمان هه‌سه‌ره‌ت له بو نه‌رضی ده‌کیشی دائیما
چونکی بورجی روژو مه‌ه چاکی گریانی توه
سیری (سبحان الذي أسرى) نیشانه‌ی شاهیه‌ت
طره‌قیی خه‌تی ریساله‌ت مۆری فه‌رمانی توه
رازی (لی وقت مع الله) خاصی تۆیه نه‌ی حه‌یب

عاصیان بۆیه ئومییدی حەشرو میزانی توو
خاکی ژیری نەعلە کانت کوحلی (مازاغ البصر)
تووتیای (چشم) بەصیرەت گەردی دامانی توو
خەلقى نەرواحی هەموو عالەم نەتیجەیی جیی تۆن
ئەیی هەموو نەرواحی عالەم بی بە قوربانی توو

صافی جگە لە زمانی کوردی شیعی بە زمانی عەرەبی و فارسی و تورکیش
داناو، دیوانیکی شیعی جاری یە کەم لە سالی ۱۹۵۳ ز لە بەغدا چاپکراو
لەسەر ئەرکی مامۆستا (موحسین دزەیی) وە پیشەکیش بە پیتنوسی مامۆستا
عەلەدین سەجادی نووسراو تەو، وە بۆ جاری دوو لە سالی ۱۹۶۵ ز لە
هەولێر لە چاپخانەیی کوردستان چاپکراو و پیشەکییە کەیی لە لایەن مامۆستا
گیوی موکریانی نووسراو تەو.

صافی هەر وە کولە نەو وە خزمە کانی وە شیعرە کانی بۆمان روون بویتەو
هیچ زۆری لە خۆی نە کردو وە بۆ شیعر نووسین، بە لکوبە ئەندیشە و دلیکی پر لە
ئارەزو وە لە گەنجینەیی بەهرە دارییە وەیی شیعی نووسیو، بە سۆزی دینداری
و دلداری و جوانی دیمەنی لالەزاری هیران و نازەنین، وە هەرگیز بۆ کەس
شیعی مەدح و هەلنانی نە نووسیو، وە هەر وە ها هەجوو سەرزەنشتی کەسی
نە کردو وە لە شیعرە کانییدا.

صافی شاعیریکی دلته رو خاوەن زەوق بوو وە زۆر حەزی لە دەنگ و
ئاوازی خۆش کردو وە، وە هەردەم تا ماو گۆیندە و مەقامبێژی دەنگخۆشی
لە لای خۆی کۆکردۆتەو، وە هەمیشە کۆری گۆرانی پیکینا وە، ئەو
گۆرانیبێژانەیی کە هەمیشە لێی نزیک یووینە وە کو (فەقی خدرو حاجی عەبۆی
دەفرەن و دەرویش مستەفا بووینە، وە لە بەر ئەو وەیی ئەبیینین شیعرە کانی صافی

هه موو تهرو به سوؤزو خووشن، وه زؤرى له لايهن گؤرانبييژان و دهرويشان كراون به
گؤرانى و ستايشى ئاييىنى بو نموننه ههروه كو ئهم شيعره ي كه ئه لى:

ئهى مو طريبي حه ريفان دهستكه به نه غمه خوانى
ئاوازي توييه بو دل وا ده فع ئه كا غه مانى
به زمته شيفايه سادهى بو م ليده به ربوطو نه ي
ئهو دهردى دل هه تا كه ي چى ماوه عومرى فانى
مو طريب به سازو نه ي بي ساقى به جامى مه ي بي
تا عاجزيمه طه ي بي روو كه ينه شادمانى
رهنگو هه وايى توييه دهنگو سه دايى توييه
كه يفو سه فايى توييه بو عه يشى جاويدانى
با ساقى روو له مه ي كا بي ده فعى ئهو غمه ي كا
جه شيدى جامو كه ي كا كى داي ئه مانى مانى
بو م ليده چهنگ و عووده ره مزه له يا (ودوده)
بو كو يريى هه سووده ئهم سپره با نه زانى
ساقى له دل هه زهر كه چاره م له دهردى سه ركه
جارى كى يه ك نه ظه ر كه بو (صافى) ي هيرانى

صافى له تافى لاويا زؤر ئاره زوى راوى كردوو وه سواريكى زؤر چاك
بووه و زؤر هه وهس و ئاره زوى به نه سپ و ولاخى چاك هاتوو، وه ههروه كو
ئه گيپنه وه هه موو به يانبييه ك له پيش خو ره له توه رو يشتوو بو ناو دارستان و
دول و كيوه كانى نزيك هيران بو راو كردن، به تاييه تى بو راوى كهو، وه زؤر
مه به سته راوى كهوى سپى بووه وه هه ر راويكى كردوو خوى گو شته كه ي

نه خواردووه، بهلكوهر دلداري راوي كهوو جواني ديمهني سروشت بووه،
ههروهكولهه پارچه شيعره دلداريهي باسي راوي كهوي كردووه و نهلي:

ياري خووم لي زيزه بويه حهز له مهرگي نهو ده كهه
شهو كه بي هوشم لهتاوي وا مهزانه خهه ده كهه
روژ بهيادي رووي ههتا هيواره ههه هاوارمه
شهو له فيكري زولفي تا صوبجهيني صوجبهت لهو ده كهه
بوشكاري مورغي وهحشي نهك ههلوو شاهينم
عهشقي چاوي بازي خووم بويه راوي كهو ده كهه
لهو دلارامه بپرسن وا دل نارامي نهه
جاريكي چاريكي دهردم كا دهخالهت بهو ده كهه
گويم لهسازو عوودو نهي چاووم له ساقو و بادهيه
خاديمي پيري موغانم بويه وا پهيرهو ده كهه
صهرفو سوودي نهقدي دل لهو عالمه بي مايديه
تابه كهي بي فايده صهرفي گهنجي كهخوسرهو ده كهه
(صافيا) كافيمه بوونيواو قيامهت ياري خووم
چيم له باسي عالمه؟ ههه زيكري ناوي نهو ده كهه

غهزه ليكي صافي:

نهو پهچهم و نه گريجه هههه موو دوشمني دينه
نهو زولفو رووه ناههتي سهه روويي زه مينه
عهشقت له دلم ثابته نهك عاريضه قوربان
وهك (طره) يي شاهان كه له سهه روويي نگينه

عالم چ دهزانی که نهمن کوشتهیی کیمه
 لهو تیری موژته ظاهره دائیم که به خوینه
 بیعاره دلم چهنندی جهفای دهی حقه نه
 جیی رهجه گولم چونکی رهقیب و اله کهمینه
 دل بوویته کهباب بو مهزهیی دیدهی مهستت
 قوربان لهوه مهعلوومه که لیوت نه کینه
 جانا وهره و اغرقهیی طوفانی سروشکم
 بی نووحی وهفات نابی نه جاتم بهسهفینه
 (صافی) که له خاکی دهری تو دوره به قوربان
 سهگ مهرگی نه بی هینده چلون قابیلی زینه

صافی خاوهن ته بیعه تیکی زور سهخی بووه و ههر به سه ره رزی ژیاوه و
 میچکه ی له بهر کهس نه کردووه و قبولی شی نه کردووه خزم و دهرویش و دوستانی
 یارمه تی بو بینن، وه ههتا ماوه ههر به ژیانیکی دهرویشی ژیاوه و نرخیی نه و
 جیهانه ی له لا پووشیک بووه، زور ریزی له میوان گرتووه که میوانیکی هاتووه
 کام شت خوش بووه پیشکشی کردووه، ههروه کوجاریک (دلزار) ی شاعیر که
 قوتابی بووه له سالی ۱۹۳۶ زدا به گهشتیکی قوتابخانه یی له گهل قوتابیان و
 ماموستایان دهچن بوگوندی هیران (صافی) میوانداریه کی باشیان دهکاو زور
 ریزیان لیده گری و دلزاریش بهم پارچه شیعه ره باسی نه و میوانداریه ی دهکاو
 دهلی:

جه نابی صافی قه دهری زور گرتین
 به خوا بن قس وور خزمه تی کردین
 دلزار نه و روژه ی هه روا نه بیره
 که چه نده خوش و چه نده دلگیره

به لى صافى هميشه به و جوړه به سهر به رزى ژباوه و له ريگاي راستى
 خواپه رستيدا رابهري چاكه بووه و هه رگيز نه يو بستووه به هوى ته ريقه ت و
 شيخايه تيبه وه ده سه لآتى بو به رژه وندي تاييه تى خوى به كارينى، وه چاوى
 له بهري رهنجى ده روئش و هه ژاران نه بووه، به لكو هه رچى بووه ته رخانه كردووه
 بو ريگاي مروفايه تى و چاكه و خواپه رستى و ميواندارى تاله به روارى ۲۵ى
 موحه رهمى سالى ۱۳۶۱ى كوچى، مالى او ايبى يه كجاره كى ده كاو له گوندى
 هيران له نه شكه وتى شيخ سليمان نه نيژبى، كه نه شكه وت ته شو تنيكى
 داتاشراوه و گورستانى تاييه تى بنه ماله ي خو يانه

صافى له دواى خوى (۷) كورو (۴) كچى به جيه پيشتووه، ناوى كوره كانى:
 ۱. كا كاجى مه لا عه لى كه كورى گوره يه تى و ئيستا جيتشيني خو به تى له
 هيران

۲. كا كاجى مه لا عه زيز ۳. كا ك نه نوهر ۴. كا ك جه عفر ۵. كا ك
 عه بدولقادر (غه و نه) ۶. جونيد ۷. كا ك عه بدولكه ريم (بابه شيخ).

بو بيره وه رى (صافى) نه مر

مه دحده ت بيخه و

نه ي هـ و ز ا رى سـ و ز و نـ ا و ا زى قـ ي ا ن
 ر و وى ت ا سـ ه م ا ن ك ر د و ت ه تـ و ي جـ ا و ي د ا ن
 نه ي س ر و و شى نه شكه وتى شـ ي خ سـ و ل ه ي م ا ن
 بـ بـ و و ر ه و ا نـ ه م ر و لـ و ا بـ و پـ ه ي م ا ن
 ت ا ك و ه ن دى بـ ا رى د ر ي فـ ي كـ ه م كـ ه ي ن
 ت ا ك و ي ا دى سـ ي و ي ه كـ ه م ي ن م ا تـ ه م كـ ه ي ن

کاکای نهمر لسه و کاتهدا نازانم
 کام راز باس کهم لسه تووماری په نهانم
 لسه کام ششوننی مهرگه ساتو نه شکه نجه
 بیسه نووسین بیه کام پینووس و په نجه
 زوری زبیری چه رخی چه پگه ردی گه ردوون
 کاره ساتی چه نند زوجاکی توونناو توون
 گهرچی توشی گیزه ننی ژیننی کردین
 دوچاری سسه د نسسه کوو بریننی کردین
 واهه زانسه هه راموشه کراوی هه رگیز
 بیه هوی زه بیری قشش وونی زوری پیاییز
 نه مروش گهرچی ته ای زهنگا والاییه...!
 بیزه هیوا و نه سه ر لیبوی کهل داییه
 هیشتا وشه م ماوهی مه به ساتتا نابری
 بو یادی توو ته می ناسه و نادی
 بیره وری هه زاران لسه روژیکه
 که هه ریه که هی نساگری نه ورژیکه
 لسه به هه شستی سرووشه که ت وانه مپو
 که و بیلانسه بانگمان نه کا نه سه رکو
 لسه جیسی نساواز نه مپو (قه بوی هه اواره
 بو هیه ننی روژی ننی وئی چه او پاره...!
 لسه کوره مان دلی پاکت گهرد نه گری
 که وایادت نه مپو بهم جوره نه گری
 به لاین بی که هی ته می کورد هاته نه مان
 لسه شارو دی بو تمان بکه این می هره جان

* * *

۲۱ / ۱ / ۱۹۷۲ ز

به شیک له بابه ته بلا وکراوه کهي (برايه تي) ههفته نامه ي (ئه دهب و هونه راي ژماره ۹۸ له ۱۶/۱۰/۱۹۹۸ز، به ناوي: (شا به يتيکي (صافي هيراني) له نيوان ئالووزي چنين و ده لاله تي ديارده دهنگيه کاندا)،

نووسيني: تاهير مسته فا

بوچي نه گري دل له سه ره ئه م شيوه په شيوه
واحه پسه له نيو چيني چه مي په چه مي چه مدا

(صافي) شاعيره هه تا بلتي هه ست ناسک و بير ره وان بوو، بوئه که م و ابووه له شيعره کاني دا سه ره راي ئوستادي و ليپه اتوويي، بي سه ره هه ست به ته نگژه يه کي تيگه يشتن بکات له خو بند نه وه و بي ستنياندا، له م ديارده سرو شتييه شدا، (صافي) له گه ل وه فايي و تاهير به گ و بي خود يه کتر ده گرنه وه که هه مووشيان به شوين هه لگري ده ريا پر دور و مه رجانه کهي نالي ده ژمي درتين.

وه لي ئه م شابه يته ي له سه ره تا دا ئيشاره تمان پيدا، که ده که ويته هونراوه ي (گولناري روخت ره شكي به گولزاري ئيره مدا) به يتي پينجه م تايه تيه کي جو داي هه يه له گه ل گو فتاره کاني تري (صافي)، زور جار انيش ئه ديب و ئه دهب دوستان هه لوه سته يان کردوه له ئاستيدا، له بهر ئه وه ي ئه م به يته خاوه ني نه سجيکي ئالووز و چروپره له لايه ن بيناي وينه شعريه کهي و که ره سته مه جازيه کانيدا، خاوه ني تايه تمه ندييه کي جوانکاري دهنگيشه، که ديارده يه کي موسيقي بنيادنه ري ليکه و توتوه وه، هه روه ها شيوه و پيکه اته ي ئه م به يته وا خوي ده نويني که به دووري نه زانين ئه م به يته تا که به يتي (صافي) بي، جيا له هه موو شيعره کاني تري که ئه وه نده چروپر و ئالووز بنياد نرابي، بوئه ده ليم نه گه ر هاتباو به هه له په ربايه بو نمونه ناو ديواني نالي، که سانتيکي پسپوريش زور به زه حمه ت بو بان ساخ ده بووه و ده يان ناسپيه وه، چونکه ئه وه نده به مورک و

دهستکردی نالی دهچی، نهوش ههلبهت مایه‌ی شاعیریه‌تی (صافی) و
وهستایه‌تی نهو ده‌گه‌یه‌نی، کانی شاعیریش له میژه‌وه گوتویه‌تی:

نۆستادی غه‌زهل (صافی) ییه جیگه‌ی له هیرانه

مه‌دحی چی بکه‌م ظاهر و مه‌شه‌ووری جیهانه

جا خوینه‌ر هه‌رچه‌نده ته‌خمینات و بوچوونی خو‌ی لی خو‌ش ده‌کات له ریتی جو‌ره‌ها
شیکردنه‌وه و ته‌فسیردا، به‌لام ختوو‌که‌یه‌ک و ورده‌کاریه‌ک له نیوان (چه‌م) ی یه‌که‌م و
(چه‌م) ی دووه‌مدا هه‌رده‌مینیته‌وه، که دل ئاوی لی ناخواته‌وه و به‌روونی وه‌ری ناگریت.
بوچوون و روونکردنه‌وه کانی‌ش هه‌ر هه‌موویان له دوو بناوانی سه‌ره‌کیداسه‌ر
هه‌لده‌نین، یه‌که‌میان نه‌وه‌یه که لی‌کچوو (مشبه) رووی یاری بی و به‌ندی نیو
چینی چه‌می په‌رچه‌می خو‌ی بی، به‌به‌لگه‌ی نه‌وه که له سه‌ره‌تای هونراوه‌که
(صافی) ده‌لی: (گولناری روخت)، دووه‌میشیان لی‌کچوو رووی یار نه‌بی
به‌لکو‌دلی شاعیر خو‌ی بی، که وه‌ها به‌نده له نیو‌چینی چه‌می په‌رچه‌می
یاردا، چونکه له دیری پیشه‌وه ده‌لی: (بوچی نه‌گری دل) به‌هه‌ر حال نه‌گر
نه‌ویان بی یاخود نه‌میان که هه‌ردوو واتا هه‌لده‌گری و به‌بی نه‌وه‌ی ته‌رازووی
هاو‌کیشه‌که هیچ له‌نگییه‌کی به‌ریکه‌وی. .. نه‌وشه و ئیدی‌توم و
ده‌سته‌واژه‌رو‌حی و فه‌لسه‌فیانه‌ی تیاشی دا‌هاتوون پشتگیری هه‌مان بوچوون
ده‌که‌ن (میحراب، حه‌رم، نوقطه، روح، قیامه‌ت، باطن، ظاهر) .. له
نه‌نجامیشه‌دا ده‌لین نه‌م جو‌ره به‌کاره‌ینانه حاله‌تیکی شیعی‌ری و رو‌حییه،
شاعیر که‌ش و هه‌وایه‌کی گه‌رمتری پی ته‌واو کردوه.

* * *

دهقى نووسينيكي ماموستا (عبدالرزاق بيمار)

له لاپه ره (۳)ى رۆژنامهى (التاخى) ژماره ۲۱.۱ له ۱۹۷۶/۱/۵

له بارهى صوفيه تى (صافى) يه وه (۲۲)

صافى

الشاعر الصوفي العاشق

في محافظة اربيل وفي قضاء شقلاوة: قضاء المصايف الجميلة والجبال والوديان الخضراء والينابيع الرقراقة تقع (هيران) والتي اصبحت فيما بعد مركزا "لناحية خوشناو والتي هي عريشة بين البساتين والجنات العامرة ومحطة للقري المتناثرة بين غابات الكروم واشجار الفواكه المتنوعة، هوؤها لطيف معتدل وماؤها بارد عذب.

وبالاضافة الى ما حيتها الطبيعة من جمال اخاذ ووفرة الخير، فقد اشتهرت بكونها مركزا "لارشاد الديني منذ اجيال، متمثلا" (بطريقة التصوف القادرية). فقد برز فيها (الشيخ سليمان الكبير) الذي كان اميرا "يحكم المنطقة والذي بعد ان اخذ الطريقة القادرية من (الشيخ طه البديسي) في القرن الثامن عشر بدل الامارة بحياة الزهد والتقوى والارشاد، وتعدت شهرته المنطقة الى نواحي اخرى من البلاد ولم يبق له من المظاهر الدنيوية الا لقبه (كاك) والذي كان يعني السيد او الامير وقد اصبحت الان يعني الاخ الاكبر. فكان رأس اسرة قامت بالارشاد جيلا بعد جيل، وقد اشتهر منها (كاك مصطفى) الذي ولد عام ۱۸۷۳م، حيث

۲۲- پروانه بهشى بهلگه نامه كان له كوتايى نهم ديوانه .

اضاف الى شهرته كشيخ للطريقة القادرية التي انتشرت تكايفاها في راوندوز و اربيل و كويه شهرة شاعرية وقادة. يعرف (كك مصطفي) في ميدان الشعر ب(صافي) حيث ارتضاه لقباً يوقع به شعره و اللقب مستلهم من صفاء نفسه الصوفية. ومن الجدير بالتنويه ان اللقب اصبح مصداقاً لشعره ايضاً فشعره يتسم بالصفاء تتدفق فيه العواطف بسلاسة و عفوية دون تصنع وجهد، لا تعيقها سدود البلاغة اللفظية او الصنعة البديعية، وهو كالماء الجاري ينثال من قلب صادق ملتاع بنار العشق ونفس مترعرة بين احضان الجمال فلا عجب ان انتشر شعره بين الناس ودخل مجالس الغناء يترنم به المطربون لحد الان.

ينتمي (صافي) في شعره الى مدرسة مصطفى بك الكردي ويمكن للمرء تلمس الخصائص المميزة لشعر الاخير في شعره، وقد تأثر به كثيراً اذ هناك اكثر من خاصية تجمعهما في طريق واحد، فالشكوى الحادة والحزن والالم تطبع شعريهما بطابع واحد ولكليهما قلب نابض بحب صادق صوفي.. عشقا الجمال و اتجها في مسار العشق نحو الوصال ورغم ان (الكردي) لم يشتهر كصوفي، الا ان شعره مرآة لنفس صوفية باحثة عاشقة عبر عن وجدته بطريقة اخرى. هذا بالاضافة الى ابتعادهما عن التعقيد اللفظي والصنعة البديعية واقترابهما من الروح الكردية في التعبير والاسلوب.

وشاعرنا (صافي) حينما يكتب الغزل يعبر عما يجيش في قلبه من حب صوفي وهذا ما جعل لشعره قيمة ادبية على الرغم من انه محصور بين قوسي المدرسة الكلاسيكية التقليدية وانه من شعرائها المتأخرين، سلك مسالك من سبقه من شعراء وطرق اغراضهم الشعرية بتأثير واضح منهم.

يلاحظ المتمعن في غزله ان الشاعر لم يثقل كاهله حتى بتعقيدات الغزل الصوفي فهو لم يكثر النظم في النوع الحسي الخالص كما هو متبع لدى الاخرين من شعراء الصوفية اذ

يتناولون وصف اعضاء المعشوق على امل تأويل غزلهم من
جانبيه الصوري الظاهري والمعنوي الباطني. و لم يتجه كليا
الى النوع العرفاني ايضا" ليتناول الموضوعات الصوفية من فناء
وبقاء و وحدة الوجود، ويزخر بمصطلحات التصوف.

ويمكن ارجاع هذه الظاهرة الى عوامل عديدة من ثقافية
ونفسية وصوفية. فالمعروف انه بدأ حياته بدرس العلوم الدينية
وتجول طالبا" للعلم في مدارس (راوندوز وارييل وكوي ومهاباد)
..الا انني لم اقف على مدى مواصلته للدراسة والبحث العلمي و
خاصة انه اصبح شيخا" للطريقة بعد وفاة والده وهو في الثلاثين
من عمره وقبل هذا التاريخ عاش حياة الشباب بنفس شاعرة
يرتوي من جمال الطبيعة الساحر ويجري وراء ندائها في
اسفاره ونزهاته وصيده، يجرب الحب العفيف ويشنف الاذن
بصوت الشعر والغناء، لاتعكر صفوه مفصتات الحياة وتعقيداتها..
اما العامل المهم في نظري في تكوين خصائص شعره فيكمن في
تصوفه وطريقته، وكما يظهر من طيات شعره اراه من
التمسكين بنظرية (القطب) في التصوف ومؤداها ان الصوفي
يجعل من حبه منطلقا" الى الاتصال بطلعة الحبيب الذي هو
محمد(ص) وهو قطب الاقطاب ليصبحا واحدا بعدئذ.. وهو في
هذا المسلك يتجه بابصار قلبه الى شيخه الروحي
(عبدالقادر الكيلاني) مباشرة يستغيث به ويطلب منه المدد في
ملحة عشقه.

المشهور عن الشاعر (صافي) شغفه الكبير بالغناء
والموسيقى فكان يخصص جانبا من مجلسه لسماع الاغاني
فيذرف الدموع ويندمج معها، وكثيرا" ما ترد في اشعاره اسماء
الالات الموسيقية واسماء المقامات و المطربين.. وليس هذا
بغريب عن شيخ طريقة ينتظم مريدوها في حلقات الذكر، يرتفع
صوت المطربين بين دقات الدفوف وقرع الطبول وترديد (كلمات
الله) في ايقاع متناغم مع حركات جسدية، بالاضافة الى

الرياضات القاسية، حيث يختلي الشيخ لمدة (٤٠) يوماً في خلوة هادئة مع نفسه و معبوده لا يفتات الا على ما يقيم اوده بالكاد... فيخرج صافي الذهن و النفس، رقيق القلب يرى جمال معشوقه منعكسا" على صفحات جمال الطبيعة من زهور وطيور و عيون ساحرة وانغام بديعة.. فكان يعنى عناية فائقة بتنظيم مجلسه في عين ماء على حصاة ملونة مرصوفة بشكل هندسي وحيث تتدلى اغصان الصفصاف الباكي كجديلة خضراء تغسل صورتها في الماء وتصدح الطيور وخاصة طير القبج في انحاء حديقته. ومما يذكر في هذا المجال انه كان مولعا" بتربية هذا النوع من الطيور بالذات وفي البيت له يشير الى ذلك فيقول:

لست صقرا" ولا شاهين" لاقتنص الطيور البرية

انني عاشق عين البازي تراني مولعا" بصيد القبج (٢٣)

ومن المعلوم ان شيخه (عبدالقادر) يلقب بالبازي، وبالباز الاشهب ايضا" فهنا يخصص شيخه بالاشارة على ما اعتقد. وختاما" كان من الواجب ان استشهد بنماذج من شعره في ثنايا الحديث، الا اني اكتفيت بالبحث عن الينابيع التي استقى منها الشاعر شعره فحسب..

واقدم هنا قطعة من شعره حاولت في ترجمتها الابقاء على الوزن.

٢٣- بهيته كه:

بوشكاري مورغي وهحشى نهك هه لزو شاهينم
عده شقى چاوى بازى خومم بويه راوى كه و ده كه م

ماذا يفعل؟ (۲۴)

ما عسى قلبي يفعل
غير ان يلعب في روض الورد
ما عساه يفعل غير البكاء
ابداً، شوقاً " للقيا البرعم
عندما ينتهي عهد للهناء
ويسود عهد ذل وشقاء
ما عساه يفعل القلب سوى ان يرتمي
بين احضان الغرام؟
* * *

شفتاه جفتا من حر تلك الزفرات،
نبع عينيه
اذا لم يجر منه الماء مزجا بالدم
ما عساه يفعل؟
في ليالي الهجر يبقي
سأهراً " يشتط في ذكر الحبيب
فاذا لم يهجر النوم فداء
لنهار الوصل ماذا يفعل؟
* * *

زلفه كفر
اصل القلب عن درب اليقين
واذا لم يعقد الزنار
مثل الشيخ (صنعان) فماذا يفعل
* * *

لا تلم قلبي اذا ما

۲۴- وەرگیتدر او له پارچه غه زهلی: دلی بولبول له دهوری باغی گول یاری نه کا چ بکا؟

رش وجه الارض بالدمع السخي
وتراه بدخان الزفرات
يعتم وجه السماء
قسوة الاعداء درب
وفراق الصب درب
قلبي المذلول ان لم يتمن
من كلا الدربين ماذا يفعل؟
لا ينال من البعد من قوة حبي
كيف لا يخلص قلبي
لهواه، وهو عبد للوفاء.

الشاعر: صافي هيراني
ترجمة: عبدالرزاق بيمار
١٩٧٦م

دوو پارچه غه زهلی وهرگیپردراوی صافی
بو سهر زمانی عه ره بی له گوڤاری (نوروز العراق) دا

۱- نار العشق (۲۵)

إذا ما القلب .
بشمس عارضك احترق
لا غرو انها سمة لمن
لوجهك عشق
فديتك
لا حاجة للقيد في معصمي
فقد قيدتني
حبائل شعرك الجدل
لا تضعني في اللحد
ونار العشق في كبدي
فبالله ستحرق ناري
التابوت والكفنا
الف جرح بي
من غمز طرفك
يكفي الرمض فلا تجمع اليه الحاجب ايضا"
لا تصد القلب بكفر العذار
فأنه الى محراب الحاجب سالك
لا يعالج الخنجر داء القلب
لانه اسير بسحر عينك الساحرة
يتاجر (صافي) بالرأس
في وجهك ما بين الخال
وطيات العذار .

۲۵- نهم پارچه شیعره وهرگیپردراوه له غه زهلی (ئه گه رچی دل به رۆژی عاریضت سووت)
سه رچاوه: گوڤاری- نوروز العراق، العدد ۱، ص ۱۵۶، ناوی وهرگیپ نه نووسراوه.

۲- لست مخيراً^(۲۶)

فاضت سواقي عيوني على الارض
لهذا انبتت
صحراء صدري
اعشاب الهموم
صاح! لا يجديك منعي من الالين
فلست مخيراً"
هي حالة بها بليت وضاع مني الفؤاد
يا ناصحي
دع عنك موعظة الصبر
اذ قد تلقيت دروس الحب
في مدرسة الهم
ان رمت قتلي فتعالى اقتلي
أرضى بذنا لكنما
اخشى العذول
فانه سيدعي يا (حبيبة)
انه كان السبب
ان تسألني من هجرك عن حال (صافي)
انه يقبع في ركن العزلة
مبهوتا حزينا

۲۶- ندم پارچه غه زلهش وهرگیت در او له (جزیه باری چاوه کاتم رووی زه میننی گرتووه).
سه چاوهی پیشوو، ل ۱۵۶.

(صافی) له کتیبی

(۲۷) (شاعران کرد پارسی گوی) دا

له لاپه‌ره (۴۷۹) ی کتیبی (شاعران کورد پارسی گوی) دا سه‌ید
عه‌بدو له‌مه‌ید حیره‌ت سجادی له باره‌ی صافییه‌وه ده‌لی:
- حاج شیخ مصطفی فرزند ملا عبدالله شیخ علی، در سال ۱۲۹۴ قمری،
در آبادی (هیران) واقع در آستان - اربل - تولد یافت. تحصیلات خود در
اربل و رواندز و کوی به اتمام رسانید و بهره‌ء کافی یافت. پدر صافی شاعر
بود و (تخلص - ثانی) داشت. او نیز شاعری را به ارث برده و به کردی
و فارسی و ترکی شعر سروده دیوانی کوچکی از وی با مقدمه‌ء از مرحوم
استاد علاءالدین سجادی در بغداد ۱۹۵۳ میلادی به چاپ رسیده است.
صافی در سال ۱۳۶۱ قمری در آبادی هیران، وفات یافت و در همانجا دفن
گردید.

۱- نووسه‌ری ئەم کتیبه به (حاجی شیخ مسته‌فا) ناوی صافی هیناوه، به‌لام
صافی سه‌فه‌ری چه‌جی نه‌کردوووه.

۲- ناوی کاک عبداللهی (ثانی) ی به مه‌لا عبدالله، هیناوه.

۳- نووسه‌ر له نووسینه‌که‌یدا واده‌رده‌که‌وی که (دیوانی صافی) ی (چاپی
کوردستان) ی به‌رچا و نه‌که‌وتیبی، چونکه‌ته‌ن‌ها باسی چاپه‌که‌ی (المعارف) ی
۱۹۵۳ ز کردوووه.

۲۷- شاعران کرد پارس گوی. تالیف: سید عبدالحمید حیرت سجادی، ۱۳۷۵، تهران، نشر
احسان، چاپخانه پیام.

دوا وتنه

نه دهب دؤستانى هيترا ...

نه وهى توانرا لهو ماوه يه دا نه نجام بدرى كه م تا زور نه وه نده بسو . هه لبه ته
نه م كار هس نه گهر ماوه يه كى تر دوا خرابا له وانه بوو روون كردنه وه و شتى تازه
بابه تقان ده ست كه وتبايه بو زياتر ده وله مهنه كردنى نه م ديوانه . كه چى
نه متوانى له وه زياتر چاوه رووانى ديوانى صافى ماندوو بكه م به ديار
به لينه كانه وه .

راسته نه و ماوه دوورو دريژهى كه من به و كاره مه وه خه ريك بووم
ده رفه تىكى كه م نيه بو وه دى هينانى نه نجام يكى چا كتر له مه ي ئىستا .
به مه رجىك نه گهر نه لقه كانى زنجيره ي كاره كه هينده ليك دوور نه بووان . راست
كردنه وه ي ده يان شتى ئالوز كراو له ژيان ويه ره مه ي صافيش شه و نخوونى
وكات و ساتىكى زورى ويست ، چونكه چاپه كانى پيشووى ديوانى صافى
نه گهر چى هه و لىكى تاييه ت بوون و جيگاي ريز ليگر تنه ، به لام وانه بوون
به ره هم و ژيان و به سه ره اتى صافى به ته واوى به لاپه ره كانى خوبانه وه بگرن ،
هه روه ها له شيعره فارسى و توركيه كانيشدا كه نزىكه ي (۱۶۰) پارچهن ،
قسه و باسى زورى ويست ، له هه ندى شوين چهنه ، غه زه لىكى رينووس كراو به
خه تىكى ناديار هينده ي ساغ كردنه وه ي كتيبيكى مام ناوه نجى كيشه ي بو
پرورژه كه دورست كرد ، به تاييه ت شيعره توركيه كان كه خويتندنه وه يان كاتىكى
زورى ويست و ده بوايه به پيتى لاتينيش چاپ بكرين بوئه وانه ي كه وشه ي
توركى به نه لف و بى عه ره بى نازانن .

خالىكى ديكه ي گرنگ ليته دا ده خه ينه روو نه و يش مه سه له ي ره مزه كانى
صوفيگه ريه كه شاره زاييه كى نه و عيبان پيوسته . راسته هه ندىك له و زاراوانه
تاييه تن به حاله ته كانى صوفيگه رى وه ك (سالك ، عارف ، السست ، رهنه ،
نجلا ، زهد) به لام به شيكيان زياتر له يه ك مانا ده به خشن يا خود فره و اتاين له
وانه (ئاوينه ، زولف ، دلدار ، روخ ، هه ستى ، مه ستى ، خومار ، چاو ... هتد) .

عیرفان - که ناشنابوونی ته و او به حال و مه قامه کانی صوفیانه و خواناسینی راسته قینه ، ته و ژمیک به عاریف ده به خشی له نیوگری ئاگری عیشقه که یدا ههست به فینکایی وه صل بکات ، نه وهش جوړتیکه له غیره تی عاریف پی پی ده گوتری دیاردهی (paradox) که برتیه له کوکوډنه وهی دوو شتی دژیهک و گونجانندیان وهک ئه م به یته ی صافی که تیایدا زار او هی (ئاگری ته ری) به کار هیناوه :

خود زهوای زهد را خشک شد آب غیرتم

آتش تر در افگنم خرقه زهد نام را

به لئی ته دارهک و باله خانهی (تصوف) حاله تیکی تایبه ته و لیدوانیشی پشیه کی دریژو ته قه لای بی و چانی ده وی. زور جار هانام بردو ته به رفه رهنه گه عیرفانی و صوفیگه ریبه کان، له وه شدا ته نها ده ست نیشان کردنی وشه، بهس نه بوو، رینومایی و چوئیه تی ناشنابوونیش به و زار او صوفیگه ریبه، پیوستیه کی دیکه ی برپره ی کاره که م بوو. به هر حال پیشینان گوتوبانه :

مشکلی نیست که آسان نشود

مرد باید که هراسان نشود

واته: هیچ گرفتیک نییه چاره سه رنه کری، بویه ده بی مروف خوئی هه راسان و دلته نگ نه کا له راست گیرو گرفت.

به پشتیوانی خوا، کاروان و بارگه که مان گه یانده ئیره و هه وله کانیش هه موویان نیسبهت نادم بو خوم، به لکو هه ره وه زیه کی دلسوزانه هه بوو له سه ره تای ده ست پی کردن تا دوا قوناغی کاره که، چ له سه رچاوه دوزینه وه و چاوپیکه وتن، چ له نامه گورینه وه و روون کردنه وه. بویه پیوسته بلیم نه و به ریزانه ی یارمه تیان داووم، هه همیشه هه لوئستیان شایسته ی سوپاس وریره.

سوپاس و پیزانین

– سوپاس بۆ – جهنابی (کاک مهلا ثانی)، بۆ پیشکەش کردنی هەردوو دەستنوسی کوردی و فارسی شیعره‌کانی (صافی)، به مه‌به‌ستی ساغکردنه‌وه‌یان. هه‌روه‌ها کارمه‌ندانی په‌رتوو‌کخانه‌ی گشتی هه‌ولیترو دکتور عبدالله حسین رواندزی له په‌رتوو‌کخانه‌ی (زانکۆی صلاح الدین)، بۆ رێگا خوش کردنی دۆزینه‌وه‌ی سه‌رچاوه‌و ده‌ستنوس.

– کاک (مه‌لا اسماعیل مه‌لا عه‌زیز هیرانی)، بۆ ده‌ست نیشان کردنی هه‌ندیک له دۆستانی (صافی) به مه‌به‌ستی چاو پێکه‌وتن.

– کاک (ئاخیر شیخ جمال)، که ئه‌رکی چاپ کردنی ئەم دیوانه‌ی خسته ئه‌ستۆی خۆیه‌وه‌و خه‌رجی و پێوستیه‌کانی فه‌راهه‌م کرد.

– کاک مه‌هدی خوشناو – سه‌رۆکی یه‌کیته‌ی نووسه‌رانی کورد / لقی هه‌ولیت، که ده‌رگای یه‌کیته‌ی نووسه‌رانی بۆ والا کردم، له‌به‌شی کۆمپیتوهری ئەوانه‌وه‌ توایم پێداچوونه‌وه‌ی دیوانی صافی ئەنجام بده‌م.

– برایان (هونه‌ر شیخ که‌مال هیرانی) و (لقمان قادر رواندزی) و (سه‌ید محسن ناسراو به‌سه‌ید ئارام)، بۆ تاپیست و پیت چنن و هه‌له‌ چنی ئەم دیوانه‌.

– برای تازیز (هوشیار مه‌لا اسماعیل صافی زاده)، که له‌ سه‌ره‌تای (١٩٩٨) تا ده‌رچوونی ئەم به‌ره‌مه‌، له‌ زۆریه‌ی هه‌نگاوه‌کان، به‌شدار بووه‌.

– کارمه‌ندانی چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده / هه‌ولیت.

محمدهدی مه‌لا مسته‌فا هیرانی

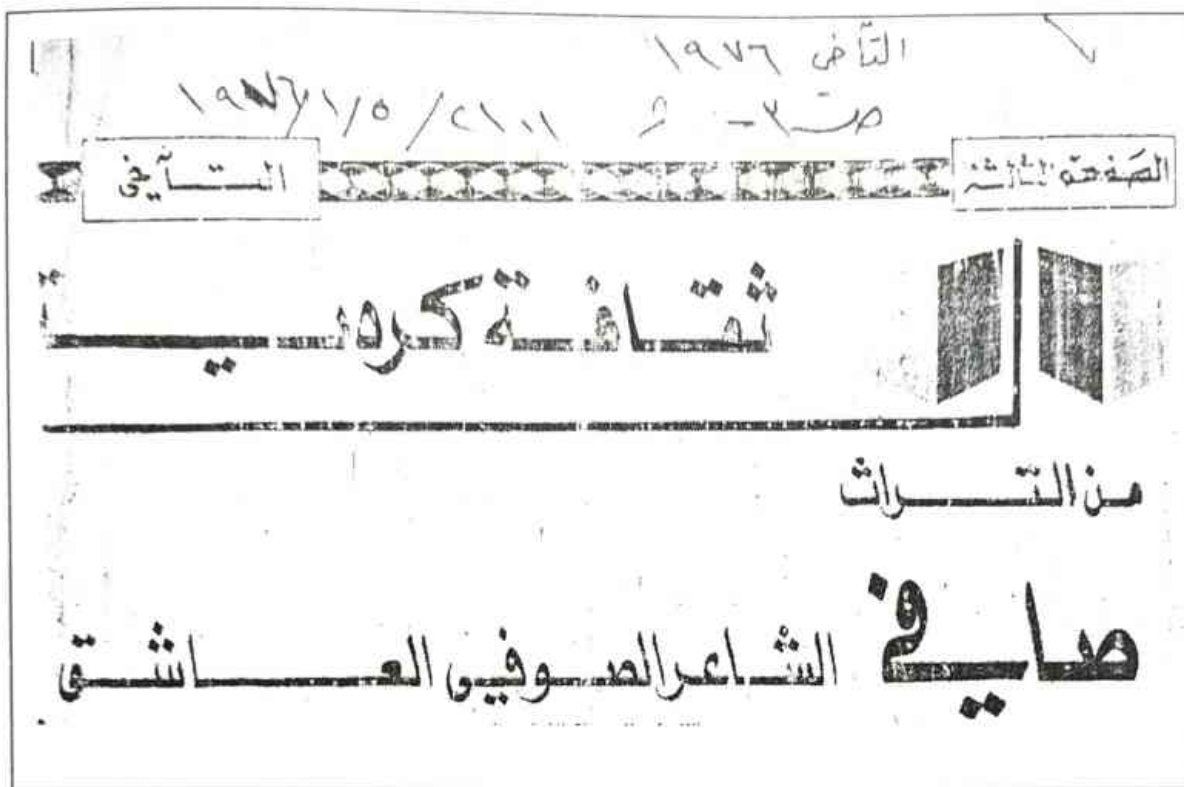
کۆتایی سالی (٢٠٠٣) ز

بہ لگہ نامہ و وینہ کان

وإنا اتفنى اثر الطريق الرئيس بمحاذاة الحدود الشمالي لجبل (سفين) .
 وكان سيلنا مادتا ، على الدوام ، بين الشجر وبمحاذاة أزقة ذوات
 سياجات عالية . وقد غدا المسار في كثير من الاماكن مجرى ماء .
 ومررنا بكثير من شجر البلوب وهو مثل بمفصغ غريب اسود اللون
 لمناخ بحجم كرة الـ (كولات : GOLT) . وبعد ساعتين ، او ثلاث
 ساعات ، من اطلاق الطلام على الدنيا ، وبعد ان اقتربنا مرة او مرتين
 احد المجارى باعتداده طريقنا ، لم نكتشف سيلنا الصحيح الا حين
 بلغنا مسقط ماء ينحدر . . . ثم كان ان بلغنا غايتنا ، قرية (هيران) ^{هيران}
 وامضيت الليلة فيها مع من يدعى (عالي بك) وهو من كان في الغالب
 على الترك نائرا . لقد تفضل فأسبغ علي شيئا كثيرا من القرى ، وكان
 هذا امرا شادا ، ذلك ان قرينه تقع في منتصف الطريق الماد بين كوي
 وشقلاوة ، واهذا ينوء عليه الضيوف بكلكلمهم غالبا . هنا وجدت
 (ميراني احمد بك) رئيس قبيلة (بشكالي) وهو رجل هرم متهدم ،
 مغلوب على امره لا ارادة له ، كانت قبيلته ، في وقت ما ، ذات قدوة
 وذات بأس شديد ، لكنه اساء الى الاتراك قبل سنوات قليلة ،
 فما كان من هؤلاء الا ان يستدعوا الـ (بيران) الذين جعلوا قراه
 جميعا قاعا مفضفا .

وما ان الفرج غمود الصبح في اليوم التالي الا تبادرت الى كوي
 وغبت مرحلة ساعة ونصف الساعة وردت قرية (لازين) . واجلسني
 القرويون فيها وقدموا طبقا من اللبن والزبيب والرمان . هنا بسائتي
 واسعة فيها فاكهة وزرع من (حوز) و (سار) . والزعم الشائع ان
 رمان (لازين) هو افضل ما في بابه من كردستان . وانحدرنا الآن الى
 مجرى ماء كبريتي يدعى (جالي) ، وهو ناعم في كهف طويل دقيق
 كائن في التلال العالية . وبجانبه نبع دائم آخر مليء بالسمك ، وماؤه
 يختلف راسبا ازرق اللون مائلا الى سمرة ، وهو ذو رائحة كيميائية
 قوية . والاكراد يسبحون ها هنا شفاء من اضطرابات الجلد .

ويتهى لاپره (١٩٠) له كتيبى (سنتان في كوردستان) كهريدهى بهريتانى
 Sir Robert Hay (سير روبرت هاى) دهر بارهى هيران و نازه نين و چياى سه فين

ويتهى لاپه ره (٣)ى پوژنامهى (التأخرى) ژماره (٢١٠١)
١٩٧٦/١/٥ باسيك له بارهى صافى هيرانى
(عبدالرهزاق بيمار)

له روزی ۱۹۹۸/۸/۹ کات محمدی ملاحظه فائده لازم دیار بوفه یکی چاپ
 کرده و (دیوان صافی) بر ده کوسه برآورد بزم ده که وقت که کات محمدی کار یکی صافی
 به دست و به له بابت بلا و کرده و شجره کمان و عا نایک دانده و شش کرده و با زور
 به دور و بری ، که شش غری له خوب و کار یک مع زنه . شجره کانی صافی له به خوشام
 به ری کار یکی تا بیله لایله به ، له رجه نه که خوم که دیب و نوسر نیم و زور ساره نیم
 به له م خوره کارانه به لوم له به ، نه و عا که شجره کمان نه و نه کاره فی کرد بزم بویک
 له کانی خوبه که تازه لادوم و خوتابی بواله کولرسی یا سا له به عدا بیم کرده و که به
 نه یکی له چاپ دانی نه م شجره نه نس . و تو اینم که کاره نه بخام به م به
 باره فی خوالیو شجره ماموستا له لکه من سوجا دما . چاپ کردنی نه و دیوانه کانی خولا
 که بکو ریگی زوری بده ابو و کولو تم له به ، نا ساره زایک و ناته و ریگی نه و ده ستون
 که به ده ستان و بزم به لوم له که له ویشی بوکده و کاته کار یکی که م نه پر و توانی خدمتیک
 به نه ده بی کور دیو نه م شجره مع زنه بجا .

بسیا نه ده م کات محمدی ملاحظه فائده لازم دیار بوفه یکی کار یکی گرتلزه له ده ی بیمه
 کرد صافه . دنیا نه و نه فیله تر ده دانه نه و شجره له به ، نه و ده داوی سه که و تیان
 بوم که م مکتوبه ده کم خیم که یان به ریگ و یکی بو بجهت سه ، و خوام که و به بیوانیان
 بیت بوفزه فی نه ده بی کور دیو دیار استخی به ره به نه م شجره مع زنه .

محمدی
 محسن دزه بی
 ۱۹۹۸ / ۱۱ / ۹

وینده نامه ی کاک محسن دزه بی له باره ی
 نه م چاپو چاپه کانی پیشووی دیوانی صافی

به‌ریشی سپیدی و به‌دلی روشنی به‌روناکی خاوه‌نی جیپانه‌وه هه‌ر له
 گوندی، بیران) روی کرده باره‌گای باده‌نوشانی ته‌به‌دی و کوچی
 دوابی کرد. له‌مزاری ته‌شکه‌رتی (شیخ سلیمان) - که ته‌شکه‌وتیکی
 تاشراوه و گورستانی بنه‌ماله‌گی تیدایه - له‌ده‌وری ژانبا صافی خوی
 له‌وی دا‌گورریکی بو خوی هه‌له‌که‌ندبو بو ده‌وری سه‌رنا‌نه‌ره‌ی
 ته‌به‌دی و هه‌ر له‌و گورره‌ی ده‌سته‌کردی خویا نیژرا . هه‌روه‌ها
 صافی هه‌مو سالیک چل روز ته‌چوه ته‌و شوینه چله‌ی ته‌کیشاو ته‌و
 شوینه چله‌خانه‌شی پی ته‌لین . باره‌گا ته‌به‌دیبه‌گی ئیسته مه‌زاری
 مه‌یدان و ده‌رویشانه . جه‌وت کورری له‌شوین به‌جی ما، گه‌وره -
 کبان «کاک مه‌لاعلی» شوینی ته‌ریقه‌ت و شه‌ریمه‌نی چول نه‌کرد .
 صافی به‌جوار زمان شه‌ری هه‌یه ، دیوانه‌گی ئیسته له‌لای روله -
 کانیته‌ی ، ته‌م ته‌ندازه که لیره‌دا هه‌یه و نه‌نی هه‌موی پی ، به‌له‌کو
 هه‌ندیکه له‌به‌شی کورری و فارسیه‌گی . ته‌م ته‌ندازه‌به‌ش جگه‌ر
 بسوزی گه‌نجی به‌رخ درستم «کاک محسن کاک حمد امین» بو ،
 که توانی بیخاته ده‌ست و ته‌م خزمه‌ته بکا که له‌سه‌ر ته‌ری خوی له‌چاپی
 بدا . چه‌ند سوپاس گوزاری ته‌و دوسته خوشه‌ویسته‌م ، هیوادارم
 وینه‌ی ته‌م جوړه گه‌نجانه روز به‌روز له‌کورده‌واری دا هه‌ر زیادبکا
 بو خزمه‌ت کردنی ته‌ده‌ب و ته‌ده‌بیانی کورری .

عبدالله الرین سجاری

به‌غدا - ۱۸ / ۲ / ۱۹۵۳

وینه‌ی لاپه‌ره (۱۲) ی دیوانی صافی چاپی (المعارف) به‌غدا ۱۹۵۳ از

دیوانی صافی

لهسه ر نهزکی چاپخانهی کوردستان چاپکراوه
کهسو تر مانی چاپکردنهوهی نیه

چاپی مئی بهمین

۱۹۷۳ی زاییی - ۲۰۸۲ی کوردی

چاپخانهی کوردستان

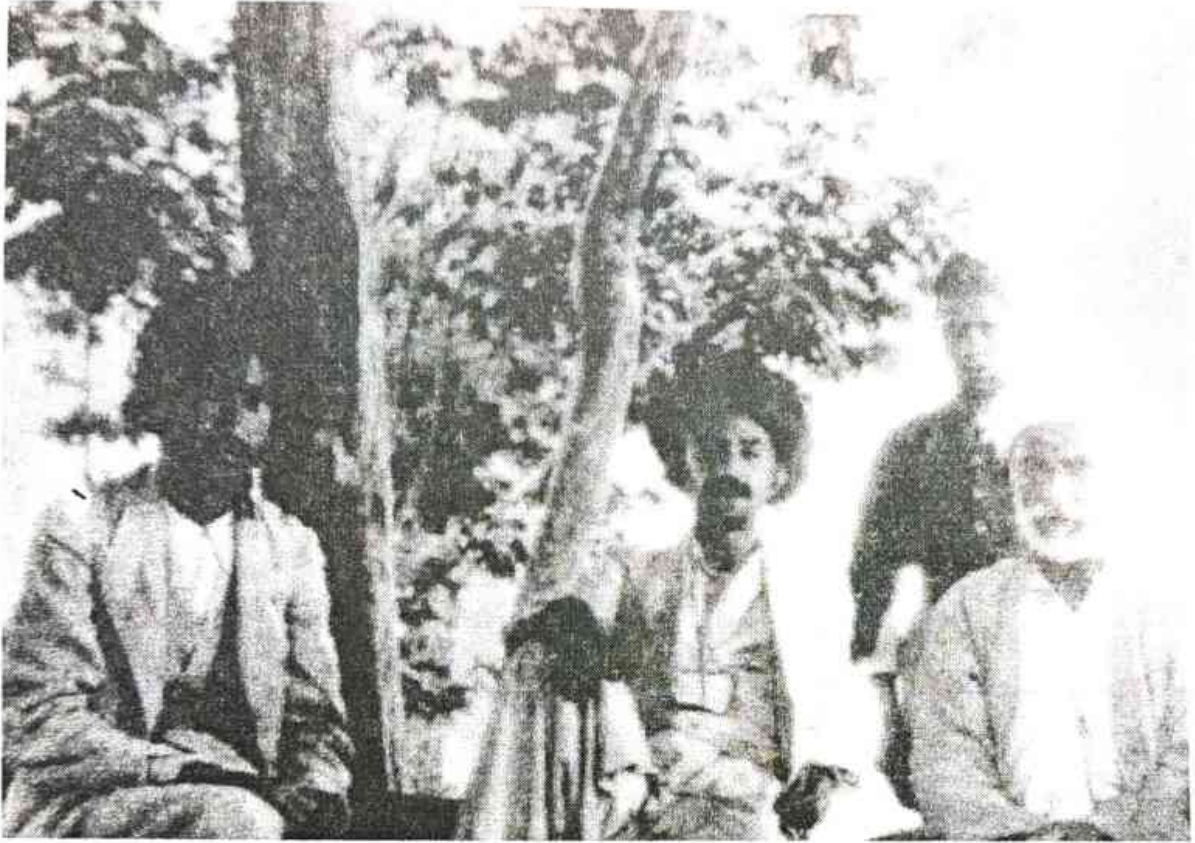
ههولیر

وینهی بهرگی دیوانی صافی چاپی کوردستان/ ههولیر

وینہیہ کی دیکھی صافی ہیرانی

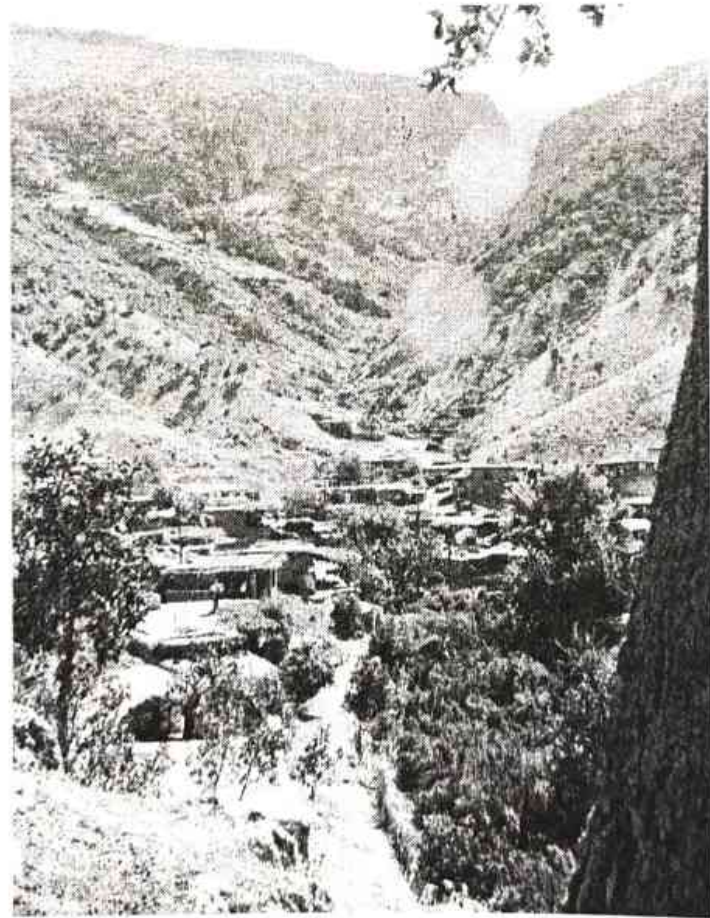
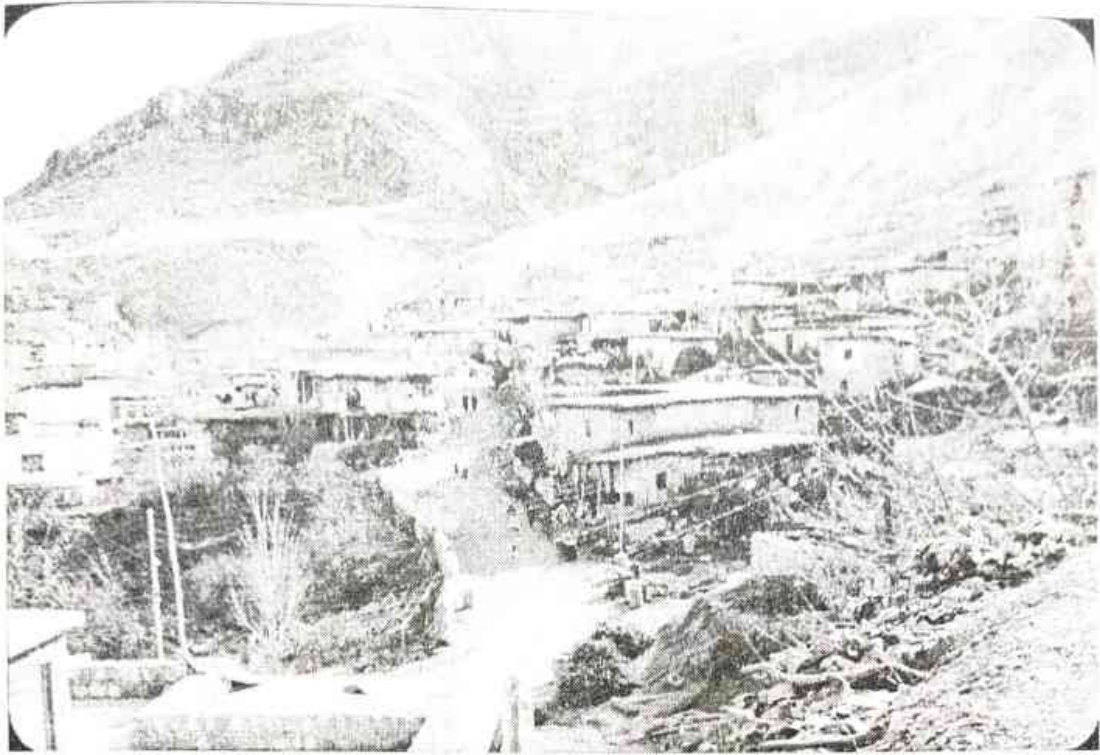
دانيشتوان

۱- صافی هیرانی.

۲- ئاوره حمان بهگی سیساوه.

۳- صالح میران شه قلاوه یی.

میژووی ئەم وینەیه دەگەریتەوه بو کۆتایی سییهکان

دوو وینهی گوندی هیران

سه‌چاوه و پیرستی
شیره‌کان، ناوه‌کان، شوینه‌کان

سه رچاوه كان

قورناني پيرۆز.

(ب) كتيب و ديوانه كان:

- ۱- ابن مقلة خطاطا واديبا وانسانا، هلال ناجي، دار الشؤون الثقافية العامة بغداد ۱۹۹۱م، وزارة الثقافة والاعلام.
- ۲- باغچه شاعران، عبدالعظيم ماوهتي و عبدالقادر صالح، چاپخانه ژين سلیماني ۱۹۷۰ز.
- ۳- بنه مالانی رواندن، مهلا ممدوح مزووری، چاپخانه وهزارهتي روشنبيري ههولير، چاپی يه كه م ۱۹۹۸ز.
- ۴- بوورژاندنه وهی میژووی زانایانی كورد له ریگهی دهستنووسه كانیانه وه، محهمه د عهلی قهرمداغی بهرگی پینجه م چاپی يه كه م ۲۰۰۳ز.
- ۵- په ندوشیره ت، مهلا تاهیری شوشی، چاپخانه ی خه بات دهوك ۱۹۹۷ز.
- ۶- تاریخ مشاهیر كرد، جلد ۲، بابا مردوخ روحانی سروش، تهران ۱۳۶۶ هه تاوی.
- ۷- چیشتی مجیور، هه ژار موکریانی، چاپی يه كه م پاریس ۱۹۹۷ز.
- ۸- دامای موکریانی شاکر فه تاح، چاپخانه ی کامه رانی، سلیماني ۱۹۷۲ز.
- ۹- دهسته گول، شیخ عبدالله نه قشبه نندی (هه رشه می) چاپی يه كه م، شركة الخنساء للطباعة المحدودة، ۱۹۸۹ز.
- ۱۰- دیداری شیعی کلاسیکی، ناماده كردن و پیشه کی نووسین حه مه سه عید حه مه که ریم دار الحریة للطباعة، بغداد ۱۹۸۶م.
- ۱۱- دیوانی نه مین شنوی، ناوه نندی بلاو کوردنه وهی قهرهنگ و نه ده بی کوردی اورمییه، ئیران ۱۳۷۷ چاپی يه كه م.
- ۱۲- دیوانی بیخود، چاپی يه كه م محهمه دی مه لاکه ریم، وهزارهتي کاروباری شیمال ۱۹۷۰ز.
- ۱۳- دیوانی بیسارانی، بهرگی يه كه م کیومرث نیک رفتار، مطبعة ادیب، ۱۹۸۲ز.

١٤- دیوانی خادیم، بهرگی یه کهم، جهمال محمد محمد نهمین (دار الحریة للطباعة، بغداد ١٩٨٠م).

١٥- دیوانی دلزار، نه حمهد مستهفا جهویزی سوید، ستوکهولم ١٩٩٢ز.

١٦- دیوانی صافی، گیوی موکریانی، چاپخانهی کوردستان ههولیر ١٩٧٣ز.

١٧- دیوانی صافی، موحسین دزهیی چاپخانهی المعارف بهغدا ١٩٥٣ز.

١٨- دیوانی عاجز، مهلا سهید عبدالله بهرزنجی، نوسینی سهید محمد بهرزنجی، چاپی یه کهم، چاپخانهی (علاء)، بهغداد، ١٩٨٦ز.

١٩- دیوانی عهونی، چاپی یه کهم ههولیر ١٩٩٧ز، فههاد عهونی و کهریم شارمزا.

٢٠- دیوانی کانی، چاپی یه کهم، چاپخانهی الحوادث بهغدا ١٩٨٠ز، کوکردنهوهی، موفق اکرم کانی و کهریم شارمزا.

٢١- دیوانی مه حوی، مهلا عبدالله کهریمی مودهپیس چاپخانهی کوپری زانیاری کورد بهغدا ١٩٧٧ز.

٢٢- دیوانی ناری، مهلا کاکه حه می بیلوو، کوکردنهوهو ساغکردنهوهی کاکه ی فهلاح، چاپخانهی کاکه ی فهلاح، سلیمانی ١٩٨٤ز.

٢٣- دیوانی نالی، مهلا عبدالله کهریمی مودهپیس، چاپخانهی کوپری زانیاری کورد بهغدا ١٩٧٥ز.

٢٤- دیوانی نالی و فه رهنگی نالی، دکتور مارف خه زنده دار، دار الحریة للطباعة، بغداد ١٩٧٧ز.

٢٥- دیوانی نوری، چه پکی دووهم ١٩٨٥ز، چه پکی سییه م ١٩٨٧ز، شیخ جلال شیخ جمیل نه قشبه ندی، نه مینداریه تی گشتی روشنبیری و لاوان ههولیر.

٢٦- دیوانی وهفایی، محمد علی قه ره داغی، چاپخانهی کوپری زانیاری کورد بهغدا ١٩٧٨ز.

٢٧- رحلة متنکرالی بلاد مابین النهرین، میجرسون، الجزء الاول، ترجمه فؤاد جمیل الطبعة الاولى، مطابع الجمهوریة، بغداد ١٩٧٠م.

٢٨- ژینه وهری زانیانی کورد له جیهانی نیسلامه تی، چاپخانهی مهارت تهران ١٣٦٢ هه تاوی.

٢٩- ژیاننامه ی شهابه ی ههولیری/ جهلال خدر حوسین، ههولیر ٢٠٠٢ز، چاپی یه کهم.

- ٣٠- السادات النقشبندية: تاليف عبدالرحمن الشيخ علاءالدين النقشبندي، مطبعة وزارة الثقافة، الطبعة الاولى، اربيل، ١٩٩٨م.
- ٣١- كتيبي (شاعران كرد پارسی گوی)، تاليف سيد عبدالحميد حيرت سجادي، نشر اجسان، تهران، چاپ اول ١٣٧٥، چاپخانه پیام.
- ٣٢- سنتان في كردستان، دبليو. نار. هي، ترجمة فؤاد جميل، الجزء الثاني الطبعة الاولى، دار الجاحظ بغداد ١٩٧٣م.
- ٣٣- شخصيات تتذكر، الجزء الاول، طارق ابراهيم شريف، مطبعة الثقافة، اربيل، ١٩٨٨م.
- ٣٤- شيعرو نه دهبياتي كوردي، رهفيق حيلمى، مطبعة التعليم العالي، اربيل ١٩٨٨م.
- ٣٥- صفحات من حياة الملا محمد الكويي، مغديد حاجي، مطبعة المجمع العلمي بغداد ١٩٨٥.
- ٣٦- عثمان الموصل في بغداد، محمود العبطة، مطبعة شفيق، بغداد ١٩٧٣.
- ٣٧- عثمان الموصل في الموسيقار الشاعر المتصوف، الدكتور عادل البكري، مطبعة العاني بغداد ١٩٦٦.
- ٣٨- عرب واكراد، منذر الموصل، رؤية عربية للقضية الكوردية، دار الفنون، بيروت، الطبعة الاولى، ١٩٨٦م.
- ٣٩- علماء ومدارس اربيل، زبير بلال اسماعيل، مطبعة الزهراء الحديثة الموصل ١٩٨٤م.
- ٤٠- فهرهنگى خال، جزمى يه كه م ١٩٦٠ز، وجزمى دووهم ١٩٦٤ز، وجزمى سيبه م ١٩٧٣ز، شيخ محمدهدى خال، چاپخانهى كامهران سليمانى .
- ٤١- فهرهنگى عميد چاپى دهيه مين، ١٣٧٧ هه تاوى، مؤسسه انتشارات امير كبير تهران .
- ٤٢- فهرهنگى نالى، د. مارف خه زنه دار.
- ٤٣- فهرهنگى هه لبه ست نه حمه د رهشوانى، چاپى دووهم ١٩٨٣ز.
- ٤٤- كه شكولى كه له پوورى نه دهبى كوردي، بهرگى يه كه م، مطبعة الحوادث بغداد ١٩٨١ز.

- ٤٥- كه شكۆلى گىو. بهرگى دووهم پىداچوونه و هو ناماده كردنى د. كوردستان موكرىيانى
١٩٨٨ ز.
- ٤٦- كه مانى و نه ده بىياتى فارسى، نووسىنى دكتور محمهد نورى عارف، كتيبى
كوڤارى كاروان، هه وئير ١٩٩٩ز.
- ٤٧- كوويه و شاعيرانى، كهريم شارمزا، چاپخانهى النجوم به غدا ١٩٦١ز.
- ٤٨- كيش و موسيqa، عبدالرزاق بيمار، چاپى يه كه م، دارالحرية للطباعة، بغداد
١٩٩٢ز.
- ٤٩- گفتوگويهك له گه ل بورهان جاهيدى شاعير، كهريم شارمزا، نه حمهد شهريف و
يوسف نه حمهد ده رگه له يى .
- ٥٠- مه قامه كانى سيوهى هونه ر مهنه، كهريم شارمزا، چاپخانهى حوسام به غدا ١٩٨٢ز.
- ٥١- ميژووى نه ده بى كوردى، علاءالدين سجادى، چاپى المعارف بغداد ١٩٧١ز.
- ٥٢- ميژووى كوويه، تاهير نه حمهد هه وئيزى، بهرگى يه كه م، مطبعة الوفاء بغداد
١٩٦٢ز.
- ٥٣- ميژووى كوويه، بهرگى دووهم، تاهير نه حمهد هه وئيزى، چاپخانهى (نمير) به غدا
١٩٨٤ز.
- ٥٤- ميژووى موسيqaى كوردى، محمهد حمه باقى، چاپى ئيران شهر كرد، چاپى
يه كه م ١٩٩٦ز.
- ٥٥- ميژووى ويژهى كوردى، صديق بۆره كه يى، بهرگى يه كه م و دووهم، چاپى يه كه م،
چهر تيريز، ١٣٧٠ هه تاوى .
- ٥٦- نالهى جهريعى، كوكرارهى مه لا نه حمهدى جهريعى، اورميه ئيران ١٣٧١
هه تاوى.
- ٥٧- ورشهى ناوات، مه دحه ت بيخه و، چاپخانهى الجاحظ بغداد ١٩٧٢.
- ٥٨- هه مبانه بۆرينه، هه ژار موكرىيانى چاپى دووهم ١٣٧٦ هه تاوى، مركز پخش
مجتمع فرهنگ سروشى .

۵۹- هندی له پینج خسته کییه کانی، مهلا مه سعود بیبهش، چاپی یه کهم ۱۹۸۴ز نووسینی پینشه کی، محمود زامدار.

(ج) گوڤاره کان:

۱. نوتونومی ژماره ۳ سالی ۱۹۸۶ز، چهند غه زه لیکی ثانی، کهریم شارمزا.
۲. به بیان ژماره (۱۰۱ و ۱۰۲) صافی هیرانی، محهمهد خدر مه ولود.
۳. به بیان، ژماره (۱۲۹) صافی هیرانی، نه هر و صالح سعید.
۴. الحکم الذاتی تموز ۱۹۸۶ز الشاعر الکردي المعاصر ملا، زییر بلال اسماعیل.
۵. دهنگی زانا ژماره (۱۵ و ۱۴) باسیک وزاناییک، محهمهدی مهلا مستهفا هیرانی.
۶. دهنگی گیتی تازه ژماره (۵) سالی ۳، ۱۹۴۵ز پارچه شیعیکی صافی.
۷. رمان، ژ (۴۷ و ۶۰)،
۸. روشنبیری نوی ژماره ۱۲۹، سالی ۱۹۹۲ز، صافی هیرانی و دیوانی هه ئبهستی دهرویشان، عبدالرزاق بیمار.
۹. گوڤاری زاری کرمانجی، ژماره ۳، سالی ۱۹۲۶ز، رواندز.
۱۰. زاگروس العدد (۱۶)، فی ۱۹۹۹/۳/۲۷ م.
۱۱. کاروان ژ (۷) سالی ۱۹۸۳ز، ل ۱۱۷ به درخان سندی.
۱۲. کاروان ژماره ۲۱ و ۲۲، سالی ۱۹۸۴ز، صافی هیرانی و دیوانه کهی، محهمهدی مهلا مستهفا هیرانی.
۱۳. کاروان ژماره (۲۸) عهلی فهتاح دزهیی، له بارهی عهلی چه ریری و صافی و وهفایی.
۱۴. کاروان ژماره (۳۱) سالی ۱۹۸۵ز، حاجی عبداللهی دهقژمن، وریا نه حمهد.
۱۵. کاروان ژماره ۶۴ سالی ۱۹۸۸ز، ده ربارهی کۆری سییه می صافی، دژوار (نه سعهد عه دو).
۱۶. کاروان ژماره (۱۲۲) سالی ۱۹۹۸ز، صافی و ناوازی کوردی، محهمهدی مهلا مستهفا هیرانی.
۱۷. کاروان ژ (۱۲۸) سالی ۱۹۹۸ محهمهدی مهلا مستهفا هیرانی.
۱۸. گولان العربی العدد ۱۴۸ سنة ۱۹۹۸ز، عهونی شاعر النهضة واعداد الجیل، کتبه: محمد ملا مصطفی هیرانی.
۱۹. گولان العربی العدد (۵۲) سنة ۲۰۰۰ م.

۲۰. گه لاویژ ژماره (۳) سالی ۱۹۴۸ز، غهزه لیکی صافی هیرانی، سوله یمان رواندزی.
۲۱. نوروز العراق ژماره (۱) سالی ۱۹۸۶ز، دوو پارچه غهزه لی صافی هیرانی وهرگیردراو بو عه ره بی.
۲۲. هه وئیژ ژماره (۳و۲) سالی ۱۹۷۰ز، نهزه ته تی شاعیر، کهریم شارمزا.
۲۳. هه وئیژ ژ (۷).
۲۴. ناسوی پهرومرده بی ژماره (۴) لا په ره (۵۶)، چاوپیکه وتن له گه ل شاعیر و نووسه ر مه جید ناسنگه ر. محهمه دی مه لا مسته فای هیرانی.

(د) رۆژنامه کان:

۱. برایه تی، هه فته نامه ی نه ده ب وهونه ر ژماره (۸۰) رۆژی ۱۲/۶/۱۹۹۸ز، هونه ری پینج خشته کی له شیعی کوردیدا، محهمه دی مه لا مسته فا هیرانی.
۲. برایه تی، هه فته نامه ی نه ده ب وهونه ر ژماره ۹۲ ی رۆژی ۴/۹/۱۹۹۸ز، نهزه ته تی شاعیر وچه ند روون کردنه وهیه ک، محهمه دی مه لا مسته فا هیرانی.
۳. برایه تی، هه فته نامه ی نه ده ب وهونه ر ژماره ۹۸ له رۆژی ۱۶/۱۰/۱۹۹۸ز، شابه یتیکی صافی هیرانی، تاهیر مسته فا.
۴. التاخی ژماره ۲۱۰۱، رۆژی ۵/۱/۱۹۷۶ز، (صافی الشاعیر الصوفی العاشق) عبدالرزاق بیمار.
۵. العراق العدد (۳۶۹۱) فی ۱۰/۳/۱۹۸۸ز، أمسیة ثقافية عن الشاعر صافی هیرانی، عبدالغنی علی یحی.
۶. هاوکاری ژماره (۹۵۲) له ۲۵/۲/۱۹۸۸ز له باره ی کۆریکی محهمه دی مه لا مسته فای هیرانی له سه رژیان و به ره مه ی صافی، نووسینی، شیرزاد عبدالرحمان.

(ه) نامه کانێ دکتۆرا و ماجستیر:

۱. نامه ی دکتۆرا له (شیعی نایینی و صوفیگه ری له شیعه کوردیه کانێ مه حوی دا. به راوردو لیکۆلینه وه ی دکتۆر ابراهیم احمد حسین.
۲. نامه ی ماجستیر له باره ی (ژیان و به ره مه ی صافی)، سه ردار احمد.

(و) دهستنووسی مه‌لا عه‌زیزی هیرانی:

۱. دهستنووسی مه‌لا عه‌زیزی هیرانی (م.ع).
۲. دهستنووسی مه‌لا عبدالله‌ی موکریانی (میرزا).
۳. دهستنووسی نجم‌الدین مه‌لا (ن.م).
۴. که‌شکوئی س‌ه‌ید مح‌مه‌د (س.م).
۵. دهستنووسی س‌ه‌ید مردان (س.ن).
۶. دهستنووسی (کاکه).
۷. دهستنووسی شیخ‌عه‌بدولقادر (سۆزی).
۸. دهستنووسی دووه‌می نجم‌الدین مه‌لا (سۆزی نیشتمان).
۹. دهستنووسی دووه‌می (مه‌لا عه‌بدوئلای موکریانی).

(ز) چاوپیکه‌وتنه‌کان:

- ۱- ماموستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی مودهریس له ۱۹۸۴ز.
- ۲- شیخ‌عه‌بدوئلای نه‌قشبه‌ندی ۱۹۸۴ز.
- ۳- ماموستا سه‌عید ناکام.
- ۴- ماموستا مه‌سعود مح‌مه‌د له ۱۹۸۴-۱۹۹۹ز.
- ۵- ماموستا شوکر مسته‌فا له ۱۹۸۴-۱۹۹۹ز.
- ۶- دکتۆر عه‌زیز گهردی.
- ۷- مح‌مه‌دی مه‌لا که‌ریم.
- ۸- مح‌سین دزه‌یی له‌باره‌ی دیوانی صافی، چاپی المعارف.
- ۹- چاوپیکه‌وتنی ته‌له‌فزیونی له‌گه‌ل سه‌عید زه‌نگه‌نه له‌قه‌ناتی که‌رکوک به‌نامه‌ی نه‌ده‌ب وه‌ونه‌ر رۆژی ۱۸/۲/۱۹۹۰ز، ده‌باره‌ی صافی هیرانی، ژیان و به‌ره‌م.
- ۱۰- دکتۆر م‌ارف خه‌زنه‌دار.

- ۱۱- هه نديك له كور و نه وه كانى صافى هيرانى. (به تاييه تي كاك مه لا ثانى و كاك مه لا نيسماعيل مه لا عه زيز).
- ۱۲- دكتوره شوكره ره سول.
- ۱۳- چاوپيكيه وتنى ته له هزيونى له گه ل نه كرم مه ولود له بهرنامه ي پيره هه ولير له رۆژى ۹/۵/۱۹۹۸ز.
- ۱۴- به ته مه نانى رواندزو كۆيه و هيران له وانته ي صافيان ديوه.
- ۱۵- نامه ي ماموستا كهريم شارمزا له باره ي صافى و ثانى باوكى صافى.
- ۱۶- نامه ي سهيد نه نوهر سهيد نه حمهد گله زه ده يى له باره ي پينج خشته كيه كانى نه و له سهه ره زه لى صافى.
- ۱۷- نامه ي سهيد عارفى نه وه ي سهيد مهردان.
- ۱۸- چهند كۆرپكى نه ده به ي له سهه ره شيعرو ژيانى صافى.
- ۱۹- بنه مائه ي (مه لا محمه ده ميني سوپرى و مه لا عه بدوئلاى موكرىانى).
- ۲۰- نه ژاد عه بدوئلا عه زيز خاوه نى په رتوو كخانه ي (هاورپى) له هه ولير.
- ۲۱- (حه مه كهريم هه ورامى).
- ۲۲- جه لال خدر حوسينى نووسه ر.
- ۲۳- موخليص (ماموستا مه لا خه ئيلى دووسه ره يى).
- ۲۴- شاعىرو نووسه ر (مه دحه ت بيخه و).
- ۲۵- شاعىرو نووسه ر (مه جيد ئاسنگه ر).
- ۲۶- دهسته ي نووسه رانى گوڤارى زاگروس، له لايه ن تاهير مسته فا ساز كر ابوو. له ژ (۱۶) ي سالى ۱۹۹۹ز.
- ۲۷- تاهير مه لا مسته فا هيرانى. كه له ژ (۵۲) ي گوڤارى گولانى عه ره به ي بلاكراوه ته وه.

* * *

پيرستی پارچه شيعره گانی

ديوانی صافی

لا پهره	نيوهی بهیتی يه کهمی ههر پارچه ييک	ژماره
	پیتی (أ)	
۱۴۱	..... گولناری روخت رهشکی به گولزاري ئيره مدا	۱-
۱۴۳	..... ورده خالی ئیسته کیش نازی له سهه په روین ده کا	۲-
۱۴۷	..... دلّی بولبول له ده وری باغی گولّ یاری نه کا چبکا	۳-
۱۴۹	..... یار له بهر نازی جوانی مامز ئاسا په م ده کا	۴-
۱۵۲	..... چاوه کهم چاووم به دایم ئینتظار ی تو ده کا	۵-
۱۵۴	..... دلّ له بو مه جووبه دیسان گریه وو زاری ده کا	۶-
۱۵۵	..... دلّ له بهر ده ردی فیراقی یاره مهیلی مهی ده کا	۷-
	پیتی (ت)	
۱۵۸	..... نه گهر چی دلّ به روژی عاریضت سووت	۱-
	پیتی (ر)	
۱۶۱	..... بازی دووری وا به تیری غهم دلّی کردم نزار	۱-
۱۶۳	..... ئه ی بادی صه با ههسته له حالّم به وه هوشیار	۲-
	پیتی (م)	
۱۶۶	..... حه بیبا خۆت نه زانی بو له عالهم بی موالاتم	۱-
۱۶۸	..... له بهر مهیلی مهیی عیشقی تووه یاری وه فا دارم	۲-
۱۷۰	..... که روژی وه صلی ئاوا بو به چاو گریان نه کهم چبکه م	۳-
۱۷۳	..... تو ده زانی بوچی یادی دولبه ری په عنا ده کهم	۴-
۱۷۵	..... یاری خۆم لی زیزه بوئی حه ز له مه رگی نه وه ده کهم	۵-

- ۱۷۷ ..... ۶- دولبه‌ری ناز په‌روه‌ری روو نه‌نوه‌ری مه‌هپاره‌که‌م
- ۱۷۹ ..... ۷- حه‌قیت‌م گهر فه‌له‌ک یاران به‌ناهی دل بسوتیت‌م
- ۱۸۱ ..... ۸- له تاوی دهردی دووری تابه‌که‌ی بی شیوه‌ن وناهم
- ۱۸۴ ..... ۹- ده‌خیل یاران له فیرقه‌تدا نه‌ما نارام وته‌سکینم
- ۱۸۵ ..... ۱۰- به‌قامت خه‌رامان به روو ماهی تابان

پیتی (ن)

- ۱۸۷ ..... ۱- غونچه‌یی نه‌و به‌هاری گول دهرچوو له ده‌ستی باغه‌وان

پیتی (و)

- ۱۸۹ ..... ۱- له‌و روژه له عیشقی یار سه‌ودایی سه‌ریکم بوو
- ۱۹۱ ..... ۲- حه‌ببیا دل گه‌لی بیماره بی تو

پیتی (ه)

- ۱۹۳ ..... ۱- دولبه‌را دل بی قه‌راره چاوه‌کانم گریه‌باره
- ۱۹۴ ..... ۲- په‌ریشانیم له حه‌د دهرچوو په‌فیقان جار هه‌ر نه‌و جار
- ۱۹۶ ..... ۳- سیحری دلی مارووته که شه‌یدایی عوزاره
- ۱۹۷ ..... ۴- نه‌وا غه‌زوه‌ی غه‌می بو غاره‌تی دل کرده یه‌لغار
- ۲۰۰ ..... ۵- شیفته‌یی نووری جه‌مالم ماهی تابانم وه‌ره
- ۲۰۱ ..... ۶- له‌تاوی تاوری دووری هه‌میشه‌سینه بریانه
- ۲۰۴ ..... ۷- که زولفی عاریضی داگرت روژی روونی کرد ناوه
- ۲۰۶ ..... ۸- نه‌و په‌رچه‌موو نه‌گریجه هه‌مووی دوشمنی دینه
- ۲۰۸ ..... ۹- به‌نه‌بروت کوژاوم دل‌م پر زوخاوه
- ۲۱۱ ..... ۱۰- یاران کوژاوی نازم سه‌برم له دل نه‌ماوه
- ۲۱۳ ..... ۱۱- له‌تاوی چاوه‌که‌ی مه‌ستت دوو چاووم پر له خوبتاوه
- ۲۱۵ ..... ۱۲- جو‌ببیری چاوه‌کانم رووی زه‌مینگی گرتووه
- ۲۱۷ ..... ۱۳- نه‌ی نیگارا به‌سیه با دهرگه‌ی وه‌فا بکریته‌وه
- ۲۱۹ ..... ۱۴- عاریضی یارم گرووی حوسنی له گولشه‌ن برده‌وه

- ۱۵- ئەي پرتەوي رەنگت بە مەزل عەينى چرايە ۲۲۱
- ۱۶- مەن كەوا مەحرۇومى يارم زندگانم بۆچى يە ۲۲۳
- ۱۷- جەمعى عوشاقان مەكەن لۆمەم كە وەقتى زارايە ۲۲۵
- ۱۸- دەردى دووريم چەشتوو زەهرى فيراقم نۆشى يە ۲۲۸
- ۱۹- دووبارە چەرخى كەچ رەفتار بە كينەي مەن ھەلستاوہ ۲۳۰
- ۲۰- قەددى شەنگ وشۆخ نەگەر بى سەروى بوستانى تووہ ۲۳۲

پىتى (ى)

- ۱- جانا بەسە بى مەيلى دەمى روويى وەفا بى ۲۳۷
- ۲- دلم پەژموردەيە ئىستى دەخيل موطرب صەدايى بى ۲۴۰
- ۳- فيدات بى رووحى شيرينم لەسەر چى وا پەريشانى ۲۴۳
- ۴- عەزىزىكم ھەيە ئىسم و بەجيسما يوسفى ثانى ۲۴۴
- ۵- ئەي موطربىي حەريفان دەستكە بە نەغمە خوانى ۲۴۷
- ۶- وەكوو كوشتەي قەصاب ئەي دل چىيە وا غەرقى خويتاوى ۲۴۹
- ۷- ئەو جانە چ جانىكە كە جانە بە جوانى ۲۵۰
- ۸- شادى يى قەلبى حەزىنم نوورى چاوانم ئەتۆي ۲۵۳
- ۹- خودا رەحى بە حالم يار ئەوا بردى بە دلمايى ۲۵۵
- ۱۰- ئەمان مردم عىلاجم كەن مەنى كوشت ھىجرى لەيلايى ۲۵۶
- ۲۰- لۆمەم مەكەن ئەي ياران ئەم عىشقى بە لا يىكە ۲۵۹

چوار خىستە كىيەكان

- ۱- وەرنە تەماشاشا دۆست وئەحيبان ۲۶۹
- ۲- جانا لە فيراقى تۆ پەشتاواوہ دللى مەن ۲۷۱
- ۳- جانا لە غەمت وا لەوو حەيرانە دللى مەن ۲۷۴
- ۴- موددىكە لە ھىجرانى تۆ شىتاواوہ دللى مەن ۲۷۷

پىنجىن و پىنج خىستە كىيەكان

- ۱- نىگارار رووى رەحمى گەر لەسەر ئەو عەھدو پەيمانى ۲۸۳

- ۲- سبب چي نهی دلی دیوانه دووباره په شیتواوی..... ۲۸۶
- ۳- هوزاری غونچه زار یکم که روویی نهو به هاریتی..... ۲۸۹
- ۴- من ودل ئیمرۆ نهو شوخه له خوئی یهک به دهی کردین..... ۲۹۳
- ۵- لهو فیرقه تی دووری تووه رووحم له نه له مدا..... ۲۹۶
- ۶- ده خیلهک من نهوا مردم وه کوو مه جنوون له ریسوایی..... ۲۹۹
- ۷- درتغا مورشیدم روویی له دهست چوو ره بهری دینم..... ۳۰۲
- ۸- گوفتاری ده مت نرخی به بازاری عهجه مدا..... ۳۰۵
- ۹- نه م کولم وزه نه خدانه مه هی نهو جی موینه..... ۳۰۸
- ۱۰- یاریکی هونهر مه ندو دلیری له که ره مدا..... ۳۱۰
- ۱۱- دل وه کوو مه جنوون له عه شقا دهشت ودهر وا طدی ده کا..... ۳۱۳
- ۱۲- ده جوئی دل له سه ودایی سه ری وا پر خه یالاتم..... ۳۱۵
- ۱۳- له دووری دولبه ری دین بهر هه میسه مات وغه مگینم..... ۳۱۸

به شی فارسی

(أ)

- ۱- چه شکر گویمت ای خالق زمین و سما..... ۳۲۳
- ۲- در غایت شرمندگی سر بر ندارم ای خدا..... ۳۲۳
- ۳- الا ای احمد سرور تویی از سروران یکتا..... ۳۲۵
- ۴- می خوارم از روز ازل ساقی تو پر کن جام ما..... ۳۲۷
- ۵- سرکشی خوی تست باعث آزار ما..... ۳۲۸
- ۶- اگر دالستی یاران مراق این جدائیرا..... ۳۲۹
- ۷- سربر ندارم از در آن دلبر نایاب ما..... ۳۳۰
- ۸- آتش عشق چون زدی بر جگر کباب را..... ۳۳۱
- ۹- ساقیا برخیزو بازم ده شراب نابرا..... ۳۳۲
- ۱۰- من که مفتون نگارم شاه خوبانم کجا؟..... ۳۳۳

- ۳۳۴ ..... ۱۱- هرچه کنی بکن مکن سرزدکی نگار ما
- ۳۳۵ ..... ۱۲- ای صنم تاچند باشم خانه ویران شما؟
- ۳۳۷ ..... ۱۳- الا ای ساقی مهوش باسرار می صهبا
- ۳۳۸ ..... ۱۴- بنوازد اگر شاه به دربانی را
- ۳۴۰ ..... ۱۵- یار ما چون نکند یاد نیکو نامی را
- ۳۴۱ ..... ۱۶- ساقی به عشق سپرده باده لعل فامرا
- ۳۴۲ ..... ۱۷- از در مرانید چون من گذارا
- ۳۴۴ ..... ۱۸- شب تار است روزم از ماه سیمارا
- ۳۴۶ ..... ۱۹- دید چو دل دیده بی ساقی مستانه را

(ب)

- ۳۴۸ ..... ۱- شدم مستغرق عصیان یارب
- ۳۴۹ ..... ۲- از آتش هجران دوست آید زدل بوی کباب
- ۳۵۰ ..... ۳- باری بسوی مانگر ای دلبر عالی نسب
- ۳۵۱ ..... ۴- بازم هوس باده پرستی دهد آن لب
- ۳۵۲ ..... ۵- بهر خدا نگار من روی ز عاشقان متاب
- ۳۵۳ ..... ۶- ابر سیاه زلف او گشت حجاب آفتاب
- ۳۵۴ ..... ۷- از دل حریق نارم و از دیده غرق آب
- ۳۵۵ ..... ۸- ای روی تو از بهشت شد باب
- ۳۵۷ ..... ۹- رونق رخسار او در روی خوبان داده تاب
- ۳۵۸ ..... ۱۰- درج وفای عشق است درگاه باز الاشهب

(ت)

- ۳۶۰ ..... ۱- ای رشته مویت همه تاتای محبت

- ۳۶۱ ..... از جدول ابرویت مانی شده حیرانت ۲
- ۳۶۲ ..... کافر عشقیم و اسلامی مرا در کار نیست ۳
- ۳۶۳ ..... بازم ز فراق ای گل مست ۴
- ۳۶۴ ..... سردادن از بهر تو هر شاه و وزیر است ۵
- ۳۶۵ ..... در سرم مونیست یاران جمله خاشاک غمست ۶
- ۳۶۶ ..... بی گل روی نگارم گلشن ما گلخن است ۷
- ۳۶۷ ..... بر سرم گر صد هزاران جور یار آید خوش است ۸
- ۳۶۸ ..... بی تو هر لحظه مرا ساعت و ساعت ماهی است ۹
- ۳۶۹ ..... ساقیا می ده دلم آرام نیست ۱۰
- ۳۷۱ ..... گرچه دوریم ز تو لیک نشانم باقی است ۱۱
- ۳۷۲ ..... شهسواری دارم اندر دو جهان ممتاز اوست ۱۲
- ۳۷۳ ..... گنج توحید ز ازل این دل ویرانه ماست ۱۳
- ۳۷۴ ..... از حیات دهنه خشک لبانم ای دوست ۱۴
- ۳۷۵ ..... به روی گل نگرانم که روی یار گل است ۱۵
- ۳۷۶ ..... الا ای ساقی دل مهجور یارست ۱۶
- ۳۷۸ ..... بر سرم افتاده یاران در ازل غوغای دوست ۱۷
- ۳۷۹ ..... روز عید آمد نهم سر بر سر میدان دوست ۱۸
- ۳۸۰ ..... قسمتم چون به سر کوی بتان افتاد است ۱۹
- ۳۸۱ ..... دل چو کشتی است به طوفان بلا افتاد است ۲۰
- ۳۸۲ ..... ساقیا باده بده باز دلم بیمار است ۲۱
- ۳۸۳ ..... من که جانانه پرستیم چه باکم خلق است؟ ۲۲

- ۲۳- بی وجودت صنما گلشن ما گلخان است..... ۳۸۴
- ۲۴- دل ز آه سینه در تاب و تب است..... ۳۸۵
- ۲۵- چه باك از همه عالم كه كارما عشق است..... ۳۸۶
- ۲۶- دل ماتم زده در عشق تو چون حیران است..... ۳۸۷
- ۲۷- چون شورمی و ساقی مرا حال مدامست..... ۳۸۸

(ث)

- ۱- درد هجران نگارم کی سر آید الغیث..... ۳۹۰
- ۲- بازم هوای یار وفادار الغیث..... ۳۹۰
- ۳- از فراق جان جانان دیده گریان الغیث..... ۳۹۱
- ۴- رهنمایان شریعت جمله در فرمان غوث..... ۳۹۳

(ج)

- ۱- نگارم از شه خوبان همی ستاند باج..... ۳۹۴

(ح)

- ۱- از تیر غمش شد هدف این سینه مجروح..... ۳۹۵

(خ)

- ۱- دل گشت فدای یار فرخ..... ۳۹۶
- ۲- دل کرد سر مرا به نپار سر آن شوخ..... ۳۹۶

(د)

- ۱- از درد بی دوایم یارم خبر ندارد..... ۳۹۸
- ۲- رفیقان دست از جانم بدارید..... ۳۹۹
- ۳- یار نورسته بگو بهر چه دل شیدا کرد؟..... ۴۰۰

- ۴- باز شور کوی جانان خودم در سرفتاد..... ۴۰۱
- ۵- حالم به شیدایی فتاد عشق است هرچه باد باد..... ۴۰۲
- ۶- زتاب درد هجرانم مرا نام و نشان گم شد..... ۴۰۴
- ۷- غم و اندوه چرخ واژگون خیلی جنونم کرد..... ۴۰۵
- ۸- مژده ای بلبل شیدا که گلندام رسید..... ۴۰۶
- ۹- دانیم که عمر از شب هجران بسر آید..... ۴۰۷
- ۱۰- آن نگار مهوشم چون زلف پیچ و تاب داد..... ۴۰۸
- ۱۱- این دل دیوانه چندان ناله شبگیر کرد..... ۴۰۹
- ۱۲- زنوک غمزه ات تن خانه زنبور میگردد..... ۴۱۰
- ۱۳- محبت مایهء رسوایی بسیار میگردد..... ۴۱۱
- ۱۴- مژده ده این دل معلول که دلدار آید..... ۴۱۳
- ۱۵- زدست نفس بد فریاد پریشان گشته ام برباد..... ۴۱۴

(ذ)

- ۱- ای پیک بیر بیار کاغذ..... ۴۱۶

(ر)

- ۱- ای سرو چه مانی به قد یار وفادار..... ۴۱۷
- ۲- در همه عمر ترا سیر ندیدم ای یار..... ۴۱۸
- ۳- بلبلم شیدا دلم عشق گلم هم رنگ یار..... ۴۱۹
- ۴- ای صبا ای قاصد عشاق زار..... ۴۲۰

(ز)

- ۱- خوابم نمالد بر سر فکرش شب دراز..... ۴۲۳

(س)

۴۲۴ ..... ۱- این آتش عشقت به دلم هست نه هر کس

(ش)

۴۲۵ ..... ۱- ای یار مکن مرا فراموش

۴۲۵ ..... ۲- بدر کردم زلوح دل خطای ننگ آمیزش

۴۲۶ ..... ۳- رفیقانم دل دیوانه آتش

(ص)

۴۲۸ ..... ۱- ز بحر عشق تو هرگز نمی شویم خلاص

(ض)

۴۲۹ ..... ۱- نداشت هر که دل در هوای آن عارض

(ط)

۴۳۰ ..... ۱- شد پاسبان گنج به دور عذار خط

(ظ)

۴۳۱ ..... ۱- کس بهره ندید است به این سایه واعظ

(ع)

۴۳۲ ..... ۱- جانا به درت چیست که عالم شده جامع؟

(غ)

۴۳۳ ..... ۱- باز اوفتاد بر سرم ازغم هوای باغ

(ف)

۴۳۴ ..... ۱- ای که زده است طعنها بر گهران در صدف

(ق)

۴۳۵ ..... ۱- دلبر ناز پرورم ابروی جفت کرد طاق

۴۳۶ ..... ۲- تابه کی سودای سرای دل درین بازار عشق

(ک)

۴۳۸ ..... ۱- یاران چه بود چاره درد دل غمناک؟

(ل)

۴۳۹ ..... ۱- این خط و خال تو ای یار نو نهال

(م)

۴۴۰ ..... ۱- زبیداد فراق پادشاه دل گدا کردم

۴۴۱ ..... ۲- در کون بجز یاد رخ یار نداریم

۴۴۲ ..... ۳- پیش که بخوام داد از دست غم یارم

۴۴۳ ..... ۴- با دل یوسف نژادم میل زندانی کنم

۴۴۴ ..... ۵- الا ای دهر دون پرور تو دادی خانه بر بادم

۴۴۵ ..... ۶- مایه تنگ دلی زان می صهبا دادم

۴۴۷ ..... ۷- ز سنگ عشق مهرویان شکسته دست ادراکم

۴۴۸ ..... ۸- حمد لله که يك ماه و دو پروین داریم

۴۴۹ ..... ۹- دیده بینا کنم و روی نگاری بینم

- ۴۵۰ ..... ۱۰- دل بعشق تو دهم صبر بیک جا فکنم.
- ۴۵۱ ..... ۱۱- بده ساقی می روز الستم
- ۴۵۲ ..... ۱۲- نمیدانم چه احوالست در دل خود چه دارم.
- ۴۵۴ ..... ۱۳- ز درد دوری جانان همیشه باده مینوشم.
- ۴۵۶ ..... ۱۴- ای بساهست در آتشگده هجرانم.
- ۴۵۷ ..... ۱۵- یا الهی چه شود باری به دلدار رسم.
- ۴۵۸ ..... ۱۶- من که همواره سگ کوی شه گیلانم.
- ۴۵۹ ..... ۱۷- بی شمع جمال دوست چون پروانه میگردم.
- ۴۶۰ ..... ۱۸- تو کجائی ای نگارا به کجا صدات و جویم.

(ن)

- ۴۶۲ ..... ۱- ای ساقی بزم الست مارا بجام شاد کن.
- ۴۶۲ ..... ۲- ای شاهد درگاه حق باری در ازما باز کن.
- ۴۶۳ ..... ۳- جام می تو برکف نه ساقی رو بشیدا کن.
- ۴۶۴ ..... ۴- گریه بحال دل کند مردم دیده های من.

(و)

- ۴۶۶ ..... ۱- بهار آمد چو بلبل زار مینالم که یارم کو.
- ۴۶۷ ..... ۲- پی آباد این دیر فنا ویران شدم یا هو.

(ه)

- ۴۶۸ ..... ۱- یاران ز عشق اویم تا چند این ملامه؟
- ۴۶۹ ..... ۲- دل ما عالم لاهوت بود کاشانه.
- ۴۷۰ ..... ۳- دیوانه و مستم کرد بوی خوش میخانه.
- ۴۷۱ ..... ۴- از نکهت نگارم گویا سحر دمیده.

- ۴۷۲ ..... ۵- ای جلوه گاه عشقت از غم نیا رمیده.....
- ۴۷۳ ..... ۶- ای که چشم تو مرا هم می و هم پیمانہ.....
- (ی)
- ۴۷۵ ..... ۱- ای زبدهٔ مهرویان تا چند نمی آیی.....
- ۴۷۶ ..... ۲- ای جدول ابرویت طعنه زده از مانی.....
- ۴۷۷ ..... ۳- جان فدای قدمت ای مفخر آل نبی.....
- ۴۷۸ ..... ۴- بده ساقی شراب ارغوانی.....
- ۴۷۹ ..... ۵- چه خوشست من بچشم تو بسر مزارم آیی.....
- ۴۸۰ ..... ۶- غیر جانم چون ندارم نقد رویت رابهایی.....
- ۴۸۱ ..... ۷- ای گوهر یکدانهٔ اسرار الهی.....
- ۴۸۳ ..... ۸- ای به لب کوثر و هم چشمهٔ حیوان داری.....
- ۴۸۴ ..... ۹- ای مؤنس پروانه پروا نشدی آری.....
- ۴۸۵ ..... ۱۰- یاکه بر چشمم جمال یار بودی کاشکی.....
- ۴۸۶ ..... ۱۱- عصات عشق یارم من چه دانم از مسلمانی.....

(قصیدهٔ بحر نبوت)

- ۴۸۸ ..... ۱- ای گوهر درج صدف و بحر نبوت.....

(مثنوی)

- ۴۹۲ ..... ۱- مثنو از نی این حکایت‌های خام.....

(مربع)

- ۴۹۵ ..... ۱- زان روز جمال تو م اندر نظر افتاد.....
- ۴۹۷ ..... ۲- هرگز نرسد سرو به بالای محمد(ص).....

- ۳- شکوه از یار مگوید به اغیار إلا ۴۹۸
- ۴- بیرون شدم از صومعه المنه لله ۵۰۰
- ۵- رفیقان همتی فریاد زاری ۵۰۳

(تخمیس)

- ۱- مده واعظ دیگر وعظ بهشت و حورو غلمانش ۵۰۵

بهشی تورکی به پیتی عه‌ره‌بی

- ۱- اولور ساقی می عشقنده در اول بادهو صهبا ۵۱۲
- ۲- گوگل کاشانه سن چکمکته بر درج امانت وار ۵۱۳
- ۳- صانمه ای خواجه که بو عشق فنا سودا در ۴۱۴
- ۴- گوگلمز یاره گیدر کیمسه اولور چار ایتسون ۵۱۵
- ۵- اختلاط ایتمه بو عالمده پریشان اوله سن ۵۱۶
- ۶- گوگل وار بر طلسم ایچنده اما آشکار اولمز ۵۱۷
- ۷- گوگل دنیای آت عقبای آل تاکه صفا اولسون ۵۱۸

بهشی تورکی به پیتی لاتینی

- 1- Olour saki mey-Işkında dir ol badey-I sahba. 523
- 2- Gonul kaşanesin çekmekte bir durcı amanet var. 523
- 3- Sanma ey hace ki bu ışk fana sevdadır. 524
- 4- Gonlumuz yare gider kimse olur car etsun. 525
- 5- Gonul dünyai at ukbayı altaki safa olsun. 526
- 6- Gonul var bir tilsim içinde amma aşkar olmas. 527
- 7- Ihtilat etme bu alemde perisan olesin. 528

پیرستی نایه ته کان

لاپه ره	ناوی سوره ت	ژماره ی نایه ت
۴۲	له سورته تی (العنكبوت)	نایه تی ۵۷
۱۰۲	له سورته تی (النمل)	نایه تی ۱۲
۱۴۱	له سورته تی (الفجر)	نایه تی ۸ و ۷
۱۸۸	له سورته تی (یوسف)	نایه تی ۸۴
۱۹۶	له سورته تی (البقرة)	نایه تی ۱۰۲
۲۰۸	له سورته تی (الحاقة)	نایه تی ۱۱
۲۱۸	له سورته تی (العنكبوت)	نایه تی ۱۴
۲۲۵	له سورته تی (النمل)	نایه تی ۱۲
۲۳۴	له سورته تی (الاسراء)	نایه تی ۱
۲۳۸	له سورته تی (الاعراف)	نایه تی ۱۷۲
۲۶۰	له سورته تی (البقرة)	نایه تی ۲۶۹
۲۹۵	له سورته تی (المائدة)	نایه تی ۱۱۰

* * *

پیرستی ناوه‌کان

(ا)

ادریس (پیغمبر): ۴۸۹
 اسحاق بن ابراهیم الاحول: ۳۱۷
 اسدالله (علی بن ابی طالب): ۴۹۰
 اسرافیل: ۲۰۴
 ملا اسعد کوی: ۳۸
 اسفندیار: ۱۰۲
 اسکندر المقدونی: ۱۸۲، ۳۲۶، ۳۶۵
 اسماعیلی حمله شیت: ۳۳، ۳۹
 اسماعیل صالح درویش: ۷۷
 ملا اسماعیل ملا عزیز هیرانی: ۴۷، ۵۶۲
 ملا اسماعیل ماویلی: ۲۶
 آصف: ۲۰۳، ۳۹۲، ۴۱۰، ۴۷۶، ۴۸۳
 افلاطون: ۲۰۲
 اکراد: ۱۸
 الیاس رواندزی: ۳۹
 امین شنوی: ۵۵، ۵۳۶
 امین ناغا غفوری: ۴۷
 امین رواندزی: ۲۸
 ملا امین: باوکی بیخودی شاعر: ۵۳۴
 انور (کاک نهوهری کوری صافی): ۴۵، ۵۴۷
 سید انور گلزه‌رده‌بی: ۳۰۵، ۳۰۷
 ایوب (پیغمبر): ۱۰۰، ۲۱۷، ۲۱۸

(ب)

بابا علی (شیخ): ۳۰
 باز الاشهب: ۳۵۸، ۳۵۹، ۵۵۴
 باقی گاور: ۹۵

آدم (پیغمبر): ۲۳۳، ۴۸۹
 نارام (سید محسن): ۵۶۲
 ابو بکر الصدیق: ۴۹۰
 ملا ابو بکر (ملا افندی): ۲۵، ۲۷
 ملا ابو بکر ملا حمدامین هیرانی: ۲۶
 د. ابراهیم احمد حسین: ۱۳
 ابراهیم حاجی صالح خدیات: ۱۸۵
 ابن الفارض: ۹۶
 ابن مقله: ۳۱۶، ۳۱۷
 ابو سعید المبارک: ۱۳
 ابو صالح: ۴۹۶
 احمد (ص): ۲۰۳، ۳۲۵، ۵۰۵
 شیخ احمد: ۳۰
 ملا احمد ناکره‌بی: ۲۴
 ملا احمد نومه‌ر گومبه‌تی: ۱۳، ۵۴۰
 ملا احمد ناغا کوی: ۳۰
 ملا احمد بیلینگه‌بی: ۲۶، ۱۹۱
 ملا احمدی جهریچی: ۵۵، ۳۰۸
 ملا احمدی چاو مار: ۵۳۴
 احمد حمدامین دزه‌بی: ۵۱
 ملا احمدی خلیفه: ۲۵
 ملا احمد دهنگ گهوره: ۴۱
 ملا احمدی قازی: ۲۹۳
 ملا احمدی کوی: ۳۸
 آخر: (شیخ ناخیر): ۵۴، ۵۶۲
 ادای شیر: ۲۸
 ادب (مصباح الادیوان): ۶۱، ۱۲۱

- باکوری: ۳۹، ۴۰
- بایزید بسطامی: ۱۰۲، ۳۴۰، ۳۹۳
- بدرخان سندی: ۹۴
- برخیا (باوکی آصف): ۲۰۳
- برهان جاهد: ۴۱
- بشیر مشیر: ۱۲۱
- بلقیس: ۵۱
- بهندی (محمدی ملا مصطفی هیرانی): ۳۱۵، ۵۳۴
- بهاء: ۵۰۶
- بیہش (ملا مسعود شہنہ غیبی): ۳۱۸
- بیتوشی (ملا رسول مہنفی): ۳۱، ۴۱، ۵۴۱
- بیتوشی (ملا مصطفی): ۵۴۰
- بیخہو (مدحت): ۵۴، ۵۳۸
- بیخود: ۳۲، ۳۶، ۴۱، ۹۲، ۱۴۶، ۵۳۴
- بیدہر (رہمہ زان تہجد قہندیلی): ۵۵
- بیسارانی: ۱۴۵
- بیمار (عبدالرزاق): ۱۸، ۸۷، ۱۴۷، ۱۹۴، ۲۰۶، ۲۱۰، ۵۵۶
- پزوس: ۲۸
- پیر خدري شاہو: ۲۵
- (ج)
- جامی: ۳۴۰، ۵۰۶
- جاهد (برهان): ۵۳۱
- جبار ناغا (کانی): ۲۷
- جبریل: ۳۲۶، ۴۱۱
- جبرائیل (قہشہ): ۲۸
- جریچی: ۵۶، ۳۰۸
- جرجیس حاجی یونس: ۳۳
- جزیری: ۱۴، ۱۸، ۹۳، ۹۴
- جعفر (کاک): ۴۵، ۵۴۷
- جگہر خوین: ۲۵
- جلال ترپہ سپیانی (شیخ): ۲۹
- جلال الدین رومی (مہولانا): ۱۲۸
- جلال خدر حسین: ۳۸، ۳۹، ۴۹
- جمال برزنجی (شیخ): ۳۱۰، ۳۱۲
- جمال محمد محمد امین: ۵۳۳
- جم، جمشید: ۱۰۲، ۱۸۳، ۳۴۴، ۳۶۵، ۳۶۹، ۳۸۷، ۴۵۳، ۴۷۵، ۵۴۴
- جنید صافی (شیخ): ۲۸، ۳۹، ۴۶، ۵۴۷، ۷۴
- جیہان بہخش کوئی: ۵۳
- (ح)
- حافظ (خلیفہ): ۳۳
- خلیفہ حاجی: ۳۳، ۳۷
- حاجی بہگ: ۳۳
- حاجی عہبو: ۴۱، ۴۲، ۹۵، ۵۳۷، ۵۴۳
- (ث)
- ثانی (کاک عبداللہ ہیرانی): ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۳۳، ۳۷، ۷۵، ۸۷، ۹۳، ۲۶۵، ۳۷۴، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۵۹
- ثانی (ملا ثانی): ۴۷، ۴۸، ۵۰، ۵۶۲

خدر (فہقی): ۵۴۳
خہدیجہ: ۴۷
خوسرہوی: ۵۱۱
خضر: ۳۳۹، ۴۰۱، ۴۵۶، ۴۷۶
خلیل (ابراہیم) (ع): ۴۵۳، ۴۸۹
خلیل خورانی: ۲۸، ۵۳۷
ملا خلیل (مخلص): ۵۱، ۵۲
الخنساء: ۵۳۳

(د)

دارا: ۱۰۲، ۱۸۳، ۴۷۵
داود: ۴۸۹، ۵۰۶
دلدار: ۴۲
دلزار (احمد حسین): ۲۰، ۵۴۶
دو غرہ مہچی: ۵۳۲

(ر)

دیوانہ رابی: ۳۳
راجی شاعیر: ۳۰
شیخ رؤوف: ۲۹
الراضی باللہ: ۳۱۷
رامز بہگ: ۳۸
رزگار خوشناو: ۲۴۰، ۲۴۱
ملا رسول بیتووشی: ۴۱
رشاد موفتی: ۵۴
میرانی رشید بہگ: ۲۸
رفیق مجید: ۲۰
رمزی: ۳۶
رؤستہمی مازندہران: ۱۰۱

(ز)

زبیر بلال: ۲۳

حاجی عبداللہ کہ بابچی: ۲۷
حاجی قادری کوی: ۱۹، ۴۲
حاجی مصطفی صفار: ۳۳
حافظ شیرازی: ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴،
۲۷۰، ۲۷۱

حریق: ۱۴، ۶۱، ۱۴۳، ۱۴۶
حہزینہ: ۳۱

حوزنی: ۲۷، ۵۳۲

حسن (باوکی جگہر خوین): ۲۵

حسن زیرہک: ۳۹

ملا حسن سہر کہندی: ۲۶

سن گہرمیانی: ۲۴۱

حوسہینی: ۳۰، ۴۱

حسین علی: ۳۹

حلاج: ۲۲۳

حلیم (دیوانہ): ۳۳، ۳۹

حماد مسلم: ۱۳

حمہ سعید حمہ کریم: ۱۷۰

حمہ کہریم ہدورامی: ۵۴

حمہد مرآک: ۳۳

حمدامین دزہبی: ۲۹

حمدامین عہنہر (دیوانہ): ۳۳

حممکو (کیخوا): ۲۹

حنّا: ۲۸

ملا حویز ناغا کوی: ۹۰

حیدر کہچہل: ۳۹

(خ)

خادیم: ۳۲، ۴۱، ۵۳۳

خدر (دیوانہ): ۳۸

سیوه: ۳۸، ۴۱، ۹۱، ۱۸۵، ۵۳۷
 (ش)
 شاهرویشی: ۱۳، ۵۴۰
 شاکر فتاح: ۲۷
 شاهو (پیر خدر): ۲۵
 شبلی: ۵۰۶
 شداد: ۱۴۱
 شکرالله بابان: ۴۱
 شکر مصطفی: ۵۸
 شمسی تبریزی: ۱۲۸، ۴۵۲، ۵۰۶
 شههاب: ۵۰۶
 شههابه: ۳۸، ۳۹
 شهباز: ۴۹۶، ۵۰۵، ۵۰۷
 شکری فضلی: ۱۴۶
 شیخ رضا طالبانی: ۱۵۹
 شیرین: ۴۰۵، ۴۱۲
 (ص)
 صابری: ۵۳۱
 ملا صادق فرهادی: ۲۵
 صافی هیرانی: هموو لاپره کان
 صافی (عبدالله بهگ یعقوبی): ۳۸
 ملا صالح کوزه پانکھی: ۵۱
 صدیق بوره کھی: ۱۴۷
 صفوه (کاک عدلی): ۴۴، ۲۹۹، ۳۰۱
 صفوه (ملا مصطفی حاجی رسول
 دیلیژهی): ۴۵
 صلاح محمد کویی: ۱۸۶
 خلیفه صمد برادوستی: ۳۳
 صنعانی: ۱۰۲، ۲۷۴، ۵۱۷

زکیه: ۴۷
 زلیخا: ۲۴۴، ۳۴۴، ۴۷۶
 زوحاک: ۵۴۸
 زیبا خان: ۴۷
 زیوه: ۸۱
 (س)
 سالم: ۱۱۸، ۱۲۱
 سامی عهدال: ۱۹، ۲۰، ۵۲
 سردار احمد: ۷۳، ۷۷، ۷۸، ۸۰
 ملا سعید فرهادی: ۲۵
 ملا سعید هیرانی: ۲۴
 سعید ملا نجم الدین: ۳۰
 سعید ناکام: ۵۲
 ملا سلیم دیبه گهی: ۲۶
 شیخ سلیمان هیرانی: ۱۱، ۱۷، ۲۴،
 ۴۲، ۴۶، ۴۷، ۲۶۴، ۴۱۵، ۵۳۹
 ۵۴۷، ۵۵۱
 سلیمان ناغای ترپه سیان: ۲۸
 سلیمان (یتیمبهر): ۱۵۰، ۱۸۲،
 ۲۰۳، ۲۴۵، ۳۲۶، ۳۳۸، ۳۶۹
 ۳۷۳، ۳۸۶، ۳۹۲، ۴۱۰، ۴۷۶،
 ۴۸۳، ۴۹۰
 سلیمان رواندزی: ۳۳، ۱۷۵
 کیخواسمایل: ۲۹
 سوزی: ۴۶، ۵۶، ۵۳۵
 سهرودی: ۵۰۶
 سیر روبرت هی: ۱۹
 سید هادی: ۴۱
 سیاویش: ۱۷۶

ملا عبدالله فرهادی: ۲۵
 ملا عبدالله قوندیل: ۳۳
 ملا عبدالله موکریانی: ۲۶، ۲۴۶
 ملا عبدالله میرزا: ۵۰، ۵۱، ۵۹، ۶۰،
 ۶۵، ۶۶، ۷۴
 شیخ عبدالله نهقشیدنندی: ۵۲، ۵۳۳
 عبد جاسم: ۳۲، ۹۱
 عبد الحمید حیرت سجادی: ۱۱، ۵۵۹
 ملا عبدالرحمن چرستانی: ۲۵
 شیخ عبدالرحمن طالبانی: ۳۸
 عبدالرحمن جلی: ۷۵
 عبدالغنی علی یحی: ۴۳
 عبدالقادر گهیلانی: ۱۳، ۱۷۴، ۲۰۴،
 ۵۵۴
 عبدالقادر صافی: ۱۱، ۴۴، ۴۷، ۵۲،
 ۶۵، ۵۳۵، ۵۴۷
 عبدالکریم المدرس: ۵۲، ۲۳۴
 عبدالکریم صافی: ۱۶، ۴۶، ۵۴۷
 عثمان بن عفان: ۴۹۰
 ملا عثمان توقه‌بی: ۲۶
 عثمان عون: ۳۱
 عدنان: ۵۱۲
 عذرا: ۴۹۷
 عرب: ۱۸
 عزالدین مصطفی رسول: ۴۵
 عزالدین ملا فندی: ۲۵
 عزیز سلیم کاولوکانی: ۳۳
 ملا عزیز شاخه‌پیسکه: ۲۶
 عزیز شاهرؤخی: ۳۹

(ط)

طارق ابراهیم شریف: ۲۸
 طاهر احمد حویزی: ۹۱
 طاهر به‌گی جاف: ۳۷، ۴۲، ۱۲۱،
 ۱۲۲، ۲۹۳، ۲۹۶
 طاهر توفیق: ۴۰، ۴۲، ۵۴، ۱۴۶،
 ۲۱۷
 ملا شیخ طاهر شوشی: ۲۶
 طاهر ملا مصطفی هیرانی: ۵۴۹
 ملا شیخ طه بالیسانی: ۲۶
 شیخ طه بتلیسی: ۱۷، ۵۳۹، ۵۵۱
 ملا طه شه‌قلاووه‌بی: ۲۳، ۲۸
 ملا طه صوفی محمود هیرابی: ۲۶
 سید طه نه‌هری: ۲۲۸

(ع)

عائیشه (صافی): ۴۷
 عاجز: ۵۲
 سید عارف: ۵۶
 درویش عبدالله: ۵۳۷
 عبدالباقی ملا عبدالله عباس: ۲۵
 عبدالله به‌گ هیرانی: ۴۷
 عبدالله به‌گ یعقوبی: ۳۸
 ملا عبدالله جهلی زاده: ۷۵
 ملا عبدالله حوسینی: ۵۲
 د. عبدالله حسین رواندزی: ۵۶۲
 ملا عبدالله رواندزی: ۳۸
 عبدالله زه‌نگنه: ۵۴
 ملا عبدالله سکتانی: ۲۶
 ملا عبدالله عباسی: ۲۵

- ملا عزیز صافی: ۶۲، ۶۳، ۵۳۲، ۵۴۷
- عزیزی میصر: ۲۴۴، ۴۷۶، ۴۸۹، ۴۹۷
- علاء الدین سجادی: ۵۴۳، ۵۵۹
- قازی علی: ۵۴۰
- علی فتاح دزهبی (پاریژر): ۱۸۱
- کاک علی (صفوهت): ۲۴، ۳۷، ۴۴، ۴۵، ۴۷، ۲۹۹، ۵۴۷
- علی پروت: ۲۸
- علی کور: ۳۸
- علی مردان: ۳۹، ۴۰، ۴۲، ۲۱۷
- ملا علی ملا عبدالله بیتواته‌بی: ۲۶
- سید علی هاودیانه‌بی: ۳۳
- شیخ عمر بالیسانی: ۲۵
- ملا عمر سعدی آغا کهوه‌رتی: ۲۶
- عمران: ۴۷۹، ۲۲۵
- عونى (عثمان حبيب): ۲۷، ۳۱، ۳۲، ۴۱، ۵۲، ۲۸۹، ۳۱۳، ۵۳۱
- عونى يوسف: ۲۸
- عیسی (یتغم‌بهر): ۲۲۵، ۴۲۱، ۵۴۱
- (غ)
- غوث (گدیلانی): ۵۹، ۶۶، ۱۰۳، ۳۳۹، ۳۵۹، ۳۷۳، ۳۹۲، ۳۹۳، ۴۴۴، ۵۰۵، ۵۱۴، ۵۳۳
- (ف)
- فانز ملا بکر: ۲۰، ۵۴، ۶۱
- فاتحه (صافی): ۴۷
- فاتحه هدرکی: ۳۹
- الفاروق (عمر): ۴۹۰
- فؤاد جمیل: ۱۹
- فهرهاد (باوکی مه‌لایانی فهرهادی): ۲۵
- فهرهادی بیستون: ۴۰۵، ۳۸۰، ۴۱۲
- فهرهاد عونى: ۷۸، ۱۰۷، ۲۹۲
- فریدون: ۳۸۷
- فیرده‌وسی: ۱۰۱
- فیکری شاعیر: ۲۳۴
- فیلیب: ۱۸۲
- (ق)
- قادر بهگ (میران): ۲۸
- قادری حه‌مامچی: ۴۱
- ملا قادر شیخ وه‌سانی: ۲۶
- ملا قادری کانی دهر به‌ندی: ۳۰
- ملا قادری گرده‌شینیه‌بی: ۲۶
- قانع: ۱۲۷
- قیس: ۱۰۲، ۵۰۶
- (ک)
- کاکه‌ی فدللاح: ۹۴، ۲۹۳
- کانی شاعیر (جبار ناغا): ۱۲، ۵۳۱، ۵۴۰، ۵۳۲
- کچک ملا: ۲۵
- کریم شاره‌زا: ۱۱، ۱۲، ۲۷، ۳۱، ۷۸، ۹۰، ۲۹۲، ۵۳۱
- شیخ کریم صافی: ۱۱، ۲۲۲، ۲۳۲، ۵۳۵
- که‌لیم (کلیم) موسا: ۴۸۹، ۴۹۷
- که‌مالی: ۱۲۸
- ملا کمال هیرانی: ۴۷

- کعبان: ۱۷۲، ۱۷۳، ۳۳۹، ۳۶۱، ۴۷۶، ۴۷۹
- د. کوردستان موکریانی: ۱۱، ۵۳۴
- کورد: ۵۳۱، ۵۳۸
- کهیخوسرهو: ۱۰۲، ۱۷۶
- که یقوباد: ۱۰۲
- کچک ملا (ابوبکر): ۲۷
- (گ)
- گهیلانی: ۱۳، ۶۰، ۷۵، ۸۳، ۸۶، ۱۷۴، ۱۹۵، ۲۰۴، ۲۴۶، ۲۵۸، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۷۵، ۳۳۹، ۳۸۸، ۴۴۴، ۴۵۹، ۴۷۷، ۴۸۴، ۴۸۷، ۵۰۵
- گولیزار صافی: ۴۷
- گیوی موکریانی: ۱۱، ۲۷، ۴۳، ۴۹، ۵۴۳
- (ل)
- لعلی (له علی صافی): ۴۷، ۷۱
- لقمان: ۱۲۶، ۱۶۱، ۱۷۲، ۱۹۵، ۲۵۴، ۲۷۵، ۲۸۳، ۳۲۶، ۳۸۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۹۰
- لقمان رواندزی: ۵۶۲
- لؤلانی (حاجی محمد): ۳۰۲
- لهیلا: ۱۰۲، ۲۲۰، ۲۵۶، ۲۷۲، ۲۷۷، ۴۰۰، ۴۰۵، ۴۱۳، ۴۵۰، ۴۵۵، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۹۵
- (م)
- مارف خهزنه دار: ۵۶، ۶۵، ۱۸۳، ۲۱۰
- مانی: ۲۴۳، ۳۶۱، ۴۸۷
- مجدالدین: ۷۵
- مجنون (قیس): ۲۲۰، ۲۷۲، ۲۷۷، ۴۰۰، ۴۰۵، ۴۱۳، ۴۵۰، ۴۵۵
- ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۹۷، ۵۰۴
- شیخ مجید شیخ نورالدین: ۳۰
- ملا مجید گراوی: ۲۴
- ملا مجید هدرته لی: ۲۶
- سهید محسن (سهید نارام): ۵۶۲
- محسن ناغا: ۲۷
- محسن دزه بی: ۴۳، ۵۰، ۸۸، ۵۴۳
- محمد (ص): ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۲۳۵، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۶، ۲۶۳، ۴۹۷، ۵۵۳
- سید محمد: ۱۵، ۵۲، ۶۱، ۲۵۰
- قاضی محمد (پیشهوا): ۱۳، ۵۴۰
- ملا محمدا مین سویری: ۵۰، ۵۱
- ملا محمدا مین کونه فلو سه بی: ۲۶
- ملا محمد جهلی زاده: ۳۰
- ملا محمدی چاورهش: ۲۶
- ملا محمدی چروستانی: ۲۵
- محمدی حه مه باقی: ۲۴۷
- ملا محمدی خاککی: ۱۰۷
- ملا محمدی خه جیجی: ۲۶
- شیخ محمدی زار گه لی: ۲۱
- محمد سید عبدالله حوسینی: ۵۲
- شیخ محمد صدیق: ۲۲۸
- محمد علی قهره داغی: ۹۳، ۱۲۱، ۱۶۵، ۵۳۲
- محمد القبانچی: ۳۹

- ملا محمدی کۆبی: ۱۸، ۳۰، ۷۴، ۷۵، ۵۳۲
- محمدی ملا کریم: ۲۵، ۳۶، ۶۶، ۶۸
- محمدی ملا مستهفا هیرانی: ۳۹، ۸۰، ۹۲، ۹۵، ۱۰۷، ۱۸۵، ۲۲۸، ۵۳۴، ۵۶۲
- ملا محمد موفتی: ۳۸
- ملا محمد مهنگوری: ۲۶
- ملا محمودی بیتوشی: ۳۱
- محمود زامدار: ۷۷، ۹۵
- ملا محمود (بیخود): ۵۳۴
- محمود خدر پاشا: ۵۱
- مهجوری: ۱۳، ۱۴، ۷۹، ۸۱، ۲۷۶
- مخلص: ۵۱، ۵۲، ۱۸۱
- مراری خان: ۴۷
- سید مردان: ۲۷، ۳۸، ۵۶
- مسعود بییش: ۳۱۸
- مسعود محمد: ۱۸، ۳۰، ۳۸، ۵۲
- مسیحا: ۴۱۳، ۴۸۳، ۴۸۹
- مشیر ناغا (مشیر عهدۆ): ۵۳
- مصباح الدیوان: ۳۷
- مصطفی (ص): ۴۶۳
- شیخ مصطفی: ۵۵۹
- کاک مصطفی: ۱۱، ۱۳، ۱۸، ۷۵، ۵۳۲، ۵۳۵، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۵۱، ۵۵۲
- مصطفی بهگی کوردی: ۳۷، ۴۱، ۶۱، ۸۲، ۱۲۱، ۱۲۶، ۵۵۲
- درویش مصطفی: ۳۶، ۳۷، ۴۲، ۵۳۷، ۵۴۴
- ملا مصطفی بیتوشی: ۵۴۰
- ملا مصطفی حاجی علی: ۲۴
- مصطفی شامی: ۱۰۳، ۲۵۸
- ملا مصطفی هیرانی: ۴۷، ۵۰
- مصطفی (صافی): ۵۹، ۴۴۵، ۵۳۳
- مصطفی فندی (رواندزی): ۳۳
- ملا معصوم: ۲۵
- مغدید حاجی: ۱۸
- دیوانه مهلهك: ۳۹
- ممتاز حیدری: ۳۰
- ملا ممدوح: ۱۲
- منفی (ملا رسول بیتوشی): ۱۸، ۵۳۳
- منصور: ۱۰۳، ۳۵۸، ۵۰۶
- منذر الموصلی: ۱۸
- موسا (بیغه مبهەر): ۴۱۱، ۴۵۰، ۴۹۷
- مههدی خوشناو: ۵۶۲
- میرزا: ۲۳۲
- میری سۆران: ۱۷
- (ن)
- مهلا نادری سهعاتچی: ۳۹
- ناری: ۹۴، ۲۹۳، ۲۹۶
- نالی: ۱۸، ۱۹، ۶۱، ۱۰۷، ۱۲۷، ۱۸۳، ۲۰۳، ۲۳۴، ۲۶۱، ۵۴۹
- شیخ نجم الدین شیخ عبدالکریم: ۳۰
- نجم الدین ملا: ۵۶، ۶۲، ۶۵
- ملا نجم الدین: ۳۰
- نهزهت (شاعیر): ۲۲۷، ۲۲۸
- نهزاد عبدالله عزیز: ۲۲

نظامی: ۱۰۳، ۵۰۶، ۵۱۱

نهرود: ۱۳۷، ۴۵۳

نوح (پیغمبر): ۸۵، ۱۰۰، ۲۰۸

۲۱۷، ۲۱۸، ۳۸۱، ۳۹۵، ۴۰۷

۴۸۹، ۴۹۷

نوری (شیخ جلال): ۲۹۶، ۵۳۳

شیخ نوری (برای مه‌لای گهوره): ۳۰

نهرۆ صالح سه‌عید: ۲۴۷

نیهانی: ۳۱، ۵۴۰

(و)

کاک واحد کوی: ۳۱

وافی: ۵۱، ۵۲

وامق: ۴۹۷

وریا (شیخ کریم): ۴۶، ۵۳۵

وه‌فایی: ۴۲، ۶۱، ۹۳، ۹۴، ۱۲۱

۱۲۷، ۱۶۵، ۱۸۱

(ه)

سید هادی: ۴۱

هدر شه‌می (شیخ عبدالله): ۵۳۳

هدژار موکریانی: ۱۵۰، ۵۳۵

همزه ملا ظاهر شوشی: ۲۶

هوشیار ملا اسماعیل هیرانی: ۵۶۲

هونه‌ر شیخ کمال هیرانی: ۵۶۲

هیمن موکریانی: ۴۲، ۴۴

هه‌یه‌ت خان: ۴۷

(ی)

یعقوب (پیغمبر): ۱۷۳، ۱۸۸، ۳۳۹

۴۸۹، ۵۳۵

یعقوب حنا (شه‌قلاوه‌یی): ۲۸

یوسف: ۱۰۰، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۸۸

۳۳۹، ۲۴۴، ۳۶۱، ۴۷۶، ۴۹۷

۵۳۵

یونس: ۴۸۹

پیرستی شوینہ کان

(۱)

<p>بیتستون (کیو): ۴۰۵ پدسوی: ۱۳ پردی (کوپری): ۵۱ (ت) تورپہ سپیان: ۲۸، ۲۹، ۶۶ تورکیا: ۲۷ توقہ: ۲۶ تہران: ۱۱، ۵۵۹ تیکالو: ۲۹ (ج) جہلی: ۱۸ جیحون (رووبار): ۴۱۴ (چ) چین: ۲۲۷ چروستان: ۲۵ (ح) حیجاز: ۲۷ الحضرة الگیلانیة: ۲۹ (خ) خوشناو (ناحیہ خوشناو): ۱۲ خوشناوہتی: ۱۲، ۲۳، ۷۳، ۲۴۱ ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۵۱ (د) دہشتی ہولیر: ۲۷، ۲۸ دہشتی رہی: ۱۵۷ دمشق: ۲۵۸ دواوی شوروی: ۳۴</p>	<p>تابلاخ: ۲۵ اُحد: ۹۳ اربیل: ۱۲، ۲۳، ۵۵۱، ۵۵۳ نردہوان: ۲۴۳ ارض کنعان: ۱۷۲ استمبول: ۲۷، ۲۲۷ ایران: ۱۳، ۲۷، ۵۰، ۵۳، ۱۵۷، ۱۸۳، ۲۲۸، ۲۴۷ نیرہم (باغی نیرہم): ۱۴۱ نورمیہ (ورمی): ۵۳۶ (ب) باپشتیان: ۳۳ بالہ کایدتی (بالہک): ۲۲ بہتلیس: ۳۴ برادوست: ۳۳ بطحاء: ۳۲۷، ۴۴۶ بغداد: ۱۱، ۲۷، ۲۹، ۴۰، ۴۲، ۵۰، ۸۱، ۹۱، ۹۳، ۱۰۳، ۱۶۶، ۱۷۴، ۱۹۵، ۲۱۷، ۲۵۸، ۲۷۳، ۲۷۹، ۳۱۶، ۳۴۵، ۴۰۱، ۴۱۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۶۴، ۴۷۵، ۵۱۲، ۵۱۵، ۵۱۷، ۵۳۳، ۵۳۷ بیتوالہ: ۲۶ بیتروش: ۱۸، ۳۱ بیتلینگہ: ۲۵، ۲۶ بہیروت: ۱۸ بیرکمہ: ۳۳</p>
---	---

سینا (بیابانی سینا): ۳۴۴	دوره‌بند: ۳۰
سیساوه: ۲۰	دوگردکان: ۲۹
(ش)	دیوکری: ۵۱
شاخه‌پیسکه: ۲۶	دیه‌گه: ۲۶، ۲۴
شام: ۱۲۸	دیلیره: ۴۵
شه‌خسیان (چیا): ۲۱	(ر)
شه‌قلاوه: ۱۲، ۱۹، ۲۰، ۲۳، ۲۸	رواندز: ۱۳، ۲۲، ۲۷، ۳۳، ۳۸
۲۴۱، ۵۳۴، ۵۳۷، ۵۵۱	۴۳، ۵۰، ۵۳، ۹۲، ۱۲۱، ۲۲۷
شہ‌لماش: ۲۵	۵۳۲، ۵۴۰، ۵۵۲، ۵۵۳
شوش: ۲۶	ره‌گه (دهشتی ره‌ی): ۱۵۷
شنو: ۵۶	روسیا: ۲۲۸
شہ‌مزینان: ۲۷	(ز)
شہ‌رکورد: ۲۴۷	زینوی (زینوی شیخی): ۲۷
شیخ وه‌سان: ۲۶	(س)
شیراز: ۱۲۳، ۱۲۴، ۲۷۱	سابلاخ، سابلاغ (مه‌هاباد): ۱۳، ۲۷
(ص)	۹۳، ۵۴۰
صلاح الدین: ۲۴۱	ستوکھولم: ۲۰
(ط)	سهران: ۱۲، ۲۷
طوران: ۱۵۷	سہ‌ردهشت: ۲۵
طور: ۳۴۴، ۴۱۱، ۴۴۶	سہ‌رک‌نند: ۲۶
(ع)	سہ‌رسور: ۳۴
عنکاوه: ۲۸	سہ‌فین (چیای سہ‌فین): ۱۲
العراق: ۳۰، ۴۳، ۵۴، ۲۱۷، ۵۵۷	سعرت (سعیرت): ۲۸
(ق)	سکتان: ۲۶
قوربتان: ۵۱	سلیمانی: ۲۵، ۲۷، ۹۲، ۲۹۳
قونیه: ۱۲۸	۵۳۳
(ك)	سماقوتی سہ‌روچاو: ۴۷
کانی گیز: ۴۲	سوریا: ۲۵، ۲۷
	سوید: ۲۰

(و)

واشه مزین: ۵۵

ورمی: ۲۲۸

(ه)

هامون: ۴۰۸، ۴۵۹

هاودیان: ۳۳

ههرتهل: ۲۶

ههولیر: ۳۹، ۴۱، ۴۳، ۴۷، ۴۹

هه: ۵۰، ۵۳، ۵۵، ۷۴، ۷۷، ۹۲، ۹۵

هه: ۱۰۷، ۱۲۱، ۱۸۲، ۵۳۲، ۵۳۳

هه: ۵۳۸، ۵۴۰، ۵۶۲

هه: ۲۵

هیران: ۱۱، ۱۲، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱

هه: ۲۲، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۳۱، ۳۸، ۴۱

هه: ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۹، ۵۰، ۵۳، ۵۴

هه: ۵۶، ۹۲، ۲۴۱، ۲۶۴، ۵۳۵

هه: ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۴۴، ۵۵۱، ۵۵۹

(ی)

یارمجه: ۵۱

یونان: ۲۰۲

کهرکوک: ۳۸، ۵۰، ۱۵۹

کۆبسی: ۱۱، ۱۲، ۱۹، ۲۲، ۳۰

کعبه: ۳۱، ۳۸، ۴۲، ۵۰، ۹۱، ۹۲، ۵۵۳

کلاوقاسم (چیا): ۴۲

کۆپری (نالتون کۆپری): ۵۱

کوردستان: ۱۳، ۱۹، ۲۳، ۵۳

کونهفلوسه: ۲۶

کویلان: ۱۸۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹

(گ)

گه ریاوه: ۲۶

گه رۆته: ۳۴

گرده شینه: ۲۶

(ل)

لاجان: ۱۳

لبنان: ۲۷

لۆلان: ۳۰۲

لهیبان: ۲۵

(م)

ماویلیان: ۲۶

میسر: ۲۴۴

موصل: ۲۳، ۲۷، ۵۰

موکریان: ۲۷، ۱۵۰

مههاباد: ۵۵۳

(ن)

نازه نین: ۱۹، ۲۰، ۲۵

نههری: ۲۲۷

لَوْ جِئْتُ بِبَعِيدٍ ۛ فَالرُّوحُ قَرِيبٌ
إِنْ تَرَعَمَ بِالرُّوحِ وَإِنْ تَقِيلُ فَأَحْتَادُ

من مستم از آن باره صهبای نو لیکن
این نیز تو در جلوه گوی عشق تو آشکار

کاش نه لاهوت بود لایق آنکس
مال و سر و جان که زهاده بره یار

خوی کوردیه صافی له هوای عشق تو ایستی
کوردیه عربی و فارسی و ترکی بووه اشعار

خوی کوردیه (صافی) له هوای عشق تو ایستی

کوردی و سهره بسی و فارس و تورکی بووه اشعار